

Masteroppgave i geofag

Krig & Naturressurser i Sentral-Afrika

*Naturressursenes relative påvirkning for hvordan
Kongo-krigen oppstod og utviklet seg*

C. Joel Gillberg

UNIVERSITETET I OSLO

DET MATEMATISK-NATURVITENSKAPELIGE FAKULTET

Krig & Naturressurser i Sentral-Afrika

*Naturressursenes relative påvirkning for hvordan Kongo-krigen
oppstod og utviklet seg*

C. Joel Gillberg

Masteroppgave i geofag

Studieretning: Ressurs- & miljøgeografi

Institutt for geofag

Matematisk-naturvitenskaplig fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

30. juni. 2005

© C. Joel Gillberg, 2005

Veiledere: Dr. Jon Martin Trondalen og førsteamanuensis Tormod Klemsdal, institutt for geofag, UiO.

Dette eksamensarbeidet er publisert elektronisk i DUO – Digitale Utgivelser ved UiO

<http://www.duo.uio.no>

Det er også katalogisert i BIBSYS (<http://www.bibsys.no/>)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without permission.

Forord

Arbetet med masteruppsatsen har varit en lång, krävande och lärorik process. Jag bestämde mig tidigt för att skriva denna uppsats på norska. I eftertanke ett beslut fattat i övermod, och det har inte varit oproblemiskt. Vägen mellan frustration og entusiasme har varit kort.

Men jag är ändå osäker på om jag faktiskt ångrar mitt beslut. Ett vanligt argument för att studera utomlands är möjligheten till att lära från, och ta del av, en annan kultur. De kulturella skillnaderna mellan Norge och Sverige är nu inte så stora, men när jag först har kommit till Oslo och Norge för att studera, så önskar jag att anpassa mig till det norska samhället. Hade jag för exempel läst i England, hade det varit naturligt att skriva uppsatsen på engelska. Bara under den sista månadens intensiva uppsattsskrivande har jag lärt mig att förstå, och delvis använda, det norska språket på ett bättre sätt än under hela min tidigare studietid i landet. Den främsta grunden till det, är stor uppslutning från alla mina ”nya” norska vänner.

Jag vill med detta särskilt rikta uppmärksamheten mot, Haakon O. Oppstad, Mats M. Lund, Toril B. Midtskogen och Christin Petersen, som alla har hjälpt mig med språket och kämpat sig genom delar av uppsatsen. Jätte tack!

Också min handledare Dr. Jon Martin Trondalen förtjänar ett tack för den vägledning han har gett mig under skrivprocessen. Tack också till førsteamanusensis Tormod Klemsdal som ställde upp som intern handledare, och till alla andra som på olika sätt bidragit med uppmuntran och inspiration, genom tankar och ideer, eller bara orkat lyssna på mina stadiga referanser til Kongo och långa monologer om Centralafrika...

Helt till slut vill jag speciellt tacka min familj, för deras moraliska och inte minst ekonomiska stöd. Utan dem hade denna uppsats aldrig blivit skriven.

30.06.2005

C. Joel Gillberg

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Innholdsfortegnelse	iii
Figurliste	vii
Bildeliste	vii
Liste over kart	viii
Tabelliste	viii
Liste over forkortelser	ix

Del I: Oppgavens tema & metodisk-teoretiske fundament

1.0 Innledning	1
1.1 Presentasjon av oppgavens tema	1
1.1.1 Naturressurskonflikter	1
Internasjonale naturressurskonflikter	1
IRK i naturressursrike men fattige regioner	1
1.2 Målsetting med oppgaven	2
1.2.1 Målsetting	2
1.2.2 Problemstillinger	2
1.2.3 Konseptuel modell	2
1.3 Innføring i oppgavens casestudie	3
1.3.1 Bakgrunn	3
1.3.2 Krigens konsekvenser	3
1.4 Begrunnelse for valg av casestudie	5
1.4.1 Kongo-krigens relevans for stabilitet og sikkerhet i Afrika	5
1.4.2 Kongo-krigen & naturressurser	6
1.5 Oppgavens disposisjon & tematisk avgrensning	6
1.5.1 Organisering av oppgaven	6
1.5.2 Kronologisk inndeling	8
1.5.3 Geografisk betraktningnivå	8
1.5.4 Kategorisering av konfliktårsaker	9
2.0 Teori & metode	10
2.1 Ressursgeografisk tilnærming	10
2.1.1 Ressursgeografiens paradigme	10
2.1.2 Ressursbegrepet	11
2.2 Metodisk tilnærming i oppgaven	12
2.2.1 Eksplorativstudie	12
2.2.2 Systemtilnærming	12
2.2.3 Litteraturstudie	13
2.2.4 Casestudie	13
2.2.5 Oppgavens analysemodell	14
2.3 Oppgavens teoretiske fundament	17
2.3.1 Ressursgeografisk konflikt- & atferdsteori	17
Konfliktkategorier	17

Konfliktstruktur.....	18
SEC-modellen.....	19
Eskaleringsmodellen.....	20
2.3.2 Utviklingsgeografiske avhengighets teorier.....	21
2.3.3 Ressursforvaltningsteori.....	22
Allmenningens tragedie.....	23
2.3.4 Statsvitenskap & teorier om internasjonal sikkerhetspolitikk.....	23
Statsbegrepet.....	23
Naturressursrike neopatrimoniale stater.....	24
Naboforhold mellom sterke & svake stater.....	25
2.3.5 Systemteori.....	25
2.4 Datainnsamling & datakilder.....	26
2.4.1 Datamaterialets validitet & reliabilitet.....	27
Kvantitativ & kvalitativ datatilnærming.....	27
Reliabilitet.....	27
Validitet.....	27
2.4.2 Teoretiske & empiriske implikasjoner.....	28

Del II: Geografiske forutsetninger

3.0 Natursystem.....	30
3.1 Naturmiljø.....	30
3.1.1 Geologi & landformer.....	31
3.1.2 Klima.....	32
3.1.3 Vegetasjon.....	33
3.2 Naturressursforekomster.....	33
3.2.1 Ikke-fornybare ressurser.....	33
3.2.2 Ikke-fornybare ressurser med mulig gjenbruk.....	34
3.2.3 Fornybare ressurser som kan tømmes ut.....	36
Jordbruksprodukter.....	36
3.2.4 Fornybare ressurser som ikke kan tømmes ut.....	37
4.0 Samfunnssystem.....	38
4.1 Kultur.....	38
4.1.1 Demografi.....	38
4.1.2 Flyktninger.....	39
4.1.3 Etnisitet & språk.....	41
4.1.4 Religion.....	42
4.2 Forfatning.....	42
4.3 Økonomi.....	43
4.3.1 Økonomisk utvikling & situasjonen i dag.....	43
4.3.2 Utenrikshandel.....	45
4.3.3 Infrastruktur.....	46
4.4 Industri.....	46
4.4.1 Bergverk & energi.....	47
Olje & gass.....	48
Vannkraft.....	48
Kull.....	49

4.5 Landbruk.....	49
Fiske.....	50

Del III: Konfliktens historiske & regionale fundament

5.0 Historisk kontekst.....	52
5.1 Kongo før europeisk kolonisering.....	52
5.1.1 Kongo-kongedømmet, portugisisk ekspansjon & atlantisk slavehandel.....	52
5.1.2 Luba- & Lundarikene.....	54
5.2 Europeisk kolonisering.....	54
5.2.1 Kong Leopold II av Belgia.....	55
5.2.2 Belgiske staten.....	58
Avkoloniserings prosess.....	59
5.3 Post selvstendighets konflikt: 1960-1965.....	60
5.4 Den kalde krigen.....	62
5.5 Mobutus diktatur: 1965-1997.....	64
Kongo blir til Zaïre.....	64
Zaïreisering & nedtur.....	65
6.0 Regional kontekst.....	69
6.1 Rwanda & Burundi.....	69
6.1.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning.....	69
6.1.2 Etnisk gruppering i det førkoloniale Rwanda.....	70
6.1.3 Mobilisering av etnisk bevissthet.....	71
6.1.4 Den Rwandiske revolusjon.....	72
6.1.5 Habyarimana & eksiltutsier.....	72
Mordet på Habyarimana.....	73
6.1.6 Massakren i Rwanda.....	73
FN & verdenssamfunnet.....	74
6.1.7 Retretten til Zaïre.....	75
6.2 Uganda.....	76
6.2.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning.....	76
6.2.2 Politisk historie.....	76
6.3 Angola.....	77
6.3.1 Naturmiljø.....	77
6.3.2 Politisk historie.....	78
Cabinda-provinsen.....	79
6.3.3 Naturressurser.....	79
Eksterne aktører.....	80
6.4 Zimbabwe.....	80
6.4.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning.....	80
6.4.2 Politisk historie.....	81
6.5 Namibia.....	82
6.5.1 Naturmiljø.....	82
6.5.2 Politisk historie.....	82
Utenrikspolitikk.....	83
6.5.3 Naturressurser & næring.....	83

6.6 Sudan.....	84
6.6.1 Naturmiljø, -ressurser & næring.....	84
6.6.2 Politisk historie.....	84
Nord – Sør konflikt.....	85
Darfur-krisen.....	85
6.6.3 Naturressurser & eksterne aktører.....	86
6.7 Tsjad.....	86
6.7.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning.....	86
6.7.2 Politisk historie.....	87
6.8 Regionalt samarbeid & konkurranse.....	89
Anglofone vs frankofone.....	90

Del IV: Kongo-krigens utvikling

7.0 Opprøret mot Mobutu.....	92
7.1 Konfliktutvikling fase I.....	92
7.1.1 Konflikteskalering.....	92
Gryende konflikt.....	92
Latent konflikt.....	92
Manifestert konflikt.....	93
7.1.2 Opprøret bryter ut.....	93
7.1.3 Mobutus fall.....	95
7.2 Aktørene.....	96
7.2.1 Regional innflytelse.....	96
7.2.2 Globaldimensjon.....	97
7.2.3 President Laurént Kabila i stormens øye.....	97
Oversikt av krigens hovedaktører; fase I.....	98
8.0 Afrikas første kontinentale krig.....	99
8.1 Konfliktutvikling fase II.....	99
8.1.1 Gryende konflikt (post løsning).....	99
8.1.2 Nytt opprør.....	100
”Operasjon Kitona”.....	100
8.1.3 Konflikteskalering.....	101
8.1.4 Vendepunkter.....	102
Lusaka-avtalen.....	102
Kisangani.....	102
Kabila JR.....	103
8.1.5 Krigen fortsetter.....	103
8.2 En internasjonal konflikt.....	105
8.2.1 Global geopolitikk.....	105
8.2.2 Regionaldimensjon.....	106
8.2.3 Ikke-statlige aktører.....	108
8.3 Nasjonaldimensjon.....	109
8.3.1 Kongolesiske opprørere.....	109
Mot den sittende regimen.....	109
Med den sittende regimen.....	112
Oversikt av krigens hovedaktører; fase II.....	113

8.4	Krigsøkonomien etter Pretoria.....	114
8.5	Konfliktforvaltning & ”fortsetningskrigen”.....	115
8.5.1	Fredsprosessen.....	115
8.5.2	Krigens tredje fase.....	116

Del V: Syntese av Kongo-krigen

9.0	Oppsummering & avsluttende drøfting.....	120
9.1	Naturressursenes relative påvirkning for hvordan konflikten <i>oppstod</i>	120
9.2	Naturressursenes relative påvirkning for hvordan konflikten <i>utviklet seg</i>	124
10.0	Konklusjon.....	128
10.1	Besvarelse av problemstillingene.....	128
11.0	Referanser.....	131

Figurliste

Fig. 1:	<i>Oppgavens konseptuelle modell.</i> s.2.
Fig. 2:	<i>Modell over oppgavens struktur i form av et flytskjema.</i> s.7.
Fig. 3:	<i>Kjernen i det ressursgeografiske paradigmet.</i> s.11.
Fig. 4:	<i>Modell for analyse av naturressursenes relative betydning på Kongo-krigen.</i> s.15.
Fig. 5:	<i>Forholdet mellom oppgavens konseptuelle modell, analysemodell og syntese.</i> s.15.
Fig. 6:	<i>Konfliktstruktur og konfliktens komponenter.</i> s. 18.
Fig. 7:	<i>SEC-modell.</i> s.19.
Fig. 8:	<i>Eskaleringsmodell.</i> s.20.
Fig. 9:	<i>Gunder Franks metropol/satellitt-modell.</i> s.21.
Fig. 10:	<i>Johan Galtungs Sentrum/Periferi-modell.</i> s.22.
Fig. 11:	<i>System figur.</i> s.26.
Fig. 12:	<i>Analysemodellen del II.</i> s.29.
Fig. 13:	<i>Interaksjoner mellom ulike prosesser i et naturmiljø.</i> s.30.
Fig. 14:	<i>Metrologisk profil.</i> s.32.
Fig. 15:	<i>Befolkningsveksten i DRK.</i> s.38.
Fig. 16:	<i>Analysemodell del III.</i> s.51.
Fig. 17:	<i>Kongos totale bistand.</i> s.67.
Fig. 18:	<i>Analysemodell del IV.</i> s.91.
Fig. 19:	<i>Oversikt av krigens hovedaktører; fase I.</i> s.98.
Fig. 20:	<i>Oversikt av krigens hovedaktører; fase II.</i> s.113.
Fig. 21:	<i>Syntesen i analysemodellen.</i> s.119.

Bildeliste

Bilde 1:	<i>Flyfoto av Kinshasa og Brazzaville.</i> s. 17.
Bilde 2:	<i>Landsby i høylandet i DRK.</i> s.29.
Bilde 3:	<i>Mt. Margherita, Månefjellenes høyeste topp.</i> s.31.
Bilde 4:	<i>Jordbruksland utenfor byen Ngungu.</i> s.36.
Bilde 5:	<i>Kinshasa.</i> s.39.
Bilde 6:	<i>President Joseph Kabila.</i> s.43.

Bilde 7:	<i>De fire viseministrene. s.43.</i>
Bilde 8:	<i>Vannkraftanlegget Inga-dammen s.49.</i>
Bilde 9:	<i>Ttradisjonelt fiske i Kongoelven. s.50.</i>
Bilde 10:	<i>Elefanter på savannen. s.51.</i>
Bilde 11:	<i>Kong Leopold II av Belgia. s.55.</i>
Bilde 12:	<i>Amputasjon av hender. s.57.</i>
Bilde 13:	<i>Patrice Lumumba. s.60.</i>
Bilde 14:	<i>President Mobutu. s.64.</i>
Bilde 15:	<i>President Mobutu. s.68.</i>
Bilde 16:	<i>Kongolesisk åslandskap tidlig om morgonen. s.91.</i>
Bilde 17:	<i>Nyiragongo-vulkanen. s.92.</i>
Bilde 18:	<i>Kongolesiske soldater. s.94.</i>
Bilde 19:	<i>President Laurént Kabila. s.96.</i>
Bilde 20:	<i>Rwandiske tropper på vei ut fra Kongo. s.104.</i>
Bilde 21:	<i>Angolske soldater i Kongo. s.106.</i>
Bilde 22:	<i>Kongolesiske regjeringsoldater. s.112.</i>
Bilde 23:	<i>Virunga reservatet. s.119.</i>

Liste over kart

Kart 1:	<i>Politisk kart DRK. s.4.</i>
Kart 2:	<i>Mineralressurser i Kongo. s.35.</i>
Kart 3:	<i>Vegetasjon og jordbruk. s.37.</i>
Kart 4:	<i>Befolkningstetthet i DRK. s.39.</i>
Kart 5:	<i>Kongolesiske flyktninger i nabolandene, januar 2005. s.40.</i>
Kart 6:	<i>De vanligste språkgruppene i DRK. s.42.</i>
Kart 7:	<i>Industri og mineralforekomster i Zaire. s.47.</i>
Kart 8:	<i>Størrelsessammenlikning mellom DRK og Vest-Europa. s.56.</i>
Kart 9:	<i>Rwanda og Burundi. s. 69.</i>
Kart 10:	<i>RPFs offensiv og buffersonen opprettet under Opération Turquoise. s.75.</i>
Kart 11:	<i>Uganda. s.76.</i>
Kart 12:	<i>Angola. s.77.</i>
Kart 13:	<i>Zimbabwe. s.80.</i>
Kart 14:	<i>Namibia. s.82.</i>
Kart 15:	<i>Sudan. s.84.</i>
Kart. 16:	<i>Tsjad. s.86.</i>
Kart 17:	<i>Østre Kongo. s.88.</i>
Kart 18:	<i>SADCs medlemsland i dag. s.89.</i>
Kart 19:	<i>Medlemslandene i CEEAC. s.89.</i>
Kart 20:	<i>Medlemslandene i EAC. s.90.</i>
Kart 21:	<i>Regjerings, RCD og MLC Kontrollert territorium i 2002. s.103.</i>

Tabelliste

Tab. 1:	<i>DRKs klima. s.33.</i>
Tab. 2:	<i>Kongos eksportinntekter og bistand årene før krigsutbruddet, i mill. \$. s.45.</i>
Tab. 3:	<i>Privatisering av statsbudsjettet i %. s.67.</i>

Liste over forkortelser

ADF:	Allied Democratic Front
ADP:	Alliance démocratique des Peuples
AFDL:	Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Kinshasa
AliR:	Armée de Libération du Rwanda
AMFI:	American Mineral Fields Inc.
APR:	Armée Patriotique Rwandais
AU:	African Union
BNI:	Brutto Nasjonal Inntekt
BNP:	Brutto Nasjonal Produkt
CAR:	Sentral Afrikanske Republikken
CEEAC:	Comite consultatif permanent des Nations unies sur les questions de Securite en Afrique Centrale
CEPGL:	Communauté économique des Pays des Grands Lacs
CIA:	Central Intelligence Agency
CLA:	Caprivi Liberation Army
CNRD:	Conseil National de Resistance pour la Democratie
COMESA:	Comunauté economique des Etats de l'Afrique centrale
CONACO:	Convention National Congolais
COPAX:	Conseil pour la paix et la securite
DRK:	Demokratiske republikken Kongo
DSP:	Division Spéciale Présidentielle
EAC:	East African Co-operation
EO:	Executive Outcomes
FAC:	Forces Armées Congolaises
FAP:	Forces d'autodefenses populaire
FAR:	Force Armees Rwandaises
FAZ:	Force Armees Zairoises
FDC:	Front Démocratique Congolais
FDD:	Forces pour la Défence de la Démocratie
FLEC:	Front for the Liberation of the State of Cabinda
FLS:	Front Line States
FNLA:	the National Front for the Liberation of Angola
FNLC:	Front national pour la libération du Congo
Gécamines:	Générale des Carrières et des Mines
HDI:	Human Development Index
ICJ:	International Commissions of Jurists
IGAD:	Intergovernmental Authority for Development
IMF:	International Money Foundation
INGO:	Internasjonal Non Governmental Organization
IRK:	Internasjonale naturressurskonflikter
JEM:	the Justice and Equality Movement
LRA:	Lord's Resistance Army
MLC:	Mouvement national de libération du Congo
MNC:	Mouvement National Congolais
MONUC:	Mission des Nations Unies en République Démocratique du Congo
MPLA:	the Popular Movement for the Liberation of Angola
MPLR:	Mouvement Populaire de la Révolution
MPS:	Le Mouvement Patriotique du Salut
MRLZ:	Mouvement Revolutionnaire pour la Liberation du Zaïre
NCM:	National Congolese Movement
NRA:	National Resistance Army
OAU:	Organisation for African Unity
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
PMC:	Private Military Company
PRP:	Partie de la Révolution Populaire
RCD:	Rassemblement Congolais pour la Démocratie
RCD-K:	-Kisangani
RCD-Goma:	-Mouvement de Liberation du Congo

RCD-ML:	-Mouvement de Liberation
RPA:	Rwandan Patriotic Army
RPF:	Rwandan Patriotic Front
SADC:	Southern African Development Community
SADCC:	Southern African Development Coordination Conference
SE:	Sûreté de l'État
SLA:	the Sudan Liberation Movement/Army
SPLA:	Sudanese People's Liberation Army
TNS:	Trans Nasjonale Selskaper
UFERI:	Force publique des Fédéralistes et Républicains Indépendants
UDEAC:	Union Douanière des Etats de l'Afrique Centrale
UDPS:	Union pour la Démocratie et le Progrès Social
UNHCR:	United Nations High Commissioner for Refugees
UNESCO:	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNITA:	the National Union for the Total Independence of Angola
UNTAG:	United Nations Transition Assistance Group
UPDF:	Ugandan People's Defence Force
URNL:	Union des Républicains Nationalistes pour la Libération
Zanu-PF:	Zimbabwe African National Union - Patriotic Front
ZDF:	Zimbabwe Defence Force

Del I: Oppgavens tema & metodisk-teoretiske fundament

1.0 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema

Til tross for store teknologiske og materielle fremskritt for en betydelig del av verdens befolkning i det tjuende århundre, må vi se i øyene det faktum at krig, fattigdom og miljødegradering fortsatt truer milliarder av mennesker. Trolldalen (1992) understreker at uforenlige mål og ønsker av naturressursforvaltning og kontroll over naturressurser, er en vesentlig faktor i mange av verdens konflikter.

1.1.1 Naturressurskonflikter

I en situasjon der naturressurser skal fordeles mellom flere interessegrupper, særlig når de potensielle forbrukerne har uforenlige ønsker og målsettinger for ressursutnyttelsen, finnes det en risiko for at en konflikt oppstår. Risikoen for en konflikt øker når knappheten av en ressurs er såpass stor at alle interessenters ønsker, ambisjoner og behov ikke kan tilfredstilles. Ressurskonflikter risikerer også å oppstå når en eller flere parter oppfatter fordelingen av kontroll og makt over en ressurs som urettferdig. Eller når bruken av ressursen, fordelingen eller tilgangen til knappe ressurser og de goder som ressursutnyttelsen gir, oppfattes som uriktig eller urettferdig (Gjessing 1999).

Internasjonale naturressurskonflikter

Internasjonale naturressurskonflikter (IRK) kjennetegnes ved at flere stater gjør krav på de samme naturressursene. Også politiske territorier kan oppfattes som livsressurser, slike ressurser har alltid vært av stor strategisk og økonomisk betydning (Gjessing 1999). Det finnes mange historiske eksempler på internasjonale konflikter som skyldes en stats ønske om å utvide sitt territorium på andre staters bekostning. Mange kriger har blitt utkjempet der en eller flere parter har vært motivert ut fra ønsker om politisk makt og kontroll over naturressursrike territorier med sikte på å oppnå økonomiske gevinster, for seg selv og sine nære og/eller for innbyggerne i sitt eget land.

IRK i naturressursrike men fattige regioner

Politiske, økonomiske og legale forhold kan være avgjørende for tilgjengeligheten til en naturressurs. Hvis noen av interessentene stiller svakere når det gjelder tilgang til ressursen, økonomien, teknologien eller organisasjonen nødvendig for å utnytte naturressursen, er det en viss risiko for at det fører til knapphet for den svakeste (Gjessing 1999). Mange konflikter i fattige regioner med store naturressursforekomster blir forsterket og forlenget gjennom innblanding fra eksterne aktører. Et engasjement som kan virke lite og tilfeldig for en ekstern aktør fra et industriland, kan samtidig virke massivt og målrettet for en mindre ressurssterk lokalbefolkning i et utviklingsland (Ulriksen 2004).

1.2 Målsetting med oppgaven

1.2.1 Målsetting

Målsettingen med oppgaven er å analysere den relative påvirkning naturressursene hadde for hvordan Kongo-krigen oppstod og utviklet seg.

1.2.2 Problemstillinger

Målsettingen vil oppnås gjennom besvarelse av følgende spørsmål:

1. Hvilke ulike faktorer har forårsaket Kongo-krigen, og hvordan henger disse faktorene sammen med kontroll og utnyttelse av landets naturressurser?
2. Hvilke grunnleggende interesser har de ulike aktørene i konflikten forfektet?
3. Er det mulig å isolere naturressursene som en hoveddeterminant i utviklingen av Kongo-krigen?

1.2.3 Konseptuel modell

I IRK går det ofte å skille ut tre årsaksdimensjoner som influerer og påvirker hverandre:

- Geografiske faktorer (-naturressursforekomster og samfunnets forvaltning av disse).
- Bakgrunnsfaktorer (-historiske prosesser som påvirket aktørenes posisjoner).
- Krigens utvikling (-utgjør en årsaksdimensjon i den forstand at utviklingen er dynamisk. Faktorer som for eksempel aktørenes målsettinger, holdninger og atferd virker tilbake på seg selv, og er i konstant endring).

Opgaven søker å forklare Kongo-krigen ut fra de årsaksvirkningsforhold som oppstår i interaksjonen mellom disse dimensjonene. Dette er forsøkt anskueliggjort i modellen nedenfor:

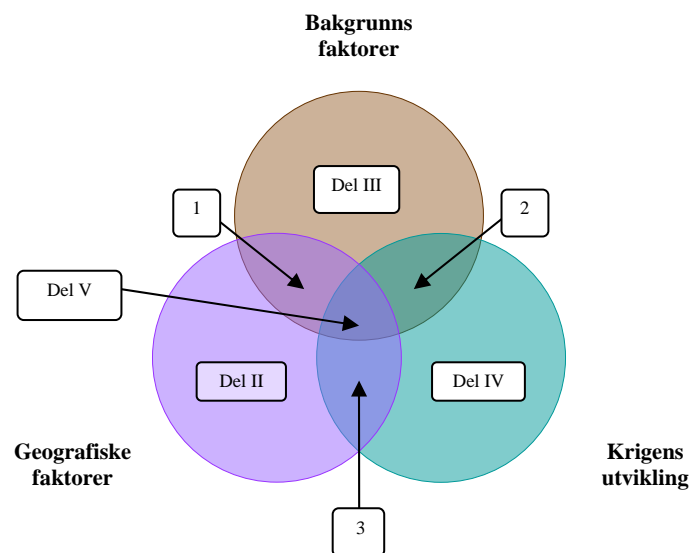

Fig. 1: Konseptuel modell: De tre feltene (1, 2, & 3) representerer oppgavens analyse av de tre problemstillingene (se analysemodellen, fig 3), mens sirklenes perifere deler betegner den innsamlede empirien som presenteres i de respektive delene i oppgaven. Feltet helt i midten symboliserer i sin tur syntesen, dvs. den femte delen i oppgaven.

1.3 Innføring i oppgavens casestudie

Som oppgavens casestudie er den Demokratiske Republikken Kongo (DRK) valgt.¹

1.3.1 Bakgrunn

DRK er et av verdens mest naturressurs rike land, men paradoksal nok også et av verdens fattigste (NRC 2000, UNDP 2004). Ressursforvaltningen har vært preget av skjev fordeling mellom makteliten og landets vanlige befolkning, og av grove utnyttelser av menneskelige ressurser (Global Witness 2004).

I Kongo finnes rike forekomster av diamanter, gull og mineraler, store områder med tropisk løvskog og gressmark, i tillegg til olje- og naturgassreserver, samt et enormt vannkraftpotensial. Imidlertid har uenighet og ekstern innblanding ført til konflikter og krig, og ressursene er i stor grad enten ubenyttede eller gjenstand for vanstyre. Det vanlige mennesket i DRK har ikke etter selvstendigheten i 1960, og heller ikke før den under en uvanlig brutal koloni-regime, fått ta del av den nasjonale ressursrikdommen. Millioner av mennesker har blitt drept, millioner igjen er drevet på flukt og samfunnet har brutt sammen. Det er ikke noe annet område på det Afrikanske kontinent hvor problemer med maktkamper, tap av liv og sosial ubalanse har vært så store som i ”de store sjøenes region” (IRC 2003, Global Witness 2004, Nzongola-Ntalaja 2004).²

Krig utbrøt i 1996 da flere afrikanske land, opprørsgrupper og militser tok til våpen som følge av hva som synes å være en kompleks blanding av økonomiske, sikkerhetsmessige, etniske og andre regionalstrategiske årsaker. Kongo-krigen, eller rettere sagt det nettverk av kriger som til sammen utgjorde denne konflikten, har totalt engasjert minst ni afrikanske stater og en rekke nasjonale og regionale opprørsbevegelser.³ I tillegg kommer et mer diffust engasjement fra flere regionale og ikke-afrikanske stater, samt fra lokale, nasjonale, regionale og internasjonale ikke-statlige aktører.⁴

1.3.2 Krigens konsekvenser

Fra 1998 og frem til april 2004, mistet opp mot 5,2 millioner mennesker livet (IRC 2003 & 2004).⁵ Det er det største antall dødsofre som følge av krig siden andre verdenskrig, og gjør Kongo-krigen til den mest dødbringende dokumenterte konflikten i Afrika noensinne (Kjos Fonn 2003, IRC 2004). Krigen har også medført at millioner av mennesker er drevet på flukt, ofte til områder allerede hardt rammet av konflikten, områder hvor bruken av naturressurser for lengst har passert grensen for naturens bæreevne (ICG 2004a).⁶ Krigen har også stengt flere viktige handelsveier og forstyrret vanlige økonomiske og kulturelle aktiviteter. Dagens konflikt koblet sammen med de trettito år med vanstyre under den kleptokratiske/mobutistiske

¹ DRK er et land som har hatt mange forskjellige navn; Kongo den frie staten – 1885, Belgisk Kongo – 1908, Kongo – 1960, Zaire – 1971 og DRK fra 1997. I oppgaven brukes ofte bare navnet ”Kongo”. For å unngå missforståelser så refereres det andre Kongo, d.v.s. Republikken Kongo konsekvent til som Kongo-Brazzaville. For begrunnelse for valget av casestudie henvises det til punkt 1.4.

² For begrepsavklaring av ”de store sjøenes region” henvises det til del II, s.30.

³ Angola, Burundi, Tsjad, Namibia, Rwanda, Sudan, Uganda, Zimbabwe og DRK.

⁴ Se kapitlene sju og åtte for mer detaljert informasjon.

⁵ Tallet har en feilmargin på 1,6 millioner. Antall døde kan variere mellom 3,5 og 5,2 millioner. Tallene gjelder bare for DRK i denne tidsperioden (IRC 2003 & 2004). Dersom man skulle ta med antall døde i hele krigen fra 1996 og frem til i dag, og for hele den region som ble berørt av krigen, ville tallene bli mye høyere.

⁶ ”Bæreevne” betegner den belastning naturgrunnlaget tåler over lengre tid uten at evnen til å tåle belastning reduseres (VMU 1987).

diktatoren Mobutu Seso Seko,⁷ samt fire år av massiv inflasjon under hans rival og etterkommere Laurént Desiré Kabila,⁸ har etterlatt landet i en kaotisk tilstand, nesten helt uten infrastruktur og med svært begrensede måter å tilfredsstille menneskenes grunnleggende behov på (Kjos Fonn 2003).

Hele helsesystemet har kollapset og utbrudd av kolera, malaria, meslinger, hjernehinnebetennelse, tuberkulose, pest og HIV/AIDS m.m. øker raskt. En ensom kongolesisk doktor håndterer vanligvis 14 300 mennesker.⁹ Et av fire barn dør før en alder på fem år.¹⁰ Mindre enn halve befolkningen har tilgang til rent drikkevann og gjennomsnittlig levealder er på 49 år (Smith 2003, UNDP 2004, Ap 2005).

Map No. 4007 Rev. 8 UNITED NATIONS
January 2004

Department of Peacekeeping Operations
Cartographic Section

Kart 1: Politisk kart DRK (MONUC 2005).

⁷ Kongolesisk president 1965-1997. "Mobutistisk" er hans egne uttrykk med betydningen: *Mobutu er utvalgt av Gud og forfedrene til å styre og må ikke stå til svars innfor noen* (Kjos Fonn 2003:10).

⁸ Kongolesisk president 1997-2001.

⁹ Motsvarende tall i Norge er 270 (UNDP 2004).

¹⁰ Motsvarende tall i industrilandene var i 1995 et av hundre (Solerød 2000).

1.4 Begrunnelse for valg av casestudie

En fullstendig beskrivelse av virkeligheten er ikke mulig. I all forskning er dermed en seleksjonsprosess innenfor valgte tema nødvendig. Et forskningsobjekt som er hensiktsmessig og representativ for oppgavens problemstilling bør identifiseres i starten av forskningsprosessen, og et begrenset antall variabler som er egnet til å belyse oppgavens tema ved forskningsobjektet velges ut (Gjessing 2002b).

Opgaves forskningstema tar for seg IRK i naturressursrike men underutviklede regioner, og DRK representerer oppgavens forskningsobjekt. Etter en forberedende litteraturstudie av valgte forskningstema er Kongo valgt som casestudie fordi denne konflikt skjønnsmessig er vurdert som interessant for valgte forskningstema. Utvalgte variabler ved forskningsobjektet relaterte til oppgavens problemstillinger er; Kongos geografiske forutsetninger, krigens aktører og disses posisjoner, motiver og strategier, samt konfliktutvikling. Oppgaven vektlegger hvordan disse variablene virker sammen og avhenger av hverandre. Dette kommer jeg tilbake til i presentasjonen av oppgavens analysemodell.¹¹

1.4.1 Kongo-krigens relevans for stabilitet og sikkerhet i Afrika

DRK er som allerede nevnt et land rikt på naturressurser, men likevel et av verdens fattigste land.¹² Ved en sammenlikning med andre problemområder i Afrika som for eksempel Sierra Leone, Liberia og Elfenbeinskysten, så er DRK hele fem ganger større enn disse landene til sammen og har dobbelt så stor populasjon. Økonomisk, politisk og militært er også Kongos lokalisering av viktig strategisk betydning, som følge av at landet grenser til hele ni nabostater (MONUC 2005).

Landets naturressurser har et enormt økonomisk potensial. Omtrent 50 % av Afrikas skog finnes i DRK, samt et av verdens største vassdragssystem, med mulighet til å levere hydroelektrisk kraft til hele det afrikanske kontinentet, fra Kairo i nord til Cape Town i sør (Sherman 1999, Smith 2003).

Det sentralafrikanske kobberbeltet, som går på tvers gjennom Kongo, utgjører en tredjedel av verdens koboltreserver og en tidel av verdens kobberreserver. Også store koltan- og gullreserver finnes i landet. Videre er Kongo en av verdens største produsenter av industridiamanter. I tillegg gir enorme arealer med skog og dyrkbar jord Kongo potensialet til å bli en landbruksstormakt (Global Witness 2004a). Listen over landets naturressurser kan gjøres mye lengre og disse gjennomgås nærmere i det tredje kapitlet.

Størrelsen, lokaliseringen og naturressursene er faktorer som gjør DRK til et viktig gravitasjonssenter for hele Sentral-Afrika. Konflikten i Kongo de siste ti årene har blitt kalt den tredje verdenskrig eller Afrikas første kontinentale krig, som følge av de mange involverte nasjonene og omfanget av konsekvensene. En bærekraftig løsning på denne konflikt, inkludert en stabil kongolesisk statsstruktur, ville kunne bety stabilitet for hele Sentral-Afrika (MONUC 2005).

¹¹ Oppgavens analysemodell presenteres under punkt 2.2.5.

¹² *Human Development Index* (HDI) i FNs utviklingsprogram (UNDP) utviklingsrapport fra 2004, viser at DRK er plassert på plass 168 av totalt 177 nasjoner. HDI forsøker å måle nasjonal velferd og er satt sammen av: 1- BNP pr innbygger, justert for lokal kjøpekraft. 2- utdanningsnivå. 3- forventet levealder (UNDP 2004).

1.4.2 Kongo-krigen & naturressurser

Mye tyder på at Kongos rike naturressurser er grunn til de omfattende og blodige konflikter som plaget Sentral-Afrika de siste ti årene. I juni 2000 etablerte FN *Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Congolese Resources*, med den hensikt å undersøke sammenhengen mellom økonomisk eksploatering og Kongo-krigen. Rapporter utgitt av panelet indikerer at flere land involvert i Kongo-krigen har utviklet signifikante økonomiske interesser. Mektige personer og *trans nasjonale selskaper* (TNS) har blitt navngitt i panelets rapporter. En endelig panelrapport ble utgitt i oktober 2003. Et konfidensielt vedlegg ble levert direkte til FNs sikkerhetsråd. Deretter ble panelets mandat oppløst. Deler av de dataene som panelet fant har blitt arkivert, uten offentlig innsyn, i en periode på 25 år i første omgang (Global Witness 2004a). De to mest kontroversielle rapportene er dels den fra oktober 2002 (UNSC 2002) hvor 85 foretninger med virksomhet som bryter mot retningslinjene fra *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) listes opp, og dels den endelige rapporten fra oktober 2003 (UNSC 2003), som gir inntrykk av å ha "løst problemene" med majoriteten av disse forretningene, uten å avgi noen egentlig begrunnelse.¹³

1.5 Oppgavens disposisjon & tematiske avgrensning

Oppgaven presenteres i fem deler. Etter den første innledende delen av oppgaven som inkluderer innledning, teori og metode, følger en kartlegging av Kongos geografiske forutsetninger (del II). Deretter følger to kapitler som behandler de historiske og regionale faktorer som antas å ha påvirket krigsutbruddet (del III). Så følger to kapitler som omhandler konfliktens utvikling (del IV). Oppgavens siste del (del V) utgjøres av en syntese hvor en diskusjon forsøker å knytte sammen oppgavens alle løse tråder til en avsluttende konklusjon.

1.5.1 Organisering av oppgaven

- Del I: I det første kapitlet presenteres oppgavens tema, problemstilling, casestudie og struktur. Det andre kapitlet utgjør oppgavens teori og metode, og begynner med en gjennomgang av det ressursgeografiske paradigmet. Derpå følger oppgavens forskningstilnærming. Kapitlet utgjør også oppgavens teoretiske fundament, hvor konflikt-, utviklings-, forvaltnings-, statsvitenskaplige og systemteorier relevante for oppgavens analyse og syntese blir gjennomgått. I tillegg så behandles også oppgavens kildebruk, samt spørsmål om validitet og reliabilitet.
- Del II: Kapittel tre kartlegger DRKs naturressurser, dvs. det naturgeografiske fundamentet for ressurskonflikten. Mens kapittel fire bearbeider de samfunnsmessige forhold som danner de politiske, økonomiske og kulturelle rammene for ressurs- og konfliktforvaltningen i landet.
- Del III: I kapittel fem og seks settes konflikten i en historisk og regional kontekst i et forsøk på å gi en holistisk forståelse, dels for de prosesser som førte frem til krigen i 1996, og dels for aktørenes posisjoner i utviklingen av krigen. Historien i kapittel fem går helt tilbake til de første samfunn som utviklet seg i området og den første europeiske kontakten med Kongo på 1400-tallet, og videre gjennom slavehandel, kolonisering, den kalde krigen (inklusive 1960-tallets selvstendighetstumul) og til

¹³ Retningslinjene er anbefalinger for standarder og forretningsetikk fra myndighetene i OECDs medlemsland til TNS (OECD 2005).

slutt Mobutu-regimets over tretti år ved makten. Kapittel seks ser på den politiske og geografiske bakgrunnen til Kongo-krigens regionale hovedaktører. Kapitlet vektlegger særlig folkemordet i nabolandet Rwanda i 1994, og de bakenforliggende prosesser som førte frem til massakren, dette på grunn av denne tragediens store innflytelse på Kongo-krigen. Kapitlet omhandler også andre regionale konflikter, som antas å i ulik grad ha påvirket oppkomsten og utviklingen av Kongo-krigen.

- Del IV: Kapitlene sju og åtte drøfter og analyser de empiriske og teoretiske sammenhengene mellom de politiske faktorene, naturressursene og krigens utvikling samt forklaringsfaktorene bak disse.
- Del V: Del II, III og IV danner så utgangspunktet for syntese. I det niende kapitlet oppsummeres oppgavens analyse og oppgavens tema diskuteres. Her drøftes ulike sider ved naturressursenes rolle i de prosesser som førte frem til krigen og hvordan ulike motiver hos involverte aktører påvirket konfliktutviklingen. Til slutt i det tiende kapitlet trekker jeg i en konklusjon frem de viktigste perspektivene på de tre problemstillingene.

En mer detaljert beskrivelse av del II, III, IV og V gjøres under punkt 2.2.5, hvor oppgavens analysemodell presenteres. Oppgavens struktur er anskueliggjort i et flytskjema:

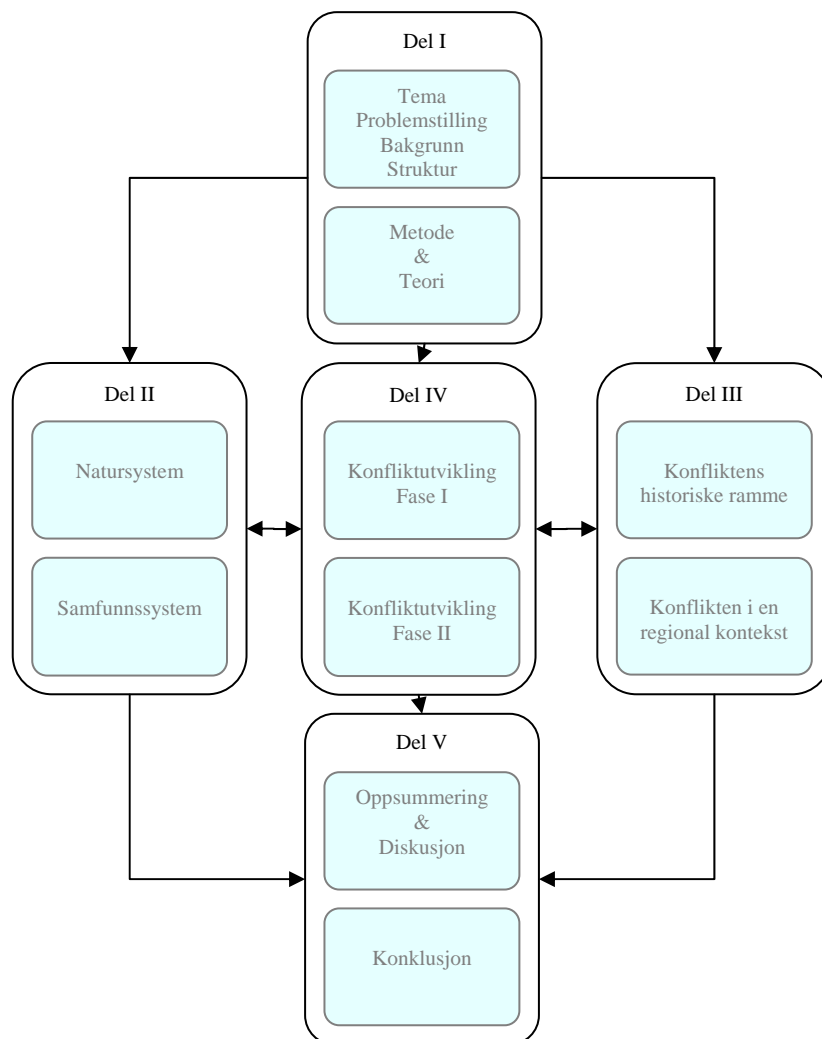

Fig. 2: Modell over oppgavens struktur i form av et flytskjema.

1.5.2 Kronologisk inndeling

Krigen i DRK er komplisert da det er veldig mange stridende parter innblandet. I tillegg er partenes innbyrdes allianser, konflikter og ofte også motiver for å delta i krigen i mange fall uklare og skiftende. Det er derfor nyttig i en analyse av krigens utvikling å bruke systemteori til å dele in konflikten i tre kronologisk definerte subsystemer eller faser, med hensyn til oversikt over de mange aktører og for forståelse av aktørenes posisjoner og konfliktens dynamikk; fase I 1996 tom. 97; fase II 1998 tom. 2003 og fase III 2004 - frem til 30. juni 2005. Denne oppgaven omhandler de to første fasene, med vekt på fase II. Den tredje fasen gjennomgås i korthet som en del av oppgavens avslutning under punkt 8.5.

Årstallsinndelingen er basert på konkrete og signifikante forandringer i konfliktens natur, i store trekk beskrevet under, og mer inngående i oppgavens fjerde del:

- *Fase I 1996-1998*

En koalisjon bestående av Angola, Eritrea, Rwanda, Tanzania, Uganda og Zimbabwe, medvirket i 1996 til at Laurént Kabila fikk makten over opprørshæren *Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo-Kinshasa* (AFDL), med det formål å styrte den da sittende presidenten Mobutu fra makten (Nzongola-Ntalaja 2003).

- *Fase II 1998-2004*

I 1998 oppstod det en splittelse i denne alliansen når Uganda og Rwanda vendte seg mot Kabila som nå satt ved makten, og tidligere allierte begynte å slåss mot hverandre. Nye aktører kom til og noen gamle forsvant. Etter fredsforhandlinger trekkes offisielt mesteparten av de utlandske troppene ut fra Kongo i løpet av 2003 (ICG 2004a).

- *Fase III 2004-2005*

I mange regioner har krigen likevel fortsatt, spesielt i deler av Kivu og i Ituri, et distrikt i Orientale-provinsen som grenser mot Uganda og Sudan i nordøst. Fremdeles står opprørsbevegelser fra Rwanda, Uganda og Burundi igjen på kongolesisk territorium. En overgangsregjering ble opprettet i slutten av 2003 med formål å lede landet frem til et nasjonalt valg, planlagt den 30. juni 2005 (ICG 2003).

1.5.3 Geografisk betraktningsnivå

Opgaven deler også inn konflikten i fire forskjellige geografiske subsystemer eller betraktningsnivåer; lokal, nasjonal, regional og global. En oppdeling som representerer fire forskjellige dynamiske prosesser i de tre konfliktfasene.

Nivå 1: Globaldimensjon av konflikten i de store sjøenes område. Den globale dimensjonen omfattes av involvering fra utlandske (ikke afrikanske) stater, først og fremst Belgia, Frankrike, Storbritannia og USA, i tillegg til TNS og diverse internasjonale samarbeidsorganisasjoner, alle med sine egne interesser og agendaer.

Nivå 2: Regionaldimensjon av konflikten i Sentral-Afrika. Denne dimensjonen omfattes av en større regional kamp, sannsynlig om soner med politisk innflytelse og økonomisk kontroll.

Nivå 3: Nasjonaldimensjon med væpnet konflikt mellom kongoleserne selve. Den nasjonale konflikt dimensjonen fremstår som en maktkamp mellom ulike kongolesiske fraksjoner. Denne dimensjonen preges av de ulike opprørsbevegelsene og disses kontakter med utlandske støttespillere.

Nivå 4: Lokaldimensjon. Fremfor alt i de østre delene av DRK finnes det historiske motsetninger og konflikter mellom ulike bysamfunn og folkegrupper, som virker å være influert av hendelser i nabolandene (NRC 2004).

Til tross for at disse nivåene har sin egen konfliktdynamikk, så virker de også sammen og er influert av hverandre. Oppgaven vektlegger særlig den nasjonale- og den regionale dimensjon. Den lokale dimensjonen drøftes bare hvor det er nødvendig for forståelse i forhold til de andre tre dimensjonene.

1.5.4 Kategorisering av konfliktårsaker

I løpet av oppgaven presenteres og drøftes ulike fundamentale årsakskategorier relatert til Kongo-krigen i lys av IRK. Det er hensiktsmessig å dele in årsakene i tre ulike kategorier.

- Bakgrunnsårsaker; uløste problemer som bygges opp over flere tiår, en kruttønne som venter på å bli antent. Denne kategori analyseres i oppgavens tredje del.
- Politiske faktorer; atferd hos de politiske lederne og deres organisasjoner, deres motiv, mål og måter for å nå disse. I en fortsettelse av metaforen kan denne kategorien sies å utgjøre lunten som venter på en gnist. Kongo-krigens politiske faktorer er gjennomgående elementer som kartlegges og analyseres i løpet av hele oppgaven.
- Utløsende faktorer; uforutsigbare i sin natur, muligens en bevisst handling med hensikt å starte en konflikt, men like sannsynlig en feiltagelse eller en missforståelse, som for eksempel et mord med uanede konsekvenser, eller en demonstrasjon som utvikles til opptøyer, en politiaksjon som blir til en massakre, eller noe så tilsynelatende trivielt som svingninger i verdensprisen på en viktig råvare. Disse representerer fyrstikken som tenner lunten. Denne kategorien bearbeides i del tre og fire.

Konfliktmønstre som inneholder de samme årsakskategoriene gjenkjennes også i flere av nabolandenes konflikter, noe som kapitel seks tar for seg.

2.0 Teori & metode

Teorier søker å uttrykke sammenhenger mellom objekt- og empirisfæren på den ene siden og kunnskaps- og forståelsesfæren på den andre, med det foremål å gi forklaring på de spørsmål som stilles. En teori er en syntese av vitenskapelig erfaring integrert med verifiserte forklaringer som gjelder en del av virkeligheten, eller formaliserte utsagn som generaliserer, oppsummerer, tolker og forklarer erfaring samlet fra den virkelige verden, og som uttrykker prinsipper som antas å gjelde også i fremtiden. Teorier oppstår aldri i et tomrom, de springer ut av observasjoner og erfaringer (Gjessing 1999, Solerød 2001). Metode defineres av Gjessing (2002b) som de fremgangsmåter som brukes i de ulike delene av en forskningsprosess. Dette kapitlet redegjør for oppgavens teoretiske fundament og de metoder som er blitt brukt til å løse oppgavens problemstillinger.

2.1 Ressursgeografisk tilnærming

2.1.1 Ressursgeografiens paradigme

Først og fremst karakteriseres en fagdisiplin av de temaene og de problemstillingene den behandler. Videre karakteriseres den ved sine metoder, ved sin teoretiske og konseptuelle ramme, og ved sin tilnærming. Også hvordan disiplinen plasserer seg innen sitt eget fag og dens relasjoner til disipliner i andre fag er karakteristisk. Det er det vitenskapelige aktivitetsmønsteret i et fagmiljøes arbeid som er blitt kalt paradigme (Gjessing 1999).

Det finnes mange fag med lange tradisjoner for hvordan man tar i bruk problemstillinger og hvilke emner det forskes på. Men nye faglige utfordringer og aktuelle problemstillinger oppstår fordi verden er i konstant forandring. Når nye problemstillinger ligger mellom ulike tradisjonelle fagdisipliner og ikke innen de veletablerte fagene skapes et behov for å omorganisere eksisterende kunnskap. Samarbeid mellom ulike fagretninger eller opprettelse av nye fagdisipliner er nødvendig for å komme til ny kunnskap om disse nye vitenskapelige problemstillingene (Gjessing 2002a). Miljø og ressursproblemer av alt fra lokal til global art er problemstillinger som har elementer fra både naturvitenskapene og samfunnsvitenskapene. Som følge av geografiens paradigmeutvikling de siste 15-30 årene har ressursgeografien blitt utviklet som et av disse nye fagene (Trondalen 2002).

Ressursgeografien er teoretisk forankret i forståelsen av forholdene mellom ressurser og menneskelige behov, og i bevisstheten at disse behov er den fundamentale drivkraften bak ressursutnyttelse, ressursforvaltning og ressursutvikling. Over tid har en konseptuell modell blitt utviklet der hovedpoenget er at det både i menneskesamfunnet og i miljøet finnes muligheter og begrensninger når det gjelder ressursutnyttelse og behovstilfredsstillelse. En holistisk oppfatning av menneskene i deres miljø samt en ide av samfunns og miljøprosessenes synergi, gjør det naturlig å søke etter en faglig og forskningsmessig tilnærming som kan kaste lys over funksjonene og egenskapene som en helhet, og samtidig gi innsikt i funksjonene og egenskapene til de deler som til sammen utgjør helheten. Metodene må være fungerende og effektive analyseverktøy, og samtidig egne seg til integrasjon og syntese (Gjessing 2002a).

Ressursgeografien bygger på forholdet mellom menneske og miljø. En tilnærming som er beslektet med flere andre retninger som for eksempel kulturøkologi, humanøkologi og den

geografiske landskapsøkologien, som alle betrakter menneskene som integrerte deler av økosystemet.

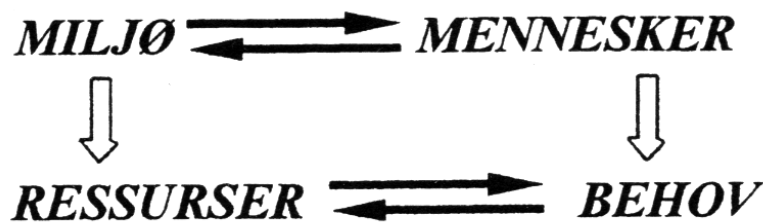

Fig. 3: Kjernen i det ressursgeografiske paradigmat: Identifiseringen av menneskenes behov, og ut fra dette, identifiseringen av ressurser både i samfunnet og i livsmiljøet som mennesket kan utnytte for å tilfredsstille sine behov (Gjessing 2002a).

De fleste av ressursgeografiens spørsmål dreier seg om funksjonelle sammenhenger i rommet hvor det foregår omfattende interaksjoner, mellom mennesker og mellom mennesker og deres livsmiljø. Samtlige av disse er av betydning for miljøet og for menneskenes levekår. En slik holistisk menneske - miljø tradisjon danner en verdifull basis for å betrakte problemer som omfatter bruk og forvaltning av ressurser og miljø, samt utvikling av samfunn i romlig og funksjonell sammenheng over tid (Gjessing 1999).

Trondalen (2002:58 (min oversettelse)) gir følgende forslag til en vid definisjon av faget ressursgeografi: *Ressursgeografien er et arbeids- og forklaringsmønster som fremskaffer problemstillinger og løsningsmodeller om ressursers lokalisering og beskaffenhet, årsaker til bruken av ressurser, og konsekvenser av ressursutnyttelsen både for samfunn og miljø.*

2.1.2 Ressursbegrepet

Siden begrepet "ressurser" brukes kontinuerlig i oppgaven, er en begrepsavklaring nødvendig. Det finnes mange forskjellige definisjoner av ressursbegrepet. Felles for disse er at de omhandler egenskaper ved naturmiljøet som menneskene kan utnytte, d.v.s. at det er menneskene og ikke naturen som er avgjørende for hva som er en ressurs.

Gjessing (1999) mener med naturressurser de egenskaper ved livsmiljøet på jorden som mennesker kan utnytte for å tilfredsstille sine behov. Ressursutnyttelsens verdi og ressursenes verdi må med andre ord evalueres på grunnlag av hvilken behovstilfredsstillelse de kan gi mennesket.

Videre forklarer Gjessing at mennesker og miljø bindes sammen i et gjensidig og komplekst avhengighetsforhold av de egenskaper i miljøet som kan defineres som ressurser og de egenskapene ved menneskene som kan defineres som behov. Jordens ressurser er i utgangspunktet deler av naturen. Først når det er utviklet en teknologi slik at en forekomst i naturen som er verdisatt av mennesket kan utnyttes, så er ressursen blitt knyttet til funksjonene i samfunnet.

På ulike måter så påvirkes klodens miljø og ressursituasjon av menneskelig aktivitet. Utnyttelsen av naturressurser kan ha både positive og negative konsekvenser for mennesker og samfunn. Det finnes en rekke typer naturressurser som vi utvinner, og Strand (2004) deler dem in følgende fire kategorier:

1. Ikke-fornybare; for eksempel fossil energi eller biodiversitet.
2. Ikke-fornybare med mulig gjenbruk; for eksempel mineraler og diamanter.
3. Fornybare som kan tømmes ut; for eksempel grunnvannressurser eller fisk.
4. Fornybare som ikke kan tømmes ut; for eksempel sol, vind eller vannkraftressurser.

Mennesker former sitt eget livsmiljø, både lokalt og globalt gjennom å bruke naturressurser. Ressursutnyttelsen virker tilbake på miljøet, og kan ha avgjørende betydning for miljøets og ressursenes egenskaper og utvikling. Zimmermann (ref. i Gjessing 1999) understreker at ressurser som en reaksjon på menneskelige ønsker og handlinger utvider eller trekker seg sammen, dvs. de er ikke statiske men forandrer seg etter menneskenes verdisetning. Inntil mennesker vurderer noe i jordens miljø som en ressurs er det, fra dette perspektivet, at betrakte som nøytralt stoff.

2.2 Metodisk tilnærming i oppgaven

Analyse er en metode til løsning av problemer, som deler opp hvert problem i så mange deler som det er nødvendig for å bedre løse dem. Oppgavens analysemodell er tenkt som et hjelpemiddel til å utrede et hypotetisk årsaksvirkningsforhold mellom Kongos naturressurser og Kongo-krigen, samt å presentere disse på en så klar og lettfattelig måte som mulig. Oppgavens arbeid med problemstillingene er basert på fire metodiske tilnærminger som vært nyttige verktøy i løpet av forskningsprosessen, ikke minst i utformingen av analysemodellen som presenteres under punkt 2.2.5. Oppgavens metodiske tilnærming er valgt med formål å gi best mulig utgangspunkt for diskusjon av problemstillingene i lys av den empiri som presenteres.

2.2.1 Eksplorativstudie

En undersøkende studie karakteriseres av at utvalgte forskningsobjekt er relativt ukjente på forhånd. Det er derfor nødvendig i en eksplorerende eller undersøkende studie med en fleksibel forskningsplan (Gjessing & Trondalen 2002). Etter hvert som ny kunnskap erverves må forskningsstrategi og til en viss grad problemstilling og målsetting tilpasses til den nye kunnskapen og/eller de nye ideene. I prinsippet så innebærer all forskning en form for eksplorering, men en eksplorerende studie vil likevel kjennetegnes av at usikkerhet er knyttet til hvilken informasjon som det er mulig at få tak i.

2.2.2 Systemtilnærming

Ved en systemtilnærming stilles spørsmålet om det som undersøkes faktisk er organisert i et system, om det funksjonerer som et system, eller om forskningsobjektet med fordel kan beskrives som et system (Gjessing 1999). Trollalden (1992) beskriver systemtilnærming som et nyttig verktøy da den forklarer dynamikken og interaksjonene mellom ressursene, og økonomiske og sosiale systemer på ulike geografiske nivåer. Gjessing (1999) utdyper dette med å tillegge at det er på grunn av de komplekse problemstillingene og studieobjektens mangfoldige egenskaper som ressursgeografien arbeider med, som det å søke helhetlige forklaringer og helhetlig forståelse er et ideal. Noe som gjør systemtilnærming til ressursgeografiske problemstillinger fordelaktig.

For å kunne anskueliggjøre og analysere Kongo-krigen kreves oversikt over bl.a. både naturen med dens subsystem, samt samfunnets forvaltning av disse. De geografiske forutsetningene, som del II tar for seg, er derfor inndelt i to kapitler med hvert hovedsystem; natursystem og samfunnssystem.

Holistiske konseptuelle modeller kan med fordel brukes til å studere hvordan menneskenes aktiviteter for å skaffe behovstilfredsstillelse og utnytting av ressurser inngår i strukturelle sammenhenger, innenfor hvilke de setter i gang komplekse reaksjoner i både miljøet og samfunnet (ibid.). Systemteori kan bidra til en holistisk forståelse ved å knytte egenskaper til et system. En systemtilnærming egner seg derfor godt sammen med en geografisk casestudie, når en slik gjennomføres som en integrert studie hvor de undersøkte attributtene struktureres i systemer. Konflikten som oppgaven analyserer kan betraktes som et komplekst system, hvor systemtilnærming fremstår som et godt operasjonelt verktøy.

2.2.3 Litteraturstudie

Alle fagområder er i større eller mindre grad i forandring. Det vil derfor være fordelaktig å identifisere grensesonen mellom den eksisterende kunnskap og det ukjente for å utforme gode forskningsspørsmål (Gjessing & Trondalen 2002). Jeg tolker dette som at det er viktig i starten av en forskningsprosess å etablere kunnskap om hvor langt forskningsfronten er kommet.

En forundersøkelse utformet som en litteraturstudie lå til grunn for utvelgelsen av oppgavens casestudie og for formuleringen av problemstillingene. Hensikten var dels å forsøke identifisere forskningsfronten og dels å kartlegge internasjonale naturressurskonflikter med det formål å kunne velge en interessant casestudie til oppgaven. Videre så utgjør litteraturstudien fundamentet for oppgavens innsamlede empiri, og også for senere bearbeidelse av denne empirien.

Da ressursgeografi er et integrert fag som fokuserer på en holistisk tilnærming, er det nødvendig å samle informasjon også fra andre fagretninger med spesialkompetanse i mer avgrensede områder. Helt fra startfasen og underveis i forskningsprosessen har det blitt innsamlet støttelitteratur fra flere samfunnsfaglige og humanistiske disipliner, hovedsakelig fra statsvitenskap, samfunnsgeografi og kulturhistorie.

2.2.4 Casestudie

Casestudie er en fordelaktig forskningstilnærming for å få inngående kjennskap til et undersøkelsesobjekt, da et stort mangfold av egenskaper ved objektet blir identifisert og undersøkt (Gjessing & Trondalen 2002). En ressursgeografisk casestudie av en IRK inneholder et nærmest ubegrenset antall attributter og parametere. Bl.a. inneholder naturmiljøsystemet en rekke ulike naturressurser, alle med egne fysiske attributter. Også samfunnssystemet som styrer forvaltningen av ressursene består av en mangfoldig og kompleks blandning juridiske og sosiopolitiske parametere. Men denne oppgave vektlegger bakgrunnen som forårsaket Kongo-krigen og de faktorer som antas å ha påvirket utviklingen av konflikten. Det er derfor opplagt at det verken er nødvendig eller mulig, innenfor rammene av denne oppgave, å gå i dybden i hvert enkelte av disse subsystemene. Noen utvalgte variabler som anses særlig interessante i forhold til problemstillingene blir analysert i løpet av oppgaven, disse presenteres under punkt 2.2.5.

Gjessing & Trondalen (2002) skriver at det er viktigere å klargjøre hvordan hvert subsystem er en del av helheten og interagerer med andre subsystem enn å i detalj beskrive indre funksjoner og strukturer i hvert enkelte system.

2.2.5 Oppgavens analysemodell

For å på en oversiktlig måte analysere naturressursenes relative påvirkning på Kongo-krigen, har jeg valgt å utforme en analysemodell som til dels er basert på Trolldalens (1992) SEC-modell, i den forstand at ressursanalyse kombineres med atferdsanalyse og konfliktanalyse. Dog vektlegger ikke oppgavens analysemodell eksternaliteter i samme utstrekning som SEC-modellen, fordi det ikke anses formålstjenlig i forhold til casestudie og problemstillinger. Og dels er oppgavens analysemodell basert på Mitchells (1981) konfliktstruktur, i den forstand at posisjoner (behov og muligheter), motiver (ønsker og målsettinger) og strategier (konfliktatferd) til de involverte aktørene i forhold til konfliktsituasjonen vektlegges.

I likhet med begge disse modellene er oppgavens analysemodell basert på forutsetningen at det oppstår konkurranse over naturressurser, og at det er spenninger mellom ulike potensielle brukere, grunnet inkompatible målsetninger.¹⁴

I de tre analysene vektlegger modellen følgende utvalgte variabler:

- Ressursanalyse – Naturressurser (forekomster og lokalisering) og samfunnssystem (utvikling av de involverte statene i forhold til forvaltning av naturressursene). Det legges spesielt vekt på den kongolesiske statens utvikling i forhold til naturressursforvaltning.
- Atferdsanalyse – Aktører (aktører involvert enten i de bakenforliggende prosesser som førte frem til krigen, eller i krigens to første faser), posisjoner (aktørenes behov og muligheter), motiver (aktørenes ønsker og målsettinger), strategier (aktørenes måter å forsøke nå disse motiver), samt relasjonene dem imellom. Analysen ser nærmere på de aktører som bedømmes som mest interessante.
- Konfliktanalyse – Utviklingen av krigen i forhold til oven nevnte variabler.

Uttrykket på en annen måte: Oppgaven analyserer et hypotetisk årsakssammenheng mellom de uavhengige variablene (naturressurser, samfunnssystem, aktører, posisjoner, motiver og strategier) og de avhengige variablene (Kongo-krigens opprinnelse og utvikling).

Med bakgrunn i denne gjennomgangen kan følgende analysemodell skisseres opp (jf. figur 1 og 2). Modellen søker å visualisere sammenhengene pekt på ovenfor.

¹⁴ Trolldalens og Mitchells teorier presenteres mer detaljert under punkt 2.3

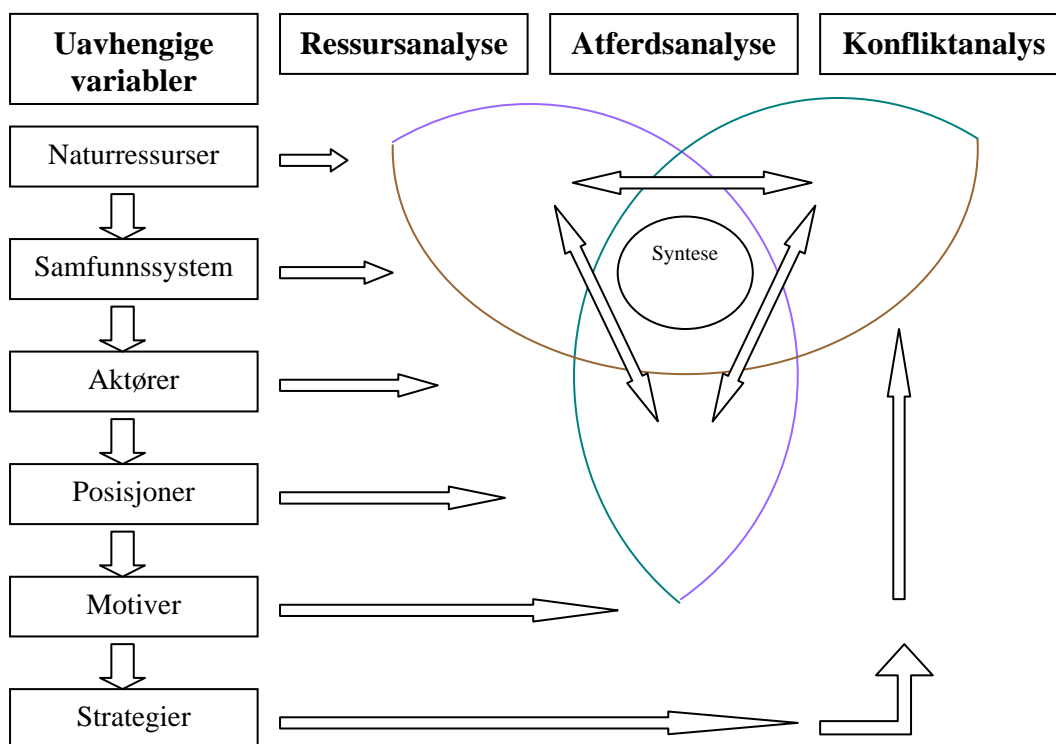

Fig. 4: Modell for analyse av naturressursenes relative betydning på Kongo-krigen.

De vertikale pilene mellom de uavhengige variablene symboliserer et årsaksvirkningsforhold mellom disse, der naturressursene påvirker samfunnssystemet som i sin tur påvirker aktørene og så videre. Pilene i midten av modellen representerer interaksjonen mellom de tre analysene, som ikke utføres hver for seg men delvis integrert (se analysens disposisjon). Modellen gir neppe noe fullstendig bilde av sammenhengen mellom naturressurser og Kongo-krigen, men forsøker å klarlegge det meste av sammenhengen mellom disse, og således gi grunnlag for oppgavens arbeid med problemstillingene.

Analysemodellen utgjør kjernen i den konseptuelle modellen og er integrert i denne. Analysen er dermed også integrert i den empiri som presenteres i oppgaven, slik det fremstår visualisert i den konseptuelle modellen.

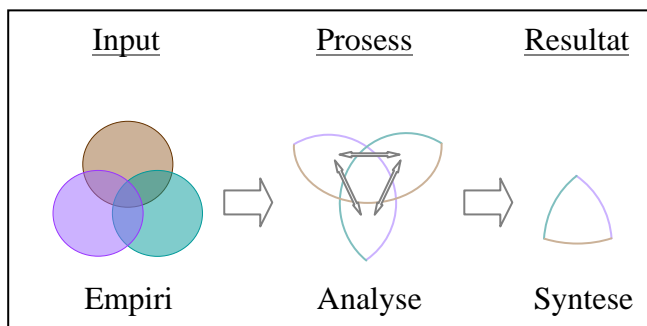

Fig. 5: Forholdet mellom oppgavens konseptuelle modell, analysemodell og syntese.

Analysens disposisjon

Oppgaven presenterer analysen tredelt, med to kapitler i hver del.

- Del II. Utgjøres av en ressursanalyse hvor systemteori brukes til å bryte ned Kongos geografiske fundamentet (det naturgeografiske i kap. 3, og det samfunnsgeografiske i kap. 4) til mindre subsystemer med hensikten å anskueliggjøre og gi forståelse for de parametere og prosesser som bedømmes relevante i forhold til problemstillingene.
- Del III. Kombinerer ressursanalyse med atferdsanalyse. Kapitlene fem og seks bruker en mer drøftende fremgangsmåte i de elementer som antas å påvirke krigsutbruddet og -utviklingen (for eksempel den kongolesiske statens utvikling, utviklingen av et uformelt handelsnettverk og relasjoner mellom ulike aktører). Samtidig behandles de regionale aktørenes utgangs posisjoner (geografiske forutsetninger og politiske historie). De teorier som først og fremst brukes i denne delen er utviklingsgeografiske avhengighetsteorier, forvaltningsteori, teorier om statsutvikling og forhold mellom sterke og svake nabostater.
- Del IV. Består av en kronologisk konfliktanalyse som kombineres med atferdsanalyse. Her følges krigens utvikling fra 1996 til og med 2003. Denne delen bruker hovedsakelig konflikt- og atferdsteori, men også statsvitenskapelige, utviklingsgeografiske og ressursforvaltningsteorier til å drøfte den empiri som presenteres.

Syntese

Analysen danner så utgangspunktet for syntese, dvs. integrasjon av et mangfold (analysen i del II, III og IV) til en helhet (oppsummering og avsluttende drøfting i kapittel 9), slik at den fremtrer som en enhet (konklusjon i kapittel 10).

Kapittel 9 behandler ikke de tre problemstillingene separat uten forsøker å knytte sammen analysen av de tre problemstillingene til en helhetlig forståelse av oppgavens målsetting, dvs. naturressursenes relative påvirkning for hvordan krigen oppstod og utviklet seg.

Til slutt i det tiende kapitlet besvares oppgavens tre problemstillinger hver for seg.

2.3 Oppgavens teoretiske fundament

Teoriene er valgt på grunnlag av presumtiv relevans i forhold til tema, problemstilling og casestudie.

2.3.1 Ressursgeografisk konflikt- & atferdsteori

De komplekse systemene av behovstilfredsstillelse og ressursutnyttelse på ulike geografiske nivåer medfører stadig risiko for interessekonflikter mellom ulike parter, grupper av mennesker eller individer (Gjessing 1999).

Konfliktkategorier

Det finnes ulike typer av konflikter, og en konflikt kan også inneholde flere dimensjoner. Gjessing (1999) deler de inn i følgende fire kategorier:

Interessekonflikter - I situasjoner hvor det finnes konkurrerende målsettinger for utnyttelsen av en ressurs oppstår spørsmål om hvems interesse som skal tilgodeses. Konflikter risikerer å oppstå når en part oppfatter at andre parters ressursutnyttelse påvirker ressursens mengde eller kvalitet på negativ måte i forhold til egne behov og ønsker.

Verdikonflikter - Er ofte av sosial karakter med ulike oppfatninger, følelser og holdninger involvert. Når ulike perspektiver foreligger om hva ressurser skal brukes til, hvilke goder ressursutnyttelsen skal gi og hvem som skal nyte godt av godene, så kan verdikonflikter oppstå.

Kognitive konflikter - Er direkte knyttet til at partene har ulik forståelse for en ressurs situasjon eller ulik tilgang eller forståelse av årsaksvirkningsforhold og teknisk informasjon som kan være relevant ved vurdering av alternativer.

Atferdskonflikter - Risikerer å oppstå når partene har vanskeligheter med å akseptere eller forstå andre parters atferd. Hvis for eksempel partene ikke greier å kommunisere og finne frem til mulige løsninger.

Bilde 1: Flyfoto av Kinshasa og Brazzaville (Wikipedia 2005).

Konfliktstruktur

Mitchell (1981 (ref i Gjessing 1999)) opererer med en konfliktstruktur bestående av tre komponenter: Konfliktatferd, konfliktsituasjon og konfliktholdninger og persepsjon.

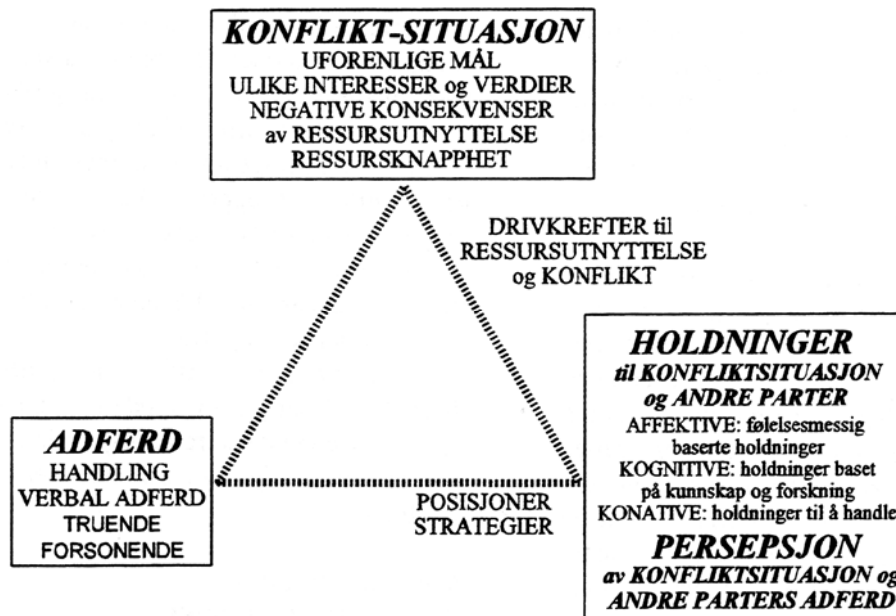

Fig. 6: Konfliktstruktur og konfliktens komponenter (Gjessing 1999).

1. Konfliktsituasjoner kan oppstå når to eller flere parter gjennomskuer at deres verdissystemer som gjelder allokering og bruk av ressurser, eller mål med ressursutnyttelsen er uforenlige. Sterke politiske, økonomiske og/eller sosiale interesser kan inngå i en konfliktsituasjon.
2. Aktørenes holdninger kan være avgjørende for en konflikts utvikling. Holdningene har tre komponenter. En affektiv som dreier seg om følelser, en kognitiv som har å gjøre med kunnskap og vurdering av aktuell situasjon, og en atferdskomponent som innbefatter holdning til å omsette intensjoner i handling. Emosjonelle faktorer som maktbegjær, forventinger, frykt, frustrasjon, misunnelse m.m. kan spille stor rolle i utviklingen av en konflikt.
3. Konfliktatferd kjennetegnes av at en aktør gjennom fysiske eller verbale handlinger forsøker å nå egne mål, og eventuelt å hindre at en opponent når sine mål. Trussel om bruk av makt er konfliktatferd. Tilbud om alternativer, forsøk på overbevisning, appeller til sunn fornuft og felles verdier, forsøk på å påvirke opponentens mål, holdning eller atferd er andre eksempel på konfliktatferd. Eksterne aktørers støtte eller medling er også å betrakte som en form for konfliktatferd.

SEC-modellen¹⁵

Trolldalen (1992) mener det er nyttig å kombinere ressursanalyse, atferdsanalyse og konfliktanalyse for å få forståelse for hvordan komplekse ressurskonflikter oppstår og utvikles. Ut fra dette perspektiv har han utviklet SEC-modellen. Denne baseres på forutsetningen at det oppstår konkurranse om naturressurser, og at det er spenninger mellom ulike potensielle brukere grunnet inkompatible målsetninger. Videre forutsetter modellen at det er minst to ulike motspillere eller aktører involvert i ressurskonflikten og at disse er representert enten ved stater eller grupper av stater.

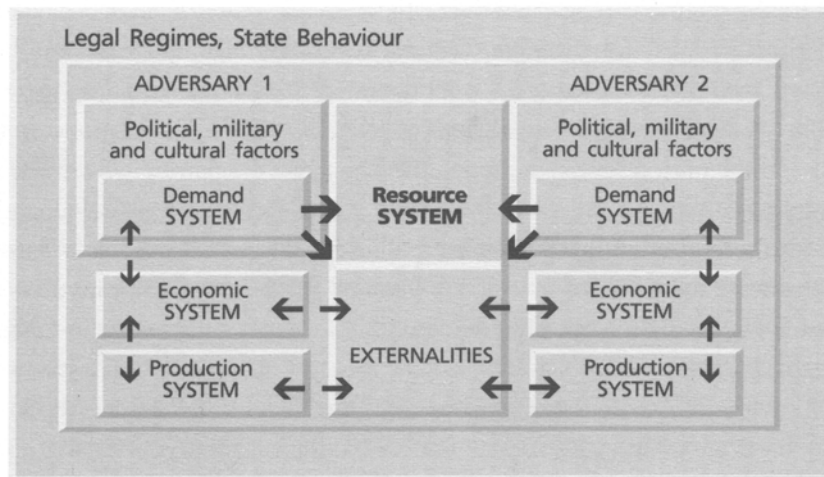

Fig. 7: SEC-modellen (Trolldalen 1992)

Hver aktør har spesifikke politiske, militære, kulturelle og sosiale behov som er avgjørende for deres bruk av ressurser. Aktørenes ressursbruk påvirkes også av samfunnssystemet. Etterspørselen som dannes av konsumpsjon skaper ringvirkninger for naturressursene. Det er antallet mennesker og per capita konsumpsjon som avgjør størrelsen på etterspørselen. Menneskene igjen påvirkes av sosiokulturelle faktorer og av ulike kulturelt betingete verdisystemer.

Atferdssystemet i Trolldalens SEC-modell representerer de ulike behov som konfliktenes aktører har og deres måter å nå disse målene på. Videre presenterer Trolldalen (1992) to kategorier av behov: Tilgang på og kontroll over naturressursene, og strategiske, politiske, økonomiske og sosiale behov. De ulike behovene demonstreres gjennom at det oppstår inkompatible målsetninger.

Når en konflikt eskalerer, utvikler de ulike aktørene ofte et atferdsmønster for å posisjonere seg.¹⁶ Dette gjøres gjennom en blandning av forsøk på strategiske manøvrer, fremstilling av ufullstendig informasjon eller manipulasjon av fakta, samtidig som de forsøker å danne forståelse for de andre aktørenes målsetninger og motiver. I SEC-modellen foreslår Trolldalen følgende parametere: aktører, relasjoner, posisjoner, målsetninger og muligheter.

Atferdssystemet har flere subsystemer som omhandler oppførsel av lokale, nasjonale og internasjonale aktører og som mer direkte tar tak i forvaltningen av ressurser. Et av disse kan beskrives gjennom et økonomisk subsystem. Ujevn økonomisk styrke mellom stater øker risikoen for en eskalering av konflikten (Trolldalen 1992).

¹⁵ *Systemic Environmental Conflict Model (SEC)*.

¹⁶ Se også fase III i eskaleringsmodellen nedenfor.

SEC-modellen omhandler interaksjonene i et ressurskonfliktssystem og foreslår et system hvor miljø, atferd, økonomiske og sosiopolitiske aspekter er integrerte. Etterspørsel er den essensielle drivkraften bak IRK. Ressurstilgang, produksjon og bruk representerer etterspørselen i modellen og disse refereres til gjennom natur-, etterspørsel- eller atferds- og produksjonssystem.

Eskaleringsmodellen

Ved å klassifisere ulike intensitetsnivåer i en konflikt beskriver Trollalden (1992) utviklingen av IRK. Det finnes potensial for konflikt ved all form for ressursutnyttelse.

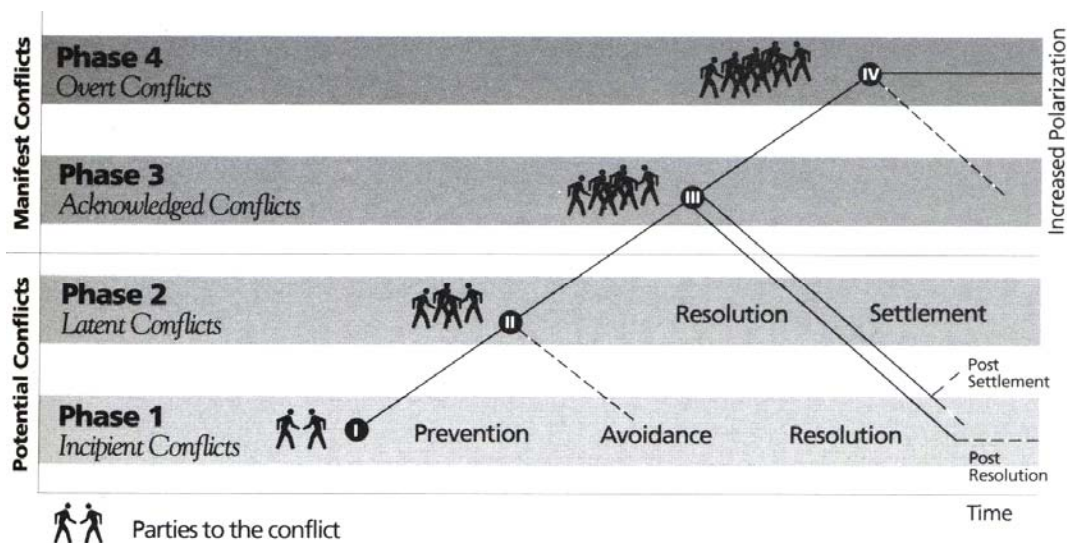

Fig. 8: Figuren utarbeidet av Trollalden (1992) beskriver det generelle eskaleringsmønsteret i IRK. Ulike løsningsforslag ved de ulike stadiene i et slikt mønster vises også.

- Fase I: *Gryende konflikt.*

De fleste naturressurser har flere bruksmåter. Om flere potensielle brukere har ulike ønsker og målsettinger med ressursbruken, oppstår konkurranse. Uten riktig forvaltning av denne situasjon risikerer man en konflikteskalering til fase II.

- Fase II: *Latent konflikt.*

Eskalering videre til fase II, skjer når noen av de potensielle brukerne skjønner at de har inkompatible målsettinger. I en slik situasjon oppstår risikoen at en aktør prøver å maksimere ressursuttakene så lenge ressursene er tilgjengelige.¹⁷ Dette kan medføre involvering fra flere aktører, enten som konkurrenter om ressursene eller som støttespillere til allerede involverte aktører.

- Fase III: *Erkjent eller manifestert konflikt.*

Hvis tidligere forsøk på å hindre konflikteskalering misslykkes, eller at slike forsøk grunnet ujevn maktfordeling mellom involverte aktører ikke utføres, så er sannsynligheten stor for at konflikten blir manifestert. De inkompatible målsettingene blir da klare for samtlige aktører. Når denne fasen er blitt nådd vil ofte de ulike aktørene søke å forsvare sine interesser. Posisjonene tenderer derfor å bli mer fastlåste. I noen tilfeller involverer det seg flere parter,

¹⁷ Se også *allmenningens tragedie* under punkt 2.3.3.

motiverte enten ut fra trussel mot egne interesser, av humanitære grunner eller miljøhensyn, for eksempel *International Non Governmental Organisations* (INGO).

- Fase IV: *Gryende konflikt, postenighet eller postløsning.*

Mange konflikter returnerer etter hvert til utgangssituasjonen. Til tross for at årsakssammenhengene mellom de ulike drivkreftene delvis har blitt analysert, så er sannsynligheten stor for at forholdene minner om de i fase I. For at konflikten skall nå den fjerde fasen så må den ha vært gjennom de tre tidligere fasene. Hvis fase IV har blitt nådd gjennom forebyggende tiltak, intervensjon av tredje part eller konfliktløsning så kan den fremtids utviklingen bli postenighet. Hvis denne fasen i stedet har blitt nådd gjennom kompromisser så risikerer konflikten på nytt å eskalere, og den fremtidlige utviklingen kan karakteriseres som postløsning.

Trolldalen (1992) poengterer at et slikt eskaleringsmønster, som presentert i modellen bare er en representasjon av den komplekse utviklingen av slike konflikter.

2.3.2 Utviklingsgeografiske avhengighets teorier

Avhengighetsteoriene bygger på argumentet at nasjonale økonomier og ressursutnyttelse systemer må ses i sammenheng med det økonomiske verdenssystemet og dermed ikke kan analyseres isolert. Grunntesen er at dette systemet inkluderer de geografiske strukturene sentrum og periferi, som er bundet sammen i et avhengighetsforhold som bidrar til underutvikling i periferien (Bull 2002).

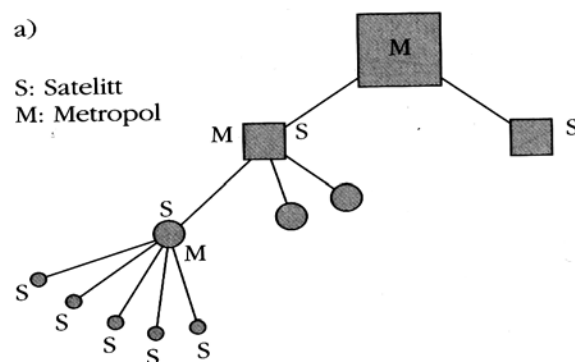

Fig. 9: Gunder Franks metropol/satellitt-modell visualiserer både en geografisk sentrum/periferi-struktur og en avhengighetsstruktur, gjennom et nettverk som forbinder fattige landarbeidere via flere mellomledd med lederne av europeiske og nordamerikanske konserner. Satellittene blir bare utviklet så langt det er forenlig med metropolenes interesser (Solerød 2001).

Bakgrunnen til avhengighetsforholdet er, i følge denne teori, å finne i koloniperioden hvor en skjev sosial og økonomisk struktur ble dannet i koloniene av koloniherrernes kapital. Strukturen bestod av ensidig råvareproduksjon beregnet for eksport til industriland, som foredlet råstoffene og førte dem inn i verdenshandelen, samt av en klasseallianse mellom elitene i industrilandene og elitene i koloniene. Dermed kunne det økonomiske overskuddet

som ble dannet i de perifere landene, med hjelp av brohoder og lokale støttespillere bli trukket ut av vestlige kapitalister (Gjessing 1999, Bull 2002).

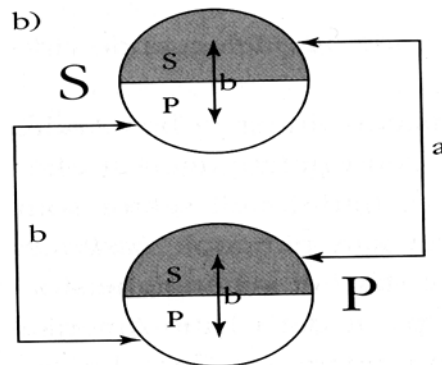

Fig. 10: Johan Galtungs Sentrum/Periferi-modell viser to typer av samfunn på ulike geografiske nivåer, sentrum og periferi. Forbindelsen mellom sentrum i sentrum og sentrum i periferien (a) karakteriseres av interesseharmonier, mens forbindelsene mellom sentrum-periferi og periferi-periferi (b) kjennetegnes av interessekonflikter (Solerød 2001).

Gjennom handelsrelasjoner som fører til kontinuerlig underutvikling i de tidligere koloniene, blir avhengighetsforholdene opprettholdt også etter avkoloniseringen. Alliansen mellom den lokale elite og internasjonale investorer er ikke utviklingsorientert. Ofte ble profitten, av den lokale elite, brukt til luksus og imitasjon av vestlig livsstil. Underutvikling av de perifere områdene er fra et slikt perspektiv nødvendig for utvikling i de sentrale delene (Bull 2002).

2.3.3 Ressursforvaltningsteori

Risikoen for ressurskonflikter vil alltid finnes i de omfattende interaksjonene mellom ressursforvaltning og menneskelig behovstilfredsstillelse. Miljøet byr på ulike ressurser som gir ulike muligheter og begrensninger for ressursutnyttelse i ulike økosystemer. Selv i noen av jordens mest karrige områder finnes mennesker som utvikler nødvendig kunnskap for å utnytte de ressurser som finnes, og klarer å skape et livsgrunnlag ut fra disse (Gjessing 2002a).

Menneskenes ressursutnyttelse består i stor grad av bevisste inngrep i økosystemene med det formål å effektivisere den biologiske produksjonen ved fornybare ressurser eller ved direkte uttak av ressursen. Det å søke å forstå hvordan ressursutnyttelsesystemene fungerer er viktig, da både samfunnsutvikling og miljøutvikling er knyttet til behovstilfredsstillelse og ressursutnyttelse. Det overordnede målet for all ressursforvaltning er å få forvaltningssystemet for behovstilfredsstillelse og ressursutvikling til å fungere optimalt (ibid.).

En forutsetning for arbeidet med alle ressursgeografiske problemstillinger er en fundamental forståelse for det miljø ressursene er del av, og som påvirkes når ressursene tas i bruk (ibid.). For mennesker som utnytter ressursen kan konsekvensene være gode, men samtidig finnes det en risiko for at ressursutnyttelsen kan ha negative virkninger for andre. Forandringer i ressursystemene som påvirker andre stater og/eller ulike perspektiver på miljøets bæreevne og på hva som er et akseptabelt ressursbruk, ligger ofte til grunn for IRK (Trolldalen 1992).

Langsiktige og bærekraftige forvaltningsregimer inklusive tilfredsstillende kompensasjonsordninger er viktige, og vil i fremtiden utgjøre en avgjørende faktor for fred, stabilitet og økonomisk utvikling (VMU 1987).

Allmenningens tragedie

Med allmenning menes en ressurs som forvaltes av en gruppe. Teorien tar utgangspunkt i problemet med at kostnadene ved ressursutnyttelse av fellesressurser ikke bæres fullt ut av utnyttaren. For eksempel, beitemark som disponeres av bønder i felleskap. Hver bonde velger selv hvor mange dyr han vil sende på beite. Det vil i en slik situasjon være rasjonelt for hver bonde å ha så mange beitedyr som mulig. Ulempen ved å ha ekstra dyr som belaster beitet fordeles på alle bønder mens nytten ved de ekstra dyrene får bonden selv. For den enkelte bonde vil dermed den marginale nytten være større enn den marginale ulempen. Resultatet vil være overbeiting. Betingelsene for teorien er at en gruppe aktører har fri tilgang til en begrenset ressurs (Pedersen 2002).

2.3.4 Statsvitenskap & teorier om internasjonal sikkerhetspolitikk

Statsbegrepet

I dagens verden er staten en universell form for politisk organisering, med den fundamentale oppgave å beskytte samfunnet innenfor sitt territorium. Hvert eneste individ er bosatt i en stat, og dermed formelt underlagt statens lover. Statens territorium kan ses som en fellesressurs. Et slikt territorium med forskjellige ressurser fremstår som en arena for samfunnets aktiviteter, med økende politisk, økonomisk, sosial og kulturell integrasjon. Imidlertid bør staten i flere sammenhenger betraktes atskilt fra samfunnet, motsetninger mellom stat og samfunn kan oppstå til følge av ulike interesser. I følge Gjessing (1999) har den vestlige verdens statsbygging med bl.a. utvikling av internasjonalt samarbeid og økonomiske systemer på godt og vondt vært modell for statsdannelse og statsoppgaver i bl.a. Afrika.

Idealstaten

I en moderne stat er alle innbyggere underlagt de samme forvaltningssystemene og lovene. Internt har staten monopol på bruk av voldsmidler og dermed ansvar for å opprettholde lov og orden innenfor sitt territorium. For å være suveren må en stat være i stand til å håndheve de regler den selv definerer. Dette er det første av to idealtypiske kjennetegn for den suverene stat. Eksternt skal staten fremme sitt samfunns interesser og beskytte sitt territorium mot andre stater. En eksternt anerkjennelse, som medlem i det globale systemet av stater, er det andre idealtypiske kjennetegn (Eriksen 2004a).

Den neopatrimoniale stat

En neopatrimonial stat kjennetegnes av at den er overutviklet i størrelse og underutviklet i funksjonelle termer. De private og offentlige sfærer overlapper hverandre. Den offentlige sektor er tilpasset private interesser, og er personifisert i den forstand at tilgangen til arbeid i forvaltningen avhenger like mye av arbeidssøkerens bekjenskaper og personlige egenskaper, som av objektive og formelle egenskaper. Som ansatt i den offentlige forvaltningen får man tilgang til materielle ressurser langt utover det som ligger i lønnen for utført arbeid. Ansettelse i offentlige institusjoner ses dermed på som en hovedkilde til personlig materiell berikelse (Chabal & Daloz 1999, Bøås & Dokken 2002).

Gjennom å dra nytte av å være en del av regimets klientnettverk vil aktører utenfor regimets ledelse ha personlige interesser i å bevare regimet. Et slikt patron/klient-nettverk kan enten være basert på sosiale bånd og normative bindinger av ulike slag (vanligvis familie, etnisitet eller landsby), eller på rene nyttebetraktninger (for eksempel materielle fordeler i bytte mot politisk støtte). Ofte skapes normative forpliktelser når politiske ledere har etniske eller personlige bånd til sine støttespillere, og slike kan være vanskelige å bryte. Ledere kan forholde seg strategisk til slike bånd og utnytte dem til å fremme sine politiske målsettinger, men båndene kan også virke hemmende hvis lederen føler seg forpliktet av dem. Opprettholdelsen av klientnettverk er imidlertid kostbart. Regimet må hele tiden skaffe seg de ressursene som det har gjort seg avhengig av. Dette er et sirkelsystem der den eneste måten å sikre den nødvendige støtten i en gitt situasjon, er å ta i bruk klientnettverket (Chabal & Daloz 1999, Eriksen 2004a).

Når skillet mellom den private og den offentlige sfære anerkjennes formelt, men ikke følges i praksis så er politikken og beslutningsprosessene i stor utstrekning uformelle. En slik stat er svak. Knappe offentlige ressurser forsvinner ned i politikeres og byråkraters lommer. Et ineffektivt byråkrati bærer preg av korrupsjon og undergraves gjennom at rekruttering skjer fra bekjentskaper fremfor kompetanse (Chabal & Daloz 1999).

Naturressursrike neopatrimoniale stater

Naturressursrike stater med utstrakt klientelisme har en særegen politisk økonomi. Tilgangen til store inntekter gjennom eksport av råvarer fører til at staten kan konsentrere seg om råvareutvinning, som den enten driver selv, eller som helt eller delvis drives av TNS. Eksportinntekter fra naturressurser muliggjør finansiering av utstrakte klientnettverk. Staten er ikke tvunget til å bygge ut en effektiv administrasjon for å skaffe inntekter gjennom skatteinnkreving. Dermed stiller folket mindre krav om felles goder og styring fra staten. Som følge av dette vil ikke en slik stat i samme grad være avhengig av å legitimere sin makt ovenfor befolkningen. Slike stater har muligheten til å overleve så lenge de har kontroll over de strategiske naturressursene. Dette gir dem de nødvendige inntektene for å opprettholde klientnettverkene regimet er avhengig av (Eriksen 2004b).

I en situasjon der staten har gått tom på eller ikke lenger har kontroll over naturressursene, og ikke lenger kan sikre sentrale aktørers interesser, kan mektige aktører se seg mer tjent med å fremme sine interesser på andre måter. For eksempel gjennom å engasjere seg direkte i utvinning av dyrebare naturressurser og smugling av disse. Dermed vil de være uavhengige av staten. Alternativt kan de etablere egne militser for å beskytte deres økonomiske virksomhet. En svekket stat kan gjøre lite for å forhindre dette. I andre tilfeller kan deler av statsapparatet selv engasjere seg i slik virksomhet, mer eller mindre uavhengig av den politiske eliten. I en slik situasjon der også statens voldsmonopol rakner, er det ikke lenger bare snakk om en svak stat, men om en statskollaps. Paradoksalt kan dermed tilgangen til strategiske naturressurser gjøre en statskollaps mer sannsynlig (ibid.).

Det finnes ikke noen absolutt sammenheng mellom svake stater og statskollapser. Det finnes mange svake stater som likevel er stabile. For en svak stat er det riktignok vanskelig å, for eksempel, gjennomføre store prosjekter, men den vil likevel være stabil så lenge voldsmonopolet opprettholdes. Vanligvis er kollapser av svake stater knyttet sammen med spesifikke dramatiske begivenheter (ibid.).

Naboforhold mellom sterke & svake stater

Manglende kontroll over de perifere delene av en stats territorium kan ha viktige konsekvenser for forholdet mellom stater. Paradoksalt nok er det ikke bare en annen stats styrke som utgjør en trussel, men også deres svakhet. Opprørsgrupper som kjemper mot regjeringen i sitt land kan etablere baser i naboland med svake stater, uten at disse har evne til å forhindre det. For regjeringen som er i konflikt med opprørerne kan tiltak på utlandsk territorium oppleves som nødvendig. Dermed kan flere naboland engasjeres i det som i utgangspunktet er interne konflikter i et naboland. Det finnes flere mulige former for slike inngripende. For eksempel intervensjoner med militære styrker, eller alternativt å gi støtte til opprørsbevegelser i nabolandet gjennom våpenforsyninger, militær opplæring eller økonomisk støtte. Når militære konflikter tar form av intervensjoner i andre lands "interne" konflikter, viskes også skillet mellom krig og borgerkrig bort (Eriksen 2004a).

I regioner der majoriteten av statene er svake har konflikter i et land en tendens til å spre seg til nabolandene. Den nasjonale konfliktdimensjonen vokser inn i den regionale. Fordi statene er svake har de ikke den nødvendige kapasiteten til å hindre en slik spredning. Slike situasjoner kan utnyttes av nabolandene til å fremme egne interesser, enten knyttet til landenes sikkerhet eller til utnyttning av naturressurser (Eriksen 2004b).

2.3.5 Systemteori

Generell systemteori presenterer prinsipper som kan være felles for alle fagområder. Teorien ble utviklet av L. von Bertalanffy på slutten av 1960-tallet. Målsettingen var å generalisere systemlæren i et konseptuelt uttrykk for vitenskapelige tilnæringer og vitenskapelig teori (Gjessing 1999).

Før å oppnå forståelse i komplekse menneske/miljø-relasjoner må et utvalg foretas og forenklinger søkes. Det å forstå hvordan delene virker sammen, og er avhengige av hverandre, er ofte nødvendig for å løse problemstillingene (Gjessing 2002a). I følge Trolldalen (1992) kan bruken av systemteori hjelpe betraktningen å gå fra helheten til delene, og så tilbake til en helhet som integrerer delene. Det å ikke se enkelte deler isolert, men i en større sammenheng, er en holistisk betraktningssmåte.

Den generelle systemteorien baseres på et system som er mer enn summen av de enkelte komponentene i systemet. Egenskaper som er et resultat av interaksjoner i systemet legges til hver komponents definerte attributter. Det å beskrive virkeligheten som systemer har vist seg å være forskningsmessig og forståelsemessig nyttig (Gjessing 2002a)

Et system er et avgrenset hele, og kan defineres som et strukturert sett av objekter med definerte attributter som i et komplekst hele virker funksjonelt sammen. Det er nødvendig å klargjøre hva som inngår og hva som ikke hører hjemme i systemet. Ved en funksjonell avgrensing tas bare med de deler som henger sammen funksjonelt. Systemer kan også avgrenses i rommet. Grensedynamikken kan være av stor betydning for forståelse av grensene mot omgivelsene. Et systems grenser kan defineres ut fra diskontinuiteten, manglende sammenheng mellom det i og det utenfor systemet, eller ut fra betydelig forskjell i egenskapers art og eller størrelse (ibid.).

Et geografisk system har både tids- og romdimensjoner. Gjennom de kronologiske interaksjonene finnes muligheter for å følge systemets utvikling, endringer i systemet over tid. Mens den romlige dimensjonen er av interesse for forståelse av systemets virkemåte (Gjessing 1999).

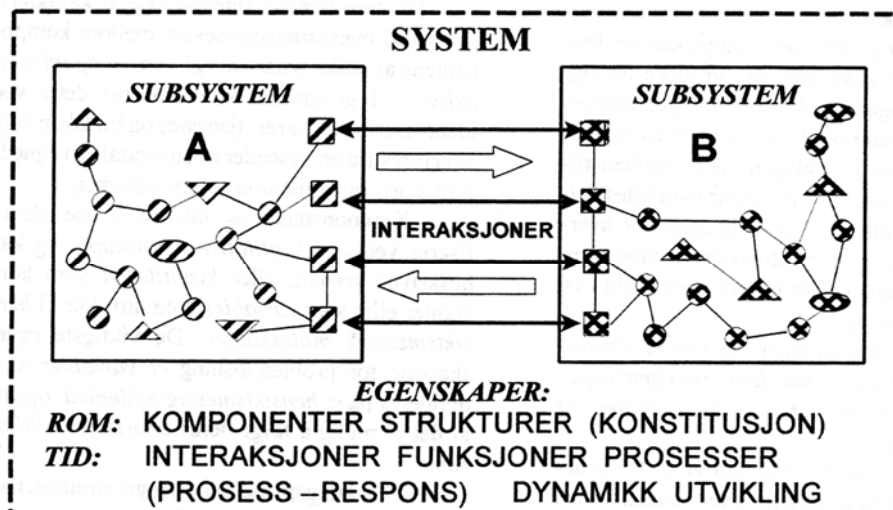

Fig. 11: Et system består av komponenter som kan grupperes i subsystem. Ofte er interaksjonene mellom systemene av interesse, men subsystemene kan også betraktes som selvstendige systemer (Gjessing 1999).

Organiseringen i et system, dvs. systemets struktur, beskriver forholdet og virkningsmåten mellom systemets komponenter og subsystem. Funksjonene på sin side beskrives ved de reversible korttidsendringer som følger av indre prosesser, eller som respons på ytre virkninger. Mens det er de irreversible langtidsendringene som styrer systemets utvikling. Iblant kan det være nødvendig med kjennskap også til den indre strukturen og de indre funksjonene i noen av subsystemene, for å kunne svare på mange av de problemstillinger som gjelder egenskaper i et stort og komplekst system. Imidlertid er dette ikke alltid nødvendig. Ved kjennskap til ytre egenskaper kan iblant noen av subsystemene identifiseres. Ut fra disse ytre egenskaper kan det være mulig å finne ut hvilken betydning subsystemet har i helheten. Det er avhengig av problemstillingen hvilke subsystemer som krever en mer inngående studie av indre strukturer og funksjoner. Systemer og modeller er ikke bare nyttige tankerredskap, men også gode operasjonelle hjelpemidler (ibid.).

2.4 Datainnsamling & datakilder

Forskning kan defineres som; *organisert intellektuell og praktisk aktivitet som sikter mot å øke kunnskap om, og forståelse av, utvalgte deler fra virkeligheten* (Gjessing 2002b:1 (min oversettelse)). Videre tar forskningen sikte på å akkumulere strukturert empirisk og teoretisk kunnskap og forståelse innenfor en vitenskap eller fagdisiplin (Gjessing 2002b). Dette er en kumulativ prosess i hvilket nødvendig restrukturering og nytolkning av allerede eksisterende kunnskap og forståelse inngår.

Grunnet praktiske, økonomiske og sikkerhetsmessige årsaker er oppgaven basert på sekundærdata. Forfattere og tidspunkt for publikasjon er integrert i teksten og detaljert kildebeskrivelse er listet opp i referanselisten. Av oppgavens metodeteoretiske data utmerker seg arbeidene til Gjessing (1999, 2002a & 2002b), som sentrale referansepunkter. Videre bygger det teoretiske grunnlaget hovedsakelig på arbeidene til Trollaldalen (1992) og Eriksen (2004a & 2004b).

Utover det teoretiske fundamentet, er den empiriske informasjonen i oppgaven basert på sekundærdata fra diverse bøker, tidsskrifter og rapporter, som omhandler kronologiske prosesser og situasjonsbeskrivelser i DRK med omegn. De kilder av empirisk data som utmerker seg er arbeidene til Nzongola-Ntalaja (2003 & 2004), rapporter fra FN, samt rapporter utarbeidet av organisasjonen Global Witness, som i de siste årene har drevet et omfattende prosjekt om naturressursforvaltning i DRK.

Mye av den teoretiske og empiriske dataen er innhentet fra litteraturlister fra tidligere hovedoppgaver og faglitteratur. Data er også i stor utstrekning samlet inn gjennom litteratursøk i artikkeldatabaser, som for eksempel: BIBSYS¹⁸ og GeoRef¹⁹. Samt fra internasjonalt anerkjente organisasjoner, for eksempel: FN, Global Witness, International Rescue Committee, Human Right Watch m.fl.

2.4.1 Datamaterialets validitet & reliabilitet

Kvantitativ & kvalitativ datatilnærming

I ressursgeografien må metodene ofte tilpasses slik at både de kvantitative og kvalitative aspektene ved forskningsobjektet ivaretas. I følge Gjessing & Trondalen (2002) så bør kvantitative tilnærminger benyttes der det foreligger reliable og valide data som er av betydning for den kvalitative analysen. Videre beskriver de den kvalitative analysen som en forklarende beskrivelse, som vektlegger en holistisk forståelse av forskningsobjektene med målsettingen å analysere sammenhengene. I en kvantitativ studie vil validitet og reliabilitet først og fremst dreie seg om hvorvidt riktige data er samlet inn på en pålitelig måte, mens det i en kvalitativ studie også bør foretas en vurdering av den etterfølgende analysen/tolkningen av innsamlet data (ibid.). Det å samle inn relevant og pålitelig data fremstår som noe av det vanskeligste ved en forskningsprosess. Derfor er det nødvendig med kontinuerlig vurdering av den empiriske dataens validitet og reliabilitet.

Reliabilitet

Reliabiliteten relaterer til hvor pålitelige de målinger og observasjoner som brukes er (ibid.). Med tanke på at denne oppgaven er basert på en litteraturstudie fremstår det som svært viktig at de empiriske kildene er pålitelige. Det finnes ikke noen kvalitetssikring av informasjon tilgjengelig på internett. Gjennom i stor utstrekning å ”kryss-kontrollere” referanser mot hverandre og gjennom bruk av akademiske databaser og internasjonalt anerkjente organisasjoner som referanser, er denne feilkilden forsøkt redusert. Imidlertid fremstår det som sannsynlig at enhver analyse, fremstilling eller tolkning i denne oppgave til viss grad vil preges av mine egne teoretiske perspektiv og førforståelse. Fra et slikt perspektiv er det viktig at jeg er bevisst både mine egne begrensninger og min påvirkning på innhenting, fremstilling og tolkning av informasjon gjennom egne holdninger, oppfatninger og kunnskap. Jeg har redegjort for mitt teoretiske perspektiv og min forståelseramme i dette kapitlet. Disse har vært med på å prege min datainnsamling, bearbeidning og tolkning av empirien.

Validitet

Datagrunnlagets relevans for problemstillingen kalles validitet eller gyldighet. Hvor relevant dataen er i forhold til forskningsspørsmålene avgjøres av om man faktisk måler det man ønsker å måle. Gjessing (2002b) skriver at det skjønnsmessig gjelder å balansere kravet

¹⁸ Database som inneholder alle referanser over artikler, rapporter og bøker som er å finne i norske bibliotek og universitet/høgskoler, i dag over 7,5 millioner dokumenter (BIBSYS 2005).

¹⁹ Inneholder over 2,2 millioner referanser til geografi relaterte fag over hele verden (GeoRef 2005).

mellom at variablene på ene siden skal være tilstrekkelig nøyaktige og omfattende, og på den andre siden konsise og enkle.

Det antall faktorer som kan tenkes å ha relevans for å besvare oppgavens problemstillinger er mange. Det var derfor nødvendig med omfattende datainnsamling omkring både samfunnssystemet og naturmiljøsystemet i DRK, både i dag og i et historisk perspektiv. Men nøyaktig hvilke faktorer som var relevante, var ikke på forhånd kjent, da dette dreier seg om en eksplorativstudie.

2.4.2 Teoretiske & empiriske implikasjoner

Politisk og økonomisk empiri fra DRK er til dels lite tilgjengelig og har til dels begrenset pålitelighet. Dette skyldes flere historiske faktorer, bl.a. krigen og det delvise sammenbruddet i det kongolesiske samfunnet, der en vesentlig andel av virksomheten finner sted i den uformelle sektoren. Også anslagene over Kongos naturressurser varierer, og det foreligger store ulikheter i informasjonen om de ulike aktørenes tilgang til, og bruk av, naturressurser. Men tilgjengelige sosiale indikatorer understreker imidlertid retningen til den økonomiske dataen, og oppgavens datagrunnlag vurderes til å gi et tilstrekkelig bilde av hovedtrekkene i konflikten, selv om datagrunnlaget på noen områder sprekker. Det er likevel viktig at denne oppgaves konklusjon ses i lys av å være et resultat av intensiv forskning, på et sensitivt tema, utført under tidspress. Hvis besvarelse av oppgavens problemstillinger skulle skjedd i dag ville kanskje andre faktorer vært beskrevet og vektlagt på bakgrunn av ny innsikt.

Del II: Geografiske forutsetninger

Ressursgeografien består av et konsept som omfatter både natur og miljø, så vel som mennesker og samfunn. Del II i oppgaven forsøker gjennom bruk av systemteori å kartlegge og presentere den eksisterende kunnskap som danner de geografiske rammene rundt oppgavens problemstillinger. Oppgaven deler de geografiske forutsetningene inn i to ressurssystemer; natursystem og samfunnssystem. Natursystemet består av et hierarki av geologiske, hydrologiske og biologiske subsystemer. Samfunnssystemet består i sin tur av ulike former for menneskepåvirkete subsystemer. Både mellom systemene, og innenfor begge systemene foregår omfattende interaksjoner mellom ulike subsystemer og deres komponenter.

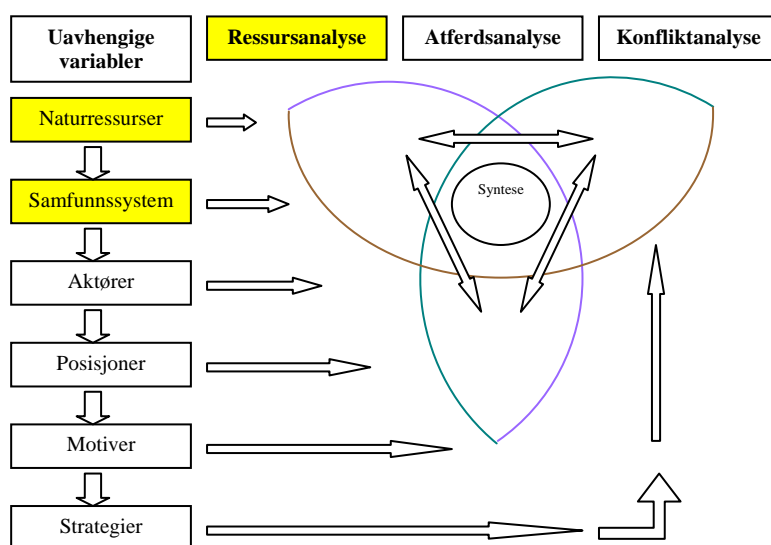
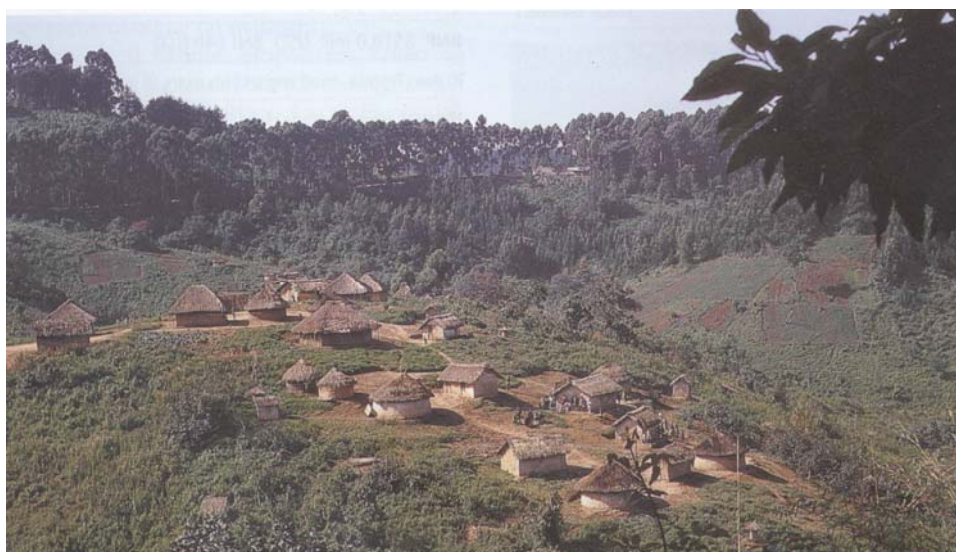

Fig. 12: Analysemodell del II. Denne delen består av en ressursanalyse der natursystem og samfunnssystem i Kongo behandles (se også modellen i forhold til oppgavens konseptuelle modell, fig. 1).

Bilde 2: Landsby på høylandet i DRK (Geographica 2005).

3.0 Natursystem

DRK har et totalt areal på 2 345 409 km², 3.3 % består av vann.²⁰ Landet er plassert i Sentral-Afrika i ”de store sjøenes område”, en region som har sitt navn fra systemet av sjøer og vassdrag med sin kilde i den sentrale delen av den østafrikanske forkastningsgropen (the Great Rift Valley of Africa).²¹ Regionen består av åtte stater i tillegg til DRK; Kenya, Tanzania, Zambia, Uganda, Rwanda, Burundi, Malawi og Mosambik. Men vanligvis brukes bare navnet ”de store sjøenes område” til kjernen av regionen, det vil si: Kongo, Tanzania, Uganda, Rwanda og Burundi. Til sammen utgjør de fem landene et areal på 3 582 746 km², 12 % av landmassen på det afrikanske kontinentet. Kongo bindes sammen med Atlanteren med en liten kystlinje på ca. 40 km ved Kongoelvens munning i vest. Som det tredje største landet i Afrika etter Sudan og Algeria, deler Kongo grenser med ni andre stater i det sentrale, østre og sørlige Afrika (Nzongola-Ntalaja 2003, Wikipedia 2005).

3.1 Naturmiljø

Naturmiljøet utgjøres av samspillet mellom en rekke forskjellige prosesser; fra de geologiske som danner bergartene og de landformdannende prosessene, til jordarts og jordsmonndannende prosesser via de metrologiske prosessene som danner klimaet, og til de biologiske prosesser som styrer utviklingen av plante- og dyrelivet. Hele dette samspill styres i grunnen av fysiske, kjemiske og biologiske faktorer (Klemsdal 2004). Denne oppgaven vektlegger ikke de bakenforliggende prosessene som danner de ulike naturmiljøene, men ser på resultatet i den forstand at naturmiljøene inneholder flere verdier som ved menneskelige behov omvandles til ressurser, noe som utgjør selve fundamentet for analyse av IRK.

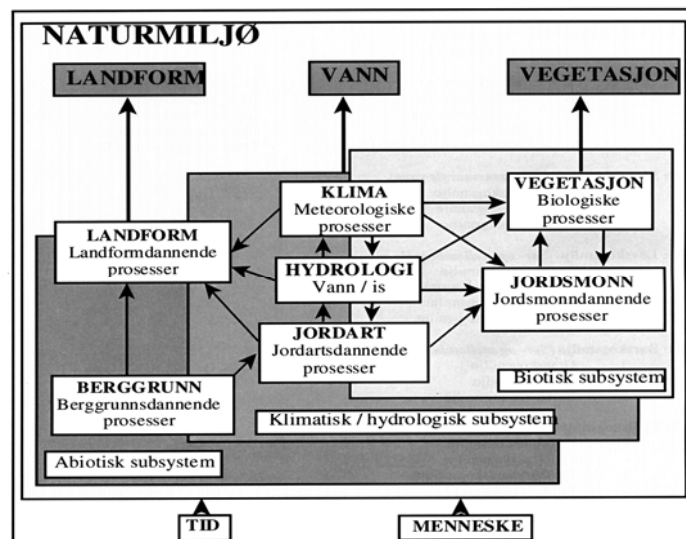

Fig. 13: Interaksjoner mellom ulike prosesser i et naturmiljø (Klemsdal 2004).

²⁰ Til sammenligning så er Norges areal på 324 220 km² (CIA 2004).

²¹ Rift Valley er et 40–65 km bredt dalsystem i Øst-Afrika. Systemet strekker seg fra Malawisjøen i sør gjennom vestlige Tanzania og Uganda og opp gjennom Etiopia til Rødehavet. Langs Rift Valley ligger en rekke vulkaner, både utslakte og aktive, som f.eks. Kilimanjaro og Mt. Kenya, og dalsystemet omfatter bl.a. Turkanasjøen, Tanganyikasjøen, Edwardsjøen og Albertsjøen. Rødehavet og Jordandalen er en fortsettelse av riftsystemet utenfor Afrika. Dalen er dannet gjennom innsynkning langs forkastninger som følge av spenning og oppsprekking i jordskorpen hovedsakelig i den senere del av tertiær og i kvartær. Hvis utviklingen av Rift Valley fortsetter, vil havet i fremtiden trolig trenge seg inn og skille Øst-Afrika fra resten av kontinentet (Wicander & Monroe 1993).

3.1.1 Geologi & landformer

Kongo-bekkenet faller i stort sammen med de politiske grensene til staten DRK. Bekkenets høytliggende randområder kjennetegnes av eldre, foldede og til dels metamorfe og granittgjennomtrengte bergarter. De eldste prekambriske bergartene utgjøres av krystallinske skifere og granitter. Yngre prekambriske avsetninger består av mektige sedimentære lagrekker med morenekonglomerater (tilliter). Slike finnes også i avsetninger fra paleozoisk tid. I Katanga-provinsen finnes rike kobberforekomster i mektige sedimentlagpakker av denne aldersgruppe. Midten av bekkenet utgjøres av flatliggende lagrekke fra mesozoikum. I bekkenets nederste del finnes en lagrekke av alder karbon til jura med morenekonglomerater og kullag. De aller yngste lagene er sandavsetninger av alder kritt til holocene (Pelletier 1964, BBL 1995, SNL 2005). I dette tropiske område finnes det dermed forekomster av istidsavsetninger fra tre forskjellige geologiske perioder.

Kongo-bekkenet danner et sletteland dekket av fluviale avsetninger og laterittleire. Bekkenet har sine laveste områder nær innsjøen Mai-Ndombe, hvor høyden over havet er 338m, bekkenets høyeste punkt på ca. 700moh. finnes i området ved Mobayi-Mbongo og Zongo i nordvest. Brede elver, sumpmarker og ekvatoriale regnskoger utgjører til stor del bekkenet, som er omgitt av høydedrag og fjellkjeder. Mot nord og nordøst avgrenses bekkenet av Ubangi og Uele plataåene, som når mellom 1000 og 2000 moh. og danner vannskille mellom Nilen og Kongoelven. Mot sørvest grenses Kongo-bekkenet av utløpere fra Angolas høyland bl.a. Lunda-plataåen. I sørøst høyer landet seg til Katangas, i hoveddel flakke høyplatå, over hvilken Kundelungufjellene reiser seg til ca. 1700 meters høyde over havet. Den vestligste delen av Rift Valley karakteriserer fjellandskapet i landets østre deler. Mitumbafjellene med en høyeste topp på 2987moh., skiller den dype forkastningsgrøften fra Kongo-bassenget. Helt på grensen til Uganda, reiser seg fjellkjeden Ruwenzori (Månefjellene) med flere snøklede fjell som når over 4500m., bl.a. Kongos høyeste punkt, toppen Mt. Margherita, 5109moh. på fjellet Ngaliema (Mt. Stanley) (Pelletier 1964, BBL 1995, Peakware 2005).

Bilde 3: Mt. Margherita, Månefjellenes høyeste topp ligger på grensen mellom DRK og Uganda og reiser seg til 5109moh., Afrikas tredje høyeste topp etter Kibo på Kilimanjaro (5895moh.) og Batian på Mt. Kenya (5199moh.) (Kanu & Indongo-Imbanda 2005, Peakware 2005).

De vulkanske Virungafjellene ligger i øst, nær grensen mot Rwanda, med bl.a. Karisimbi som høyeste topp, 4507 moh. og de aktive vulkanene Nyamuragira og Nyiragongo.²² Fra nord mot sør, langs grenseområdet i øst, ligger en rekke store sjøer: Albertsjøen (tidl. Mobutu Sese Seko-sjøen), Edwardsjøen, Kivusjøen, Tanganyika og Mwerusjøen.²³ Kongoelven renner, først nordover og deretter vestover, i en hesteskoform. Sammen med bielven Oubangui danner elven grensen mellom DRK, Kongo-Brazzaville og den Sentralafrikanske republikk. Fra terskelen i vest synker landet ned mot en liten kystslette, ca. 40 km lang. Kongoelven bryter igjennom denne terskelen i en kløft med mektige stryk og renner ut i Atlanterhavet. Helt i sørøst renner vannet fra innsjøen Mweru ut i Lualaba, den største bielven til Kongoelven, som renner nordover (Pelletier 1964, BBL 1995, Geographica 2005).

3.1.2 Klima

DRK har et uvanlig mangfoldig og rikt klima. Det skyldes av at landet strekker seg over begge sider av ekvator. Klimaet er generelt ekvatorialt, kontinuerlig varmt og fuktig. Landets klima påvirkes av landets sentrale beliggenhet på kontinentet og av den intertropiske konvergenssonen. Den årlige middeltemperaturen i lavere områder er mellom 23-25 °C, med liten forskjell på varmeste og kjøligste måned. På ca. 1000 moh. er middeltemperaturen ca. 21-23 °C, og ved 1500 moh. er den rundt 18-20 °C. Store deler av Kongo-bekkenet er skjernet av den høye platåkanten, og som følge er nedbøren mindre ved innlandet enn ved kysten.²⁴ Likevel er voldsomme regnfall vanlige i landets sentrale deler, og disse fordeler seg jevnt over hele året (BBL 1995, Ipicture 2005, Kanu & Indongo-Imbanda 2005).

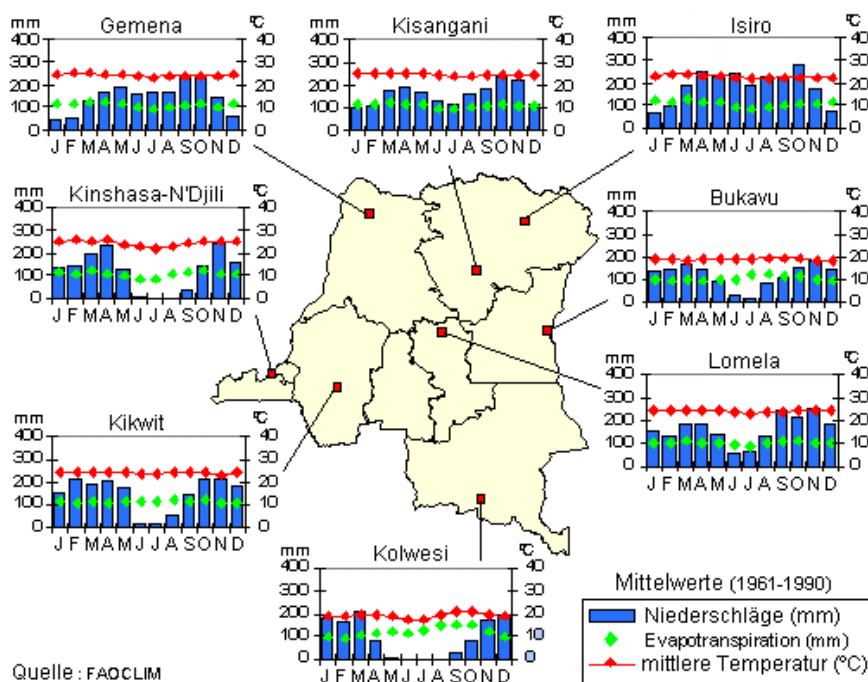

Fig. 14: Metrologisk profil; de blå stablene angir nedbør, den grønne kurven angir evapotranspirasjon, og den røde kurven angir middel temperatur (Kanu & Indongo-Imbanda 2005).

²² Det har forekommet tre naturkatastrofer med aktive vulkaner i Kongo siden 1966, den seneste i januar 2002. Totalt har 347 mennesker mistet livet, 400 blitt skadet og rundt 170 000 har mistet sine hjem (EM-DAT 2004)

²³ Noen av disse har fått sin navn etter europeiske kongligheter av de første hvite "oppdagere" som sett dem (Nzongola-Ntalaja 2003).

²⁴ Fuktig luft som heves mot fjell eller åser avkjøles adiabatisk, hvilket fører til at metting nås og nedbør utfelles. Fenomenet kalles for orografisk nedbør.

Områdene nord for ekvator har nedbørminimum i desember til februar, men egentlig ingen tørketid. Sør for ekvator faller det minst regn i perioden juni til august, da regnbeltet er i sin nordligste posisjon. De aller sørligste områdene har en gjennomsnittlig års nedbør på mellom 800–1200 mm, og tørketid i månedene mai til september (Ipicture 2005).

Klimatabell:	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Des.	
Min. temp	21	21	21	22	21	18	17	18	20	21	21	21	°C
Maks temp	31	32	33	33	32	29	28	29	31	32	31	31	°C
Fuktighet	76	76	76	76	79	78	73	68	66	71	78	79	%
Regn dager	2	5	6	6	4	0	0	0	1	5	9	5	/Mån

Tab. 1: DRKs gjennomsnittlige minimum og maksimum temperatur, luftfuktighet og antall regndager i måneden (Ipicture 2005).

3.1.3 Vegetasjon

Ekvatorialklimaet i hovedbekkenet til Kongoelven sørger for en av verdens største regnskoger. Mesteparten av bekkenet er dekket av en mangfoldig tropisk regnskog med stor artsdiversitet, og av svære områder hvor skogen er i veksling med sekundær gressmark og/eller sumpmark. I den tropiske regnskogen er epifyttvegetasjonen rikelig. En mengde blomsterplanter opptrer som epifytter, på kvister, stammer og også på bladene, bl.a. bregner og et utall orkidéer. Mange av disse har tilpasset seg epifyttisk levevis med særskilte tilheftningsapparater, luftrøtter og andre organer som de tar opp fuktighet fra luften med. Foruten blomsterplanter forekommer også en mengde arter av mose og lav som epifytter (White 1983, BBL 1995, Global Witness 2004a).

I Kasai og Katanga samt lengst opp i nord er den vanligste vegetasjonstypen en egen type åpen og parklik savanne, kjent som parkskog. På plataområdene lengst sør i landet overgår den i skogsavanne og gressavanne. Ved munningen av Kongoelven i vest er det sump- og mangrovevegetasjon (White 1983, BBL 1995).²⁵

3.2 Naturressursforekomster

Oppgaven forsøker her under å svare på hvilke naturressursforekomster som finnes i Kongo, og hvor disse er lokalisert. De fire ressurskategoriene tidligere presentert under punkt 2.1.2 tas i bruk.

3.2.1 Ikke-fornybare ressurser

Selv om Kongo ikke er en av verdens største oljeprodusenter, så finnes betydelige forekomster i landets territoriale vann langs med den ca. 40 km lange atlanterkysten. Det letes også etter nye forekomster både utenfor kysten og i innlandet ved grensen til Uganda, Rwanda og Tanzania, hvor det nylig har blitt rapportert funn ved Albertsjøen og Kivusjøen (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a). I begynnelsen av 2002 besto landets samlede kjente oljereserver av 1.538 mrd. fat, da er ikke forekomstene ved Albert- og Kivusjøen innregnede (CIA 2005).

²⁵ Se kart 3.

Kongo har også betydelige forekomster av naturgass, bl.a. metangass under Kivusjøen ved grensen til Rwanda og Burundi (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a). Totalt hadde landet i 2002 104.8 mrd. m³ kjente reserver med naturgass (CIA 2005). Forekomstene ved Kivusjøen antas å være blant verdens største, hvorav halvparten tilhørende Rwanda. En begrenset utvinning fant sted i 1990-årene, men det lokale markedet var til synes for lite for en større, kommersiell utbryting av ressursen. Det er også rapportert kull forekomster i Kongo-bekkenets nedre del, samt i Katanga (BBL 1995, Global Witness 2004a).

3.2.2 Ikke-fornybare ressurser med mulig gjenbruk

Afrikas rikeste forekomster av kobber og kobolt finnes i DRK, samt betydelige gull, diamant og koltan reserver (Global Witness 2004a & 2004b). Også betydelige forekomster av et bredt spekter andre mineraler, inkludert tinn, sink, kadmium, jernmalm, sølv, uran, europium, thorium, mangan, wolfram samt niob og tantal (colombium) finnes i landet (Nzongola-Ntalaja 2003).²⁶

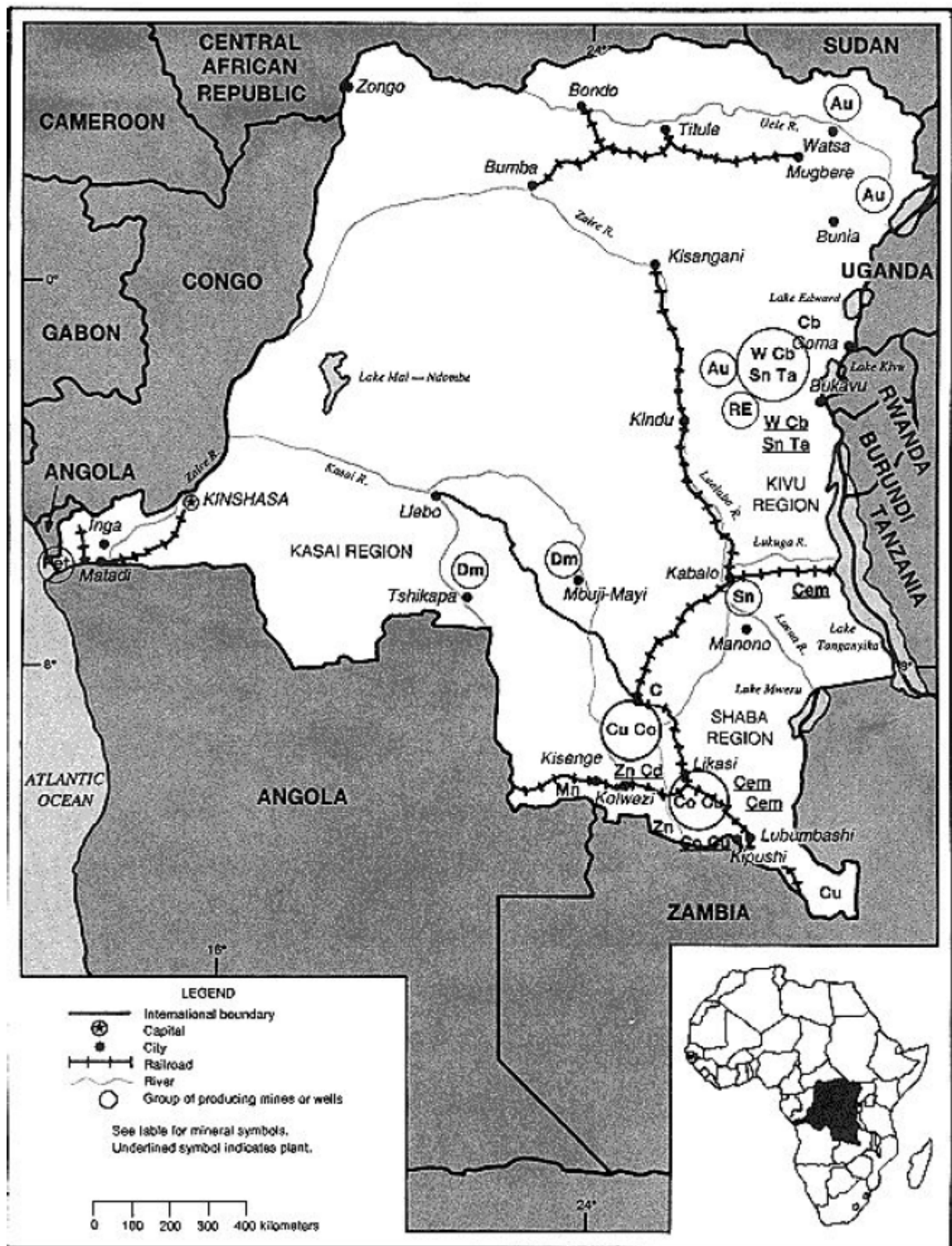
Særlig i Katanga finnes det store kobberleier, disse er en forlengelse av Kobberbeltet i Zambia. Her finnes også store forekomster av andre mineraler, bl.a. kobolt, sink, kadmium, uran, sølv, bly og germanium. Også store mengde sement finnes i Katanga. Kobberbeltet inneholder 34 % av verdens kobolt reserver og 10 % av verdens kobber reserver. I Katanga er det også rikelig med mangan. I Kasai-provinsene finnes betydelige forekomster av jernmalm (Global Witness 2004b, ANAPI 2005).

I Bas-Kongo finnes store forekomster av jordresten bauxitt. Bauxitt består hovedsakelig av aluminiumhydroksider, og er det viktigste råstoffet i aluminiumproduksjon (ANAPI 2005). 80 % av verdens kjente tantal reserver finnes i Afrika, og mesteparten av dette, ca. 80 % finnes i Kongo. Også ca. 15 % av verdens niobreserver finnes i Kongo. Begge disse mineralforekomstene er hovedsakelig konsentrerte omkring Ituri, i Orientale-provinsen nordøst i landet, hvor det også finnes betydelige gullforekomster. Også i begge Kivu-provinsene finnes store mengder tantal, niob og gull, i tillegg til betydelige forekomster av tinn og wolfram (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a, NRC 2004).

Diamantforekomster finnes enten i vulkanske bergarter (kimberlitt), eller i alluviale avsetninger, dvs. diamanter fra oppløst kimberlite som har blitt transportert med vannsystemer og avsatte over store områder, inkludert på sjøbunnen.²⁷ DRK har lenge ansetts å være en av verdens ledende kilder til industridiamanter av alluvial opprinnelse, særlig i den vestre Kasai-provinsen. Også store forekomster av kimberlitt diamanter finnes i et bredt belte fra sørvest til nord og nordøst i landet. De områder som er spesielt rike på diamanter er: Mbuji-Mayi (Kasai Oriental), Tshikapa (Kasai Occidental) samt Kisangani og langs med grensen til Uganda (Orientale-provinsen) (IPIS 2003, Global Witness 2004a).

²⁶ Columbium: opprinnelig navn på den metall som forekommer i mineralet columbitt. Da det senere viste seg at det dreide seg om to forskjellige metaller, fikk disse navnene tantal og niob (BBL 1995).

²⁷ Utvinningen av kimberlitt diamanter regnes for å være kapitalintensiv, da det kreves omfattende teknologi til utvinningen. Ca. 74 % av verdens diamanter utvinnes fra kimberlitt, og de resterende 26 % fra alluviale forekomster. De alluviale diamantene er relativt lette å utvinne, og krever minimalt med utstyr (IPIS 2003, Global Witness 2004).

Kart 2: Mineralressurser i Kongo (se også kart 7)(UNOCHA 2002).

- Symbol = gruver og/eller mineralforekomster
- Sirkel symbol = Gruppe av gruver og/eller mineralforekomster
- Understreket symbol = Foredlingsindustri: Smelteverk el. Raffineri

Cd-kadmium, Cem-sement, C-kull, Co-kobolt, Cu-kobber, Cb-Niob, Dm-diamanter, Au-gull, Pet-råolje, RE-uvanlig mineral, Ta-tantal, Sn-tenn, W-tungsten, Zn-zink.

3.2.3 Fornybare ressurser som kan tømmes ut

Nesten 77 % av Kongos totale landareal består av skog og skogslandskap, inkludert den tropiske regnskogen i den ekvatoriske sonen; Mayombe-skogen nær vestkysten; og det produktive skogs- og gresslandskapet i savannesonene nord og sør for ekvator (Nzongola-Ntalaja 2003). Rundt 50 % av Afrikas skog finnes i DRK, noe som utgjør ca. 6 % av verdens totale skogsareal (Smith 2003).

Den naturlige vegetasjonen innbefatter stor artsdiversitet. Bl.a. mange verdifulle tropiske trær, som ofte blir over 50 meter høye, for eksempel ibenholt og mahogni. Ville gummitrær, palmer, drueklatreplanter, plantain- og banantrær er andre innslag som også utgjør viktige ressurser (Nzongola-Ntalaja 2003).

Kongo-bekkenet er regnet for et av verdens viktigste områder med tanke på biodiversitet. Det store biologiske mangfoldet i Kongo omfatter også dyrelivet. Store og små pattedyr, fugler og reptiler finnes overalt i landet, mens sjøer og vassdrag er fulle av mange ulike fiskearter. Karakteristiske dyr på savannen er; løve, gepard, giraff, vortesvin, okapi og antiloper. I regnskogen lever bl.a. neshorn, leopard, skogsvin, bøffel og elefant. Spesielt rik er primatfaunaen: galagoer, potto, tallrike marekatter, mangabeer og kolobusaper samt tre menneskeaper; gorilla, sjimpanse og dvergsjimpanse. Men kryptskyting og krig har dog redusert bestanden av noen storviltarter. I elvene lever flodhester, krokodiller og mange fiskearter. Det er observert mer enn 1150 fuglearter, noe som gjør Kongo, ved siden av Kenya, til Afrikas mest artsrike fuglefauna. Bl.a. finnes mange arter av hegrer, hauker, ørner, falke og hornfugler. Fargerike råkefugler som isfugler, bietere og råker er også rikt representert. I tillegg til en rekke vanlige spurvefugler, for eksempel bylbyler, paradisfluesnappere og de fargesprakende solfuglene. Kobraer, mambaer og puffaddere er de best kjente giftslangene. Også kjempearter av edderkopper, biller og sommerfugler er iøynefallende i regnskogen (SNL 2005, AWF 2005, Geographica 2005).

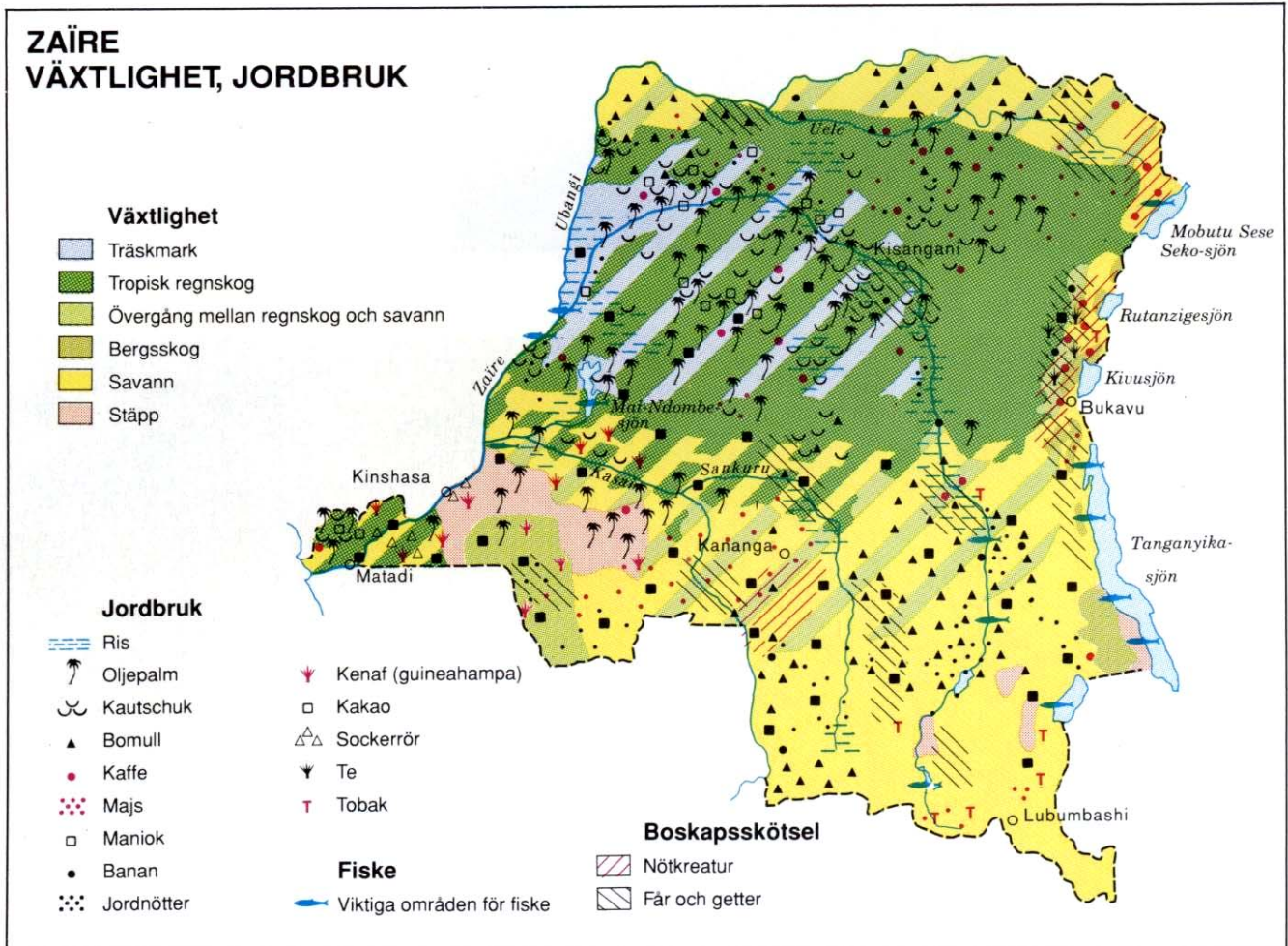
Jordbruksprodukter

Tilgjengeligheten av jord, som ikke ligger i en for steil skråning er sammen med vann en grunnleggende ressurs for jordbruk. Kongo har potensialet å bli en jordbruksstormakt, bare bråkdelen av landets ca. 80 mill. hektar dyrkbar jord, er i dag tatt i bruk. Kivu-provinsene i øst utgjør Kongos fremste jordbruksområder, også i Katanga er det gode jordbruksforhold (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a).

Kaffe, kassava-, kakao-, te- og bomullsplanter er viktige jordbruksprodukter. I regnskogen foregår omfattende selvbergningsjordbruk hvor det dyrkes bl.a. palmeolje, palmekjerner maniok, mais og ris (ibid.).

Bilde 4: Jordbruksland utenfor byen Ngungu (NRC 2002).

Kart 3: Vegetasjon og jordbruk (BBL 1995).

3.2.4 Fornybare ressurser som ikke kan tømmes ut

Det ligger flere store sjøer lokalisert langs med landets østre grense, av disse utmerker seg Tanganyikasjøen, som er Afrikas nest største innsjø og den femte største i verden, og nordligst ligger Albertsjøen (tidligere Mobutu Sese Seko-sjøen), som sammen med Victoriasjøen utgjører kilden til den Hvite Nilen (Nzongola-Ntalaja 2003). I tillegg til de store sjøene finnes hundretalls av mindre sjøer og vassdrag inne i landet. Hele landet dreneres av Kongoelven og dens bielver. Som den nest lengste elven i Afrika, og den femte lengste i verden, med små sesongfluktuasjoner i vannføring, er det bare Amazonas som har et større hydroelektrisk potensial.²⁸ Øverste kilder er Bangweulusjøen i Zambia og Kivusjøen på grensen mellom Kongo og Rwanda. Før elven munner ut i Atlanterhavet passerer Inga-fallene, en fallstrekning over 14-15km med et totalt fall på ca.150m. (Hochschild 1998, Nzongola-Ntalaja 2003, Rachmeler 2003).²⁹ Totalt utgjør vassdragene i DRK ca. 50 % av Afrikas hydroelektriske potensial, og ca. 13 % av verdens (Smith 2003).

²⁸ Kongo elven er 4835 km lang, og har en middels vannføring på 42 000 m³/s, og et nedslagsfelt på nesten 4 000 000km² (Rachmeler 2003, Solerød 2000).

²⁹ For mer informasjon om Inga-fallene henvises det til punkt 4.4.1 og underrubrikken "vannkraft".

4.0 Samfunnssystem

Et samfunn er bygget opp av mennesker og kan med fordel forstås som et kompleks av funksjonelle og strukturelle systemer, som kan betraktes på forskjellige geografiske nivåer og i forskjellige tidsperspektiv. Systemene griper inn i hverandre i et gjensidig avhengighetsforhold, og til sammen styrer de viktige samfunnsfunksjoner som miljø- og ressursforvaltning, ressursutvikling, fordeling av goder og menneskelig behovstilfredsstillelse. Selve fordelingen av ressursutnyttelsens goder er i stor grad styrt av økonomiske og politiske faktorer, men påvirkes også av kulturelle og sosiale forhold.

4.1 Kultur

4.1.1 Demografi

I år 2000 var "de store sjøenes områdes" totale befolkning estimert til ca. 124 millioner mennesker eller 15,5 % av den totale populasjonen i Afrika (Nzongola-Ntalaja 2003).³⁰ DRKs befolkning var i juli 2004 estimert til 58 317 930 (CIA 2005).

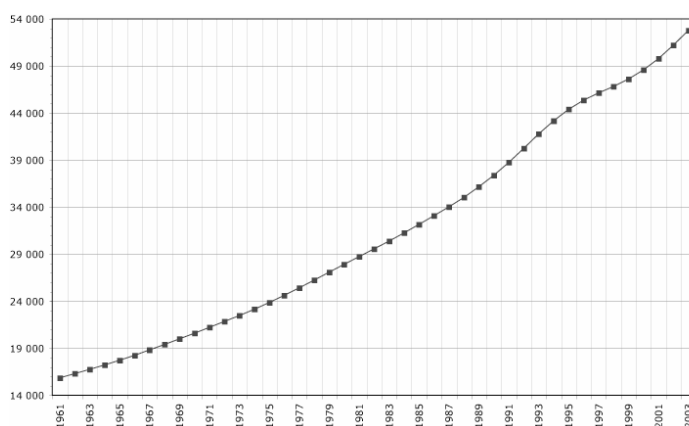

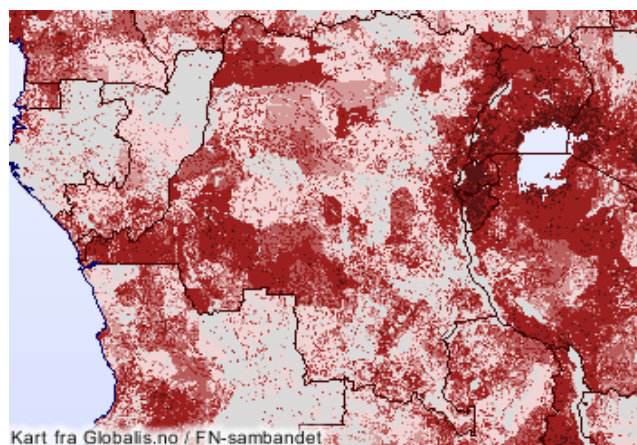
Fig. 15: Befolkningsveksten i DRK mellom årene 1961 og 2003. Y-akselen viser antall innbyggere i tusentall (FAOSTAT 2005).

Fødsels- og dødsratene er relativt høye, i juli 2004 ble de beregnet til henholdsvis 44,73 og 14,64 promille. Den naturlige tilveksten var for perioden 1975 til 2002 på 2,8 %, men den årlige reelle tilveksten er så vidt lavere på grunn av emigrasjon på -0,17 promille. Med disse vekstrater er befolkningen forventet å passere 70 millioner innen år 2010. Landets befolkning er ung, 48,2 % av befolkningen er under 15 år og medianalderen er lave 15,8 år. Forventet levealder er 51,28 år for kvinner og 47,06 år for menn (CIA 2005, UNDP 2004).

Befolkningstettheten på ca. 26 innbyggere per km² er ujevnt fordelt i landet.³¹ Tetttest bosatt er et belte fra Kongoelvens utløp i vest, til Katanga provinsen i sørøst, samt det nordøstre hjørnet. Området langs med grensen i øst tilhører det tetttest befolkete i hele Sentral-Afrika. I begge Kivu provinsene råder det i motsetning til øvrige Kongo brist på jord. Området har også historisk vart spesielt utsatt for migrasjon (CIA 2005, Eriksen 2004b, Globalis 2005).

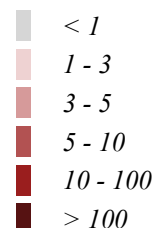
³⁰ Ca. 800 millioner i år 2000 (Nzongola-Ntalaja 2003).

³¹ Jf. Befolkningstetthet Rwanda på 320, eller Norge med 14 innbyggere per km² (Wikipedia 2005).

Kart fra Globalis.no / FN-sambandet

Kart 4: Befolkningstetthet i DRK.

Befolkning/Km²

Omtrent 30 % av befolkningen lever i byer. De større byene vokser kraftig, hovedstaden Kinshasas folketall har økt fra ca. 2 millioner i 1974 til ca. 7 millioner i 2004. Totalt i storbyområdet bor det i dag rundt 9 millioner mennesker. Kinshasa er dermed en av Afrikas største byer. Byen er lokalisert ved nedre ende av Malebo Pool (tidligere Stanley Pool), rett overfor Brazzaville som er hovedstaden i Republikken Kongo, vel 500 km ovenfor Kongomunningen (CAPLEX 2005, CIA 2005, Wikipedia 2005).³²

Kinshasa er DRKs viktigste finansielle, industrielle og kommersielle senter, og er sete for to universiteter, flere høyskoler og institutter, museer, botanisk og zoologisk hage m.m. Hovedstaden er i stor utstrekning moderne med brede avenyer omkranset av alléer og parker, men deler av byen har fått store skader til følge av opptøyer og krigsføring (SNL 2005, Wikipedia 2005).

Bilde 5: Kinshasa (ANAPI 2005).

Andre større byer i Kongo inkluderer: Hovedstaden i Vest-Kasai-provinsen, Kananga, som ligger omtrent midt i landet ved elven Lulua, og har omkring 580 000 innbyggere inkludert forsteder. Hovedstaden i Orientale-provinsen, Kisangani, som er plassert på begge sider av Kongoelven i landets østlige deler, og har ca. 880 000 innbyggere i storbyområdet. Lubumbashi hovedstaden i Katanga-provinsen, med beliggenhet sør i landet ca. 30 km fra grensen til Zambia, har rundt 1,1 millioner innbyggere inkludert forsteder. Mbuji-Mayi, hovedstaden i Øst-Kasai-provinsen med ca. 1,1 millioner innbyggere og beliggenhet sentralt i landet, sørøst for Kananga (CAPLEX 2005, SNL 2005).

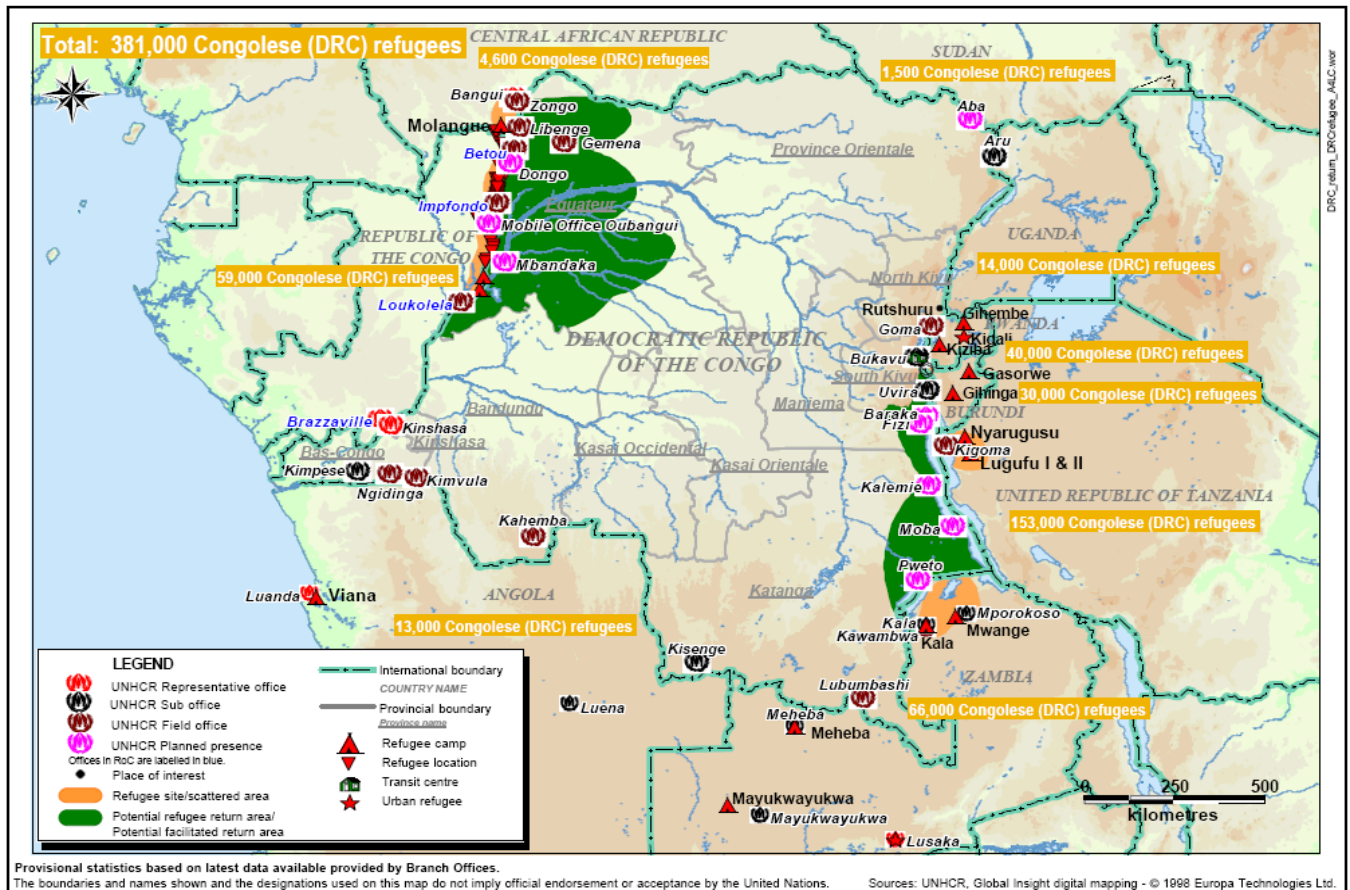
Men til tross for en omfattende urbanisering på senere tid så bor fremdeles majoriteten av landets befolkning, ca. 70 % i landsbyer. Landets svære regnskogområder er meget tynt befolket (ibid.).

4.1.2 Flyktninger

Krigen i Kongo har påført sivilbefolkningen store belastninger, og mange har blitt drevet fra sine hjem, noen ut av landet, men de fleste internt. Mens det i siste halvdel av 1998, i følge FN, var om lag 500 000 internt fordrevne, var tallet på slutten av 1999 ca. 916 000. I slutten

³² Se bilde 1.

av 2004 hadde et estimert antall av 2,3 mill. mennesker blitt fordrevne fra sine hjem uten mulighet å returnere. De fleste av disse var utom rekkehold for humanitære hjelpeorganisasjoner. Totalt var 381 000 kongoleser, i januar 2005, registrert som flyktninger i nabolandene (UNHCR 2004 & 2005).

Kart 5: Kongolesiske flyktninger i nabolandene, januar 2005 (UNHCR 2005).

I Kongo finnes også mange flyktninger fra nabolandene. Det har bl.a. kommet flere bølger av innvandrere fra Rwanda til Kivu-provinsene, til følge av landmangel og hyppige rwandiske konflikter. Immigrantene har vært både hutuer og tutsier og går under samlebetegnelsen *banyarwanda*. Blant disse inngår de såkalte *banyamulengene*, etniske tutsier som kom til landet lenge før kolonitiden og selve oppfatter seg som innfødte i Kivu. Under kolonialismen, særlig på 30- og 40-tallet kom det store mengder migranter som landarbeidere, dette var i hovedsak hutuer. En ny bølge med flyktninger, denne gang hovedsakelig tutsier, kom etter huturevolusjonen i Rwanda. Under selve folkemordet i Rwanda kom det mange flyktende tutsier og moderate hutuer, og etterpå drevs hundretusentalls hutuer over grensen av eksiltutsiarmeen FAR (Eriksen 2004b, UNHCR 2004).³³

Ved overgangen til år 2003 hadde FN oversikt over ca. 270 000 (utenlandske) flyktninger i Kongo, fordelt på ca. 147 000 fra Angola, 60 000 fra Sudan, 35 000 fra Rwanda, 20 000 fra Burundi, 6000 fra Kongo-Brazzaville og 2300 fra Uganda. I tillegg lever antakelig flere titusener av flyktninger i jungelen, uten kontakt med FN eller andre hjelpeorganisasjoner (UNHCR 2004 & 2005).

³³ For mer informasjon om folkemordet i Rwanda henvises det til punkt 6.1.6.

4.1.3 Etnisitet & språk

Etnisk er DRKs befolkning meget sammensatt. Hele 250 forskjellige etniske grupper er blitt utskilte og navnsatte, og opp mot 700 lokale språk og dialekter brukes, i første rekke ulike varianter av bantuspråk. Bantutalende befolkning utgjør omtrent to tredeler av landet. Disse er inndelt i et stort antall etniske grupper. Den største er lubafolkene i de sørlige og sentrale landsdelene. I de sentrale skogområdene på Kongo-bekkenet lever mongofolkene og vest i landet kongofolkene. Andre betydelige bantutalende folkeslag er bamba i sørøst og lunda i sørvest. Urbefolkningen er pygmeer; anslagsvis 80 000–100 000, som lever spredt i skogområdene i Kibali, Ituri, ved Kivusjøen og langs flere av landets større elver (Nzongola-Ntalaja 2003, SNL 2005, Wikipedia 2005).

Til tross for den etnisk meget sammensatte befolkning preges ikke dagens kongolesiske samfunn, i motsetning til mange andre afrikanske land, av intern etnisk begrunnet separatisme. Den kongolesiske befolkningen har generelt et dypt utviklet nasjonal identitet, hvor både befolkningen og politiske aktører uttrykker et sterkt ønske om at landet innenfor dagens grenser skal bestå. Dette inkluderer også de dominerende opprørslederne i Kongo-krigens første to faser. Deres primære målsetting var ikke å løsrive deler av landet, men å ta over hele landet (Englebert 2000 & 2003).

Men mange kongolesere har et svært negativt syn på Rwanda og rwandere. Noe som medført en stemningsbølge som førte til hat og regelrette *pogromer* mot tutsier, hema, banyamulenger og andre beslektete folkegrupper. Banyamulengene har lenge blitt forfulgt i Kongo. Totalt utgjør banyamulengene mindre enn en prosent av landets totale befolkning. Men av de ca. 20 mill. menneskene som lever i østre Kongo utgjør tutsiene omtrent 5 %. Til tross for at de har bodd i landet i flere generasjoner har mange kongolesere fordommer mot dem og betrakter dem ikke som ”riktige” kongolesere. Et vanlig kongolesisk ordspråk lyder; ”*even if a log lies in a river for hundred years, it doesn't become a crocodile*” (Eriksen 2004b, the Economist 2004b).

Under Mobutu ble det i 1981 innført nye regler. Befolkningen måtte kunne dokumentere at familien bodd i landet siden seinest 1908 for å beholde statsborgerskap. Samtidig ble regelen at kun statsborgere hadde rettigheter til jord innført. Dette førte i praksis til at banyamulengene kollektivt ble fratatt sin statsborgerskap, og dermed retten til jord i Kongo. Konsekvensen ble at banyamulengene fikk økt sympati for Rwanda og antisypati for Mobutu. Hvilket i sin tur førte til at spenningene mellom banyamulengene og øvrige befolkningen økte. Mesteparten av DRKs ca. 300 000 store banyamulenge befolkning er bosatt i Sør-Kivu provinsen. Når flyktingene, i kjølvannet av folkemordet i Rwanda, strømmet over grensen økte straks motsetningene mellom tutsier og hutuer til nye høyder. Mange av banyamulengene valgte å slutte seg til, den daværende, opprørsbevegelsen *Rwandan Patriotic Front* (RPF) (Nzongola-Ntalaja 2003, Ulriksen 2004).

Kongos offisielle språk er fransk, som benyttes i undervisning, forretningsliv, administrasjon og internasjonalt samkvem. Ved siden av det offisielle språket brukes fire nasjonale hjelpespråk: kikongo, lingala, tshiluba og kiswahili. Også lingala brukes mye i offentlig administrasjon og i massemedia. Først og fremst kiswahili er utbredt som *lingua franca*, for over 30 millioner mennesker i Øst-Afrika og DRK (BBL 1995, CAPLEX 2004, Wikipedia 2005).³⁴

³⁴ Lingua franca; et hvilket som helst språk som brukes i samkvem mellom folk med ulik språklig bakgrunn (CAPLEX 2004).

Kart 6: De vanligste språkgruppene i DRK (Wikipedia 2005).

4.1.4 Religion

Majoriteten av befolkningen, over 90 % er kristne, av disse er ca. 42 % romersk-katolske, 35 % protestanter, og ca. 17 % tilhører den nasjonale kimbanguistkirken, oppkalt etter Simon Kimbangu. Denne går for å være en av Afrikas største religiøse vekkelser, som falt sammen med en sterk antikolonialistisk strømning. Kimbangu stiftet egen kirke 1921, og ble snart deretter arrestert. Den belgiske koloniadministrasjonen fryktet at en mer politiskmessianistisk bevegelse kunne springe ut fra hans tilhengerskare. Bevegelsen trådte likevel frem som en nasjonalafrikansk kirke med flere millioner medlemmer. I 1969 ble den som den første uavhengige afrikanske kirke regulær medlem av Kirkenes Verdensråd. Det finnes også muslimer, jøder, bahaier og tilhengere av diverse lokale tradisjonelle religioner (BBL 1995, SNL 2005, Wikipedia 2005).

4.2 Forfatning

Demokratiske valg er ikke blitt holdt i DRK siden uavhengigheten 30. juni 1960. Siden da har konstitusjonen blitt fornyet og revidert en rekke ganger. Den 4. april 2003 valgte en overgangsregjering med representanter fra alle de større kongolesiske parter som tidligere vært involvert i krigsføringen. Den sittende presidenten Joseph Kabila fortsatte som president, i lag med fire visepresidenter fra RCD-Goma, MLC, den politiske opposisjonen i landet og fra det tidligere regimet (ANAPI 2005).³⁵

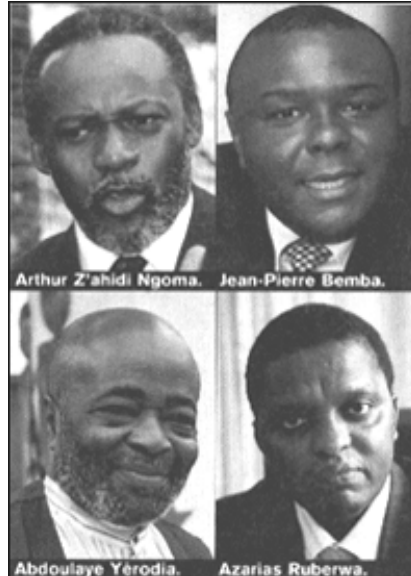
³⁵ RCD-Goma, MLC og andre opprørsgrupper presenteres og analyseres i del IV. Se også punkt 8.3.1 for bakgrunn om de fire visepresidentene.

Etter august 2003, da samlingsregjeringen tiltrådte, er DRK en sentralisert republikk med president og fire visepresidenter som utøvende myndighet.³⁶ Som regjeringssjef er presidenten leder for et ministerkabinett med 36-ministrer og 35 vise ministrer. I nasjonalforsamlingen sitter 500 representanter og i senatet 150 senatorer. Kongo er inndelt i 10 provinser og et føderalt distrikt, som inkluderer hovedstaden Kinshasa (ibid.).

Bilde 6: President Joseph Kabila

Hver provins er ledet av en regionalguvernør og seks rådsmedlemmer. Jurisdiksjonen er basert på en kombinasjon mellom belgisk lovsystem og stammelov, den er nominell uavhengig. DRK har ikke akseptert obligatorisk ICJ jurisdiksjon.³⁷ Domstolsvesenet omfatter høyesterett, ni appellretter og 32 førsteinstansretter. Presidenten besitter makten å utnevne og avskjede dommere og provinsguvernører. Folket har allmenn og obligatorisk stemmerett fra 18 års alder (ANAPI 2005, PI 2005, BAA 2005).

Bilde 7: De fire viseministrene

President - Joseph Kabila
 Vise President - Arthur Z'Ahidi Ngoma
 Vise President - Jean-Pierre Bemba
 Vise President - Abdoulaye Yerodia Ndombasi
 Vise President - Azarias Ruberwa

Joseph Kabila er fødd 4. desember 1971. Joseph beskrives som enn sky og rolig soldat som lojalt fulgte sin høylytte og ekstroverte far, Laurent Kabila, i opprøret mot Mobutu i 1997. Etterpå ble han belønnet med tittelen generalmajor og utnevnt til sjef for DRKs væpnete styrker. I januar 2001 ble Laurent myrdet og Joseph etterfølger sin far som landets president.³⁸ Joseph er det eldste barnet til Laurents minst ti barn med ulike mødrer. Som ny president klarte han på kort tid å få stor støtte fra vestmaktene, men har slitt med sin popularitet blant sitt eget folk (BBC 2001, Economist 2004).

4.3 Økonomi

4.3.1 Økonomisk utvikling & situasjonen i dag

Med de svært betydelige naturressursene, særlig mineralene, er Kongo et av Afrikas rikeste land, men målt i BNP per innbygger likevel et av de minst utviklede. Tilbakegang i den økonomiske aktiviteten preget landet de siste to tiårene frem til fredsavtalen i 2002. Mellom

³⁶ Republikk; stat hvor statsoverhodet er valgt for en bestemt funksjonstid, dvs. ikke er monark. Styreformen kan like ofte være diktatur som demokrati. I de fleste republikker kalles statssjefen for president og velges direkte av folket, valgmann eller av nasjonalforsamlingen (Østerud et al. 2004).

³⁷ ICJ (International Commissions of Jurists), FNs primære domstolsorgan i Haag.

³⁸ For mer informasjon henvises det til punkt 8.1.4.

1988 og 1998 sank BNI per capita med 9,1 %.³⁹ Krigsutbruddet til fase II, i begynnelsen av august 1998, forårsaket en ytterligere forverring av økonomien. Krigen som delte landet i to stanset all handelen mellom territoriene. Som følge av usikkerhet om utfallet av konflikten, mangel av infrastruktur og det generelt vanskelige drivsmiljø, så innskrenket også mange TNS driften i landet (CIA 2005, BAA 2005).

Lave priser på flere av landets eksportartikler forsterket den negative utviklingstrenden. DRK opparbeidet seg som følge en stor utenlandsgjeld. I 1996 var den samlede utenlandsgjelden på ca. \$14 mrd. Under krigens første fase økte gjelden og var i 1998 på \$15,2 mrd.. I samme takt som gjelden økte, sank statens inntekter, dels som følge av manglende struktur for innkreving av skatter og avgifter, og dels pga. utbredt korrupsjon og smugling i krigens kjølvann (SNL 2005, BAA 2005).

Etter at Joseph Kabila tok over som president i 2001, foretok regjeringen en serie av økonomiske reformer for å reversere den bratte økonomiske nedturen. Reformene var overvåket av *International Money Foundation* (IMF) og inkluderte bl.a. liberalisering av petroleumspriser og vekselrater, samt en generelt restriktiv pengepolitikk. I juni 2002 godkjente Verdensbanken og IMF nye lån til Kongo for første gang på over et tiår. Tilbaketrekkingen av de fleste utenlandske troppene, i slutten av 2002, forbedret drivsmiljøet for økonomisk aktivitet i store deler av landet. Med tiltredelsen av overgangsmyndigheten ble landet *de jure*, og økonomiske og kommersielle ledd kunne gjenforbindes. Nå bevilget også Paris-klubben DRK statusen ”*Heavily Indebted Poor Country*”.⁴⁰ Noe som mildnet Kongos gjeldsbyrde og kunne befri ressurser til økonomisk utvikling.⁴¹ Den negative økonomiske trenden snudde i løpet av 2002, og økonomien skjøt ny fart (CIA 2005, BAA 2005).

Etter innføringen av reformprogrammet redusertes inflasjonen fra over 500 % i 2000, til ca. 7 % i 2003. I gruvesektoren ble flere nye kontrakter inngått i løpet av 2003. I oktober 2003 iverksatte Verdensbanken en ny mangfoldig plan for utvikling i den kongolesiske økonomien. I den samme tidsperioden økte finansieringer av ulike utviklingsprosjekter fra bilaterale donorer, samtidig som mineral og metallpriser på det internasjonale markedet steg. Den positive økonomiske trenden fra 2002 fortsatte i 2003 med en realvekst i BNP på 5,5 % (Hofsvang 2004, PI 2005).

Men til tross for fredsavtale og overgangsregjering så har sentralmyndighetene liten kontroll over store deler av landet. Flere fundamentale problemer har blitt forsterket under krigen. Flere tiår av konflikter, korrupsjon, vilkårlige lover og mangel av åpenhet i den økonomiske politikken og i driften av den offentlige sektor, har ført til misstillit og skapt en dual økonomi, der en vesentlig andel av den økonomiske virksomheten foregår i den uformelle sektor. Det forhold at store deler av Kongo er sikkerhetsmessig eller transportmessig utilgjengelig, fører også til at flere mineralfunn, per dags dato, ikke regnes som kommersielt drivverdige (CIA 2005, SNL 2005). En slik ustabil politisk situasjon, med utstrakt smugling, korrupsjon og mangel på kapital, er sannsynlig til alvorlig hinder for utvikling av næringen.⁴²

³⁹ BNI; bruttonasjonalinntekt, dvs. et mål på et lands samlede inntekter, summen av bruttonasjonalproduktet (BNP) og overføringer til/fra utlandet i form av lønn og formuesavkastning (aksjeutbytte, renter og reinvestert fortjeneste).

⁴⁰ Paris-klubben er en sammenslutning av store långiverland og består av; Australia, Belgia, Canada, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Japan, Nederland, Norge, Russland, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland, USA og Østerrike.

⁴¹ Bl.a. slettet Norge 166 millioner kroner av DRKs gjeld (Hofsvang 2004).

⁴² For mer informasjon om dette henvises det til punkt 8.4.

I Kongo finnes et stort etnisk og kulturelt mangfold. Store utfordringer ligger i å skape en stat, som med et slikt mangfold, funksjonerer sammen i et demokratisk system. Det er tenkbart at den omfattende korrupsjonen har sin rot i den svakt utviklede lojaliteten til staten. Et demokratisk system vil sannsynlig kreve at det opprettes en ny lojalitet til staten, som går foran den tradisjonelle lojaliteten til familie, klan og stamme.

4.3.2 Utenrikshandel

Utenrikshandelen ble rammet av den politiske og økonomiske krisen fra slutten av 80-tallet, dette er synlig ved en sterk reduksjon i mineralproduksjon og -eksport ((IMF 1990) ref i Eriksen 2004b). Merk særlig fallet for mineralene tinn, kobber, kobolt og sink i tab. 2 her under.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Olje	167	148	165	40	130	156	160
Tinn	16.4	14.2	8.2	5.3	3.9	5.0	5.5
Diamanter	400	320	220	200	289	296	376
Kaffe	692	548	483	487	330	432	450
Kobber	813	892	525	302	136	120	150
Kobolt	404	418	218	125	54	120	160
Sink	82	79	59	28	nil	nil	12
Bistand	634	823	494	262	178	235	
TOTALT	3208	3242	2172	1449	1121	1344	

Tab. 2: Kongos eksportinntekter og bistand årene før krigsutbruddet, i mill. \$ (Eriksen 2004b).

Fra at Mobutu tok makten i 1965 sank jordbruksproduksjonen for eksport fra 28 % til ca. 6 % i 1990 ((Reno 1998) ref i Eriksen 2004b). Under Mobutus siste år ved makten var smuglingen og korrupsjonen enorm. I midten av 1990-tallet var diamanttrafikken fra den angolanske opprørsgruppen *the National Union for the Total Independence of Angola* (UNITA) så stor at 30 % av all økonomisk aktivitet i Kinshasa stammet fra denne handelen. Mobutu og hans klientnettverk av rike allierte og forretningsfolk, hovedsakelig fra Equateur-provinsen i det nordlige Kongo, sørget for disse transaksjonene, og for at arrangementet var til gjensidig nytte for dem selve og for UNITAS leder, Jonas Savimbi (Tygesen 2001).⁴³

De siste to tiårene frem til 2002 var Kongos utenrikshandel normalt preget av et betydelig underskudd, men etter fredsavtalen 2002 har denne trenden snudd. Eksporten domineres av mineraler, hvor kobber, kobolt og diamanter er de viktigste enkeltproduktene. Diamanter alene utgjorde i 2003 over halvparten av eksportinntektene.⁴⁴ Normalt står mineraler for ca. 80 % av den totale eksportverdien. Også råolje utgjør en viktig eksportvare. Fra landbruket eksporteres særlig kaffe og tømmer, dessuten noe gummi, palmekjerner og jordnøtter. (SNL 2005, BAA 2005). I tillegg kommer all den eksport som foregår utenfor de offisielle kanalene. Omfanget av denne er vanskelig å beregne men det er all grunn til å anta at den er betydelig.

Importen var i 2002 på \$933 mill. og samlet eksportverdi var i samme år på \$1417 mill., noe som gir et betydelig overskudd. De fremste importvarene er teknologi til gruve- og oljeindustrien, samt matvarer, transportutstyr og brensel (CIA 2005).

⁴³ Under punkt 5.5 gjennomgås Mobutus år ved makten nærmere.

⁴⁴ I 2003 på \$642 mill. (BAA 2005).

Tradisjonelt har Belgia vært Kongos fremste handelspartner, men etter år 2000 har den tidligere kolonimakten fått konkurranse fra særlig Sør-Afrika, USA, Zimbabwe og Frankrike. I 2003 gikk 54,9 % av den totale eksporten til Belgia, 15,4 % til USA, 11,1 % til Zimbabwe og 4,8 % til Finland. Av Kongos import kom 17 % fra Sør-Afrika, 14,9 % fra Belgia, 12,6 % fra Frankrike, 6,8 % fra Tyskland, 5,4 % fra Kenya og 4 % fra Nederland (CIA 2005). Når det kommer til petroleumsprodukter er USA Kongos største handelspartnere (Global Witness 2004a).

4.3.3 Infrastruktur

Fremkommeligheten via jernbane, båt og vei er svært begrenset som følge av krigen. Landets transportnett er til dels dårlig utbygd, og til dels svært dårlig vedlikeholdt. Noe som ført til at betydelige deler av det store landet i praksis er utilgjengelige for tekniske framkomstmidler. Det lille som fantes av infrastruktur ved uavhengigheten har forfalt under Mobutus 32 år ved makten, og som følge av krigen. Veinettet er utilstrekkelig for landets behov. Omtrent halvparten av veinettet på totalt ca. 157 000 km er hovedveier, men av disse har bare en mindre del fast dekke (Eriksen 2004b, PI 2005). Mangelfulle kommunikasjoner fremstår som et stort hinder for den økonomiske aktiviteten i landet.

I nedre del av Kongoelven finnes noen av landets viktigste havner for sjøgående trafikk; Matadi, Boma og Banana. Jernbanen forbinder disse havnene med elvehavnen i Kinshasa og med gravedistriktene Katanga og Kasai. Til både Angola og Zambia, finnes det også jernbane, men under borgerkrigen i Angola ble linjen til Lobito stengt. Denne representerer ellers den korteste transportruten fra Katanga til havet. Generelt har jernbanen lidd under manglende investeringer og dårlig vedlikehold (Global Witness 2004, SNL 2005).

Kongoelven er landets viktigste transportåre. Elven er seilbar over fire strekninger på til sammen 240 km. Der elven ikke er farbar, pga. større stryk, knytter jernbaner sammen forbindelsen. Etter Kinshasa er Kisangani Kongos viktigste samferdselsknutepunkt med elvehavn. Jernbane forbinder så Kisangani med den internasjonale flyplassen og veiknutepunktet Ubundu. En del av skipstrafikken går også over Pointe-Noire i nabolandet Kongo-Brazzaville. Det finnes internasjonale flyplasser ved Kinshasa, Lubumbashi, Bukavu, Goma og Kisangani (Ubundu). I tillegg finnes det en rekke mindre flyplasser og flystriper rundt om i landet. Men også lufttrafikken har forfalt. Landets telekommunikasjon er generelt lite utbygd og i svært dårlig forfatning (ibid.).

4.4 Industri

Industrisektoren i Kongo er betydelig. Først og fremst er den knyttet til gruvesektoren og derfor i hovedsak konsentrert omkring gruvene i Katanga-provinsen. Lubumbashi er sentrum i denne kobbermalmprovinns, med smelteverk for kobber og kobolt, byen produserer også sink og kadmium. Det statlige gruveselskapet *Générale des Carrières et des Mines* (Gécamines) har sitt hovedkvarter her. Øvrig industri finnes særlig i hovedstaden Kinshasa hvor en ferdigvareindustri produserer tekstilvarer, skotøy, kjemikalier, farmasøytiske produkter, sement, matvarer, og andre forbruksvarer for det hjemlige markedet. Også i Kisangani og i Kananga finnes en betydelig forbruksvareindustri. Kananga er et administrasjons- og handelssenter med bl.a. tekstil- og næringsmiddelindustri. Det finnes rikelig med diamantgruver rundt byene Kananga og Mbuji-Mayi, den senere byen fungerer også som sentrum for landets diamantutvinning. Industrisektoren er imidlertid rammet av mangel på kapital og av den politiske situasjonen, og preges av tilbakegang. Spesielt gravedriften er

underutviklet i forhold til landets potensial. I 2002 utgjorde industrisektoren bare 18.8 % av BNP; med kun 3.9 % tilskrevet produksjon. Tjenester nådde i samme år 24.9 % av BNP (BAA 2005, PI 2005).

Kart 7: Industri og mineralforekomster i Zaïre (BBL 1995).

4.4.1 Bergverk & energi

Mineraler

Helt siden selvstendigheten 1960 har gruvesektoren vært bærebjelken i landets økonomi. Spesielt viktig er mineralutvinningen i Katanga, der kobber er viktigst, men også andre mineraler som for eksempel kobolt og sink er av betydning. I 1985 var produksjonen av kobber på ca. 471 500 tonn, før krigsutbruddet i 1995 hadde den raset til 34 000 tonn. Størstedelen av diamantproduksjonen har siden liberaliseringen av sektoren på 1980-tallet fremst vært alluvial og funnet sted i Kasai-provinsene sør i landet, og i mindre grad i Bandundu- og Oriental-provinsene. I Kivu produseres bl.a. gull og wolfram. Den alluviale diamantsektoren i Kongo avhenger av flere hundre tusener av arbeidere. Den gjennomsnittlige gruvearbeideren selger sine diamanter til mellommenn som oppsøker små gruver, og som i sin tur selger diamanter videre til forskjellige diamanthandelssentra av ulik størrelse. Diamantene blir så solgt på nytt til større mellommenn eller direkte til kjøpere som jobber for lisensierte eksportfirmaer. Korrupsjon og vanstyre har i stor grad rammet gruvesektoren. En stor del av handelen foregår gjennom smugling til flere av landene i regionen. (BBL 1995, IPIS 2003).

Det statlige selskapet Gécamines var i årene før krigsutbruddet ansvarlig for nesten 90 % av Kongos kobberproduksjon, så vel som hele utvinningen av kobolt, sink og kull. Noen av Kongos mineraler er av stort strategisk interesse, for eksempel uran som brukes til å utvikle atombomber. Også andre sjeldne metaller som niob og tantal har stor etterspørsel fra for eksempel data-, mobiltelefon- og romteknologien (Global Witness 2004a, Nzongola-Ntalaja 2005).

Offisielle tall for utvinningen av diamanter i 1995 lød på 5,5 mill. karat; det reelle tallet anslås å være mye høyere. Den største delen av diamanntproduksjonen består av industrikkvalitet, men det leveres også diamanter av smykkekkvalitet. En samlet oversikt over utvinningen er usikkert, idet en betydelig del av produksjonen smugles ut av Kongo (IPIS 2003).

Olje & gass

Kongo har utvunnet olje fra offshorekilder, nære Matadi havnen og den Angolanske enklaven Cabinda, siden 1976. Oljeindustrien har siden da vært en konstant viktig bidragsyter til den nasjonale økonomien. Men Kongo-krigen, så vel som statskollapsen under Mobutu, har resultert i vanskelige forhold for de utlandske foretak som opererer i landet. Likevel har petroleumssektoren vært meget viktig for oppbyggingsprosessen av økonomien etter 2002 (Cillier & Dietrich 2000, Global Witness 2004a).

Kongo har et oljeraffineri ved Muanda, som i dag opererer med ca. 50 % av sin kapasitet. Råoljen transporteres med pram fra et depot ved Matadi til raffineriet i Muanda. De petroleumspordukter som er destillert med hensikt for bruk innenlands, pumpes via rørledninger til Kinshasa. Og transporteres siden med båt langs elvene til Mbandaka, Bumba og Kisangani, fra disse byene distribueres siden petroleumsporduktene videre til andre deler av landet langs med veier eller jernbane (Global Witness 2004).

Chevron Texaco er det viktigste utenlandske oljeforetaket og produserer årlig ca. 70 % av Kongos råolje. Produksjonen lå i første halvdel av 1990-årene på mellom 8 og 10 mill. fat. Produksjonen falt under krigen og i 2001 var den på kun 24 000 fat, men har de siste årene igjen steget (Global Witness 2004a, CIA 2005).

Vannkraft

Det finnes et svært stort energipotensial fra vannkraft i DRK. En planlagt utbygging av Inga-dammen i nedre Kongoelven, som i dag med sine to kraftstasjoner; Inga I, (350 MW med 50 m fallhøyde), og parallelt Inga II (1400 MW med 56 m fallhøyde) til sammen har kapasitet at generere ca. 1 750 MW. En ny kraftstasjon, Inga III, er planlagt at bli ferdig i 2010, med en kalkulert kapasitet på ca. 3000 MW (Sherman 1999, Rachmeler 2003, CAPLEX 2005).

Det finnes også planer om et "Stor-Inga" som skal utnytte et fall på 150m over en strekning på ca. 14-15km. Den årlige naturlige vannfallsenergien i de fallene som økonomisk kan bygges ut er beregnet til ca. 370 TWh. Noe som gjør Inga-fallene til verdens største konsentrerte vannkraftkilde. En slik gigantutbygging vil demme opp store deler av Bundidalen og er planert at yte 44 000 MW for utnyttelse av hele lavvannsføringen på 29 000 m³/s, og gi en årlig garantert produksjon på ca. 330 TWh. (Sherman 1999, CAPLEX 2005).

En eventuell plan om utbygging av Inga-dammen baserer seg på eksport av elektrisk kraft til flere land i regionen. Det foreligger blant annet planer om å selge 12 000MW av elektrisitet til Egypt. De kongolesiske Myndighetene tror også at de kan forsyne to andre av kontinentets største elektrisitets markeder, Sør-Afrika og Nigeria. Noe eksport finner allerede sted. Før

krigsutbruddet i 1996 så eksporterte Inga-dammen elektrisitet til Zambia og Zimbabwe i tillegg til landets egne 11 provinser. Den 1700 km lange kraftlinjen, som går fra Inga til gruvene i Katanga-provinsen, er verdens lengste kraftlinje (ibid.).

Bilde 8: Vannkraftanlegget Inga-dammen (Britannica 2005).

Kull

Til tross for at kull gang på gang nevnes i samband med undersøkelser omkring DRKs naturressurser så foreligger det veldig lite data om landets kull produksjon. I 1995 rapporterte US Geological Service om en operativ kullgruve i Luena. Men Global Witness (2004) har ikke klart å verifisere kullproduksjon i Luena. Og kull nevnes heller ikke i nyere handelsstatistikk fra DRK.

4.5 Landbruk

Under sammenbruddet i gruvesektoren så var landbruket motoren i Kongos økonomi. I 2002 utgjorde landbruket 56.3 % av BNP (BAA 2005). Imidlertid er dette tallet uforholdsmessig høyt, noe som kan skyldes det samtidlige forfallet i gruvesektoren.

De største jordbruksområdene er å finne i begge Kivu-provinsene øst i landet. Avhengig av omfanget av smugling til nabolandene, så vel som prisen på det internasjonale markedet, så har det vært vesentlige svingninger i produksjon og eksport av jordbruksprodukter. Flertallet av den yrkesaktive delen av befolkningen er sysselsatt i jordbruket, dvs. plantedyrking og dyreavl. I midten på 1990-tallet sysselsatte jordbruket ca. 65 % av landets yrkesaktive befolkning. Handelslandbruket produserer de mest inntektbringende avlingene og inkluderer kaffe, matolje, gummi, bomull, sukker, te og kakao. Selvbergingslandbruket, hvor mesteparten av produktene går til eget forbruk, inkluderer matavlinger av hovedsakelig kassava, plantains, mais, jordnøtter og ris (ibid.).

Med nedbør 12 måneder i året i store deler av regnskogen, og rikelig med regn i de to savannesonene på hver side av Ekvator, har Kongo potensial til å føde hele kontinentet. Estimer antyder at mindre enn 3 % av landets potensielle jordbruksområder er tatt i bruk til dyrking (Tygesen 2001, BAA 2005).

Skogsdrift er viktig i områder hvor det er mulig å fløte tømmeret. Opprørerne kontrollerte i 2003 nesten 60 % av skogen og det finnes ikke offisiell statistikk på hvor mye tømmer som eksportertes ut fra disse områdene. Men generelt så utnyttes Kongos svært store skogområder bare i beskjeden grad kommersielt. Utvinningen i 1996 var på 48,6 mill. m³. Først i senere år har myndighetene lagt vekt på å skape merverdi gjennom lokal foredling av tømmer for eksport, bl.a. ved produksjon av finer. Det meste brukes imidlertid som brensel nasjonalt (UNSC 2002, Global Witness 2004a).

Fiske

Selv om Kongo har en liten kyststripe foregår fisket i all hovedsak i elver og innsjøer. I enkelte deler av landet har fisket stor betydning, men er ikke noen stor nasjonal næringsvei. Den nasjonale fangsten var i 1998 på 178 000 tonn; kun en mindre del, ca. 4000 tonn kom fra kystfiske i Atlanterhavet (SNL 2005).

Bilde 9: Tradisjonelt fiske i Kongoelven (AWF 2005).

Del III: Konfliktens historiske & regionale fundament

Formålet med den tredje delen, dvs. kapitlene 5 og 6, er å gjennom analyse gi nødvendig oversikt og forståelse for de mange og komplekse interaksjonene mellom landene i regionen gjennom historien. Samt å anskueliggjøre et generelt konfliktmønster, hvor arven etter koloniperioden, kamp om naturressurser og innblanding fra eksterne aktører fremstår som gjennomgående elementer i flere sentralafrikanske konflikter.

Bøås & Dokken (2002) understreker at de dagsaktuelle relasjonene i Afrika ikke kan forstås hvis de ikke settes inn i en større sammenheng.

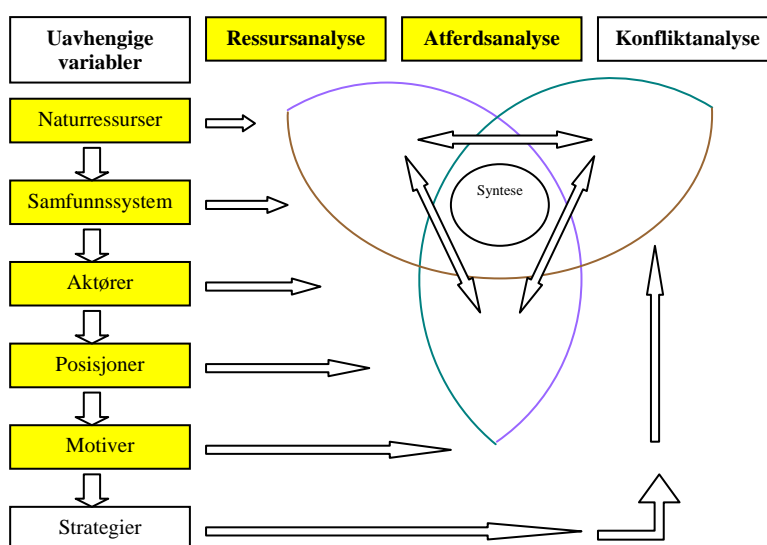

Fig. 16: Analysemodell del III. Ressurs- og atferdsanalyse kombineres med hensikten å analysere naturressursenes relative påvirkning på bakgrunnen til konflikten, i forhold til de involverte aktørenes posisjoner og motiver (se også fig.1).

Bilde 10: Elefanter på savannen (AWF 2005).

5.0 Historisk kontekst

Kapitelet forsøker å vektlegge regionens historiske erfaringer i forhold til de særtrekk som karakteriserer sammenhengene mellom samfunnsutvikling og naturressurser.

5.1 Kongo før europeisk kolonisering

Studier av afrikanske konflikter begynner som regel, etter et raskt tilbakeblikk på kolonitiden, ved uavhengigheten. Ulriksen (2004) poengterer at dette er problematisk ettersom det er urimelig å forutsette at de førkoloniale konfliktmønstrene fullstendig ble visket ut i løpet av kolonitiden. Generelt finnes det dog veldig lite informasjon om Afrika sør for Sahara fra før kontakten med europeerne.

Fra ca. 7000 f. Kr, finnes det vitnemål om fastboende fiskere langs Kongoelven og ved de store sjøene i Kongos østre deler. Disse tok i bruk primitive redskaper, som for eksempel nett, harpuner og kanoer, for å kunne sikre mattilførsel som muliggjorde for bosetting i større grupper. Landsbyer med befolkninger fra 100 og opp til 1000 mennesker var ikke uvanlige. Østover fra Nigeria ligger det store tropeskogsbeltet som dekker store deler av nordre Kongo inn til de store sjøene i sentrale Øst-Afrika. Jordbrukskoloniseringen, som lenger vest kom i gang for alvor på 1000-tallet f. Kr. gikk her langsomt. Jordsmonnet i det tropiske Afrika kjennetegnes av å være tynt og, på grunn av rask forråtnelse, fattig på humus. På 1300-tallet forekom større dyrkingsfelter på Kongo-bekkenet bare langs elvene og i åpnere våtlandt terreng, hvor jordbruket ble kombinert med fiske (Simensen 1997).⁴⁵

5.1.1 Kongo-kongedømmet, portugisisk ekspansjon & atlantisk slavehandel

De spredte og fåtallige jordbruksamfunnene i selve tropeskogområdet gav ikke de rette vilkårene for politisk sentralisering. Men i skogbeltets ytterkant, i overgangen til den sørlige savannen like før utløpet av Kongoelven, lå kongedømmet Kongo. Det ble grunnlagt på 1300- og 1400-tallet gjennom erobringer av en rekke mindre høvdingedømmer. Grunnet lav populasjonstetthet i riket ble det tatt slaver under erobringene. Disse ble siden konsentrert i jordbrukslandsbyer rundt hovedstaden. Men kongedømmet førte likevel en stadig kamp for å holde kontroll over landsbyer som var spredt over store områder (ibid.).

Det første kjente møtet mellom Europa og Kongo-området skjedde i 1482, når den portugisiske oppdageren Diego Cão ankom ved Kongoelvens munning (Nzongola-Ntalaja 2003). Den kongolesiske kongen hersket over en langt større befolkning enn kongen i Portugal, og hadde under seg en velutviklet stat. Kongen utviklet snart et nært samarbeid med portugiserne (Hochschild 1998, Tygesen 2001). Sannsynligvis motivert ut fra et ønske om å styrke sin makt for å holde kontroll over riksområdet med spredt befolkning.

En handelsavtale ble etablert mellom begge kongene. Den portugisiske kongen, Manuel, sendte prester, håndverkere og andre spesialister til Kongo, og fikk tilbake skip fullstede med elfenbein, ibenholt, kobber og slaver. I de kommende årene skjedde en omfattende utveksling av kongolesiske studenter og europeiske eksperter. Portugiserne igangsatte flere utviklingsprosjekter i Kongo; skoler, sjukehus og kirker ble reist, landsbyer ble modernisert og landbruket effektivisert (Tygesen 2001).

⁴⁵ Den viktigste jordbruksplanten på denne tidspunkt var bananen (Simensen 1997).

Kongens sønn Affonso ble sendt til Portugal for utdanning. Når han siden ble konge i 1506 satset Affonso hardt på å styrke båndet til Portugal, blant annet gjennom å utbre kristendommen som riksreligion i Kongo. For portugiserne så det ut som om de hadde funnet en kristen alliert i Kongo, av den type de søkte i Afrika i kampen mot islam (Simensen 1997). I de kommende år ble Kongo-kongedømmet middelalderens mest kjente afrikanske stat i Europa (Hochschild 1998).

Men slavehandelen ble etter hvert et problem for Affonso. Portugiserne trengte arbeidskraft og afrikanske slaver, og begynte å prioriterte dette fremfor den tidligere mer generelle handelen med Kongo. Når portugiserne satte i gang store sukkerplantasjer på São Tomé-øyene i Guineabukta tapte Kongo-kongedømmet kontrollen over handelen. Rasjonaliteten lå i den arbeidsintensive plantasjeøkonomien, som forutsatte samling av mange arbeidskrefter på et sted (Tygesen 2001). Muligheten til store økonomiske gevinster førte til at grupperinger fra den egne befolkningen begynte å ta til fange, og selge andre frie kongolesere som slaver til portugisiske slavehandlere. I første halvdel av 1500-tallet ble et tusentall av kongolesere hvert år solgt som slaver til portugiserne (Simensen 1997, Tygesen 2001). Kong Affonso skrev flere brev til den portugisiske kongen, og til den da høyeste internasjonale myndighet, Paven, i hvilke han klaget over de problem slavehandelen førte med seg for hans rike. Til Paven sendte han sin sønn som sendebud, og Paven kvitterte i 1518 med å utnevne sønnen til historiens første afrikanske biskop (Hochschild 1998).⁴⁶

I følge Simensen (1997) klarte Kong Affonso etter hvert å få kontroll over den portugisiske slavehandelen, og i slutten av 1500-tallet var utførselen av slaver fra Kongo ubetydelig. Hochschild (1998) og Tygesen (2001) er uenige i dette og mener at kongen ikke klarte å få kontroll over slavehandelen, noe som på sikt medvirket til kongedømmets sammenfall. Det som står klart er at det eksisterte en interessekonflikt mellom Kongo-kongedømmet og Portugal, noe som hadde en negativ påvirkning på relasjonene dem imellom.

Det er viktig å poengtere at slavehandel ikke var noe nytt fenomen som først oppstod i kontakten med europeerne. Akkurat som i de fleste deler av Afrika så hadde Kongo-kongedømmet slaver fra før. Typen av slaveri varierte fra sted til sted og over tid, men de fleste slaver var krigsfanger. Andre var kriminelle, gjeldsofre eller ble gitt bort av sin familie som del av en medgift. Som i alle system der noen mennesker får total makt over andre, kunne slaveriet ibland være voldsomt. Det forekom blant annet i følge Hochschild (1998) at slaver fikk bøte med livet i ulike offerritualer i visse folkegrupper.

I 1568-69 brøt det ut opprør i kongedømmet, opprøret var rettet både mot portugiserne og styringssjiktet i Kongo. *Jagaene* som opprørerne ble kalt drepte portugiserne for fote, og drev dem ut fra riket (Simensen 1997).⁴⁷ I 1665 stod det et stort militært slag mellom det nå kraftig svekkede kongedømmet Kongo og portugiserne. Kongedømmet ble beseiret og svekkedes ytterligere (Hochschild 1998).⁴⁸ Kongo-kongedømmet gikk til slutt i oppløsning av en borgerkrig i 1706, den utløsende faktoren var henrettelsen av en kristen kvinnelig afrikansk profet som ble brent på bål.⁴⁹ Men kristendommen ble fortsatt den dominerende religionen i landet, selv om den ble preget av afrikanske religiøse elementer. Bibelske symboler og

⁴⁶ Det skulle gå fire hundre år til den neste (Hochschild 1998).

⁴⁷ Dette gav næring til europeernes forestilling om afrikaner som en barbarisk rase (Hochschild 1998). En forestilling som senere ville medvirke til utviklingen i Kongo.

⁴⁸ Slaget om Ambuila (Nzongola-Ntalaja 2003)

⁴⁹ Kimpa Vita, med det kristne dåpsnavn Beatrice, ledere for en vekkelsebevegelse som forkastet kirkens autoritet og forkynte et afrikanisert evangelium (Simensen 1997).

historier spredte seg over store deler av det sentrale Afrika. Men for nye europeiske misjonærer som kom til Kongo på 1900-tallet, framsto denne formen for kristendom som forkastelig overtro (Simensen 1997).

5.1.2 Luba- & Lundarikene

I århundrene før koloniperioden var store deler av savannen sør i Kongo preget av flere grunnleggende kulturelle fellestrekk. Dette var resultatet av at luba- og lundafolkene fra Katanga-provinsen (tidligere Shaba) hadde skapt en viss grad av politisk samordning. Denne provinsen er som vi har sett uvanlig rik på naturressurser; her er det gode jordbruksforhold, rikelig med fisk i elvene, store saltleier ved sjøene og kobberbeltets rikdommer ligger helt opp i dagen, og kobber ble smeltet allerede omkring 400 e.Kr. Lubaene bygde gradvis opp sitt herredømme over andre folkegrupper, og kongedømmet ble utvidet under 1600- og 1700-tallet til et rike som nådde helt fra Lubilashielen i vest til Tanganyikasjøen i øst. Lubakulturen bar preg av uvanlig kunstnerisk vitalitet. Kulturen spredde seg ut både mot øst og vest, og fremmet politisk sentralisering i ulike former (ibid.).

Men det største riket på savannen utgjorde Lundariket lengre mot sørvest, som bidro til utviklingen i dette område gjennom politisk organisasjon. Fra omkring år 1500 eksisterte et sentralisert kongedømme. Stater etter lunda mønster ble snart grunnlagt på flere steder i regionen. Lundarikets rikshovedstad ved Kasai, med en befolkning på mellom 10 000 og 20 000, gjorde stort inntrykk på de første europeiske besøkende som kom dit på 1800-tallet. Europeerne ble slått av de brede gatene, de åpne plassene, rensligheten og håndverksstandarden. Men de store områdene i disse rikene hadde i likhet med Kongo-kongedømmet en spredt og fåtallig befolkning i forhold til arealet, noe som førte til at arbeidskraft var mangelfull. Det bodde trolig ikke flere enn ca. en million mennesker i de store lunda beherskede områdene, som strekket seg mellom Kwangoelven i vest, Zambezi i sør og Tanganyikasjøen i øst. Rikets herskere brukte derfor sin makt til å skaffe slaver, gjennom kriger eller gjennom skattelegging av andre folkegrupper (ibid.).

På 1800-tallet etter at slavehandelen var blitt forbudt ble elfenbein og bivoaks de mest etterspurte vareslagene. I denne nye handelen kunne strategisk plasserte mindre folkegrupper, som var i stand til å skaffe seg europeiske skytevåpen, gjøre seg sterke. Et eksempel er Chokwe-folket fra det nordøstlige Angola, et område som bortsett fra betydelige mengder bivoaks, var karrig og tynt befolket. Etter 1850 satset de på å bygge opp en våpenmakt med moderne geværer fra Europa. Utryddelsen av elefantflokkene i, og gummisankingen fra, de spredte skogene i elvedalene på savannen førte dem stadig lenger av gårde. Og på 1890-tallet trengte de frem over hele Lunda riket. Men under Chokwene skjedde ikke noen varig politisk samordning (Simensen 1997, Nzongola-Ntalaja 2003).

5.2 Europeisk kolonisering

Omkring 1870 ble den europeiske etterspørselen etter tropeprodukter, som gummi og planteolje, større enn de afrikanske handelsmennene klarte å tilfredsstille. I Europa begynte ledende politikere og handelsmenn å prate om Afrikas uutnyttede ressurser som kunne utnyttes bedre gjennom europeiske investeringer og ekspertise (Simensen 1997).

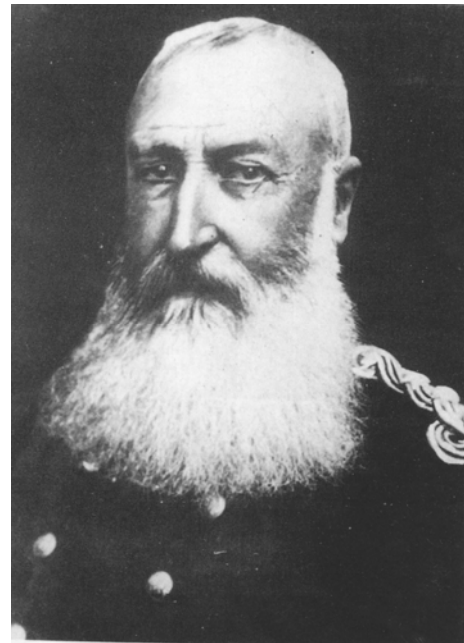
På slutten av 1870-tallet var det bortsett fra Sør-Afrika, Algerie, Angola og Mosambik, bare noen få små handelsbyer og enkelte kystområder som var underlagt direkte europeisk

kontroll. Men før første verdenskrig hadde hele kontinentet med unntak fra Etiopia⁵⁰ og Liberia⁵¹ kommet under europeisk herredømme (Simensen 1997). Et kappløp har sin egen dynamikk, når noen først startet måtte andre henge med for ikke å bli stående igjen som tapere.

Når franskmennene i 1876 rykket frem langs Nigerelven, ble britene langs Vest-Afrika kysten redde for å bli avstengt fra innlandet og svarte med å rykke mot nord. Da britene foran nesen på franskmennene gikk inn i Egypt og tok kontroll over Suezkanalen, i 1882, ble den franske pågangen i Vest-Afrika desto mer aggressiv (Simensen 1997). På Afrika konferansen i Berlin, 1884-85, ble det bestemt at fremtidige krav på kolonier måtte begrunnes på reell erobring, dette førte til at kappløpet mot innlandet for alvor kom i gang (Nzongola-Ntalaja 2003). I slutten av 1890-tallet var dette kappløpet om Afrika preget av tendenser til internasjonalt hysteri. Væpnete sammenstøt mellom stormakter ble unngått, men ifølge Strachan (2004) dannet denne kolonierobringen en del av grunnen til den første verdenskrig.

5.2.1 Kong Leopold II av Belgia

Den Belgiske kongen fulgte interessert med i hva misjonærer og eventyrere hadde å fortelle om de rike områdene i sentrale Afrika. En av eventyrerne som fanget kongens interesse var den britiske fødte amerikanske journalisten Henry Morton Stanley, som hadde blitt berømt etter å ha funnet den skotske misjonæren David Livingstone i 1871 ved Ujiji på Tanganyikas strand. Stanley hadde reist på tvers av Kongo fra Zanzibar i øst til munningen av Kongoelven i vest mellom årene 1874 og 1877, med de doble målsettingene, å finne Nilens kilde og å kolonisere området for Storbritannia. Men da britene ikke viste noen interesse for hans prosjekt intervenerte Kong Leopold. Stanley ble snart i Leopolds tjeneste under koloniseringsprosessen av Kongo-bekkenet (Dugard 2003, Nzongola-Ntalaja 2003).

Bilde 11: Kong Leopold II av Belgia (Horchschild 1998).

Kongoelven som strekker seg dypt inn i hjertet av de sentralafrikanske regnskogområdene representerte en enestående transportmulighet for dampdrevne elvebåter. Etter at kong Leopold dannet *The International Congo Association* i 1876,⁵² ble utløpet av Kongoelven snart det viktigste senteret for europeernes eksporthandel med varer fra regnskogsområdet (Simensen 1997).⁵³

Franske traktater med Tiofolket ved Kongoelvens munning i 1882 kom på tvers av kong Leopolds planer, og førte til at han annekterte hele Kongo-bekkenet, ved Berlin konferansen i 1884-85, som et internasjonalt frihandelsområde under en egen europeisk administrasjon med

⁵⁰ Gjennom seieren over Italia ved slaget om Adwa i 1896, er Etiopia det eneste afrikanske landet som militært klart å verje sin uavhengighet (Nzongola-Ntalaja 2002).

⁵¹ Liberia ble grunnlagt i 1822, som hjemland for amerikanske slaver som hadde fått friheten tilbake (CAPLEX 2005).

⁵² Den første storslåtte plan for handelsutvikling under europeisk ledelse i Afrika (Simensen 1997).

⁵³ Hovedsaklig slaver og elfenbein, men også for eksempel; sjeldne treslag, fisk og leirkar (ibid.).

kong Leopold selv som leder (ibid.).⁵⁴ Den 29. mai 1885 oppstod *Kongo den frie staten* (KFS) offisielt (Nzongola-Ntalaja 2003).

Etter å ha fått kontroll over dette store og rike område, nesten 80 ganger større enn Belgia, virker den hengivne kapitalisten Kong Leopold være opptatt av å profitere mest mulig, ikke minst motivert ut i fra de store mengder penger han tidligere satset i de diplomatiske forhandlingene (ibid.).

Kart. 8: Størrelsessammenlikning mellom DRK og Vest-Europa: Kongo er tilnærmet: 6.6 ggr. større enn Tyskland, 28.0 ggr. større enn Østerrike, 56.8 ggr. større enn Sveits og 76.9 ggr. større enn Belgia (Kanu & Indongo-Imbanda 2005).

Til sammen med sine europeiske medhjelpere og den kongolesiske elite begynner kong Leopold snart å ta i bruk brutale metoder, som for eksempel tortur og mord, for å få afrikanerne til å oppgi sine tradisjonelle levemåter og i stedet produsere mest mulig av varene som kolonimakten ønsket til enhver tid (ibid.).⁵⁵ Noen sterk politisk sentralisering forekom ikke i Kongo-området på denne tiden, så noen koordinert motstandsreaksjon på de nye europeiske fremstøtene var ikke aktuelt (Simensen 1997).⁵⁶

Den koloniale ressursakkumuleringen i KFS var basert på tvunget arbeidskraft, som liknet veldig på slaveri. Dette skjedde samtidig med at Leopold arrangerte flere anti-slaveri konferanser i Europa. Gjennom Stanley fikk den belgiske kongen kontakt med flere swahiliarabere, bl.a. den kjente arabiske slavehandleren Tippu Tip, som forsynte kongen dels med "befridde slaver" som arbeidskraft, og dels med leiesoldater. Til å begynne med fungerte

⁵⁴ Etter store økonomiske og diplomatiske innsatser, med støtte fra i hovedsak USA, lykkes Kong Leopold å få erkjennelse for kolonisering av Kongo-bekkenet fra samtlige deltagende stater ved Berlin-konferansen (også fra den Svensk-Norske union), bortsett fra Tyrkia (Nzongola-Ntalaja 2002). Man kan ikke se bort fra at de store kolonimaktene først og fremst var interesserte i at dette ressursrike og strategisk viktige området ikke skulle komme i hendene til konkurrentene, og derfor foretrakk å gi kontrollen til et relativt svakt land som Belgia.

⁵⁵ Med bl.a. en betydende skandinavisk kontingent (ibid.).

⁵⁶ Det største motstanden kom fra Chokwe-folket i det tidligere Lunda riket. Geværmakten som de hadde bygget opp gav motstandsevne da belgierne rykket frem, og det var først helt i slutten av 1890-tallet som de ble slått tilbake (ibid.).

Bilde 12: Amputasjon av hender var et vanlig straffemiddel (Horchschild 1998).

dette samarbeidet greit da begge parter var opptatt av å utnytte rivaliteten mellom stormaktene, men etter hvert ble konkurransen om hovedsaklig elfenbein så stor at Leopold endret sin arabiske politikk fra samarbeid til konfrontasjon. Mellom årene 1892 og 1894 førte han krig mot araberne. Krigen som egentlig handlet om økonomiske fortrinn og politisk makt var forkledd som et kristent anti-slaverikorstog. Dette av en kolonimakt med metoder som målt i brutalitet overgikk det arabiske slaveriets grusomheter (Dugard 2003, Nzongola-Ntalaja 2003).

Fra slutten av 1880-tallet ble Kongo styrt som et foretak, ikke som en stat. Landet ble delt inn i provinser som ble administrert sentralt fra Leopoldville. Store konsesjoner ble gitt til utenlandske gruveforetak for å utvinne gull, kobber og andre mineraler i landets østre deler. Gummi-, bomull- og palmeoljeentreprenører ble gitt konsesjoner i Kasai, Bandundu og nord i landet

(Global Witness 2004a). Kolonimaktene hadde kun to mål med sitt styre. Gjennom å bygge opp det ”moderne” statsapparatet skulle de sikre politisk kontroll og fremme økonomisk utvikling. Virksomhetene i kolonien skulle finansieres gjennom eksport av jordbruksprodukter og råvarer. Store folkegrupper ble med tvang forflyttet og jorden fordelt uten noen sosial basis i de afrikanske samfunnene (Eriksen 2004a). Dette var den brutale innføringen til den moderne stat i Afrika.

Den kongolesiske befolkningen ble ikke behandlet som statsborgere med demokratiske rettigheter, men som forslavete objekter underlagt en konge de aldri så. Under de 23 årene som Leopold styrte KFS satte han aldri sin fot på kongolesisk jord (Horchschild 1998). Fra 1891 ble kongolesere underlagt av loven å avse arbeidskraft, gummi og elfenbein til Leopolds utsendte. Til sin hjelp for å kontrollere kongoleserne hadde Leopold en privat arme bestående av leiesoldater, *Force publique*. Først og fremst gummiinnsamlingen førte til avbefolkning av hele landsbyer og brudd på menneskerettigheter (Global Witness 2004). Innbyggerne fra byer som ikke klarte å oppfylle den daglige produksjonskvote ble systematisk utsatt for voldtekter, mordbranner, kroppsstumping og drap (Nzongola-Ntalaja 2003). Resultatet var enorme dødstall. Estimer antyder at mer enn ti millioner mennesker døde under kong Leopolds styre. I følge Hochschild (1998) skyldtes denne høye dødsraten av tre forskjellige, men relaterte faktorer; 1- drap, 2- sult og utmatting, og 3- sykdom. En populasjon som på begynnelsen av koloniseringsepoken var estimert til mellom 20 og 30 millioner, ble redusert til 8,5 millioner i 1911 (Horchschild 1998, Nzongola-Ntalaja 2003, Smith 2003).

Brutaliteten som kong Leopold med allierte utøvde i Kongo ble etter hvert kjent for verden, og den internasjonale opinionen tvang kong Leopold til å nedsette en uavhengig kommisjon. Kommisjonen avdekket at den kongolesiske befolkningen systematisk ble utsatt for overgrep. Den Belgiske parlamentet besluttet deretter, i 1908, å omgjøre KFS til Belgiske Kongo (Bøås & Dokken 2002).

5.2.2 Belgiske staten

Den belgiske koloniseringen var sterkt preget av arven fra kong Leopold, som et system av økonomisk utnyttning, og kulturell og politisk undertrykking (Nzongola-Ntalaja 2003). Innenfor rammen av denne oppgaven er det den økonomiske utnyttningen som er av direkte interesse, men det virker som om også den kulturelle og politiske undertrykkingen senere fikk store konsekvenser for opprinnelsen og utviklingen av Kongo-krigen.⁵⁷

Den store europeiske etterspørselen på gummi, som tidligere gjorde at kong Leopold prioriterte denne produksjonen, tok slutt allerede før den belgiske staten overtok administreringen av kolonien.⁵⁸ Men tvangsarbeidet tok ikke slutt med ”gummiboomen”, de kongolesiske bøndene ble i stedet pålagt produksjonskvoter av bl.a. palmenøtter og bomull til Belgias raskt voksende kjemi- og tekstilindustri (Tygesen 2001). Fra begynnelsen av 1900-tallet fremstår det likevel som om det var Afrikas metallressurser som var europeernes største interesse.

Som følge av mineralrikdommen i Katanga utviklet denne provinsen seg raskest. Fra 1884 til 1910 ble Katanga administrert separat fra resten av KFS, av det private gruvedretaket *Comité Spécial du Katanga*. Også etter 1910 ble Katanga separat styrt under den Belgiske stat frem til 1933. I perioden rundt den første verdenskrig økte eksporten av kobber og kobolt fra provinsens enorme forekomster. I løpet av få år ble Katanga verdens største produsent av kobber (Tygesen 2001, Global Witness 2004b).

Diamantgruvene i Kasai hadde utviklet seg etter samme mønster som kobber industrien, dvs. i et samarbeid mellom den belgiske regjeringen og private foretak. I 1913 ankom den første leveransen av diamanter til Antwerpen, Europas største diamanthandel. 25 år senere produserte Kongo mer enn to tredjedeler av verdens diamanthandel (Tygesen 2001). Frem til andre verdenskrig var det Belgiske Kongo en mønsterkoloni, den eneste kolonien i Afrika som gav overskudd til sin eier i Europa (Nzongola-Ntalaja 2003).

I 1920 virker den politiske ledelsen i Brussel å ha klart for seg hvilke muligheter som fantes i den svære kolonien. Koloniminister L. Franck utalte følgende; ”*Vi har en dobbel målsetting: Dels å utbrede sivilisasjon, og dels å utvikle Belgias innflytelse og økonomiske vekst. Disse to målene er uskillaktige*” (Tygesen 2001:144 (min oversettelse)). Det Belgiske Kongo var i følge Strachan (2004) på dette tidspunkt en pengemaskin, kolonien betalte selv alle sine utgifter og sendte hvert år et betydelig overskudd til Belgia, hvor arbeidsløshet og gjenoppbygging etter første verdenskrig trolig krevde store ressurser.

Også etter at Belgia tok over administrasjonen av landet fortsatte tvangsarbeidet for lokalbefolkningen. Men den belgiske statens kontroll og innflytelse over den enkelte kongoleseres dagligliv var likevel begrenset (Eriksen 2004a). Det virker ikke som om kolonimakten hadde verken vilje eller evne til en omfattende regulering av samfunnet. For kongolesere flest forble staten fra et slikt perspektiv en fjern og fremmed makt som det var grunn til å frykte, og som man i stor grad forsøkte unnsnippe. I følge Global Witness (2004a) flyktet deler av befolkningen til nabolandene, der de begynte å operere med handel langs alternative handelsveier utenfor kolonimaktens kontroll. Dette kan tolkes som en atferd med formål å unngå slaveriet og skatteleggingen av jordbruksprodukter.

⁵⁷ Se punkt 6.1 for informasjon om bakgrunnen til massakren i Rwanda.

⁵⁸ Storbritannia og Nederland hadde i løpet av 1870-tallet anlagt store gummiplantager i sine kolonier i Midtøsten, og omtrent samtidig hadde brasiliansk gummiproduksjon kommet i gang for alvor (Tygesen 2001).

Under den nazistiske okkupasjonen av Belgia ble Leopoldville Belgias hovedstad, og under resten av krigen utgjorde Kongo det "frie Belgia". De kongolesiske naturressursene var en viktig kilde til de alliertes krigsinnsats. Under krigsårene ble det eksportert over 1000 tonn uran til USAs Manhattan-prosjekt. Det var kongolesisk uran som ble brukt i bombene som i 1945 utslettet de japanske byene Hiroshima og Nagasaki (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003).

Avkoloniserings prosess

Verdens nye supermakt etter andre verdenskrig, USA, presset hardt på for at alle "den gamle verdens" kolonimakter skulle gi selvstendighet til sine koloniområder (Tygesen 2001). USAs bakenforliggende interesse var sannsynlig å åpne for internasjonal, og ikke minst den valutasterke amerikanske, frihandel. Også Sovjet presset på for uavhengighet for koloniområdene (ibid.). Presumptivt for at dette ville åpne opp muligheter til å spre verdenskommunismen til nye områder.

Belgia hadde ikke noen bestemt strategi for avkolonisering og hadde ikke skapt noe nasjonalt organ for politisk representasjon under den tiden Kongo var belgisk koloni. På 50-tallet ble det etablert en del partier i Kongo, men det var kun på etnisk grunnlag at de fleste av disse rekrutterte medlemmer (Bøås & Dokken 2002). Med innflytelse fra britisk- og fransk Afrika ble lokale råd opprettet i 1957, og snart startet konkurransen om radikale avkoloniserings krav. Dette førte til at de ulike nasjonale partiene i årene som fulgte besto av medlemmer fra bestemte etniske grupper, som alle kjempet for stemmetilslutning ved å overgå hverandre i angrep på belgierne (Simensen 1997).

I 1959 brøt det ut opprør i Leopoldville og i det nedre Kongo. Et femtital afrikanere ble drept, noe som kom som et sjokk på hjemlig belgisk opinion. Det stod klart at sikkerhetsstyrkene i Kongo ikke klarte å håndtere protestaksjoner av denne typen. Det var på dette tidspunkt, grunnet den internasjonale opinionen, en politisk umulighet for Belgia å sende militære tropper til Kongo. Belgiske myndigheter uttalte, for første gang, i januar 1959 en intensjon om å la Kongo få uavhengighet (Simensen 1997, Smith 2003). Til å begynne med satte settlerne seg imot alle former for politisk reformering. Men med maktbruk utelukket, hjemmelig opinion splittet og de kongolesiske selvstendighetsbevegelsene samlet i en front under forhandlingene, kapitulerte til slutt den belgiske regjeringen. Belgierne godtok umiddelbar og ubegrenset uavhengighet for Kongo, 30. juni 1960 (Simensen 1997).

Arbeidsløsheten i Belgia etter andre verdenskrig hadde ført til at mange flyttet til Kongo, og på sluttet av 1950-tallet var det nesten 150 000 belgiske arbeidere i kolonien (Tygesen 2001). I 1959 utgjorde europeiske innbyggere i Kongo 0,8 % av befolkningen, og rådde over 82 % av alle forretninger i landet (Simensen 1997). Med unntak av *lumumbistene* fantes det ikke et virkelig nasjonalt parti, og Kongo hadde ennå ingen nasjonalforsamling (Bøås & Dokken 2002)⁵⁹. I 1959 var det en populasjon på over 14 millioner i Kongo, men det fantes kun 14 universitets utdannede, ikke noen doktorer, advokater eller ingeniører blant kongoleserne (Smith 2003).

⁵⁹ For informasjon om lumumbistene, se punkt 5.3.

5.3 Post selvstendighets konflikt: 1960-1965

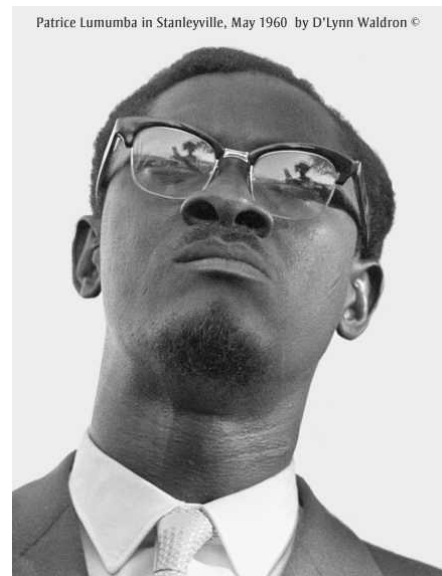
Ved uavhengigheten stod det valg til landets første nasjonalforsamling. Det ble dannet en koalisjonsregjering med lederne av de to største selvstendighetsbevegelsene *Mouvement National Congolais* (MNC) og *National Congolese Movement* (NCM), Joseph Kasa-Vubu og Patrice Lumumba, som ble president og statsminister respektive (T/UI 2004).

Like etter selvstendigheten, den siste juni 1960, brøt den kongolesiske hæren *Force Publique* ut i et mytteri. Belgia sendte tropper for å slå det ned. Den 5. juli startet opprør i de to rikeste provinsene, Katanga og Kivu, som med oppbakking fra vestlige gruvebedrifter ønsker selvstendighet fra Kongo. Katanga brøt ut og erklærte seg selvstendig, med Moïse Tshombe som statsoverhode. Belgia som hadde store interesser i gruvene i Katanga, hvorfra hele to tredjedeler av landets inntekter kom, støttet Katangas uavhengighetserklæring og intervenerte med tropper for å beskytte belgiske interesser, noe som førte til kraftige strider (Nzongola-Ntalaja 2003, Smith 2003, Global Witness 2004b).⁶⁰

Lumumba brakte den omfattende krisen innfor FN, hvor han krevde at organisasjonen skulle beskytte Kongos suverenitet mot aggresjonen fra Belgia. Dette var første gang et medlemsland bad om direkte militær assistanse for å drive ut eksterne angripere fra sitt nasjonale territorium. FN sendte en fredsbevarende styrke til Kongo, *ONUC*, med bl.a. skandinavisk deltagelse.⁶¹ De første troppene var på plass den 14. juli. Under det internasjonale presset begynte Belgia å trekke tilbake samtlige tropper i Kongo til Katanga. Men snart oppstod splittelse mellom stormaktene i sikkerhetsrådet, noe Belgia prøvde å utnytte til sin fordel (Lash 1961, Global Witness 2004b).

Katanga var ikke bare en stor inntektbringer for Belgia. Denne provinsen, med på den tiden ca. to mill. innbyggere, stod også for drøyt 60 % av Kongos årsinntekter. At Katangas utbryting ble annonsert bare noen dager etter at Belgiske tropper ankom førte til at de fleste afrikanere tolket hendelsen som et Belgisk komplott. Generalsekretæren i FN, Dag Hammarskjöld, gjorde det klart for Belgia og Tshombe at FN skulle rykke inn også i Katanga, og at de belgiske troppene derfor måtte trekkes ut.⁶² Diplomatiske motganger, som gjaldt FN-troppenes mandat om bruk av makt, førte til at operasjonen likevel ikke ble gjennomført (Lash 1961).

Lumumba oppfattet FNs nøling som et tegn på at organisasjonen løpte Belgias og andre vestmaktens ærender. Han vende seg isteden til USSR. De venstreorienterte landene Ghana og Guinea som begge bidro med store kontingenter til FN-styrken, brøt mer eller mindre ut fra FNs kommando og begynte å ivareta egne interesser. President Eisenhower i USA, tolket alt dette som at Lumumba prøvde å etablere en kommunistisk bastion i Sentral-Afrika. Noe som

Bilde 13: Patrice Lumumba. Kongos eneste folkevalgte statsminister.

⁶⁰ Også leiesoldater fra en rekke europeiske land deltok i stridene (Bøås & Dokken 2002).

⁶¹ *ONUC*, forgjengeren til *MONUC*; *Mission des Nations Unies en République Démocratique du Congo*.

⁶² Situasjonen kan sammenlignes med Suez-krisen noen år tidligere, der FN ventet med å la tropper rykke inn til etter at den anglo-franske evakueringen var klar.

verken passet amerikanske eller belgiske interesser. En operasjon ble iverksatt av de amerikanske og belgiske etterretningstjenestene *Central Intelligence Agency* (CIA) og *Sûreté de l'État* (SE) med formålet å fjerne Lumumba og hans parti fra Kongo. Men det følgende drapsforsøket med en forgiftet tannbørste misslyktes (Lash 1961, Bøås & Dokken 2002, Wikipedia 2005).

I september avsatte Kasa-Vubu Lumumba, men nasjonalforsamlingen nektet å godkjenne avsettelsen og Kasa-Vubu ble deretter selv stilt inn for riksretten av parlamentet. I september 1960 grep de militære, under ledelse av den da 25 år gamle oberst Joseph-Désiré Mobutu, inn og suspenderte all politisk aktivitet. Mobutu nedsatte en kommisjon til å styre landet, men samtidig dannet noen av Lumumbas ministre en ny regjering, under ledelse av Antoine Gizenga, og gjorde krav på å være den eneste lovlige regjeringen. Lumumba selv satt i husarrest og ble senere myrdet da han forsøkte å slutte seg til sine tilhengere i Stanleyville (Kisangani) i november 1960 (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003, Smith 2003).⁶³

Til tross for at FN intervenerte med en tropp bestående av mellom 15 000 og 20 000 mann, så klarte de ikke å skape orden. Dette førte til en krise i FN. USSR annonserte misstillitserklæring mot FNs generalsekretær. Hammarskjöld døde senere i en flyulykke, i september 1961, som av de aller fleste misstenkes for å ikke vært en ulykke. Etter press fra John F. Kennedy, som overtok presidentskapet i USA etter den reaksjonære Eisenhower, gav Mobutu i 1961 tilbake makten til Kasa-Vubu. I løpet av 1962 og 1963 klarte til slutt Kasa-Vubu og Mobutu sammen med FN-tropper å stanse Katanga-opprøret (Tygesen 2001, Smith 2003).

Den 30. juni 1963 forlot de siste FN-soldatene landet, og snart brøt et nytt opprør ut. Opprøret kom i tre bølger og i ulike deler i landet. Den første bølgen ble ledet av Lumumbas tidligere utdanningsminister Pierre Mulele, som etter sin statsministers død var i Kina og fått trening i geriljakrigsføring. Med støtte fra eksilgrupper i Kongo-Brazzaville gikk han i september 1963 til angrep i det halvåpne savannelandskapet nord for byen Kikwit (Galvez 1999, Tygesen 2001).

Den andre bølgen ble ledet av Gaston Soumaliot. En av Soumaliots mest betroede løytnanter var den tidligere Katangesiske forsamlingsmedlemmet Laurent-Désiré Kabila, som senere skulle komme til å overta makten i landet. Soumaliot begynte å operere i februar 1964, rundt områdene i Sør-Kivu og nordøstlige Katanga, men støtte på hard motstand fra den Katanesiske separatistbevegelsen *Convention nationale congolais* (CONACO) og fra Sørafrikanske og Rhodesiske leiesoldater under ledelse av den tidligere britiske fallskjermjeger majoren "Mad" Mike Hoare. Også eksilkubanske piloter i amerikanske stridsfly, som etter nederlaget i Grisebukten søkte nye utfordringer, sloss mot opprørerne (Galvez 1999).

Den tredje opprørsbølgen var bedre forberedt og tyngre bevæpnet. Det var andre lumumbister fra NCM under ledelse av Nicholas Olenga, som i april 1964 angrep ved den nordlige enden av Tanganyikasjøen. De trengte raskt opp til Stanleyville (Kisangani), hvor de i august 1964 proklamerte Folkerepublikken Kongo (Tygesen 2001).

⁶³ I boken "The Assassination of Lumumba" av Ludo de Wittes (2001) legges det frem sterke bevis på at Lumumba ble drept på direkte ordre fra Belgia og USA, og at også FN deltok aktivt i gjennomføringen av drapet. Etter at boken utkom har Belgia i følge Bøås & Dokken (2002) nedsatt en kommisjon for utredning av de beviser som fremkommer i boken.

I 1965 ble det holdt valg i Kinshasa og Tshombe, lederen for den Katanesiske separatistbevegelsen CONACO, ble innsatt som ny kongolesisk statsminister. Opposisjonen samlet seg i *Front démocratique congolais* (FDC), som sammen med president Kasavubu gikk mot flertallet i parlamentet og i stedet utpekte Evariste Kimba som statsminister. Den fastlåste parlamentariske situasjonen endte med at de militære tok tilbake all makt i et blodlöst kupp støttet av USA og Belgia.⁶⁴ Kuppet var iscenesatt og ledet av den forfremmede hærsjefen generalmajor Mobutu, som nettopp hadde kommet tilbake fra Israel hvor han hadde fått fallskjermjeger utdanning. Med utenlandsk støtte, i form av 2000 belgiske fallskjermsjegere, klarte Mobutu deretter å ta over kontrollen av Stanleyville (Tygesen 2001, Smith 2003, Global Witness 2004a).

Også opprørerne hadde utenlandsk oppbakking, hovedsaklig økonomisk fra Kina, Algeria og Egypt og taktisk fra Tanzania og Cuba. Etter Belgias intervensjon (eller aggresjon, alt etter hvilken side man velger å gi retorisk støtte) mot Stanleyville besluttet Cubas daværende statsminister Fidel Castro å uoffisielt gi støtte til opprørerne. Rebellegenden Che Guevara hadde tidligere, innfor FNs generalforsamling i New York, fordømt Belgias engasjement i Stanleyville. Han avsverget seg sitt kubanske medborgerskap, sine regjeringsverv og sin grad som major i den kubanske armeen, og sluttet seg i april 1965 sammen med et hundretalls kubanske soldater, til den andre opprørsfronten under ledelse av Soumaliot (Galvez 1999). Dette medførte at kubanere på dette tidspunkt sloss mot hverandre på kongolesisk jord.

Mobutu ledet motangrepene mot opprørerne. Mangel på struktur blant rebelsoldatene og rivalitet mellom de ulike opprørsgruppene, førte til at de ikke klarte å koordinere sine krigshandlinger. I et brev skrev Guevara; ”*Dårlig disiplin og manglende vilje til oppofring karakteriserer alle disse soldatene. At vinne en krig med slike tropper er en umulighet*” (Galvez 1999:89 (min oversettelse)). Guevara frarådet også i det samme brevet andre venstreallierte fra å sende tropper til Kongo. Tre måneder senere forlot Guevara og de siste kubanerne landet.⁶⁵ Mobutu klarte til slutt, sammen med belgiske offiserer, hvite leiesoldater og amerikanske panservogner, å stanse opprørene. På det nasjonale plan ble Mobutu siden den dominerende skikkelsen helt frem til opprøret i 1996 (Galvez 1999, Tygesen 2001, IGC 2004c).

Men ulike geriljabevegelser og krigsherrer holdt helt frem til opprøret mot Mobutu startet, 31 år senere, deler av disse områdene utenfor sentralmaktens kontroll. Bl.a. deltok Laurént Kabila i flere av de opprørsangrep som restene av NCM satte i gang fra Kongos ufremkommelige grensetrakter (Bøås & Dokken 2002).

5.4 Den kalde krigen

Kongolesiske natur- og arbeidsressurser bidro også i de alliertes kamp mot fascismen under den andre verdenskrig, blant annet som tidligere nevnt gjennom å forse amerikanerne med uran til atombomber. En konsekvens av denne utvikling var at amerikanerne fikk en nasjonal interesse i de strategiske mineralene i Belgiske Kongo, som først og fremst inkluderte uran, kobber, kobolt og industridiamanter. Det er grunn til å anta at denne strategiske interesse

⁶⁴ Kasa-Vubu forlater Kongo etter å ha mottatt en betydelig sum penger fra Mobutu (Tygesen 2001). I USA hadde Lyndon Johnson tatt over som president, og denne gang motsatte seg ikke amerikanerne og dess allierte Mobutus sin kupp (Nzongola-Ntalaja 2003).

⁶⁵ Flere av kubanerne ble i Afrika og fortsatte sin væpnede kamp mot verdenskapitalismen gjennom å støtte MPLA i opprøret mot Portugal, og senere i borgerkrigen mot UNITA (Gott 1997, IGC 2004c).

vokste seg sterkere i tiden etter krigen, da vesten ønsket å motvirke kommunismens fremfart i Sentral-Afrika.

USAs politikk overfor Afrika i perioden fra 1945 og frem til 1989, var kjennetegnet av kontinuitet. Selv så store politiske rivaler som Richard Nixon og John F. Kennedy var enige i at Afrika måtte falle inn under USAs innflytelsesfære. I den indirekte krigen med Sovjet fantes mange virkemiddel, og de stater som betraktet seg å være antikommunistiske ble tilbudt økonomisk og militær støtte (Bøås & Dokken 2002). Det virker som om Afrika først og fremst ble sett på som en arena for den kalde krigen. Den første prioriteten fra et slikt perspektiv var ikke afrikanske utviklingsbehov, men å hindre sovjetisk ekspansjon og spredningen av kommunismen.

Vesten betraktet Mobutu som en pålitelig antikommunist, og han opererte under den kalde krigen som en viktig klient for flere eksterne patroner. Hans regime mottok både militær og økonomisk hjelp fra flere stater. Ikke minst hans støtte til UNITA var godt likt hos USA. Viktige bidragsytere til Mobutus mange sveitsiske bankkontoer var hovedsakelig USA, Belgia og Frankrike, men han klarte også å få store bidrag fra bl.a. Kina (Bøås & Dokken 2002, T/UI 2004).

Mot radikale ledere som misstenktes for å ta imot eller kunne ta imot støtte fra Sovjet, ble økonomiske sanksjoner innført. CIA organiserte også flere skjulte økonomiske og militære sabotasjeoperasjoner, og sto også bak flere drap på afrikanske politikere.⁶⁶ I tillegg mottok flere geriljagrupper, som kjempet mot kommunistiske regimer, direkte militær assistanse fra USA og vestmaktene (Bøås & Dokken 2002).⁶⁷

Etter at Katanga-opprøret ble slått ned i 1963 flyktet mange katangesere til Angola. I 1976 gikk opprørsstyrken *Front national pour la libération du Congo* (FNLC), som besto av ca. 2000 eksil-katangesere fra Angola (påstått å være restene av Tshombes gamle hær), til angrep inn i Kongo. Med stor hjelp fra lokalbefolkningen lykkes de raskt med å beseire Mobutus arme. Men Mobutus mektige venner kommer han til unnsetning. Med forsterkninger av franske og marokkanske soldater stanses opprøret og rebellene drevs tilbake til Angola. I 1978 startet eksil-katangeserne et nytt invasjon forsøk fra basene i Angola. De rykket inn via Zambia og okkuperte snart gruvebyen Kolwezi. Enda en gang ble Mobutus hær trengt tilbake. Denne gang ble opprøret knust da amerikanske fly satte inn franske og belgiske fallskjermssoldater til Mobutus unnsetning (Tygesen 2001, SNL 2005).

Fra et sovjetisk perspektiv var Afrika både sosioøkonomisk og geografisk av liten strategisk interesse. Men kontinentet kunne defineres som det svakeste leddet i den kapitalistiske kjeden, noe som muliggjorde etablering av troverdighet for Sovjet som supermakt. Helt frem til Gorbatsjov kom til makten i 1985 ble Sovjets Afrika strategi karakterisert dels av å danne politiske og økonomiske interessesfærer i Afrika, gjennom å skaffe seg afrikanske alliansepartnere, og dels for å sørge for at vestlige ressurser og oppmerksomhet ble flyttet bort fra Europa hvor Sovjet følte seg militært underlegen. Denne strategien ble i hovedsak forfulgt med to virkemiddel; tilslutning til de politiske agendaene hos nasjonale frigjøringsbevegelser og gjennom direkte økonomisk og militær støtte til slike bevegelser og til sosialistiske regimer (Bøås & Dokken 2002). Moskva kunne på denne måten søke å utvide sin innflytelse og utfordre vesten i Afrika, uten å risikere en direkte konfrontasjon.

⁶⁶ For eksempel som tidligere nevnt Kongos demokratisk valgte statsminister Lumumba.

⁶⁷ Blant annet UNITA i Angola, for mer informasjon om dette henvises det til punkt 6.3.

5.5 Mobutus diktatur: 1965-1997

Mobutu fødtes i en fattig familie langt ute på landet i landsbyen Gbadolite i Equateur-provinsen, Kongos nordvestlige hjørne. I unge år ble han tatt inn på en katolsk misjonsskole. Hans urolige atferd førte til at han ble kastet ut og sendt inn i hæren. Etter sju år i hæren avgikk han som kvartermestersersjant i 1956. Han startet en ny karriere som journalist og kom snart i kontakt med den belgiske etterretningstjenesten (SE), som informatør (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003, Eriksen 2004b).

Amerikanske politikere var interesserte i å finne ut hvilke de ulike ledende skikkelsene i Kongo var. CIA kontaktet snart Mobutu, som befant seg i Brussel for utdanning i

etterretningsvirksomhet. Et samarbeid startet, som senere skulle bli viktig for Mobutus vei til makten. I 1958 kommer Lumumba til Brussel for å knytte kontakter og å posisjonere seg. Mobutu viser Lumumba rundt i byen og de to ble snart nære venner. I 1959 utnevner Lumumba Mobutu til sin private sekreter (Nzongola-Ntalaja 2003). Da Lumumba senere dannet regjering, ble Mobutu utnevnt til sjef i forsvarsdepartementet. Etter å ha hjulpet til å slå ned opprøret den 5. juli ble Mobutu forfremmet til Oberst og Generalstab sjef (Tygesen 2001).

Mobutu vendte snart Lumumba ryggen. Etter å ha tatt over makten, i september 1960, setter han Lumumba i husarrest, og er senere delaktig i likvideringen av den tidligere statsministeren. Mobutu ble forfremmet til generalmajor og hær sjef, som belønning etter å ha gjeninnsatt Kasa-Vubu som president i 1961. Fire år senere, den 24. november 1965, tok han over som landets president (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003).

Kongo blir til Zaïre

Etter maktskiftet satte Mobutu i gang et storstilt nasjonsbyggingsprogram. Kongo fikk et nytt og ”mer afrikansk” navn, Zaïre. Også navn på byer, sjøer, elver o.l. fikk nye ”autentiske” navn. Mobutu stanset ikke med dette, men krevde at alle innbyggerne skulle skifte ut sine kristne navn til nye afrikanske. Han gikk selv villig forrest; Joseph-Désiré Mobutu skulle fremover være kjent som Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga, dvs. *den fryktløse kriger som går fra seier til seier med ildstorm i sine fotspor*. Dette programmet refereres ofte til som Mobutus *authenticité-philosophie*. Zaïre skulle vende tilbake til å bli afrikansk, slik det var før kolonimaktene kom og ødela deres opprinnelige kultur. Verdien i å være seg selv, verdien i nasjonal bevissthet og av tidligere tiders kulturer skulle understrekes for derigjennom å fremme kulturell stolthet og nasjonalenighet (Tygesen 2001, Bøås & Dokken 2002). Men kanskje var det egentlige formålet med *authenticité-philosophie* å utnytte vestlige forestillinger om hvordan et afrikansk- og tidligere koloniland burde være, for å derigjennom lettere få gjennomslag hos rike giverland. Fra et slikt perspektiv gjorde Mobutu Zaïres identitet ”autentisk” ved å vise vesten det vesten ville se, og aksepterte som ”autentisk”.

Snart forbød Mobutu alle partier, utenom det han selv dannet *Mouvement Populaire de la Révolution* (MPLR). Men ifølge Mobutu var det likevel ikke snakk om en en-parti stat; ”MPLR er nasjonens parti. Her er ikke noen opposisjon, jeg kjenner i hvert fall ikke til noen. Vi er afrikanere og vi tenker ikke dualistisk slik som dere. Her bygger vi opp vårt land i

Bilde 14: President Mobutu (Wikipedia 2005).

felleskap” (Tygesen 2001:269 (min oversettelse)). Mobutu opprettet en ekstrem variant av den neopatrimoniale staten, med det egentlige formål å berike og holde seg selv og sin familie ved makten. Med seg selv som den absolutte toppunkt i landet opprettet han et intrikat patron-klient nettverk, og sørget på den måten for at hans fiender ikke klarte å samle en bevegelse på det nasjonale plan som kunne utfordre han. De som likevel torde å kritisere regimet ble systematisk utsatt for misshandel og tortur, eller forsvant etter at de ble arrestert av Mobutus hemmelige politi (Tygesen 2001, Bøås & Dokken 2002).

Den militære forvaltningen av naturressurser og viktige handelsveier, som først ble startet av *Force publique*, fortsatte under Mobutu. I likhet med resten av statsapparatet var hæren et eneste stort klientnettverk. Ledende stillinger var besatt av slektninger, lojale politisk allierte og folk fra hans egen etniske gruppe (ngbandi). Han oppmuntret til rivalisering mellom ulike entreprenører og militære enheter, gjennom å gi dem lov til å beskytte sine egne territorier og utvikle egne kommersielle muligheter. Sentrert rundt diamanter, gull, kaffe, tømmer, kobolt og våpen, dette som motytelse for deres støtte til Mobutu (Eriksen 2004b, Global Witness 2004a). Ved at ulike militser ble gitt autonomi til å eksploatere og drive handel med naturressursene ble kontrollen over disse enda mer desentralisert, og staten likeledes svekket.

Zaireisering & nedtur

Frem til begynnelsen av 70-tallet drev staten landets gruver i samarbeid med TNS. Men Mobutu bestemte at den tidligere ”autentiseringen” nå skulle følges av en ”zaireisering”. Og i 1973 nasjonaliserte Mobutu titusener av virksomheter, inkludert en rekke av de største private utenlandske foretakene, i mange tilfeller til fordel for venner og familie. Dermed fikk han tilgang til ytterligere økonomiske ressurser. Men meste parten av de nye eierne hadde ingen erfaring eller kunnskap i å drive foretaksvirksomhet. Manglende vedlikehold og utstrakt korrupsjon førte etter hvert til at produksjonen sank. Økonomien som siden 1965 vokste med hele sju prosent i året, begynte i 1974 å gå nedover (Eriksen 2004b, Tygesen 2001, T/UI 2004).

I 1975 falt verdensprisen på kobber dramatisk i kjølvannet av Vietnam-krigens avslutning, og verdensøkonomiens avmatning som følge av den første olje krisen. Den påbegynte industrialiseringen stanset opp, og fra en ganske lovende utgangsposisjon begynte landet en økonomisk nedtur som siden fortsatte helt frem til krigen. Soldatene utviklet snart et atferdsmønster hvor de kompenserte for ikke mottatte lønninger, gjennom å skaffe seg inntekter fra plyndring og utpressing. Statsansatte på lavere nivå fikk heller ikke utbetalt lønn (T/UI 2004). På den måten ble også de henvist til å skaffe seg inntekter gjennom bestikklser, utpressing og tyveri.

Direkte skattelegging av en stats borger forutsetter at regimet har kontroll over eget territorium, det hadde ikke Mobutus svake byråkrati. Men gruvedriften som regimet, i samarbeid med utenlandske selskaper, kontrollerte var skattebelagte. Selskapene selv sørget for sikkerheten rundt gruvedriften (Eriksen 2004b). I samsvar med teorien om naturressursrike neopatrimoniale stater, førte de lettjente pengene fra denne driften til at regimet ikke trengte å bygge ut et administrativt apparat for skatteinnkreving. Dermed var Mobutu heller ikke avhengig av folkelig oppslutning gjennom utbygging eller vedlikehold av dyre offentlige tjenester, som for eksempel skole, omsorg og infrastruktur. Dette kunne trygt neglisjeres. Som følge falt andelen av offentlige utgifter til helse- og utdanningssektoren fra 17,5 % i 1972 til 2,1 % i 1990 ((Reno 1998) ref i Eriksen 2004b).

Mobutu prøvde likevel å indirekte skattelegge bøndene mot slutten av 70-tallet, ved hjelp av statlige oppkjøps monopoler med politisk fastsatte priser. Dette fikk flere og flere mennesker til å isteden vende seg til den uformelle økonomiske sektor, som først hadde blitt utviklet under det belgiske styret. Hovedsakelig i områdene for kaffedyrking og gullgraving, i Nord- og Sør-Kivu og i Orientale-provinsen, samt diamantregionene i Kasai Oriental, utviklet det seg en relativt sofistikert alternativ økonomi. Mobutu iverksatte flere virkemiddel for å forhindre smuglingen av naturressurser. Men det korrupte byråkratiet i hans eget regime valgte å se mellom fingrene så lenge deres egne interesser ble ivaretatt av smuglerne. Mulighetene til fortjenester var store, for eksempel i 1985 betalte det statlige kaffe foretaket 7 cents per kilo kaffe, mens smuglerne betalte 42 cents (Eriksen 2004b, Global Witness 2004a). Det virker som om det var statens begrensede kapasitet som førte til at Mobutu var ute av stand til å hindre den nye tilveksten i den uformelle økonomiske sektoren.

Ifølge data over den uformelle økonomien fra Global Witness (2004a) ble 40 % av Haut-Zaïre kaffeproduksjon smuglet ut til Uganda på slutten av 80-tallet. I Katanga ble kobber og kobolt stjålet fra Gécamines og smuglet ut til Zambia og Sør-Afrika. I 1988 stod gull og diamanter smuglet fra Zaïre for nesten 94 % og 88 % av den belgiske importen av disse varene fra Burundi respektive Kongo-Brazzaville. Mer enn halvparten av lokalt produsert papaya, te og cinchona som ble eksportert fra den internasjonale flyplassen i Goma var solgt gjennom det uformelle nettverket.⁶⁸

Mobutu ble i stedet mer og mer avhengig av å skaffe seg inntekter gjennom internasjonale forbindelser. Bistand ble en viktig form for statsinntekt og Mobutu var en mester på å utforme sine internasjonale relasjoner slik at de sikret staten inntekter (Eriksen 2004a). I 1986 mottok Zaïre \$448 mill. i direkte amerikansk bistand. USA støttet i tillegg IMF og Verdensbankens lån til landet. I perioden 1983 til 1987 gav IMF et lån på \$1,3 mrd. til landet. Selv om IMF og Verdensbanken ønsket å kutte bistanden til Zaïre, ble de presset av USA helt til slutten av den kalde krigen ((Callaghy 2001) ref i Eriksen 2004b).

Mellom årene 1970 og 1994 mottok Zaïre ca. \$8,5 mrd. i gaver og lån fra donorer i vest. Men donorenes innflytelse i den zairiske økonomien var likevel minimal. Mobutu var, gjennom en kombinasjon av trusler om å bytte side i den kalde krigen, løfter om forbedringer og det faktum at svært få av donorene faktisk hadde kunnskap om hvordan økonomien i Zaïre fungerte, i stand til å holde pengestrømmen inn i landet ved like uten å oppfylle de kriterier som lå til grunn for gavene og lånene (Bøås & Dokken 2002).

Mens landet forfalt, behandlet Mobutu statskassen som privat eiendom. På utenlandske bankkontoer samlet han milliard beløp. Hans personlige formue har blitt anslått til drøyt 50 milliarder kroner. Noe som tilsvarer nesten 70 % av Zaïres samlede utenlandsgjeld på denne tidspunkt. Mobutu hadde luksuriøse leiligheter og villaer i Frankrike og Sveits, fem slott og fem andre eiendommer i Belgia, samt eiendommer i Luxemburg, Italia, Spania og Portugal og i en rekke afrikanske land. Korrupsjonen i Zaïre var kyklopisk, tidlig på 90-tallet hadde utviklingen kommet til et punkt der hele 95 % av statsbudsjettet var øremerket presidenten (Bøås & Dokken 2002, Eriksen 2004b, T/UI 2004). Statsbudsjettet var blitt privatisert.

⁶⁸ Cinchona utgjører kilden til *kinin*, som brukes i flere legemiddel, bl.a. i medisin mot malaria (BBL 1995).

	<i>Presidenten</i>	<i>Jordbruket</i>	<i>Sosiale tjenester</i>
1972	28	29,3	17.5
1974	26	32,1	12.4
1976	29	30,9	13.2
1978	29	41	11
1980	33	42	11
1982	35	32	10
1984	39	30	9
1986	39	29	7
1988	49	18	4
1990	80	11	2
1992	95	4	0

Tab.3: Privatisering av statsbudsjettet i % ((Reno 1998) ref i Eriksen 2004b)

Etter at mellom 50 og 150 studenter ble drept i sammenstøt med militære styrker i Zaïre suspenderte Belgia sin bistand. Mobutus-regime fikk også kritikk i alt klarere ordelag fra USA. I 1990 kunngjorde USA at all militær og økonomisk hjelp til Zaïre ville bli innstilt (T/UI 2004, SNL 2005). Bistanden til landet falt fra \$823 mill. i begynnelsen av 1990 til \$178 mill. i 1993 ((Reno 1998) ref i Eriksen 2004b).⁶⁹

Når den kalde krigen gikk mot sin slutt, ble sikkerhetspolitisk lojalitet mindre viktig for vestlige donorer. Mobutus stilling ble svakere og det virker som om landet langt på vei var gått i oppløsning som stat. De sentrale myndigheter hadde stadig mindre kontroll over samfunnsutviklingen.

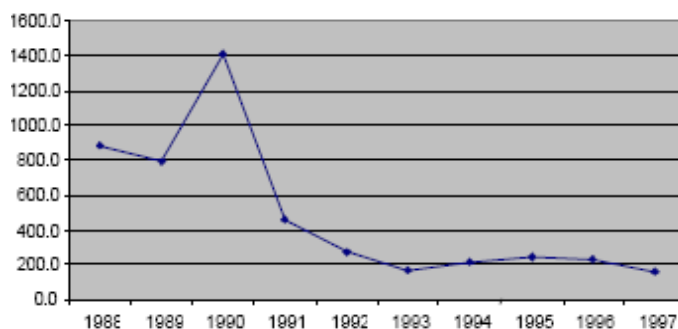

Fig.17: Kongos totale bistand fra samtlige donorer, inklusive FN, i mill. \$ (Englebert 2003).

I 1991 kom det til omfattende opptøyer i Kinshasa når en gruppe soldater protesterte mot utilfredsstillende tjenestevilkår og lave lønninger. Opptøyene spredte seg også til andre byer. Både Frankrike og Belgia sendte tropper til Zaïre for å beskytte og evakuere egne borgere. Minst 60 mennesker ble drept før opprøret ble slått ned. Totalt ble ca. 20 000 utlendinger evakuert høsten 1991. Majoriteten arbeidet i utenlandske selskaper, og konsekvensen ble et dramatisk produksjonsfall i petroleums- og gruveindustrien.⁷⁰ Også i 1992 kom det til alvorlige sammenstøt i Kinshasa mellom demonstranter og sikkerhetsstyrker, minst 13 mennesker ble drept. I 1993 stod enheter fra hæren igjen bak nye opptøyer, minst 65 ble drept før styrker fra Belgia og Frankrike på nytt grep inn (Eriksen 2004b, SNL 2005).

⁶⁹ Se også tab.2

⁷⁰ Se tab.2, merk fallet fra 1991 til 1992.

Hardt presset av innenlandske og utenlandske krefter gikk Mobutu til slutt med på å innføre et flerpartisystem. Etter en lovendring ble fri partidannelse tillatt, og en lang rekke partier ble dannet, men noen valg kom aldri i stand. Ikke desto mindre møtte Mobutu under sine siste år massivt motstand fra en rekke opposisjons partier. De viktigste gikk sammen i en allianse *Union pour la démocratie et le progrès social* (UDPS) ledd av Etiénné Tshisekédi (T/UI 2004).

På midten av 1990-tallet hadde Mobutu tapt kontrollen over stort sett hele landet unntatt Kinshasa, Gbadolite og noen enkelte diamantgruver (Eriksen 2004b). Dette kan tolkes som et resultatet av tre tiår med korrupsjon og ekstrem klientelisme. Infrastrukturen var i oppløsning, statens inntekter drastisk redusert og økonomien i krise. Statsapparat var blitt svakere enn noen gang. Problemer med å finansiere klientnettverket førte sannsynlig også til at Mobutus kontroll over hæren minsket. Fra et slikt perspektiv fremstår det ikke som en underdrift å si at Mobutu på dette tidspunkt styrte landet på generalenes nåde.

Bilde 15: President Mobutu. Et av Mobutus mest kjente sitater er det han uttalte til tidligere president Habyarimana i Rwanda, som var truet av opprørere: "Jeg har hatt makta i Zaïre i 30 år, og jeg har aldri bygget en vei. Nå kommer de kjørende langs veiene dine for å ta deg"(Eriksen 2004b:545).

6.0 Regionalt kontekst

Kongo-krigens første to faser var sammenvevd med flere andre regionale konflikter og truet ikke bare befolkningen i Kongo, men også innbyggerne i nabolandene. Dette kapitlet ser nærmere på den geografiske og politiske bakgrunnen til de regionale statene som antas å, direkte eller indirekte, enten ha påvirket utviklingen som ført frem til, eller utviklingen av Kongo-krigen. Kapitlets formål er å drøfte bakgrunnen til de regionale aktørenes posisjoner, i forhold til Kongo-krigen, ikke å i detalj redegjøre for de nasjonale og regionale konfliktene i hver enkelt stat.

6.1 Rwanda & Burundi

De små fjellandene Rwanda og Burundi grenser til Kongo i øst, like sør for ekvator. Landene er to førkoloniale kongedømmer som har overlevd Europeisk invasjon og okkupasjon, som mer eller mindre livskraftige politiske enheter. Landene var en del av det Tyske Øst-Afrika, sammen med deler av Tanzania, fra 1898 og frem til Tysklands kapitulasjon under første verdens krig. Etter å ha okkupert Rwanda og Burundi, i 1916, tok Belgia formelt over administrasjonen etter mandat fra "league of nations" og senere under FN's tillitssystem i årene 1945 til 1962. Frem til den Kongolesiske selvstendighetserklæringen i 1960, styrte Belgia de tre områdene som én kolonial enhet, *Le Congo Belge et le Ruanda-Urundi*, med kun én arme *Force publique* og en guvernør i Leopoldville (Nzongola-Ntalaja 2003, Strachan 2004).

6.1.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning

Både Rwanda og Burundi består til stor del av platå- og fjellandskap og ligger stort sett mellom 1200–4500 moh.. Fra nord til sør ligger høye, vulkanske fjell. Langs vestgrensen synker landet brått mot den store østafrikanske forkastningsgropen (Great Rift Valley), med elven *Ruzizi* som renner sørover fra Kivusjøen og ut i Tanganyika (Pelletier 1964, Britannica 2005).

Øst for fjellkjeden ligger en serie platåer, 1500–2000 moh., som er atskilt fra hverandre av østvendte brattkanter med helning østover mot Tanzania. Burundi danner vannskillet mellom Nilens og Kongos elvesystemer. Landskapet her består av kupert gressland med små elver, sjøer og sumper. Fjellkjeden mot vest i Rwanda er det eneste stedet der det ennå finnes regnskog. I nordøst og i de sentrale områdene er det hovedsakelig gress-savanne med spredte trær. Jordsmonnet er forholdsvis næringsrikt og fruktbart (Pelletier 1964, White 1983).

Størstedelen av landene har tropisk regnklima, med nedbør fordelt over mesteparten av året, men minst i tiden mai til august. Den geografiske fordeling av nedbøren er preget av den kompliserte topografien. Årsnedbør på 1000–1500 mm. er vanlig. Temperaturen varierer

Kart. 9: Rwanda og Burundi (The Economist 2004b).

svært lite fra måned til måned. Middeltemperatur varierer med høyden. På 1500 meters høyde er den ca. 20 °C. Det er stor forskjell på dag- og nattemperaturen (White 1983).

Landenes skoger er sterkt presset av manglende areal, og bruk av ved som brensel. Nesten all opprinnelig løvskog og tresavanne er borte. Mesteparten av jorden er dyrket opp eller brukes som beitemark. Det finnes enkelte rester av tresavannen, for øvrig er det utviklet en sekundær, menneskeskapt savanne, som til dels er overbeitet (ibid.). Det drives selvbergingsjordbruk med dyrking av mais, maniok, hirse mm., mens handelsjordbruket er innrettet mot eksport av kaffe, te og bomull. I Rwanda er nesten 30 % av arealet dyrkbart og bratte skråninger har blitt tatt i bruk. Jordbruket drives generelt ekstensivt og er ikke bærekraftig. Presset på tilgjengelig jord har for lengst passert naturens bæreevne og resultatet er synkende utbytte per arealenhet. Tanganyikasjøen er fiskerik og det foregår et betydelig småfiske, som imidlertid har liten nasjonaløkonomisk betydning. Fiskeriene ble sterkt redusert på 1990-tallet, grunnet sikkerhetssituasjonen (Britannica 2005, Geographica 2005).

Gruve drift har generelt liten betydning i Rwanda, men det utvinnes tinn og noe wolfram. Det finnes også mindre forekomster av beryll og tantal. Tinnproduksjonen sank drastisk på slutten av 1980-tallet, og lå mer eller mindre nede i første halvdel av 1990-tallet (Geographica 2005). Burundi har en del påviste mineralforekomster, men ressursene er ennå ikke fullt ut kartlagte, og de utnyttes bare i liten grad. Landet har en av verdens rikeste forekomster av vanadium, og betydelige reserver av nikkel. Det utvinnes noe gull, tungsten og tantal, men en vesentlig andel av gullet som eksporteres fra Burundi stammer fra Kongo. Det er påvist petroleum i Tanganyikasjøen og i Ruzizidalen, uten at utvinning er igangsatt. Det er også, som tidligere belyst, funnet forekomster av naturgass under Kivusjøen ved grensen mellom Rwanda og Kongo. Flere prosjekt for mineralutvinning ble i 1990-tallet utsatt til følge av sikkerhetssituasjonen (Pennetier 1964, Britannica 2005).

Rwanda og Burundi er de mest tettbefolkete landene i hele det svarte Afrika.⁷¹ Bortsett fra en minoritet av pygmeer er nesten alle innbyggere enten hutuer eller tutsier, med hutuene i majoritet i begge landene. De deler det samme språket og kulturen. Til tross for at de er av ulike opphav så ser mange forskere på dem som ulike kaster innom et og samme folk (T/UI 2004). Etter at landene oppnådde selvstendighet har de til og fra vært rystet av vold, motsetninger og konflikter mellom hutuer og tutsier. Konkurransen om den alt knappere jorden virker å ha underminert den etniske konflikten. I 1994 kulminerte volden i et folkemord på tutsiene.⁷² For å få en holistisk forståelse for hvordan Kongo-krigen oppstod og utviklet seg, i den regionale dimensjon, er det nødvendig å først se på fundamentet til konflikten mellom hutuer og tutsier.

6.1.2 Etnisk gruppering i det førkoloniale Rwanda

Pygmeene eller Twafolket er det første folkeslaget hjemmehørende i regionen, før Bantufolket, fremst hutujordbrukere, slo seg ned i høydedragene. De kvegdrivende tutsiene kom så gradvis og tok i bruk beitelandet i dalførene.⁷³ De tre gruppene utfylte hverandre økonomisk og samvirket var tett. Både hutuer og tutsier organiserte en rekke mindre høvdingdømmer. Men det var erobrere fra det nordvestlige Tanzania, som i begynnelsen av 1600-tallet, grunnla de første kongedømmene i regionen. Disse kongedømmene var

⁷¹ Se kart: 4.

⁷² Se punkt 6.1.6.

⁷³ Det råder uklarhet kring tutsienes opphav, men de er bantuer i den forstand at de deler den samme bantu kulturen, inklusive språket med hutuene (Nzongola-Ntalaja 2003).

aggressive, noe som førte til at tutsiene gradvis fikk en alt større nøkkelrolle og begynte å smelte sammen med den fremmede kongelige erobringseliten (Simensen 1997).⁷⁴

Til tross for generell lav status og sosial diskriminering mot twa folket som en gruppe, så fantes muligheten for enkelte individer å oppnå edle titler og giftemål med kvinner av ”kongelig blod”. I det tradisjonelle systemet ble slike adelige twa kalt ”tutsi”. Hutuene fikk en mellomliggende posisjon i den sosiale pyramide, som jordbrukere og arbeidere, under tutsi sjefer og adelige. Som med twaene så tok ofte adelige hutuer tutsikvinner til kone (Nzongola-Ntalaja 2003). Med tiden førte inngiften mellom hutuer og tutsi til forminsknet vekt på fysiske karakteristiske som verktøy for å skille folkegruppene (The Economist 2004b).

Den sosiale ordningen dreide seg om den kongelige institusjonen og patron-klient relasjoner assosierte til den, en persons relasjon til hoffet representerte ofte dennes rang, uansett om personen var tutsi, hutu eller twa (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004). Det etniske systemet i de førkoloniale Rwanda og Burundi fremstår som unikt gjennom at tre forskjellige sosiale grupperinger, delvis identifiserbare gjennom ulikheter i fysiske karakteristiske men samtidig i et avhengighetsforhold til hverandre, delte det samme hjemlandet, språket og kulturen. De sosiale forskjellene som ble dannet, ble sannsynlig aldri særlig stabile da de ikke var baserte på rase eller religion.

6.1.3 Mobilisering av etnisk bevissthet

Den belgiske koloniseringen ble karakterisert av en allianse mellom staten, den katolske kirken og TNS, særlig forskjellige gruvebolag. Denne ”koloniale treenighet” som forsøkte å utøve sin hegemoni gjennom paternalisme, rasisme og maktadministrativ etnisk deling av afrikanere, skapte til stor del den etniske konflikten mellom hutuer og tutsier (Nzongola-Ntalaja 2003).

Potensialet for etnisk konflikt eksisterte allerede fra den førkoloniale sosiale ordningen, men de sosiale kategoriene hutu og tutsi har blitt forsterket under kolonitiden. Hva det koloniale treenigheten gjorde var å utnytte disse relasjonene gjennom å forsterke dem og intensifisere antagonismen mellom privilegerte tutsier og diskriminerte hutuer. Dette gjennom innføring av nye administrative ordninger hvor tutsier fikk fordeler i forhold til utdanning og sjefsposisjoner. I 1933 ble identitets kort med etnisk tilhørighet innført gjennom en nasjonal folkeregning. Den etniske tilhørigheten ble klassifisert på grunnlag av fysiske karakteristiske, og samtlige rwandanesere ble regnet og målt: høyde, lengde på nesene, formen på øyene m.m. (Melvern 2004, the Economist 2004b). De Belgiske kolonisatorene satte dermed punkt for den tidligere dynamikken i den sosiale ordningen, hvor individer fra en sosial kategori kunne gå over i en annen.

Etter å ha fungert som hjelpere i kolonisystemet, i mer enn 30 år, ble tutsi eliten vanskelig å håndtere når disse begynte å foreskrive selvstendighet på 1950-tallet. Misjonerer, antropologer og andre belgiske ideologer, som først hadde skapt myten om tutsienes overlegenhet fant det isteden hensiktsmessig å fremstille tutsiene som kyniske aristokrater, som søkte makt gjennom å undertrykke hutuene. Till tross for at det ikke fantes noen beviser for systematisk vold mellom folkegruppene i førkolonial tid, så fremstiltes de nå som historiske antagonister (Nzongola-Ntalaja 2003, the Economist 2004b). Det virker som om prosessen med konstruksjon og mobilisering av etnisk identitet katalysert en visjon om et delt samfunn, som ikke eksisterte i det førkoloniale Rwanda eller Burundi.

⁷⁴ Tutsiene var et kvegdriftfolk og med sitt hierarki og sin mobilitet derfor velegnede i militæret (ibid.).

6.1.4 Den Rwandiske revolusjon

Oppstandelsen av en hutuetnisk selvbevissthet som politisk kraft i Rwanda, var resultat av en hutukonterelite, som fant sin vei frem i sprekken som oppsto mellom kolonimakten og deres tutsi allierte på 50-tallet. Den katolske kirken spilte en viktig rolle i denne prosess. De hvite prestene flyttet sin sympati over til hutuene, noe som medførte at hele kirken skiftet støtte fra tutsieliten og over til hutuene. I konteksten av politisk avkolonisering og kampen for frihet, så ble krystalliseringen av etnisk spenning raskt intensifisert. I november 1959 startet en huturevolusjon. Denne var merkelig i det forstand at den fant sted under koloniseringen, understøtt av Belgia, og forlot den grunnleggende koloniale maktstrukturen intakt. Kolonimakten sto passive og så på da tutsier ble myrdet eller drevet på flykt. Etterpå ble volden indirekte belønnet gjennom innsettelse av hutuadministrasjon i provinser der den tidligere tutsiadministrasjonen var blitt utrensket (Nzongola-Ntalaja 2003, Melvern 2004).

For befolkningen i Rwanda var disse hendelsene i november 1959 av stor betydning. De medførte fallet for monarkiet og et skifte i den politiske makten fra den ene etniske gruppen til den andre. Til tross for at det drøydte nesten tre år før landet oppnådde selvstendighet, den 1. juli 1962, så fremstår det som om fundamentet for en huturepublikk allerede blitt grunnlagt i 1959.

En annen stor konsekvens av revolusjonen, var det store antall av flyktninger som oppsto, hovedsakelig tutsier. Ved tiden for selvstendigheten er antallet flyktninger i omkringliggende stater estimert til ca 120 000. De aller fleste i Uganda, hvorifra RPF, i 1962, gjennomførte et mislykket forsøk på å invadere Rwanda (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004).

6.1.5 Habyarimana & eksiltutsier

Offiser Juvenal Habyarimana avsatte den Rwandiske presidenten Kayibanda i et kupp i 1973. Han etablerte snart et militærdiktatur og nektet i de følgende årene tutsiflyktninger å vende hjem. Antall flyktninger fortsatte å vokse, både av naturlige årsaker og fra tilstrømninger etter nye episoder av etnisk begrunnet vold og politiske forandringer (Smith 2003, Melvern 2004).

Etter å ha kjempet i *Nasjonal Resistance Army* (NRA) og derigjennom hjulpet Yoweri Museveni til makten i Kampala 1986, fikk mange tutsier betydelige maktposisjoner i nabolandet Uganda.⁷⁵ I oktober 1990 ble en militæroffensiv satt i gang av *Rwandan patriotic army* (RPA), den væpnete grenen av RPF, med målsetting å avsette Habyarimana og hans regime i Rwanda. Invasjonen mislyktes da Frankrike, Belgia og Mobutus Zaïre på ulike måter kom til diktatorens unnsetting, og forhindret dermed RPA fra å nå sine mål (Tygesen 2001, Melvern 2004).

Under kontroll av *Organization of African Union* (OAU) ble over to år med forhandlinger satt i gang mellom Habyarimana-regimet og RPF for å få en slutt på borgerkrigen. Den 4. august 1993 ble "Arusha accords" undertegnet. I avtalen inngikk våpenstillestand og den inkluderte blant annet struktur for maktfordeling, integrasjon av de to armeene og en traktat som inkluderte nye bosetninger for flyktningene (UNSC 1999, Nzongola-Ntalaja 2003). Men avtalen ble underminert av at Habyarimana gjorde lite for å følge den, noe som spilte rett i hendene på de hutu-ekstremister med etnisk rensking som uttalt målsetting (Nzongola-Ntalaja 2003, Smith 2003).

⁷⁵ For mer informasjon henvises det til punkt 6.2.

Mellom årene 1990 og 1993 spanderte Rwanda, et av verdens fattigste lander, over \$100 mill. på våpen. Dette var kun mulig på grunn av internasjonalt bistand. Rwanda deltok i et strukturtilpassingsprogram i regi av Verdensbanken og IMF. Over \$200 mill. var øremerket Rwanda, av dette brukte regimet i Kigali ca. \$112 mill. på våpen og verktøy (masketes, hakker, kniver og liknende). Mesteparten av Rwandas våpenhandel gikk gjennom Peking, Paris og Kairo. Bl.a. var Egypts daværende viseutenriksminister Dr. Boutros Boutros-Ghali en av nøkkelpersonene i våpenhandelen mellom Rwanda og Egypt (Melvern 2004).⁷⁶

Mordet på Habyarimana

Habyarimana ble myrdet den 6. april 1994, da hans fly ble skutt ned på veien tilbake til Kigali, etter å ha deltatt på et regionalt møte i Dar es Salaam om sublementering av "Arusha accords". Denne hendelsen, som ble den utløsende faktoren til massakren i Rwanda 1994, er omgitt av mysterier. Ingen internasjonal undersøkelse har blitt gjennomført, og omstendighetene omkring hendelsen har enda ikke blitt fastsatt (UNSC 1999, Smith 2003, Melvern 2004).

I mangel på beviser og internasjonale undersøkelser omkring omstendighetene ved Habyarimanas død, så har flere hypoteser vokst frem. En hypotese er at flyet ble skutt ned av ekstremister fra presidentens egen administrasjon. Denne hypotesen bygger på at det var dem som hadde mest å tape på nasjonal forsoning med hjemvendende tutsier og maktdeling mellom Habyarimana, RPF og moderate hutuer. En annen hypotese, er at attentatet utførtes av RPF som et kalkulert trekk for å skape en krigssituasjon slik at de, gjennom en militær seier, kunne ta over statsmakten i Rwanda (Nzongola-Ntalaja 2003, Melvern 2004).

En kritisk spekulasjon med interesse for DRK er at verken Mobutu eller hans utenriksminister, professor Honore Mpinga Kasenda, møtte opp på dette møte. Det påstås at Mobutu hadde mottatt en advarsel fra Frankrike om at noe ville skje. Mobutu skal da ha instruert sin utenriksminister til å dra i hans sted. Utenriksministeren hadde blitt varslet fra en venn i Mobutus administrasjon, og forklarte deretter at han var sjuk. Mobutu forsøkte å varsle Habyarimana. Men hans telefonsamtale til Kigali mottoks av Habyarimanas frue, og advarselen nådde aldri frem. Den planlagte ruten for Mobutus privatfly, var å føre tilbake Rwandas president til Kigali, slik at Habyarimanas fly kunne fly Burundis president tilbake til Bujumbura. Men når verken Mobutu eller Mpinga møtte i Dar es Salaam, tok isteden Habyarimana den Burundiske presidenten med seg, og de to døde til sammen. Spørsmålet som er blitt reist etter denne episode, er om det egentlig var Mobutu som var målet for attentatet (Nzongola-Ntalaja 2003).

6.1.6 Massakren i Rwanda

Under ledelse av medlemmer fra "akazu",⁷⁷ ble hutuene utsatte for en nøye planlagt kampanje, blant annet via radio, som basunerte ut at tutsiene i hemmelighet planla et angrep på dem. Demoniseringen av tutsiene tiltok og de fikk kallenavnet "inyenzi", eller kakerlakker. Disse insekter skulle knuses eller brennes uten minste hensyn. I april ble startsignalet for massakren gitt. På tre måneder ble mellom 800 000 og en million tutsier og moderate hutuer, som førte kampanjer for demokratisering eller bare motsatte seg massakren drept. Et massebord pådrevet av elementer fra *Force Armees Rwandaises* (FAR) og den

⁷⁶ Boutros Boutros-Ghali ble senere ble FNs generalsekretær mellom årene 1991 og 96 (Wikipedia 2005).

⁷⁷ Et hutunettverk i hvilket Habyarimanas kone Agathe Kanziga spilte en nøkkelføle. Navnet betyr "Det lille huset" på Kinyarwanda, og refererer til en liten gruppe mennesker som trekker i trådene bak maktens kulisser (Melvern 2004).

høyreekstremistiske hutumilitsen Interhamwe (UNSC 1994c, Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004).⁷⁸

For hutuekstremistene var det viktig at alle hutuer deltok i massakren, menn, kvinner og barn (Simensen 1997). Utførelsen av massakren var så generalisert at alle sosiale kategorier, så vel velutdannede som bønder deltok. Lærere, sosialarbeidere, doktorer og også prester og nonner forrådte kolleger og lagde lister over mennesker som skulle drepes. De utleverte pasienter og tilfluktssøkende i sjukehus og kirker, og de deltok i plyndringen av dreptes og døendes eiendeler (Summerfield 1999). Identitetskort med etnisk tilhørighet som tidligere ble innført av belgierne, ble nå brukt til å skille ut hvem som skulle drepes (the Economist 2004b). Mord ble ikke sett på som et lovbrudd uten som ”nasjonens lov” i hvilken hver enkelt hutu bebygger var ansvarlig for dens administrasjon. På bestemte oppsamlingsplasser langs med veien ble det samlet høyer med hundretalls blodige lik og døende. Det ble organisert faste transportruter hvor offentlige lastbiler og busser flere ganger i døgnet hentet opp likene fra slike plasser (Melvern 2004). Omtrent alle tutsikvinner, over 12 år, som overlevde massakren var blitt utsatt for voldtekt (Smith 2003). Med det internasjonale samfunn som passiv observatør, kunne massakren stoppes bare gjennom seier for den invaderende/intervenerende tutsihæren RPA over FAR og Interhamwe. I juli inntok RPA hovedstaden Kigali (Simensen 1997, Nzongola-Ntalaja 2003). Totalt hadde da mer enn 95 % av Rwandas tutsier blitt myrdet (Tygesen 2001).

FN & verdenssamfunnet

Både i forkant og under folkemordet mottok FN og flere vestlige regjeringer informasjon om utviklingen i Rwanda, bl.a. fra FNs egen operasjon *United Nations Assistance Mission For Rwanda* (UNAMIR). Den kanadiske generalen Dellaire som ledet UNAMIR, hadde gang på gang varslet for de urovekkende tendensene i landet, og bad flere ganger om forsterkninger av FN-styrken, samt om utøkt mandat å inngripe (UNSC 1994c, Tygesen 2001, Melvern 2004). Kofi Annan, som på dette tidspunkt var sjef for FNs fredsbevarende styrker, unnlatt å fortelle sikkerhetsrådet den informasjon han mottokk fra Dellaire, han ante at enhver slik etterspørsel ville avises fra flere av rådets faste medlemmer (UNSC 1999, Tygesen 2001). USA hadde nettopp tvungets ut fra Somalia etter at flere helikoptre blitt skudd ned, og likene av amerikanske soldater blitt slept rundt på Mogadishus gater, foran jublende folkemasser og verdens tv-kameraer. USA var lite interessert i å engasjere seg i flere afrikanske konflikter på dette tidspunkt, mens Storbritannia og Frankrike var opptatt av Bosnia. Frankrike hadde frem til folkemordet også støttet, trent og bevæpnet Habyarimanas-regime, inkludert soldater fra Interhamwe. Franske offiserer hadde i tillegg gått i spissen når Rwandiske regjeringsstyrker, i 1991, slo tilbake en offensiv fra RPF (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003, Melvern 2004). Annan antydte isteden at Dellaire skulle gå videre med informasjonen direkte til USAs, Frankrikes og Belgias ambassader, slik at noen av disse kanskje ville reagere på eget initiativ, og dermed unngå at sikkerhetsrådet ble engasjert (UNSC 1999, Tygesen 2001).

Manglende ressurser og brist på politisk engasjement for utviklingen i Rwanda, førte til at det ikke ble ivaretatt noen åtgjerder av det internasjonale samfunn for å hindre eller stoppe massakren (UNSC 1999). Først etter at et titalls belgiske FN soldater var blitt drept av hutumilits, ble en operasjon fra vestverden iverksatt. Belgiske fallskjermjegere intervenerte for å evakuere belgiske statsborgere og andre hvite. Den rwandiske befolkningen, inkludert de ansatte ved FN eller ved de ulike ambassader, forretninger og organisasjoner fra vestverden, ble etterlatt til å klare seg selve (Tygesen 2001). Til tross for general Dellaires gjentatte

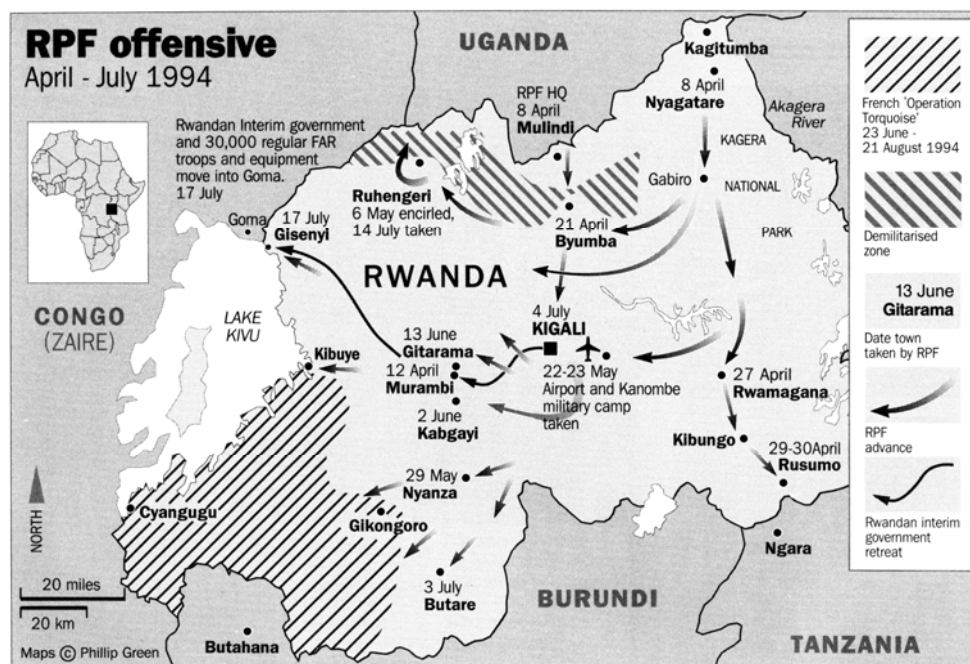
⁷⁸ *Interhamwe* betyr ”de som står sammen” (Nzongola-Ntalaja 2003).

forespørsel om forsterkninger besluttet sikkerhetsrådet, som bedømte situasjonen som for farlig, å redusere UNAMIRs mannskap fra 2548 til 270 (UNSC 1994a).

6.1.7 Retretten til Zaïre

Den 22. juni fikk Frankrike gehør fra sikkerhetsrådet for en humanistisk intervensjon i Rwanda. Operasjonen fikk navnet *Opération Turquoise*, operasjonen var godkjent av sikkerhetsrådet men underlagt fransk kommando, og varte fra juni til august 1994 (UNSC 1994b, UNSC 1999). Iverksettelsen av *opération Turquoise* kom først to og en halv måned etter at folkemordet begynte, og på et tidspunkt da RPAs seier virket sikker og borgerkrigen nesten var over.

Franskmennene gikk snart utover det mandat de fikk fra FN. Den 4. juli opprettet 2500 elitesoldater fra *la légion étrangère* en "humanitær sone" ved grensen til Zaïre. Kort deretter erklærte franskmennene at alle RPF-styrker som forsøkte å komme inn i denne sonen ville bli møtt med makt (Bøås & Dokken 2002, Melvern 2004). Under beskyttelse av franskmennenes "humanitære sone" flyktet de beseirede styrkene med mellom en og to millioner mennesker over grensen til Zaïre (UNSC 1994b, Simensen 1997, Nzongola-Ntalaja 2003).

Kart 10: RPFs offensiv og buffersonen opprettet under *Opération Turquoise* (Melvern 2004).

Frankrikes motivasjon til operasjonen, dels med tanke på deres egen rolle i regionen frem til da, og dels med tanke på tidspunktet for operasjonen, har blitt betvilt. Offisielt dreide det seg om en ren humanitær operasjon, en erstatning for en FN intervensjon som aldri virket å komme. Kritikere mener at operasjonens egentlige formål var å hjelpe den rwandiske regjeringen (Bøås & Dokken 2002, Melvern 2004).

Mobutu støttet franskmennenes operasjon og tillat dem å operere fra baser i Zaïre. Når den sittende statsminister Kengo forsøkte å kaste ut flyktningene grep Mobutu inn, og opplatt areal til flyktningeleier i begge Kivu-provinsene. Vestlige land som fryktet ytterligere kaos valgte å gi Mobutu støtte (T/UI 2004). Fra Mobutus perspektiv gav Rwanda-krisen han mulighet til å styrke sin svekkete internasjonale posisjon.

6.2 Uganda

6.2.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning

Storparten av Ugandas landareal består av det sentralafrikanske platå, på mellom 900 og 1500 meters høyde, med høye fjell i ytterkantene og Victoriasjøen i sør. Grenseområdene i vest tilhører Rift Valley, og utgjøres delvis av flere fjelltopper over 5000 moh.. På grensen til Kongo ligger også Edwardsjøen og Albertsjøen. Ytterområdene i øst består av en kjede vulkanske fjell, som strekker seg fra grensen mot Sudan og sørover langs grensen til Tanzania (Britannica 2005, Geographica 2005).

Kart 11: Uganda (Caplex 2004).

Uganda ligger i sin helhet innenfor tropene og tangeres av ekvator. Landet har tropisk regnklima, som er noe mildnet av høyden over havet. Tresavanne og gress-savanne dekker størsteparten av landet. I nordøst er det steppevegetasjon. I vest er det regnskog, men størstedelen er ryddet bort. I dag utgjør skog ca. 8 % av landets totale areal. Nilen renner gjennom Uganda, fra Victoriasjøen til Albertsjøen og videre mot nord (White 1983, Britannica 2005).

Dyrelivet er i likhet med de fleste land i regionen rikt og variert. Hovednæringsvei er jordbruk med stort husdyrhold, samt dyrking av korn og maniok. Landets eksport domineres normalt av kaffe, bomull og te. Uganda har betydelige mineralforekomster, men bare få er utvunnet. Gruvedriften opphørte langt på vei under Idi Amins-regime. Rehabilitering av gruvene ble utført tidlig på 1990-tallet og utvinning av wolfram, tinn og gull har blitt gjenopptatt (AWF 2005, SNL 2005).

6.2.2 Politisk historie

Uganda oppnådde selvstendighet fra Storbritannia i 1962 (Simensen 1997). Uganda er et naturgitt rikt land, men etter at Idi Amin i 1971 tok makten i landet, gjennom et militær kupp, falt landets økonomi nærmest i ruiner. I likhet til Mobutu i Zaïre startet han et nasjonaliseringsprogram, der all utenlandsk eiendom ble nasjonalisert uten kompensasjon. Utenlandske entreprenører og høyt utdannede drevs ut av landet, særlig briter og asiater. Dermed mistet landet en gruppe som var svært sentral i det økonomiske liv, ikke minst i industri og handel. I tillegg stanset utenlandsk bistand. Resultatet ble et dramatisk produksjonsfall innen nesten alle deler av næringslivet, og en økonomisk nedtur begynte. Til følge av Amins styre, som var preget av brutalitet, vilkårlighet og maktmissbruk, døde over 100 000 mennesker (Bøås & Dokken 2002, Wallensteen 2002).

I 1978 forsøkte Amin å invadere Tanzania, men forsøket mislyktes. En konterinvasjon av Tanzania, det følgende året, førte til at Amin flyktet til Saudi-Arabia. Milton Obote tok over makten, men etniske konflikter førte til at hans regime aldri oppnådde legitimitet hos flertallet av befolkningen. En langvarig borgerkrig starter, i hvilket ca. 300 000 mennesker mister livet. I 1986 ble hovedstaden Kampala inntatt av NRA, og Museveni ble innsatt som president. Museveni starter en prosess med integrering av politiske motstandere inn i samfunnet. Men en lavintensiv borgerkrig med sporadiske voldsepisoder og sammenstøtninger har fortsatt helt frem til i dag. Særlig i landets nordlige deler fortsetter uroligheter hvor de kristne fundamentalistene *Lord's Resistance Army* (LRA) opererer fra baser i Kongo og Sudan (Wallensteen 2002, Smith 2003).

Det finnes små grupper av hutuer og tutsier i Uganda. De ugandiske tutsiene er kjente som hima eller bahima, og president Museveni tilhører denne folkegruppen (T/UI 2004). Mange eksiltutsier fra Rwandas selvstendighetskrig, 1962, oppholder seg i Uganda. Både i 1963 og 1990 har disse forsøkt å invadere Rwanda. I det Ugandiske borgerkriget på 80-tallet kjempet tutsiene på Musevenis side i NRA (Tygesen 2001, Melvern 2004).

Forholdet mellom Uganda og Zaïre var kjølig i begynnelsen av 1990-tallet. I 1992 krysset zairiske styrker grensen til Uganda på jakt etter opprørere de misstenkte arbeidet for å styrte Mobutu. Disse kom til direkte sammenstøt med ugandiske soldater (Tygesen 2001). Idet Uganda var nært alliert med Kagame-regimet i Rwanda ble Mobutus forhold til Uganda forverret som følge av hans støtte til det avsatte hutu-regimet.

Gjennom Zaïres nordlige deler tillater Mobutu Sudan å infiltrere våpen og soldater til *Allied Democratic Front* (ADF) og LRA, som begge kjempet mot regimet i Kampala. I mange år har også disse gruppene slåss mot hverandre på kongolesisk territorium. Uganda, på sin side, hadde under lang tid støttet *Sudanese People's Liberation Army* (SPLA) som kjempet mot regimet i Khartoum (Ulriksen 2004, GS 2005). Mobutu valgte å alliere seg med sine fienders fiender, dette kan tolkes som en konfliktatferd med formål å destabilisere så vel Musevenis- som Kagames-regime.

Museveni hadde oppnådd sterke forbindelser med USA, og store deler av vestverden, på grunn av sin velsignelse til den frie marked og sin motstand mot kommunisme, afrikansk sosialisme, og ikke minst islamistisk fundamentalisme, som det Sudanske regimet på 90-tallet forsøkte å spre sørover til muslimer i Uganda og Kenya (Tygesen 2001). Sannsynlig som et svar mot dette hadde Mobutu tidlig alliert seg med Rwandas hutupresident Habyarimana. Mobutu var trolig også, som nevnt oven, interessert i å begrense makten til tutsienes fremste allierte, Ugandas president Museveni. Fra Habyarimanas perspektiv utgjorde presset fra eksiltutsiene, først og fremst de i Uganda, en alvorlig trussel. For å styrke sin posisjon trengte Habyarimana regionale allierte, dels rent strategisk (militært og økonomisk) men også for å underbygge sin troverdighet som en mektig regional aktør.

6.3 Angola

6.3.1 Naturmiljø

Langs Atlanterhavet i vest, strekker seg en smal kystslette som til dels består av sedimentbergarter med oljeførende lag. Til kystsonen hører også den lille enklaven Cabinda, nord for Kongoelvens munning. Det hever seg et bredt grunnfjellsplatå innenfor kystsletta med tydelige terrasser, mest markert ved høylandets fall ned mot kysten. Noen steder har platålandet karakter av fjell. En horstrygg, med *Serra Môco* (2620 moh.) som høyeste punkt, går i retning sør-nordøst og danner et markert vannskille. Øst for fjellene ligger det høytliggende *Bie-platået*. Omtrent halvparten av landets tallrike elver har avrenning mot Kongoelven, de øvrige mot Zambezi. Kun noen få renner til Atlanterhavet, bl.a. Kwanza, landets lengste elv, og Kunene, som danner grense mot Namibia i sør. I den østlige del av Bie-platået springer bl.a. Cuango og Casai ut, begge bielver til Kongoelven.

Kart 12: Angola (Caplex 2004).

Den sørøstlige delen av Angola danner en jevn overgang mot Kalahari-ørkenen. Plataåene er lave, 500–700 moh., og terrenget er forholdsvis flatt (White 1983, Britannica 2005).

Angola er lokalisert i det tropiske savannebeltet, men grenser i sør til den subtropiske sone. Tropeklimate blir påvirket av den kalde Benguelastrømmen utenfor kysten, som medfører et ørkenaktig klima lengst sør i kystsonen, mot nord blir det gradvis fuktigere. På plataåene er den årlige nedbør betydelig større, med en markert tørkeperiode i de kjøligste månedene (juni-august). I Luanda er middeltemperaturen i mars, den varmeste måned, 27 °C. Temperaturen er som følge av høyden lavere på plataåene (White 1983, Caplex 2004).

Den sørlige delen av kystsonen har ørkenvegetasjon med tørketålende arter. Nord for Luanda blir vegetasjonen frodigere, med innslag av eviggrønne trær på lokalt nedbørrike steder. I de sentrale delene av landet vokser en løvfallende savanneskog. Lengst mot øst og sør finnes gress-savanne, mens tropisk regnskog bare forekommer i grensetraktene mot Kongo i den nordligste del av hovedlandet og i Cabinda-enklaven (White 1983, Geographica 2005).

6.3.2 Politisk historie

Over 40 år med krig har ført til en befolkning som lever i fattigdom i et samfunn hvor korrupsjon og brudd på menneskerettigheter er utbredt. Siden 1975 er drøyt 1,5 mill. mennesker drept til følge av krigen frem til 2002. Store jordbruksområder er ødelagt av landminer, og over fire millioner mennesker har blitt drevet på flukt (HRW 2004a, UNDP 2004).

Hvis Krigen i Angola betraktes som et system, er det mulig å dele opp krigen i tre kronologisk definerte subsystemer eller faser. Den første mellom 1961-75, som ble karakterisert av frigjøringskamp mot kolonimakten Portugal. Nasjonalistene ble splittet i tre rivaliserende grupper; *the National Front for the Liberation of Angola* (FNLA), *the Popular Movement for the Liberation of Angola* (MPLA), samt tidligere nevnte UNITA. I 1974 falt det portugisiske imperiet sammen etter et kupp i Lissabon. Kuppet ble fulgt av demokratisk reformering. Året derpå oppnådde Angola selvstendighet (ICG 2004c).

Krigens andre fase omfattes av en borgerkrig, som startet når både MPLA og en koalisjon bestående av FNLA og UNITA gjorde krav på makten. Borgerkrigen ble sterkt påvirket av den kalde krigen. MPLA mottok omfattende støtte fra Sovjetunionen, mens FNLA og UNITA mottok både økonomisk og militær hjelp fra hovedsakelig apartheid Sør-Afrika og USA. Etter at Cuba engasjerte seg i 1976-77 med militær støtte til MPLA, ble denne gruppen snart den dominerende maktfaktoren. MPLAs marxistisk-leninistiske regjering ble etter hvert anerkjent av FN. Men borgerkrigen fortsatte. I 1984 kapitulerte FNLA etter flere mislykkete kuppforsøk, og en generell økonomisk nedtur for landet (Smith 2003, HRW 2004b).

Krigens tredje fase mellom årene 1990 og 2002, var en fortsettelse på borgerkrigen. UNITA, som ble ledet av Jonas Savimbi, mottok fremdeles betydelig støtte fra USA og apartheid Sør-Afrika, og valgte fortsatt kamp mot regjeringshæren (FAA). I 1991 ble våpenstillestand oppnådd, noe som medførte en legitimering av alle politiske grupperinger. Cuba trakk ut sine tropper.⁷⁹ I 1992 holdes valg under overvåkning av FN. MPLA vant majoritet i parlamentet, men Savimbi tok avstand fra valget og gjenopptok væpnet kamp. I 1993 avsluttet USA og andre utenlandske aktører offisielt sin støtte til de ulike krigførende fraksjonene. Men UNITA ble fremdeles støttet av opprørsbevegelser i nabolandene, bl.a. RCD i Kongo og Caprivi-

⁷⁹ Utviklingen i Angola på slutten av 80- og begynnelsen på 90-tallet er nært knyttet til Namibias selvstendighetskamp som oppgaven behandler under punkt 6.5.2.

opprørerne i Namibia. I 2002 ble Savimbi drept av FAA-tropper og en eldopphørsavtale ble undertegnet av MPLA og UNITA (ICG 2004c).

Cabinda-provinsen

Regjeringens seier over UNITA gav mulighet til å gjennomføre en offensiv mot selvstendighetsopprørerne i den oljerike provinsen Cabinda, hvor separatistene i *Front for the Liberation of the State of Cabinda* (FLEC) kjemper for selvstendighet. Helt siden Angolas uavhengighet mottok FLEC støtte fra Mobutus Zaire (HRW 2004b)

6.3.3 Naturressurser

Angola er ved siden av Kongo et av de mest naturressursrike land i Afrika. Dyrelivet er mangfoldig, bl.a. forekommer samtlige av de store pattedyrene. Dog er status for flere sårbare arter usikker, noe som skyldes de langvarige krigshandlingene. Under kolonitiden hadde landet et rikt fiskeri, som la grunnlag for en omfattende fiskeindustri. Denne kollapset langt på vei når de portugisiske trålerne, som hadde stått for størstedelen av fangsten, ble trukket tilbake til Portugal. Fangstene økte igjen på 1990-tallet etter nye samarbeidsavtaler med EU (BBL 1995, Geographica 2005).

Landets store jordbrukspotensial, er i dag er lite utnyttet. Med et stort areal med betydelige klimatiske variasjoner, er Angola velegnet for produksjon av ulike typer jordbruksprodukter. Ved inngangen til 2000-tallet var bare ca. 3 % av landarealet dyrket. Også betydelige skogressurser, med bl.a. flere etterspurte edeltresorter, finnes i Angola. Disse blir bare i begrenset grad utnyttet (Cillier & Dietrich 2000, Geographica 2005).

Særlig verdifulle er landets petroleums- og diamantforekomster. Mens utvinningen av diamanter har vært rammet av krigen, har den vesentlig offshore-baserte oljeutvinningen vært skjermet. Olje ble først oppdaget i 1955, og produksjonen startet samme år. Siden 1973 har olje representert landets største eksportinntekt. Størstedelen av utvinningen har skjedd utenfor Cabinda-enklaven, men utover 90-tallet ble nye funn gjort også lenger sør. Angola regnes som et av de land med størst muligheter for nye funn av drivverdige reserver, og en rekke TNS deltar eller har deltatt i leting og utvinning, inkl. Norsk Hydro og Statoil. Petroleum står for ca 90 % av Angolas eksportverdi og statsinntekter, og USA er største avtaker (Cillier & Dietrich 2000, HRW 2004a & 2004b).

Diamantforekomstene ble påvist i 1911, og regnes å være blant verdens fem største. Utvinningen skjer særlig i den nordøstre del av landet mot grensen til DRK. Diamantfeltene er en geologisk forlengelse av forekomstene i Kongos Kasai-provins. Etter selvstendigheten sank utvinningen, men den har siden allerede under krigen økt igjen, og produksjonen er forventet til å stige ytterligere. Angola har også betydelige forekomster av andre mineraler, deriblant gull, jernmalm, fosfat, mangan, kobber, bly, kvarts, gips, marmor og sink. I dag er det fremst jernmalm og mangan som utvinnes. Etter at krigen sluttet i 2002 vurderes andre mineraler utvunnet, men avhenger av betydelige investeringer, også i samferdselssektoren (Cillier & Dietrich 2000, Geographica 2005).

Med store naturressurser fra både landbruk og gruvedrift, samt betydelige energireserver, har Angola gode forutsetninger for økt industriproduksjon.

Eksterne aktører

Naturressursenes betydning for krigen har variert. Reagan administrasjonen i USA gav massiv økonomisk og militær støtte til UNITA. Mesteparten ble i begynnelsen kanalisert gjennom Sør-Afrika, men i takt med at det landet ble isolert, i løpet av 80-tallet, kom hjelpen isteden gjennom Zaïre. Når USA stoppet bistanden til UNITA, hadde de kolossale lager av våpen og ammunisjon. Etter å ha erobret landets rike diamantfelter hadde bevegelsen blitt økonomisk uavhengig. Snart fløt UNITAs diamanter sammen med Mobutus ut gjennom Kinshasa. Samtidig ble Savimbis forsyninger av våpen og drivstoff seilet inn til Matadi og derifra transportert til slagmarken i Angola (Cillier & Dietrich, Tygesen 2001).

På samme måte som diamanter spilte en avgjørende rolle for UNITAs finansiering av krigsføringen i den tredje fasen, var det oljen som muliggjorde FAAs krigsføring. Inntekter fra oljeeksporten ble brukt til å lønne soldater og kjøpe våpen. Det statlige foretaket *Sonangol* hadde ikke nødvendig teknologi til å utvinne olje fra de viktigste offshore feltene alene (HRW 2004a). Uten oljeinntekter ville det blitt svært vanskelig for FAA å finansiere krigen mot UNITA. Fra et slikt perspektiv kan MPLA sies å være avhengig av utlandske oljeselskap.

6.4 Zimbabwe

6.4.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning

Størstedelen av Zimbabwe omfattes av flere platåområder på mellom 800 og 1600 moh. På tvers av landet fra sørvest til nordøst strekker seg *Great Dyke*, en ca. 500 km lang mektig mineralgang, bestående av motstandsdyktige bergarter (Britannica 2005, Geographica 2005).

Den store høyden over havet gjør at klimaet i de sentrale delene av landet får et temperert preg, tross landets beliggenhet innenfor tropene. Men de lavestliggende områdene har tropeklima i skjermede dalstrøk, med middeltemperatur opptil ca. 30 °C. Det ekvatoriale regnbeltets årlige pendling dominerer nedbørforholdene, med markert regntid og tørketid. Nedbøren varierer sterkt med terrenget og er størst lengst øst, der det faller opp mot 1500 mm., mens skjermede strøk i vest har årsnedbør under 500 mm. (ibid.).

Tresavanne dekker størstedelen av landet. I øst er det gress-savanne og ved grensen mot Botswana, i sørvest, er det store sumpområder. Zambezi ble i 1959 demt opp nedenfor Victoriafallene, og danner Karibasjøen. Dyrelivet er meget rikt, spesielt i de mange nasjonalparkene og reservatene. Jordbruket har stor produksjon av mais, tobakk, bomull, te og sukkerrør. Landet har også betydelig kveghold. Nesten 13 % av totalarealet er beiteland (White 1983, Britannica 2005).

Størstedelen av hogsten fra landets betydende skogsarealer går til brensel, men noe brukes også som tremasse i industrien og til byggematerialer. Zimbabwe har også rike mineralerforekomster, og gruvedriften er av stor økonomisk betydning for landet. Vel 40 forskjellige mineraler blir utvunnet bl.a. gull, platina, nikkell, asbest, kobber, kobolt og diamanter. Zimbabwe har de siste tiårene måttet importere energi, bl.a. fra Inga-dammen i

Kart 13: Zimbabwe (Caplex 2004).

Kongo, for å dekke det innenlandske behovet. Generelt sett er økonomien, etter afrikansk målestokk, forholdsvis velutviklet, bl.a. med en bredt sammensatt industri og en moderne servicesektor (Sherman 1999, UNDP 2004, Geographica 2005).

6.4.2 Politisk historie

Zimbabwe hette tidligere Sør-Rhodesia og var britisk protektorat. I 1965 proklamerte det hvite mindretallet, som ble ledet av Ian Smith, landet som republikken Rhodesia. Etter en frigjøringskrig ble selvstendighet oppnådd i 1980. Helt fra slutten av 1800-tallet og frem til selvstendigheten, ble det som i dag er Zimbabwe styrt av en liten hvit, til største del britisk, minoritet. Tradisjonelt har økonomien vært delt i to sektorer; den hvite delen hvor afrikanerne deltok som arbeidskraft i de hvites handelsjordbruk og industri, og den svarte delen hvor de innfødte drev et selvbergingsjordbruk. Ved selvstendigheten i 1980 var ca. 50 % av landarealet eid av et lite antall hvite bønder, samtidig som de mange afrikanske bøndene var henvist til små jordeiendommer, ofte med utpint og skrinn jord. Så sent som i 2002 eide ca. 4 000 hvite bønder fremdeles en tredjedel av landets totale jordbruksareal (T/UI 2004, Geographica 2005).

Dagens maktelite med president Robert Mugabe i spissen kommer fra den svarte motstandsbevegelsen som først oppsto på 1960-tallet og som gjennom frigjøringskrigen på 70-tallet gjorde slutt på det hvite maktmonopolet. Frigjøringskampens leder Mugabe og hans organisasjon, *Zimbabwe African National Union - Patriotic Front (Zanu-PF)*, vant stort i det første valget samme år. Mugabe og Zanu-PF har siden dess suttet ved makten (ICG 2001, T/UI 2004).

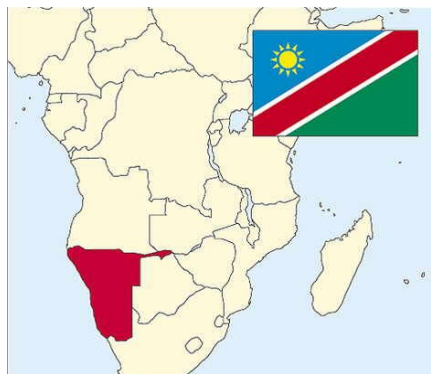
Landet ble våren 2000 rammet av et voldelig opprør utført av tilhengere til Mugabe og de så kalte krigsveteranene. Et stort antall farmer, med hvite eier, ble okkupert. Enkelte farmere og landarbeidere ble drept, og mange andre jaget vekk. I en rekke tilfeller ble både bygninger og varelagre brent, og husdyrene slaktet. Krav om jordreform, med hensikt å la eierskapet gå fra den hvite minoriteten til den jordløse svarte majoriteten, ble oppgitt som målsetting. Det har blitt spekulert i hvorvidt en svekkelse av landets opposisjon var en bakenforliggende interesse. Navet i Zanu-PFs politikk har hele tiden bestått av jordreformen, noe som medført at svarte på landsbygden stadig er lojale mot partiet. Men de lovede jordreformene har bare i beskjeden grad klart å tilfredsstillte behovet for jord, hvilket har bidratt til økt arbeidsledighet og press både på byene og de allerede tett befolkede jordbruksområdene (ibid.).

Mot slutten av 1990-tallet opplevde Zimbabwe en omfattende økonomisk nedgang, med bl.a. økende gjeld, synkende verdi på landets valuta, minkende valutareserver, lav investeringstakt, stigende arbeidsledighet og høy inflasjon. En vesentlig ny utgiftspost, i form av nye kompensasjoner til krigsveteranene, bidro til den økonomiske krisen. Mugabes politikk med omfattende jordreform førte til at landet falt i unåde hos mange internasjonale donorer og dermed til minkede bistandsinntekter for landet (ibid.).

6.5 Namibia

6.5.1 Naturmiljø

Republikken Namibia ligger i det sørvestlige Afrika mellom Angola i nord og Oranjeelven i sør. Store deler av landet består av ørken og stepper (Kalahari og Namib-ørkenen). Berggrunnen består for det meste av metamorfe grunnfjellsbergarter med områder av konglomerat og sandstein. På sentralplatået kommer fjellene opp i en høyde på over 2400 meters høyde. I øst går platået over i Kalaharisenkningen, og i vest ligger den ca 100 km brede kystsonen (med Namibørkenen)(Caplex 2004, Geographica 2005).

Kart 14: Namibia (Caplex 2004).

Landet er lokalisert i det subtropiske belte, med unntak av det nordøstre hjørne som går inn i tropisk sone. Kyststripen har jevnt over en årsnedbør på under 50 mm., og bare i nordøst gir en nedbør på 400-600 mm. muligheter for en tettere bosetting. På grunn av kalde vinder og havstrømmer fra sørøst (benguelastrømmen) er klimaet i kystsonen kjølig i forhold til breddegraden (ibid.).

I sør og vest er det ørken og halvørken. Vegetasjonen er, unntatt lengst i sør, sparsom og domineres av tornete trær og busker. Floraen er rik på stedegne (endemiske) arter. I nordøst er det savanne med palmer, her lever bl.a. struts og sebra. I ørkenområdene finnes vesentlig slanger og øgler. Fuglelivet er ganske rikt langs kysten, hvor det også finnes kolonier av sørafrikapelsel (White 1983, Britannica 2005).

6.5.2 Politisk historie

Namibia, tidligere Tysk Sørvest-Afrika, ble i 1915 okkupert av britiske og sørafrikanske tropper og i 1920 overlatt til Sør-Afrika som mandatområde under Folkeforbundet. I 1966 overtar FN forvaltningen av Namibia, men klarte ikke å forhindre den vedvarende sørafrikanske okkupasjonen. Flertallet av befolkningen er bantufolk, men med et ganske stort innslag av hvite. Sørafrikansk apartheidpolitikk ble langt på vei innført også i Namibia, bl.a. gjennom opprettelsen av så kalte *bantustans* (Melber 2000, Geographica 2005).⁸⁰

Fra midten av 1970-årene økte omfanget av den sørafrikanske okkupasjonen. Baser i landet ble brukt som springbrett for invasjonene av Angola. Midt på 1980-tallet var det anslagsvis 100 000 sørafrikanske soldater i Namibia. I 1981 hadde FN innkalt til en internasjonal konferanse i Genève om Namibias selvstendighet, men konferansen førte ikke frem. Snart deretter introduserte USA ideen å koble sammen spørsmålet om kubansk tilbaketrekning fra Angola, med implementeringen av en FN-resolusjon der opprettelse av en FN-styrke, *United Nations Transition Assistance Group* (UNTAG) sto sentralt. Dette ble også Sør-Afrikas posisjon. Namibias selvstendighetsforhandlinger på 1980-tallet ble derfor nært knyttet til utviklingen i

⁸⁰ Apartheid betyr på afrikaans atskilthet (Østerud et al. 2004). *Bantustans* eller *bantu hjemland*, områder i Sør-Afrika som var avsett for svarte. Bantustanpolitikken var et sentralt element i apartheidsystemet og bygde på lovene om fordeling av jord mellom hvite og svarte i Sør-Afrika, fra 1913 og 1936, der de hvite var gitt 87 % av jorden og de svarte 13 % (SNL 2005).

Angola. Først etter den sovjetiske *glasnost*, som forbedret forholdet mellom Sovjetunionen og USA, kom et gjennombrudd i forhandlingene (BBL 1995, Wikipedia 2005).⁸¹

Etter forhandlinger ble den 22. desember 1988 Brazzaville-avtalen mellom Angola, Cuba og Sør-Afrika vedtatt. Denne åpnet for fullstendig kubansk tilbaketrekning fra Angola, og fjernet dermed Sør-Afrikas største innvending mot å gå med på iverksettelsen av FN-resolusjonen. FN hadde tidlig fordømt Sør-Afrikas okkupasjon, men først i 1989 etter Brazzaville-avtalen, klarte partene å enes om en FN-plan som førte til et selvstendig Namibia. UNTAG ble i området frem til 1. april 1990 da Namibia formelt ble selvstendig (ibid.).

Utenrikspolitik

Forholdet til Sør-Afrika har naturlig nok vært dominerende i Namibias utenrikspolitik, og var til dels problematisk forut for maktskiftet i Sør-Afrika i 1994. Apartheid-staten holdt ved selvstendigheten tilbake Walvis Bay-enklaven og Penguinøyene, til tross for namibiske og internasjonale protester. Som landets eneste dypvannshavn er Walvis Bay av særlig betydning for Namibia, og den sørafrikanske regjering gikk i 1993 med på å overdra området og øyene til Namibia. En territoriell uoverensstemmelse med Sør-Afrika har også vært knyttet til Oranjeelven, som i sør danner grensen mellom de to landene. Relasjonene mellom de to land har blitt styrket etter demokratiseringen i Sør-Afrika (BBL 1995, Melber 2000).

1998 engasjerte Namibia seg militært i konflikten i DRK, sammen med Angola og Zimbabwe, i regi av SADC.⁸² Tusentalls namibiske soldater ble sendt til Kongo for å kjempe på president Laurent Kabilas side i krigen.⁸³ Namibia ble samtidig trukket inn i borgerkrigen i Angola, og ga angolanske regjeringsstyrker anledning til å operere fra namibisk side av grensen i kamper mot UNITA. Dette medførte at UNITA i årene 1999-2000 rettet angrep mot mål i Nord-Namibia. Det ble også rapportert på dette tidspunkt at namibiske styrker opererte sammen med angolanske regjeringsstyrker inne i Angola (Melber 2000).

Caprivi-provinsen i landets østlige deler, har lenge ønsket selvstendighet fra Namibia. Kampen for løsrivelse antok en militær karakter i 1999. *Caprivi Liberation Army* (CLA), ledet av Mishake Muyongo, angrep da provinshovedstaden Katima Mulilo. Caprivi-opprørerne var allierte med UNITA (ibid.).

6.5.3 Naturressurser & næring

Etter afrikanske forhold er Namibia et relativt rikt land, både med tanke på naturressurser og målt i BNP. Under sørafrikansk okkupasjon ble Namibias naturrikdommer ulovlig utvunnet, noe som bl.a. førte til at de meget rike fiskebankene ble overbeskattet. Etter selvstendigheten er fisket regulert, og det er antatt at namibiske farvann på ny vil bli blant de fiskerikeste i verden, og at fiskeriene dermed vil bli Namibias viktigste inntektskilde (Melber 2000, Geographica 2005).

Namibia er rikt på mineraler, og gruvedrift er verdimeslig landets viktigste næringsgren. Størstedelen av verdiskapningen i bergverk er fra diamantutvinningen nord for diamantbyen Oranjemund. I landet finnes også verdens største urangruve, *Rössing*, men lønnsomheten har minsket til følge av synkende etterspørsel og lave priser. Det finnes også store kobbergruver i

⁸¹ *Glasnost* er et russisk ord som betyr "åpenhet". Under Gorbatsjovs ledelse i slutten av 1980-tallet fantes en tro på at uten større åpenhet om Sovjetunionens økonomiske problemer ville det ikke være mulig å få støtte til det omstrukturingsprogram (perestrojka) som iverksattes av partiledelsen (Østerud et al. 2004).

⁸² Se punkt 6.8.

⁸³ For mer informasjon henvises det til kapittel 8.

landet, også gull utvinnes som en biressurs fra disse gruvene. Det er stilt forventninger til letingen etter olje, som ble startet i midten av 1990-tallet. Et konsortium av norske oljeselskaper, bestående av Norsk Hydro, Saga og Statoil, ble tildelt de første lisenser for prøveboring på den namibiske kontinentalsokkelen (ibid.).

Den svært skjøre økologien gjør bare små deler av Namibia velegnet for jordbruk, og da mest for husdyrhold. Også mangel på vann utgjør et hovedproblem for Namibia (BBL 1995).

6.6 Sudan

6.6.1 Naturmiljø, -ressurser & næring

Sudan er Afrikas største land og består til største delen av et slettelandskap, og omfatter et stort ørkenområde i nord og et delvis sumpaktig skogområde i sør. Sentralplatået ligger 300-1000 moh. og er omgitt av randfjell. Mot Rødehavet i øst har berggrunnen blitt hevet og danner Rødehavsfjellene. Lengst ut mot Rødehavet er en lav kyststripe, ca. 30–50 km bred. Klimaet er tørt og varmt, men regnskogsonen i sør får rikelig nedbør. Nilen renner fra sør til nord, og er helt vesentlig for befolkningens livsgrunnlag. Nilen setter også i stor grad preg på landskapet og virker som en viktig ferdselsåre (Britannica 2005).

Kart 15: Sudan (Caplex 2004).

Landbruket er hovedsakelig basert på naturalhusholdning. Jordbruket sysselsetter formelt omkring 67 % av yrkesbefolkningen, men langt de fleste driver selvbergingsbruk for å overleve. Av potensielt jordbruksareal, er kun ca. 5–6 % oppdyrket, resten av det dyrkbare arealet ligger brakk i årelange perioder, vesentlig som et resultat av vannmangel. Siden 70-tallet har det vært tørke i området. Ca. 24 % av landarealet benyttes til beite. Det store antallet husdyr gir relativt lite utbytte, særlig i strøkene med nomadisk fedrift, Bomull utgjør landets viktigste eksportvare og dyrkes først og fremst i det irrigerte Gezira-området mellom Hvite og Blå Nilen, sør for Khartoum. I Sudan finnes også ca. 80 % av verdens forekomster av arabiskgummi, og eksporten er vesentlig (BBL 1995, Geographica 2005).

Sudan har forekomster av bl.a. jernmalm, mangan, gull, sølv, krom, gips, marmor m.m. Disse er lite utnyttet på grunn av vanskelig tilgjengelighet og mangel på kapital. Utvikling av petroleumssektoren har delvis gått tregt til følge av den sikkerhetspolitiske situasjonen, men det er påvist betydelige, drivverdige forekomster av både olje og gass (ibid.).

6.6.2 Politisk historie

Når Sudan ble selvstendig i 1956 fra kolonimakten Storbritannia, var landet allerede engasjert i en borgerkrig hvor ledere i sør ønsket uavhengighet. I 1972 undertegnedes en fredsavtale, den varte i 11 år. Krigen tok fart på nytt i 1983 når en gruppe av offiserer revolterede og dannet SPLA. Den utløsende faktor for revolten var regjeringens implementering av muslimske Sharia lover (Simensen 1997, Smith 2003).

Nord - Sør konflikt

Det går et etnisk og religiøst skille tvers gjennom landet, med fremst muslimske araber i nord, og svarte afrikaner med tradisjonelle animistiske religioner, og en kristen minoritet, i sør. Populasjonen i landet er ikke delt bare en vei. Til tross for felles språk og religion blant araberne i nord, så finnes store variasjoner i livssituasjon, mellom de som er bosatte i de store byene, bønder eller nomader. Også blant afrikanerne i sør er ulikhetene store, noe som manifestertes politisk når SPLA i begynnelsen av 90-tallet splittedes i to fraksjoner etter voldsomme strider (Smith 2003).

Direkte sammenstøtinger mellom regjeringshæren og SPLA var uvanlige. I stedet gjennomførte regjeringshæren angrep rettet mot sivilbefolkningen i sør, med hensikt å minske disses støtte til opprørerne. Regjeringen er også blitt beskyldt for å ha støttet ulike paramilitære grupper som engasjert seg i omfattende slaverivirksomhet. Opprørerne på sin side har hovedsakelig utført geriljaattak mot statlige institusjoner og fornødenhetslinjer, men de angrep også sivile områder og tvunget sivile, inkludert barn, at verve seg som soldater. Estimer antyder at fra 1,2 mill. til over 2 mill. mennesker mistet livet til følge av krigen mellom 1983 og 2002, og at over fire millioner mennesker drevets på flukt (HRW 2003, Smith 2003).

Forhandlinger førte etter hvert til en tilfeldig våpenstillestand. Etter et møte arrangert av Museveni, mellom den sudanske presidenten al Bashir og lederen for SPLA John Garrang, ble et rammeverk for fredssamtaler dannet. Men i slutten av 2002 utbrøt på nytt stridigheter, som fulgtes av nye forhandlinger, nå under overvåking av *Intergovernmental Authority for Development (IGAD)*⁸⁴ (Smith 2003, ICG 2004b). I store deler av 2003 såg det lyst ut før fred i Sudan, helt frem til uroligheter i Darfur-provinsen startet.

Darfur-krisen

To løst allierte opprørsgrupper *the Sudan Liberation Movement/Army (SLA)* og *the Justice and Equality Movement (JEM)* gjennomførte i begynnelsen av 2003 omfattende angrep mot militære anlegninger i Darfur-provinsen. Opprørerne, som ikke deltok i IGAD-prosessen, tok til våpen dels for å få en slutt på regionens politiske og økonomiske marginalisering, og dels for å beskytte lokalbefolkningen fra regjeringsstøttede militærgruppers tjuve år lange kampanje med tvangs rekruttering i Darfur og områder i nabolandet Tsjad. Disse *Janjaweed* militser har i de siste årene mottatt økt støtte fra regjeringen, med formål å rense sivile fra de områder som ikke anses lojale. Tusenvis av døde og rundt 830 000 flykninger var i 2004 resultatet av krigen i Darfur (ICG 2004b).

Borgerkrigen i Darfur har flere dimensjoner. En er mellom regjeringsstropper og dess allierte mot lokale opprørsgrupper, den andre er regjeringsstøttede militers angrep mot sivile, og den tredje innefatter konflikter mellom de ulike Darfur samfunnene. Implikasjonene strekker seg også utover Darfurs grenser (ibid.). Krigen truer indirekte regjeringene i både Sudan og Tsjad, og har potensialet at inspirere til væpnet motstand også i andre deler av begge landene.

⁸⁴ IGAD er en organisasjon på Afrikas Horn som tar utgangspunkt i medlemslandenes felles naturressursforvaltning. Organisasjonen ble dannet i 1986 til følge av den lange tørkeperioden på 70- og 80-tallet på Afrikas Horn. Organisasjonen het i begynnelsen *the Intergovernmental Authority on Drought and Development (IGADD)*, men etter å ha virket som fredsmekler i Sør-Sudan endredes og utvidedes mandatet for samarbeidet til et mer helhetlig perspektiv på regional utvikling, og IGADD ble til IGAD (Bøås & Dokken 2002).

6.6.3 Naturressurser & eksterne aktører

Årsakene til krigene er komplekse og varierte. I konflikten mellom regjeringen og SPLA fremstår kulturelle forskjeller og religiøs frihet som viktige faktorer, men ifølge Smith (2003) så dreier kriget seg først og fremst om kontroll over naturressurser. Han argumenterer med at konflikten fortsatte også etter at regjeringen i 1991 tok bort Sharia lovene i sør.

Det svenske oljeforetaket *Lundin Oil* gjennomførte prøvedrillinger i april 1999, og konkluderte med at det ville være lønnsomt å utvinne oljen. Når regjeringen ønsket å gi plass til utenlandske olje foretak drevs ti tusener av mennesker fra sine hjem av paramilitære grupper. Flere steder sør i landet har lokal befolkningen fordrevets etter det samme mønsteret. Regjeringen i Khartoum utnyttet ressursene i sør uten at godene fra ressursuttakene førte til merkbart forbedret livssituasjon og økonomisk utvikling for menneskene i sør. Oljeinntektene ble isteden akkumulert nord landet og brukt til opprustning av regjeringshæren (Smith 2003, HRW 2003).

De fundamentale ulikhetene mellom nord og sør, strekker seg langt tilbake i tid. Sør Sudan er fra naturens side spesielt begunstiget hva gjelder både oljeforekomster og jordbrukspotensial, men når det gjelder utvikling av sosiale tjenester, infrastruktur og av et administrativt apparat er imidlertid forholdet omvendt (Bøås & Dokken 2002). Grunnlaget for denne skjevhet går til spore helt tilbake til førkolonial tid. Sør var knyttet til nord i et avhengighetsforhold slik som Franks og Galtungs modeller viser, i et system hvor slavehandel utgjorde et sentralt element. Det britiske kolonistyre videreførte dette systemet gjennom at administrere nord og sør separat, uten å forta noen åtgjerdelser for å utlikne forskjellene.

Mye av fundamentet til konflikten i Darfur virker å utgjøres av konkurransen om vann og frodige landressurser. Nomadegrupper fra det nordlige semi-ørken beltet ble grunnnet tørken i området siden 70-tallet drevet sørover i jakt på nye vannressurser og beitesområder. Det fremstår som sannsynlig at den konstante tilstedeværelsen av nomader i Darfurs rike jordbruksområder ført til interessekonflikter med lokale bønder, og på så måte underminert regionen før utbruddet av Darfur-krisen.

Sudan hører til de aller fattigste land i Afrika og mottar betydelig økonomisk støtte fra andre land og fra internasjonale organisasjoner (HRW 2003). Gjentatte tørkekatastrofer på 1980-tallet, samt krigen i Sør-Sudan og senere i Darfur, har hatt alvorlige følger for befolkningen og for landets økonomiske utvikling.

6.7 Tsjad

6.7.1 Naturmiljø & -ressursforvaltning

Tsjad er en innlandsstat midt i det nordlige Afrika. Landskapet er preget av savanner, stepper og ørken. Nord i landet ligger de over 3000 m. høye Tibestifjellene. Klimaet er tørt og varmt, men lengst i sør tropisk og fuktig (White 1983, Caplex 2004).

Landet er blant de økonomisk minst utviklede i Afrika, med problemer som har økt i omfang etter flere år av tørke og borgerkrig. Tsjad har som følge blitt avhengig av økonomisk hjelp utenfra. Hovednæringen er

Kart 16: Tsjad (Caplex 2004).

jordbruk, som sysselsetter majoriteten av yrkesbefolkningen. Hovedvekten er på fedrift og bomullsdyrking. Andre viktige produkter er hirse, jordnøtter, mais, sukkerrør og dadler. Jordbruket er i hovedsak todelt; i sør drives åkerjordbruk, mens det i de sentrale deler av landet drives utstrakt husdyrhold, til dels av nomader. Helt i nord holdes kameler og sauer, og det dyrkes dadler. I sentrale Tsjad holdes mye kveg. Kun 2,5 % av totalarealet er dyrket, og åkerbruket drives mest etter tradisjonelle metoder. Av større økonomisk betydning er dyrkingen av bomull. Landets viktigste eksportvarer er bomull, livdyr og huder (Geographica 2005).

Fiskefangsten i Tsjadsjøen har vært betydelig, men ble langt på vei lagt øde under tørken på 1990-tallet. Senere er fisket kommet i gang igjen, og tørket fisk eksporteres bl.a. til Nigeria. Det er påvist betydelige mineralforekomster av bl.a. uran, tinn, bauxitt, gull og mangan, samt olje ved Tsjadsjøen og sør i landet. Olje ble først utvunnet i 1979, men utvinningen stanset så opp. I 1993 ble kartlegging påbegynt i Doba-bassenget i sørlige Tsjad, hvor det er anslått å finnes anselige forekomster. Men flere av forekomstene har ikke vært kommersielt drivverdige, bl.a. som følge av manglende infrastruktur. Likevel har utvinning av olje fra slutten av 1990-tallet fått stor økonomisk betydning for Tsjad. Mesteparten av landets elektrisitet produseres ved oljedrevne kraftstasjoner (BBL 1995, Geographica 2005).

6.7.2 Politisk historie

Tsjad oppnådde i 1960 selvstendighet fra Frankrike (Smith 2003). Situasjonen i landet har siden dess kjennetegnet av krig og liten stabilitet. Dette førte til uthuling av den sentrale statsmakten og en påfølgende fraksjonering av landet der ulike væpnede grupper sto mot hverandre. I 1981 uttalte Goukhouni Oueddei, lederen for fraksjonen som da kontrollerte hovedstaden N'djamena, et ønske om å føre Tsjad inn i en politisk union med Libya. Presidenten i Libya, Gadaffi sendte soldater til støtte for sin nye allierte i Tsjad. Etter omfattende press fra nabolandene og OAU, trakk Gadaffi tilbake sine tropper til Aouzou-stripen.⁸⁵ Inn kom i stedet 3500 fredsbevarende soldater fra OAU. I denne styrken fantes tropper fra bl.a. Zaïre, og den finansiertes av USA. For å fremme fred og forsoning ble det etablert en fredskomiteé av OAU. Men Oueddei nektet å møte sin sterkeste motstander, Hisséne Habré, som en likeverdig partner. Kampene blusset opp igjen. OAU forhold seg nøytrale, til tross for organisasjonens prinsipper om at alltid støtte den sittende regjeringen. Oueddei, uten utenlandsk oppbakking, klarte ikke å forsvare hovedstadsområdet mot Habrés tropper, som blitt forsterket med ca. 2000 zairiske soldater (BBL 1995, Bøås & Dokken 2002).

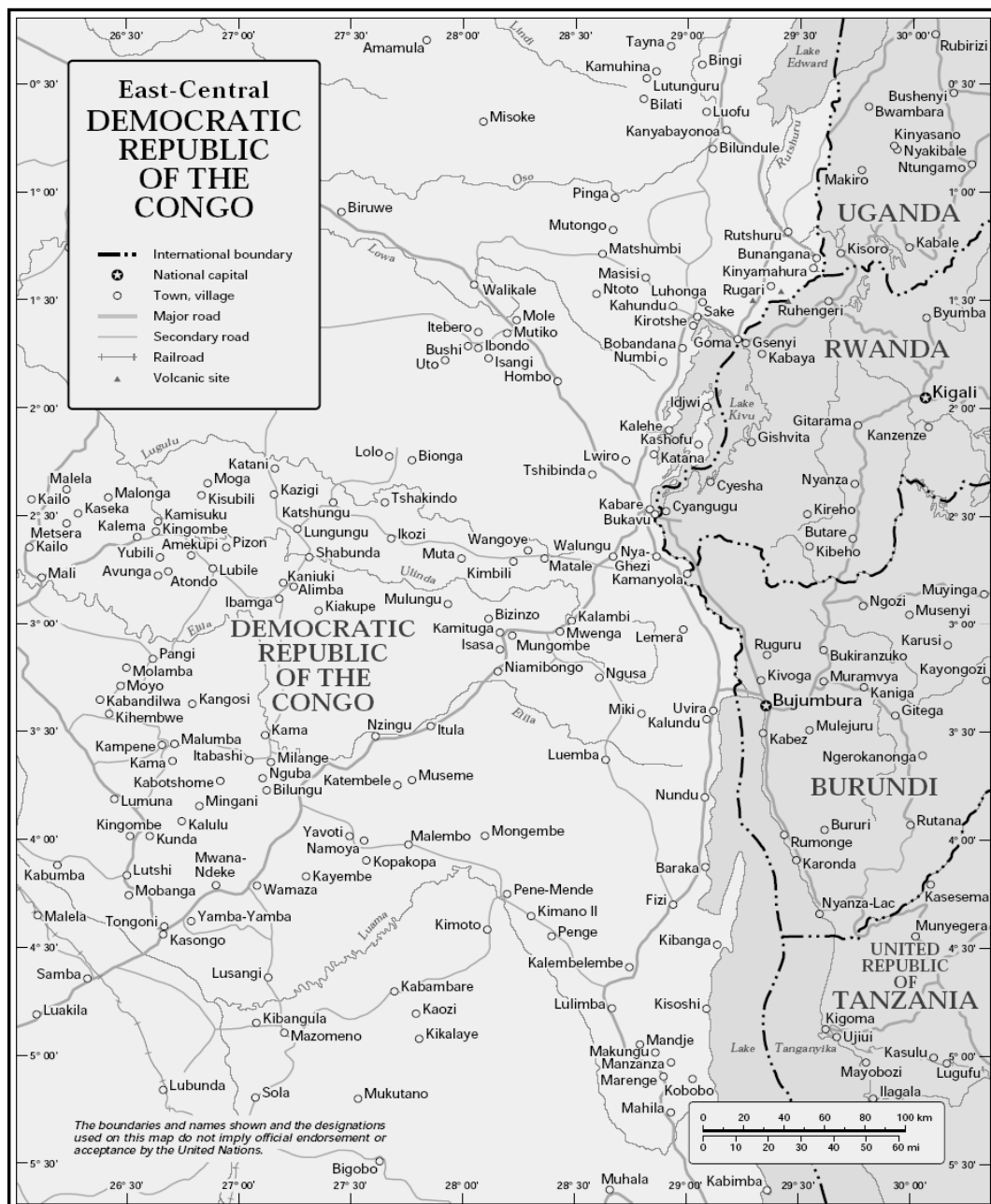
Nå var Libya ute fra de sentrale delene av landet, og deres alliansepartner jaget bort fra N'djamena. Snart deretter trakk USA tilbake sin økonomiske støtte til OAUs operasjon, som dermed tok slutt (BBL 1995, PP 2005). Det virker som om USA, med Libya spilt ut over sidelinjen, ikke lengre hadde noen interesser i å støtte noen av partene i borgerkrigen.

Men for Tsjads befolkning var ikke krigen over. Oueddei flyktet til Libya, og startet snart et opprør i landets nordlige deler. Borgerkrigen fortsatte mer eller mindre uavbrudd frem til 1991. Da Idriss Déby og frigjøringsbevegelsen *Le Mouvement Patriotique du Salut* (MPS) invaderte landet fra sudansk område, og overtok kontrollen over mesteparten av landet. I 1993 ble Deby landets president. Etter dette har en forsiktig og gradvis demokratiseringsprosess funnet sted i landet (BBL 1995, Bøås & Dokken 2002). Partisystemet er fragmentert og preget av stadige skiftninger. Débys parti ble det største i nasjonalforsamlingen ved valget i 1997,

⁸⁵ Aouzou-stripen ligger på grensen mellom de to landene, et område Libya allerede fra før hadde fremstilt territoriale krav på overfor Tsjad (Bøås & Dokken 2002).

men fikk ikke absolutt flertall. Styresettet er langt fra stabilisert. Uroen har til en viss grad hatt rot i motsetninger mellom de arabisk-muslimske nord- og sentralområdene og det afrikanske kristne og animistiske sør (Geographica 2005, PP 2005).

Forholdet til nabolandene, spesielt Libya, har lenge vært anstrengt. Den gamle kolonimakten Frankrike, som tidligere intervenert militært i konflikten, fortsetter å spille en rolle i landets politiske utvikling. De indre konflikter, et vanskelig klima og nesten total mangel på veier, jernbaner og moderne infrastruktur har gjort økonomisk utvikling vanskelig. Etter at de voldelige konfliktene tok slutt på midten av 90-tallet, er den økonomiske politikk lagt om i liberal retning. Imidlertid har Darfur-krisen forverret den sikkerhetspolitiske situasjonen i landet og vanskeliggjort for økonomisk og sosial utvikling. Og Tsjad er fortsatt svært avhengig av bistand, som betyr mye for utbyggingen av helse- og omsorgssektoren (ibid.).

Kart 17: Østre Kongo (MONUC 2005).

6.8 Regionalt samarbeid & konkurranse

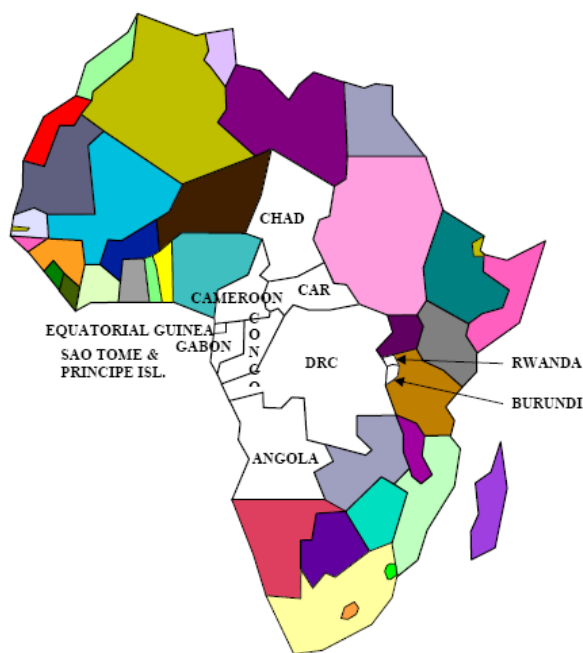
I perioden 1948 til 1994 ble *apartheid* gjennomført i Sør-Afrika, en politikk som gikk ut på full atskillelse mellom hvite og fargede. Sør- og sentralt i Afrika oppstod snart et regionalt mellomstatlig samarbeid rundt apartheid. På midten av 1970-tallet dannet Botswana, Tanzania og Zambia *Front Line states* (FLS). Foremålet var å koordinere støtte til de stater i sørlige Afrika som fremdeles kjempet for selvstendighet. Under de første årene var det hovedsakelig Namibia og Rhodesia som var i fokus for samarbeidet. FLS samordnet også sin politikk i forhold til borgerkrigene i Angola og Mosambik. 1980 ble Zimbabwe medlem og i 1990 Namibia. Etter apartheidens fall i 1994 ble også Sør-Afrika innlemmet i FLS (Bøås & Dokken 2002).

Kart 18: SADCs medlemsland i dag (EIA 2005).

Parallelt med FLS ble *Southern African Development Coordination Conference* (SADCC) etablert i 1980. Hensikten var å redusere de sørafrikanske statenes økonomiske og politiske avhengighet til apartheid Sør-Afrika. SADCC skiftet i 1992 navn til *Southern African Development Community* (SADC) (EIA 2005).

Under den kalde krigen hadde USA, på grunn av Mobutus nære bånd til apartheid Sør-Afrika og UNITA, forsøkt å legge press på SADCC for å erkjenne Zaire som medlem (Collins 1998). Men uten hell da Mobutu hadde få allierte blant regjeringene i regionen. SADCC beholdt likevel interessen for Zaire, sannsynlig på grunn av de store mineralrikedommene og det enorme hydroelektriske potensialet. Etter maktskiftet i 1997 ble Kongo innlemmet i organisasjonen, i følge Collins (1998) etter initiativ fra fremst Zimbabwe.

Kart 19: Medlemslandene i CEEAC (OAU 2000).

I dag finnes en rekke, mer eller mindre, konkurrerende mellomstatlige samarbeidsorgan i Afrika sør for Sahara. Og mange land i regionen har flerfoldig medlemskap, deriblant DRK. I desember 1981, ble lederne i *Union Douanière des Etats de l'Afrique Centrale* (UDEAC) enige i å forme et videre økonomisk samarbeid blant de Sentral Afrikanske landene.

Communauté économique des Etats de l'Afrique centrale (CEEAC) etablertes den 18. oktober 1983 av medlemmer av UDEAC og *Communauté économique des Pays des Grands Lacs* (CEPGL) (Burundi, Rwanda og Zaire) i tillegg til São Tomé & Príncipe. Angola forble en observatør frem til 1999, da landet ble fullverdig medlem. Forsvars og sikkerhetspolitikken i CEEAC er blitt organisert under *Conseil pour la paix et la sécurité* (COPAX) (OAU 2000,

Nzongola-Ntalaja 2003). Men Kongo-krigen har virket som splittende faktor i CEEAC etter at Rwanda og Angola engasjert seg på motsatte sider.

The East African Co-operation (EAC) er et mellomstatlig samarbeidsorgan med mandatet å fremme regional integrasjon og utvikling i Kenya, Uganda og Tanzania. De tre landene dekker til sammen et område på 1.8 mill. km² og har en befolkning på ca. 80 mill. mennesker som deler en felles historie, språk, kultur og infrastruktur. De tre Østafrikanske landene har en lang historie av samarbeid, og har undertegnet en rekke forskjellige protokoller og traktater med formålet å styrke administreringen av felles interesser, regulere kommersielle og industrielle forhold, regulere transaksjoner mellom de tre landene, samt å fungere

Kart 20: Medlemslandene i EAC (ISS 2005).

som motvekt til SADC og SEEAC. Spørsmålet om Rwanda og Burundis innlemming i EAC

forårsaket kraftig debatt mellom de tre landene på et ministermøte den 21. januar 1999.

Ugandas delegasjon forespråket dissens deltakelse, men Tanzania og Kenya stemte imot. Til tross for å offisielt støtte fredsinitiativet for DRK, iverksatt av SADC sammen med OAU og FN, tok EAC til orde for at Kongo burde orientere seg mer mot EAC istedenfor SADC (ISS 2005).

Anglofone vs frankofone

Den regionale organiseringen virker delvis å følge et mønster nedarvet etter kolonitiden, og har av mange analytikere blitt sett på som en kamp mellom det engelsktalende og det fransktalende Afrika. Fra et slikt perspektiv ses fransk intervensjonisme i Afrika på som et forsøk på å forsvare Frankrikes og fransktalendes interesser fra en angivelig angloamerikansk trussel. Blant de mellomstatlige samarbeidsorganisasjonene, nevnt oven, representerer SADC og EAC det anglofone mens CEEAC representerer det frankofone.

Men dette perspektivet virker å ha blitt mindre vanlig i dag, ettersom mange av de allianser som dannets det siste tiåret har gått på tvers av tidligere kolonitilhørighet. Frankrikes og Storbritannias afrikanske sikkerhetspolitikk har også i større grad blitt kanalisert gjennom EU (Ulriksen 2004). Likevel bør man ikke å se bort fra at kulturelle likheter og infrastruktur opprettet under kolonitiden kan ha en påvirkningskraft for landenes relasjoner i dag så vel som på stormaktenes geopolitiske interesser i Afrika.

Del IV: Kongo-krigens utvikling

Krigen er meget kompleks og kan nærmest oppfattes som en vev av sammenflettede konflikter, som inkluderer store deler av det afrikanske kontinentet. Analysen i kapitlene 7 og 8 bryter krigen ned i kronologiske faser og geografiske dimensjoner. Dertil deles de krigførende partene, i var enkelt fase inn i to leirer; de som støtter den sittende regjeringen og de som ønsker å avsette den. Videre analyseres aktørenes motiver og posisjoner i forhold til krigens utvikling.

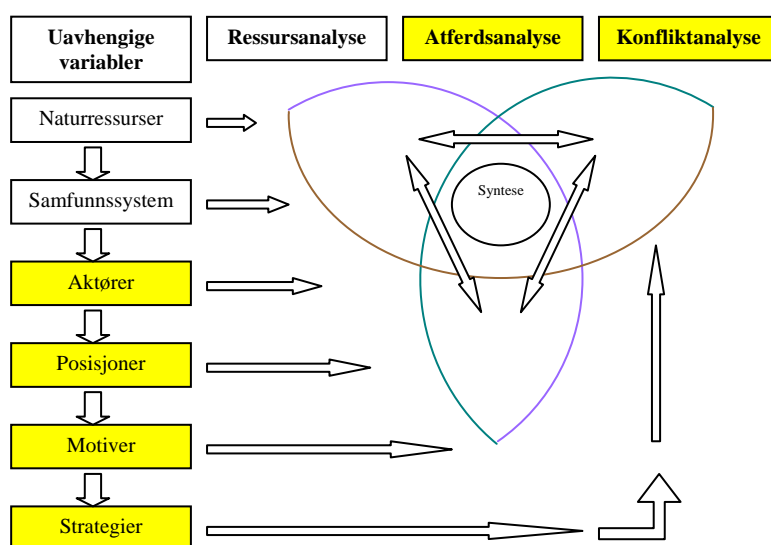
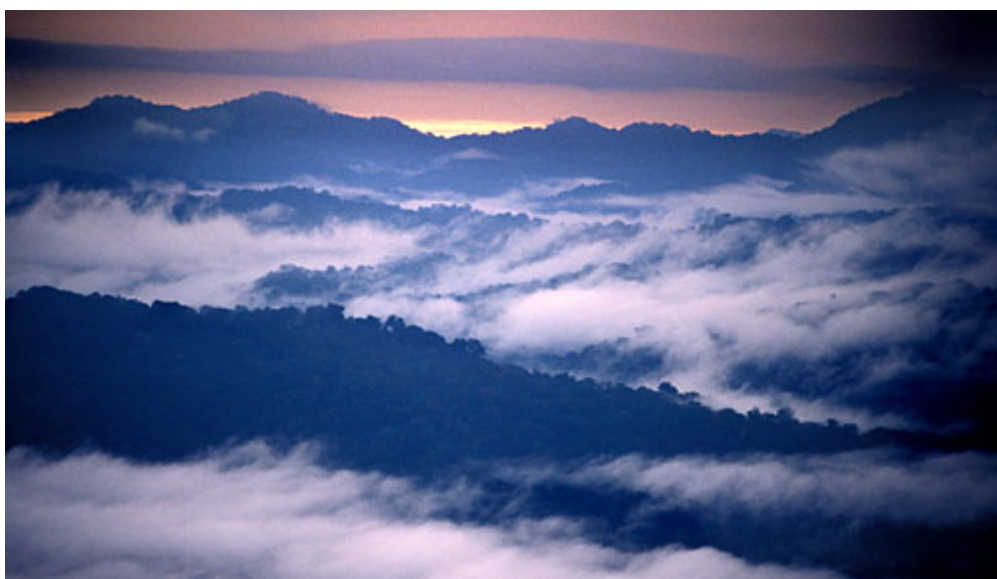

Fig. 18: Analysemodell del IV bruker atferds- og konfliktanalyse som verktøy for å behandle problemstillingene (se også fig. 1).

Bilde 16: Kongolesisk åslandskap tidlig om morgenen (AWF 2005).

7.0 Opprøret mot Mobutu

7.1 Konfliktutvikling fase I

7.1.1 Konflikteskalering

Gryende konflikt

Etter regimeskiftet i Rwanda i 1994 søkte krigens tapende part, sammen med over en million sivile hutuer fra både Burundi og Rwanda, tilflukt i det østlige Zaïre.⁸⁶

Blant disse fantes et estimert antall av ca. 37 000 soldater med inntakt militærutstyr, inkludert tunge våpen. Gigantiske flyktningleier ble etablert rundt byen Goma. Nøden i disse var stor, mellom 2000 og 3000 mennesker døde var eneste dag til følge av bl.a. kolera. Å hindre sykdomsspredning var vanskelig, fordi tynt jordsmonn og vulkanske bergarter gjorde det nesten umulig å grave graver. På dette tidspunkt var sult katastrofen i Somalia i sluttfasen og de internasjonale hjelpearbeiderne strømmet til leirene i Kivu (Tygesen 2001).

Bilde 17: Nyiragongo-vulkanen ved Goma (BBL 1995).

I leirene etablerte folkemordene på nytt sitt regime, med hele den Rwandiske statskassen og omtrent hele armens våpenarsenal til disposisjon. I ly av nøden kunne de omgruppere, og etter hvert innføre de samme autoritære strukturer som tidligere i Rwanda. Mobutu støttet det avsatte hutu-regimet og hjalp dem med å bygge opp sin militære styrke i leirene, bl.a. gjennom våpenforsyninger. Med tiden skaffet Interhamwe full kontroll over flyktingene, og leierne ble brukt til rekruttering av soldater. I en FN-rapport om de gigantiske flyktningleirene går det fram at hjelpearbeiderne skjønnte at noe var alvorlig galt i leirene, men at de ikke hadde noen makt å påvirke situasjonen (UNSC 1994d, Tygesen 2001, T/UI 2004).

Også i Burundi økte spenningen mellom hutuer og tutsier i kjølvannet av massakren. I juli 1996 gjennomførte den tutsidominerte hæren et statskupp og gjorde dermed slutt på den demokratiske kompromissordning som eksisterte i landet siden valget i 1993 (Simensen 1997).

Rwanda og Uganda hadde helt siden folkemordet vervet og trent en rekke mindre kongolesiske opprørsgrupper, i første rekke banyamulenger og andre tutsier fra Kivu-provinsene (Melvern 2004, Nzongola-Ntalaja 2004). Trolig som en motvekt mot den økende trusselen fra Interhamwe og tidligere FAR-soldater. Etter kuppet i Burundi satt det tutsiregimer ved makten i de tre landene. En endelig seier over Interhamwe og ex-FAR lå i deres sikkerhetsinteresser, noe som presumptivt forsterket motsetningene til Mobutu.

Latent konflikt

Konflikten eskalerte og snart begynte soldater fra Interhamwe og FAR å bruke leirene i østre Kongo som militærbaser for angrep rettet dels mot de kongolesiske tutsiene, banyamulengene, og dels inn over grensen mot tutsier i Rwanda og Burundi (UNSC 1994d, Melvern 2004).

⁸⁶ Massakren i Rwanda spredde seg også til Burundi (UNSC 1994d).

Kagames regjering i Kigali mottok meldninger om at folkemorderne var nære ved å mønstre en hær på 50 000 mann, med formål å gjenerobre Rwanda. Kagame bad flere ganger FN om å fjerne flyktningleirene i Kivu, men uten resultat. FN var klar over utviklingen, i mai 1995 uttalte Bhoutros-Ghali følgende; ”*vi har kjennskap til at hutuflyktingene forebereder en militær gjenerobring av Rwanda fra leierne*” (Tygesen 2001:342 (min oversettelse)). Men stormaktenes ”ikke-innblandingspolitikk” gjorde organisasjonen i prinsipp maktløs. Ved FNs generalforsamling i desember 1995 gjentok Kagame at leirene måtte fjernes. Han avsluttet sin tale med; ”*Hvis dere ikke inngriper, tar vi saken i egne hender*” (Tygesen 2001:343 (min oversettelse)). I mer enn to år, sto det internasjonale samfunn og Mobutu-regimet og så på uten å gripe inn for å stoppe Interhamwes terrorangrep mot tutsier i DRK, Rwanda og Burundi. Mobutu-regimet verken kunne eller ønsket å gjøre noe med dette. Mobutu selv hadde vært nære alliert med Rwandas tidligere hutupresidenten Habyarimana og hadde ikke noe interesse i å hjelpe tutsiene (Tygesen 2001, Eriksen 2004b).

Manifestert konflikt

På denne tidspunkt fremsto den kongolesiske statens manglende vilje og evne til å kontrollere sitt eget territorium, som en alvorlig trussel for nabolandene i øst. Aktørene var alle blitt bevisste om de inkompatible målsettingene. Det eksisterte en konfliktstruktur med samtlige komponenter. Selve konfliktsituasjonen besto av aktørenes åpenbare uforenlige sikkerhetspolitiske målsettinger. Aktørenes holdninger til hverandre og konfliktsituasjonen var i hovedsak affektiv med, som forsøkt belyst i kapittel 6, historiske røtter tilbake til kolonitiden. Utviklingen beskrevet ovenfor, kan tolkes som forskjellige uttrykk for konfliktatferd, hvor de ulike aktørene gjennom verbale trusler og fysiske handlinger prøvde å hindre motstandere fra å nå sine mål, med hensikt å styrke sine egne posisjoner. Konsekvensen ble et svært spent forhold mellom Zaïre og de tre nabolandene i øst, voldsepisoder ble mer vanlig. Konflikten eskalerte og ble manifestert, regionen stod på randen til et krigsutbrudd.

7.1.2 Opprøret bryter ut

Lokale myndigheter beordret i begynnelsen av oktober 1996 banyamulengene å forlate Zaïre innen to uker. De lokale myndighetenes egentlige hensikt, og Mobutu-regimets kjennskap til ordren er uklar. Dette ble den utløsende faktor for krigen. Den 6. oktober 1996 startet Rwandas og Ugandas ”trojanske hest” (banyamulengene) sammen med RPF, under ledelse av James Kabarebe, en offensiv for å ødelegge UNHCRs (*United Nations High Commissioner for Refugees*) flyktningleier i Kivu. Offensiven startet i området rundt Goma. Formålet var å utslette FARs og Interhamwes baser på kongolesisk territorium (Tygesen 2001, Bøås & Dokken 2002, Nzongola-Ntalaja 2003).

Innfør en koalisjon, som i tillegg til Rwanda og Uganda, bestod av Angola, Eritrea, Tanzania og Zimbabwe, presenterte Museveni og Kagame ideen å bruke den tidligere geriljalederen Kabila, som leder for den ”kongolesiske frihets kamp”. Dette kan tolkes som en strategisk forsøk på å legitimere kuppet mot Mobutu. Som tidligere nevnt, var Kabila allerede i 1960-årene involvert i opprør mot de sentrale myndighetene og hadde stor erfaring med geriljakrigsføring. Men de siste årene hadde hans geskjeft i følge Nzongola-Ntalaja (2003) stort sett vært smugling med elfenbein og gull. I 1996 ledet han verken en autonom eller erkjent organisasjon, og hadde ikke noen politisk visjon for landet.

AFDL dannes 18. oktober 1996 ved Lemerea i Sør-Kivu, altså nesten to uker etter begynnelsen av offensiven fra Rwanda. AFDL var en koalisjon bestående av fire grupper: Kabilas egne *Partie de la révolution populaire* (PRP), som ved dette tidspunkt var redusert til noen få eksil kongoleser i Europa og USA; *Conseil national de resistance pour la democratie* (CNRD), en liten Lumbuistisk gerilja gruppe dannet i 1993 i østre DRK av Andre Kisase Ngandu; *Alliance democratique des peuples* (ADP), en gruppe av kongolesiske tutsier under ledelse av Deogratias Bugera; og *Mouvement revolutionnaire pour la liberation du Zaïre* (MRLZ), en opposisjons gruppe sentrert rundt Bashi i Sør-Kivu under ledelse av Anselme Masasu Nindaga. Ved grunnende av AFDL hadde alliansen to ledere, Kabila som *porte parole*, eller talsmann og Kisase Ngandu som hærsjef (ibid.).

Bilde 18: Kongolesiske soldater
(Monuc 2005).

AFDL organiserte raskt opprøret og understøtte av opp mot 20 000 rwandiske soldater fra RPF falt begge provinshovedstedene Goma og Bukavu i slutten av oktober inn under opprørernes kontroll. Fra Kivu-provinsene rykket opprørsstyrken videre vestover. Sammen med ugandiske soldater fortsatte noen opprørere opp langs den ugandiske grensen og videre til den sudanske grensen for å utrydde trusselen derifra. Samtidig som andre rebeller marsjerte in i landet fra sør med støtte fra Angola. Til tross for en motoffensiv iverksatt av Mobutus regjeringshær *Force Armées Zairoises* (FAZ), som var blitt forsterket med Mobutus "Praetorian guard", *Division Spéciale Présidentielle* (DSP), så tok AFDL kontrollen over stadig større deler av landet. DSP besto av hvite leiesoldater fra flere land, fremst serbere og ukrainere under ledelse av den velkjente og fryktete serbereren Yugo. Dayton-fredsavtalen for Bosnia hadde medført at mange serbiske leiesoldater blitt arbeidsledige (IRC 2000b, Tygesen 2001, T/UI 2004).

Ved et angrep av AFDL i november mot flyktningleiren Mugunga i det østlige Kongo, ble om lag 700 000 hutuer drevet på flukt. Etter å ha drevet mesteparten av flyktingene tilbake til Rwanda, fortsatte forfølgelsen av Interhamwe og tidligere FAR-soldater dypere inn i den kongolesiske jungelen (Tygesen 2001). Noen hutuer flyktet videre inne i Zaïre, og fra flere hold ble det rapportert om omfattende massakre på rwandiske hutuflyktinger utført av de fremrykkende tutsidominerte AFDL-styrkene. Under fremrykkingen ble det meldt om soldater fra Rwanda, Uganda, Angola, Burundi og Tanzania hadde deltatt på opprørernes side, noe som på dette tidspunkt ble benektet fra de respektive land (IRC 2000b, Nzongola-Ntalaja 2003).

Soldater fra den angolanske opprørsbevegelsen UNITA kjempet på Mobutus, Interhamwes og ex-FARs side. Under borgerkrigen i Angola mottok UNITA støtte fra Zaïre og var nært allierte med Mobutu.⁸⁷ AFDL møtte likevel forholdsvis liten motstand under sin fremrykking. Men det er tydelig at Kabila, og hans nye allierte i AFDL, ikke alene hadde den militære organisasjonen eller kapasitet nødvendig til å beseire armene til Mobutu. De barnesoldater eller *Kadogo* som ble innrullerte under den lange marsjen fra Goma til Kinshasa var mest

⁸⁷ Se mer under punkt 7.2.1.

verdifulle til å spre frukt og terrorisere sivilbefolkning. Den eneste tillitsverdige kongolesiske enhet i dette sju måneders krig bestod *Le Tigres*, mesteparten Katanesiske soldater fra den angolanske armén. Disse var involvert i flere intensive krigshandlinger mot Mobutus hvite leiesoldater, DSP og Savimbis mannskap i byene Kisangani, Lubumbashi og Kenge, respektive. I midten av mars 1997 levnet Mobutus leiesoldater landet etter å ha blitt drevet på flukt fra Kisangani (Tygesen 2001, Nzongola-Ntalaja 2003).

De avgjørende slagene i denne fasen var egentlig de første, som også var de hardeste. Da enheter av banyamulenge-tutsier drev FAZ, ex-FAR og Interhamwe ut fra byene og flyktningleirene (militærbasene) i Kivu-provinsene. Banyamulenge-tutsiene var i følge Ulriksen (2004) opp trent i Uganda og Rwanda, støttet med tropper og våpen fra Rwanda, Uganda og Burundi.

7.1.3 Mobutus fall

Bare to måneder etter Kisanganis fall sto opprørsstyrkene utenfor Kinshasa, og lørdagen den 17. mai ble hovedstaden inntatt (Tygesen 2001, Ulriksen 2004). Mobutus en gang så sterke regime var i militært forstand blitt fullstendig avkledd. Zaïres væpnetestyrker hadde gått i oppløsning og selv Mobutus beryktete og fryktete presidentgarde, DSP, hadde rømt landet nesten uten sverdslag.

Den kreftsyke Mobutu hadde selv oppholdt seg mye i utlandet under borgerkrigen, og var bare i Zaïre i kortere perioder bl.a. for å føre fredsforhandlinger med Kabila. Mobutu gjorde et siste forsøk i å komme opprørerne til møte gjennom å erstatte statsministeren Kengo wa Dondo med Tshisekedi, samt å invitere opprørerne med i en samlingsregjering. Men Kabila hadde avist dette, hvoretter Tshisekedi ble erstattet av general Likulia Bolongo som statsminister. Bolongo ble senere drept av opprørsstyrkene (Nzongola-Ntalaja 2003).

Den 16. mai 1997 mottok Mobutu beskjeden fra sine generaler at hans sikkerhet ikke lengre var garantert. Mobutu hadde tapt nesten all støtte, både utenlandsk og innenlandsk og hadde nettopp kommet tilbake fra en prostata operasjon i Europa. Dødelig sjuk i kreft flyktet han fra Kinshasa. På veien mot flyplassen i Gbadolite var han nære å bli lynsjet av egne soldater som beskyldte han for mordet på generalen Mahele i Kinshasa dagen før.⁸⁸ Tidligere lojale soldater forsøkte også å skyte ned det militære transportplan som han med familie flys ut med. Mobutu døde senere i eksil i Marokko, 66 år gammel, den 8. september 1997 (ibid.).⁸⁹

Mobutus fall fra makten kom som en konsekvens av fremdriften fra de nye autoritetene i Rwanda, rettet mot hutuekstremister inne i DRK. De viktigste bidragsytere i det som egentlig var en multinasjonal invasjon, kamuflert til et opprør, var Rwanda, Uganda og Angola. Også Burundi og Tanzania hadde uttalt sin støtte til opprøret mot Mobutu. Dermed hadde samtlige av Kongos naboland i øst tatt stilling mot Mobutu.

⁸⁸ Hærsejef for Mobutus væpnete styrker. Mahele hadde gitt etter for amerikanske påtrykkinger for å unngå en slutstrid over Kinshasa, og var allerede involvert i forhandlinger med de innkommende Kabila-opprørerne (Nzongola-Ntalaja 2003).

⁸⁹ Marokko var en nære alliert til Mobutu etter at han støttet Marokkos anspråk på Vest-Sahara (BBL 1995).

7.2 Aktørene

7.2.1 Regional innflytelse

Kabilas vei til makten muliggjordes gjennom stor støtte fra, i første rekke, Rwanda, Uganda og Angola. Både Rwandas og Ugandas offisielle begrunnelse for denne støtten, var å bekjempe de ekstremistiske hutustyrker som utførte terrorangrep over grensen mot sivile i Rwanda og Uganda, samt å beskytte de lokale kongolesiske tutsiene. Den angolanske regjeringen hadde på sin side i mange år hatt et anstrengt forhold til Zaïre pga. Mobutus støtte til FNLA, UNITA og FLEC. Mobutu var slekt med FNLA lederen Roberto og hadde vært en viktig støttespiller til FNLA i den angolanske borgerkrigen. Senere tillot også Mobutu FNLA å bruke baser i DRK, inkludert flyplassen i Kamina, i deres krig mot Angolas marxistiske regjering (Smith 2003, Eriksen 2004b, HRW 2004b, T/UI 2004). Angolas engasjement kan tolkes motivert ut fra et forsøk på dels å kutte UNITAs forsørgelse linjer gjennom DRK, og dels på å forhindre UNITA opprørere fra å nå frem til grensen og forstyrre den viktige olje utvinningen.

Bilde 19: President Laurent Kabila (BBC 2001a).

Flere regionale aktører var også indirekte engasjert. Zambia tillot for eksempel ADFL tropper å krysse sitt territorium i marsjen mot Kinshasa. ADFLs seier og regimeskifte ville bety økt adgang til Kongos enorme mineral- og hydroelektriske ressurser, dette uten å trenge betale de sedvanlig høye mutene som var nødvendig i løpet av Mobutus-regime. Namibia forhandlet med Kabila om bygging av en rørledning fra Kongoelven til landets vannknappe sentrale områder, og mange sørafrikanske forretninger rapporteres å ha inngått forskjellige avtaler knyttet til naturressursadgang med Kabila, bl.a. Sør-Afrika baserte diamant giganten *DeBeers*. I tillegg til de potensielle økonomiske gevinstene motivertes også mange av de sørafrikanske landene sannsynlig ut fra et ønske å hevne Mobutus støtte til UNITA og tidligere støtte til Apartheid-regimet. Sør-Afrika, regionens stormakt som aktivt bidratt med diplomatiske-anstrengelser, i tillegg til mange andre sørafrikanske nasjoner var raske ut med å annonsere at de ville støtte Kabilas Kongo etter et regimeskifte (Collins 1998, Global Witness 2004a).

AFDLs hærsejef Ngandu levde ikke lenge nok at se AFDLs seier. Han døde under mystiske omstendigheter i januar 1997, trolig henrettet av dem som ikke følte seg komfortable med hans ideer av nasjonalisme og patriotiske plikter. Etter hans død bestemte seg de gjenværende lederne at slå sammen deres grupper til en, med Kabila som AFDL president, Bugera som generalsekretær, og Masasu som ny hærsejef (Nzongola-Ntalaja 2003).

Den 25. november 1997 ble Masau arrestert og fengslet for disiplinbrudd. Kabila kom etterpå med nedsettende kommentarer om han; ”en simpel korporal fra den rwandiske armen som vi plukket opp langs veien. ... han var aldri en del av det strategiske sentret for militære operasjoner under frigjøringskrigen” (Nzongola-Ntalaja 2003:226 (min oversettelse)), ironisk nok kan dette tolkes som et erkjennende av hvilken rolle eksterne aktører spillet i disse operasjoner. Hva som er av interesse er hvorfor denne ”simple korporal” utgjorde en så pass stort trussel mot Kabilas-regime, at han etter å ha blitt satt fri i april 2000, på nytt ble arrestert i november 2000 og henrettet den 24. november i Pweto i Katanga, noe regjeringen senere innrømmet hadde skjedd (Nzongola-Ntalaja 2003).

Bugera ble fratatt sin post i AFDL, i mai 1998, og sidesatt som statsminister i presidentens kontor, uten noe egentlig ansvar. Bugera manøvrerte sedan bort seg selv etter et mislykket forsøk på å få bort Kabila fra makten. AFDL forsvant til slutt i 1999 (ibid.).

7.2.2 Globaldimensjon

USA hadde i begynnelsen av 90-tallet hjulpet Museveni å omdanne sin geriljagruppe til en konvensjonell styrke, og i slutten av 1994 fikk også Kagame hjelp av amerikanske militærinstruktører til det samme. Sommeren 1996 ble samarbeidet utvidet til å også omfatte våpenleveranser. Mobutus fall og Kabilas maktovertakelse ble hilst velkommen av landene i regionen og også fra mange andre land, deriblant USA, som slik befestet sin stilling i det strategisk og økonomisk viktige Kongo og dermed i Sentral-Afrika. Dette skjedde mye på bekostning av Mobutus nære allierte Frankrike, selv om også Frankrike i 1990-årene ble mer kritisk til Mobutu-regimet. Belgias forhold til Mobutu var også anstrengt mot slutten, og Kabila ble hilst velkommen. Allerede før opprørsstyrkene hadde tatt makten, ble det rapportert om flere TNS som inngikk avtaler med Kabila om rettigheter til fremtidig mineralutvinning. Bl.a. så finansierte det canadisk-amerikanske gruvekonsernet *American Mineral Fields Inc.* (AMFI) meste parten av troppeforflyttingene i felttoget mot Mobutu. Dette mot løfter av Kabila om gruvekonsesjoner i Kongo etter det tenkte maktskiftet (ATRC 2000, Tygesen 2001).

7.2.3 President Laurént Kabila i stormens øye

Kabila utropet seg selv som kongolesisk president og tok ved maktovertakelsen, i mai 97, tilbake landets gamle navn *den Demokratisk Republikken Kongo*. I perioden etter maktovertakelsen hadde Kabila stor støtte fra den kongolesiske befolkningen som hyllet han som en frigjørings helt (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004). Den seierrike marsjen av Kabila og hans AFDL kunne neppe skjedd uten RPFs offensiv, og Kabila fremsto helt fra starten som fullstendig avhengig av sine allierte.

Kabilas maktovertakelse førte midlertidig til en relativ sikkerhetsmessig stabilitet i Kongo, men bl.a. fordi hutumilits fra Burundi og Rwanda fortsatt fantes øst i landet forble situasjonen usikker. Øst i landet opererte også væpnede grupper fra Uganda, mens UNITA-styrker søkte tilhold sør i landet. Til tross for at Kabila verken var valgt, eller gav til kjenne noen hensikt om snarlig innføring av demokratisk styresett, greide han i løpet av 1997 å etablere en politisk legitimitet som Kongos nye statsjef (ATRC 2000, Nzongola-Ntalaja 2004).

Kabila forbød snart all partipolitisk virksomhet. Han innførte et utøvende presidentstyre og avskaffet statsministerstillingen, alle politiske partier utenom AFDL ble forbudt, og han begynte i tillegg å forfølge sine politiske motstandere. Bl.a. forbød Kabila lederen for den sivile motstanden, Etienne Tshisekedi å oppholde seg i hovedstaden. Etter hvert som det sto klart at det ikke lå an til innføring av demokratisk styresett på kort sikt, samtidig som det ikke var vesentlig økonomisk fremgang å spore, sank Kabilas popularitet. Kabilas avhengighet til Rwanda underminerte hans posisjon ytterligere. Både under fremrykkingen mot Kinshasa og etterpå ble AFDL og RPF beskyldt for å ha gått hardt frem og drept og begått overgrep mot sivilbefolkningen, først og fremst hutuer, under den korte men blodige krig. Og snart begynte det kongolesiske folket å se på Rwanda som undertrykkere (Nzongola-Ntalaja 2003, Eriksen 2004b). Historien repeterte seg, med en ny *l'homme seul*, som bevilget seg selv lovgivende, utøvende og dømmende makt.

Oversikt av krigens hovedaktører; fase I

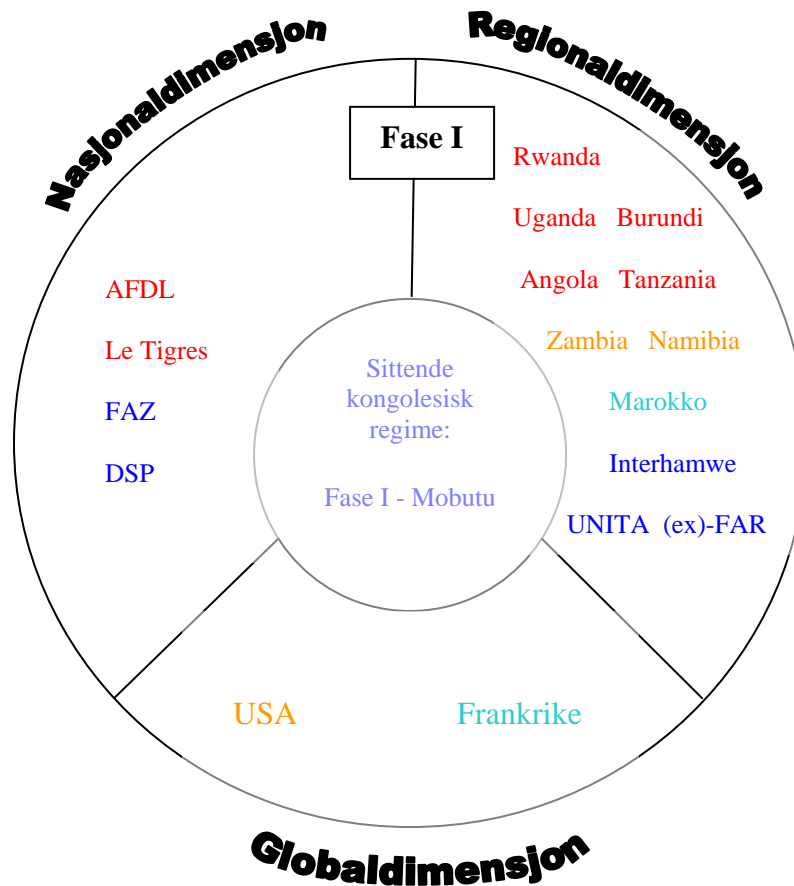

Fig. 19: Denne tentativefiguren visualiserer hovedaktørene i tre av Kongo-krigens geografiskedimensjoner; global, regional og nasjonal. Fargekoden i figuren fremviser alliansene mellom aktørene: *Rød* – ønsker å avsette den sittende regime, deltar med tropper. *Oransje* – ønsker også å avsette den sittende regimem, støtter *rød* på ulik måte, men sender ikke offisielt egne tropper. *Grønn* – offisielt nøytralt, men som likevel påvirker krigen. *Turkise* – støtter den sittende regimem på ulike måter, men sender ikke offisielt tropper. *Blå* – forsvare den sittende regimem med militære midler.

8.0 Afrikas første kontinentale krig

8.1 Konfliktutvikling fase II

8.1.1 Gryende konflikt (post løsning)

Kabilas posisjon hvilte hovedsaklig på den støtte han fikk fra den sterke banyamulenge grupperingen i hans egne AFDL, og på den militære støtten han fikk fra Rwanda. Den rwandiske generalen James Kabarebe var frem til juli 1998, leder for den nye kongolesiske hæren *Forces armées congolaises* (FAC), og mesteparten av offiserene var etniske banyamulenger (Ulriksen 2004). Dette var lite populært i Kongo, og det ble stilt spørsmålsteget ved Rwandas egentlige hensikter. Det ble spekulert i hvorvidt det nye rwandiske-regimet, i samarbeid med tutsimindretallet i Kivu-provinsene, forsøkte å etablere en ny statsdannelse gjennom løsrivelse av Kongos østlige deler. Sett fra Kinshasa var landet i ferd med å tas over av Rwanda og dets medløpere (Eriksen 2004b). Kabila fant seg dermed i et dilemma, hans posisjon var underminert. Alliansen med Rwanda hadde blitt en belastning, samtidig som den var en militær nødvendighet. Det virker som om Kabila bestemte seg for å gå mot sine tidligere allierte, etter å ha balansert de begge hensynene mot hverandre.

Sommeren 1998 begynte Kabila å avskjede de rwandiske offiserer som var engasjert i oppbyggingen av FAC, og erstattet dem med slekt og venner fra Katanga. Han beordret alle utenlandske tropper, først og fremst de rwandiske som til støtte for AFDL var forblitt i Kongo, at forlate landet. I juli 1998 ble general Kabarebe fratatt sin post som hær sjef, og forflyttet til stillingen som presidentens rådgiver. Det har blitt spekulert hvorvidt dette var et trekk for å forhindre et kuppforsøk iscenesatt av Kabarebe og Rwanda (Smith 2003, T/UI 2004, Ulriksen 2004). Gjennom en konfliktatferd der Kabila løsgjorde seg fra den u håndterbare rwandiske militære tilstedeværelse, markerte Kabila at han som president av en suveren stat, kunne stå på egne bein.

Kabilas neste trekk var å alliere seg med hutumilitansene. Disse hadde etter motgangen i krigens første fase klart å flykte, og egentlig aldri blitt beseiret. Nå hadde de omgruppert seg og sto fremdeles sterkt øst i landet. Kabila begynte også å hetse mot tutsiene i radio, noe som førte til at restene av den kongolesiske hæren, sammen med en sivil mobb, lynesjet alle mennesker som var eller mistenktes å være tutsier i Kinshasa (Ulriksen 2004). Fra banyamulengenes og Rwandas perspektiv var Kabila i ferd med å falle dem i ryggen.

Omtrent samtidig med Kabilas brudd med de tidligere forbundsfellene Rwanda og Uganda, valgte han å gi de gruvekontraktene, som hans økonomiske støttespiller AMFI var blitt lovet i forkant av regimeskiftet, til et sørafrikansk foretak (ATRC 2000). AMFI hadde nære bånd til Uganda og Rwanda, og dette kan dermed tolkes som ytterligere et forsøk fra Kabila på å forsterke sin posisjon gjennom å hevde sin uavhengighet.

Applisert på eskaleringsmodellen kan situasjonen liknes ved den fjerde fasen; *Gryende konflikt, postenighet eller postløsning*. Konflikten har vært igjennom de tre tidligere fasene og returnert til utgangssituasjonen, forholdene minner om dem i den første eskaleringsfasen. De mange involverte aktørene passer også beskrivelsen av en manifestert konflikt.

8.1.2 Nytt opprør

Seks dager etter at Kabila besluttet å utvise alle rwandisk militær, den 2. august 1998, startet de rwandiske tropper som forblitt i landet, sammen med lokale banyamulenger et opprør i Goma og Kinshasa (Nzongola-Ntalaja 2003). Det var klare paralleller med opprøret fra det samme området to år tidligere. Den store forskjellen var at det tidligere opprøret som ble ledet av Kabila, denne gang var rettet mot Kabila.

Hvis det ikke lengre fantes mulighet til kupp fra innsiden, måtte et initiativ for å avsette Kabila komme utenfra. På samme måte som to år tidligere, hvor invasjonen av Zaire ble forsøkt legitimert gjennom opprettelsen av AFDL, så startet Rwanda og Uganda også denne gang opprøret før dannelsen av *Rassemblement congolais pour la démocratie* (RCD), geriljagruppen som offisielt startet krigens andre fase. Lederne for Goma-opprøret var riktignok kongolesiske, Jean-Pierre Ondekane og Sylvain Buki, men de var også betrodde løytnanter i general Kabarebes arme, og utplassert på direkte ordre fra Kabarebe (ibid.).

Kabilas kampanje mot tutsier gjorde han populær i visse kretser men vekket stor vrede i Rwandas regjering. Rwanda som sammen med Uganda var de landene som mest aktivt bidro til at Kabila kom til makten i 1997, spilte også denne gang en sentral rolle i forsøket å frata Kabila makten. Offisielt dreide dette seg riktignok om et kongolesisk opprør. Før slutten av august var opprøret blitt organisert i organisasjonen RCD, en organisasjon med formål å representere spydspissen i kuppet mot Kabila (Kjos Fonn 2003, Nzongola-Ntalaja 2003). Parallellen til fase I er komplett.

”Operasjon Kitona”

To dager etter starten på krigens andre fase gjennomførte Uganda og Rwanda en dristig luftlandoperasjon den 4. august. Under ledelse av general Kabarebe (tidligere hær sjef i FAC) ble ca. 400 RPA soldater samt en ugandisk artilleritropp fraktet med fly til militærbasen Kitona, ca. 350 km vest for Kinshasa, der mellom 10 000 og 15 000 kongolesiske soldater oppholdt seg på Kabilas omstridte omskoleringsprogram. Mange av soldatene flyktet til Kongo-Brazzaville mens andre sluttet seg til opprørerne. En gruppe banyamulenge soldater fra FAC, som hadde kjempet sin vei ut fra hovedstaden etter at deres kaserner inne i byen hadde blitt angrepet, hadde også sluttet seg til de utenlandske soldatene. I løpet av noen få dager klarte denne styrken å ta kontroll over alle havnebyer og vannkraftverkene ved Inga-dammen. Dermed var hovedstaden avskåret fra havet og fra sine viktigste forsyningslinjer. Både sult og sykdom truet Kinshasa som følge av at den mistet både elektrisiteten og vannforsyningen. Opprørerne rykte raskt videre mot Kinshasa. Den 15. august flykter Kabila sammen med regjeringen fra hovedstaden til Lumumbashi (BBC 1998, M&G 1998, Bøås & Dokken 2002, Kjos Fonn 2003).

Operasjonen var langt på vei å lykkes. Men to ting skjedde som var viktig for hvordan krigen siden utviklet seg. For det første så strømmet unge menn til FACs kaserner for å la seg innrulleres i hæren. Det skjedde en regional mobilisering mot det som ble oppfattet som en invasjon av Rwanda og dets medløpere. For det andre så intervenerte angolanske regjeringsstyrker til støtte for Kabila, og angrep Kabarebes styrker i ryggen (Ulriksen 2004).

Angolanske styrker støttet av kampfly og helikoptre, samt erfarne sørafrikanske leiesoldater, rykket inn i DRK. Samtidig fløy Angolanske fly inn styrker fra Zimbabwe til Kinshasa. Disse ble sammen med angolanske styrker, Le Tigres og lokale styrker mobilisert i Kinshasa, kastet inn i forsvaret av byen. Opprørernes fremrykking ble stoppet bare fem kilometer fra

presidentpalasset i Gombe, Kinshasas rike bydel ved Kongoelven (ibid.). Hovedstaden og dermed Kabilas-regime var i hvert fall midlertidig reddet.

8.1.3 Konflikteskalering

Utover høsten 1998 utviklet snart det andre opprør seg til en vesentlig mer omfattende krig enn ved fase I. Det er denne andre fase i krigen som ofte er blitt omtalt som Afrikas første kontinentale krig, med den betydningen at krigen hadde deltakelse fra- og konsekvenser for store deler av kontinentet. Konflikten var igjen manifestert.

Opprørerne begynte å marsjere mot Kinshasa, men ble forhindret ved at Kabila ba om støtte fra andre land i regionen. Flere av regionens stater engasjerte seg nå i konflikten, dels på regjeringens side, dels på opprørernes. Angola, Namibia og Zimbabwe sendte styrker til Kabilas unnsetning. Også Tsjad og senere Sudan bidrog direkte, både med tropper og bombeflystøtte til hjelp for regjeringen. Øst i landet gikk mesteparten av den kongolesiske hæren med i opprøret, som ble forsterket med store styrker fra Rwanda, Uganda og Burundi. Disse styrkene rykket raskt frem i tre retninger. Snart stod styrker fra Rwanda, Uganda og Burundi mot styrker fra Angola, Namibia, Sudan, Zimbabwe og Tsjad (ICG 2000b, T/UI 2004, GS 2005).

Soldater fra Uganda og Rwanda sammen med opprørsgruppen *Mouvement national de libération du Congo* (MLC) tok raskt kontroll over den nordlige delen av landet, inkludert byen Kisangani. Til tross for at styrker fra Tsjad, Sudan og flere opprørsbevegelser fra Uganda møtte denne kolonnen, ble ikke opprørerne stoppet før de nådde grensen til den Sentralafrikanske Republikk og Kongo-Brazzaville. Da hadde også styrker fra både Angola, Zimbabwe og Le Tigres blitt satt inn mot dem (Ulriksen 2004). På dette tidspunkt var også opprørsbevegelsen svekket etter at det hadde begynt å slå sprekker i alliansen mellom Rwanda og Uganda, med følgen at opprørsbevegelsen var blitt delt i flere mindre grupper.⁹⁰

Mot det sentrale Kongo marsjerte andre opprørere sammen med styrker fra Rwanda. De tok snart den strategisk viktige byen Kindu, en større by med beliggenhet midt i landet. Denne kolonnen møtte hardt motstand fra den mer eller mindre samlede hutustyrke *Armée de Libération du Rwanda* (ALiR), som bestod av en sammenslåing av Interhamwe og de gjenværende og gjenoppbygde deler av Rwandas tidligere regjeringsstyrker ex-FAR. Også lokale kongolesiske militsgrupper som samlet seg i *Mai-Mai* bevegelsen eller *Forces d'autodéfenses populaire* (FAP) gjorde motstand. Opprørerne klare etter hvert å ta kontrollen over regionen i den forstand at den tok alle trafikkknutepunktene og byene. Men store deler av landsbygden forble utenfor deres kontroll. I skogskledde områder har dette ført til at relativt store avdelinger, på oppimot ca. 2000 soldater, kunnet utføre overraskelsesangrep mot ganske store byer som for eksempel Goma, Bukavu og Kindu (T/UI 2004, Ulriksen 2004).

Den tredje kolonnen rykket fremover i retning sørvest, mot det nordlige Katanga og grensen til Zambia og mot Kasai. Zimbabwe satte inn mesteparten av sine styrker, på det meste rundt 10 000 mann, i området rundt Kongos diamant hovedstad Mbuji-Mayi. Zimbabwe hadde fått store aksjeandeler i diamantproduksjonen i området, noe som kan tolkes som indikasjoner på hvilke strategiske vurderinger man gjorde seg i Harare før intervensjonen i DRK. Også styrker fra Angola, Namibia og sørafrikanske PMC (*Private Military Company*s) bl.a. *Executive Outcomes* ble satt inn i Kasai, sammen med deler av FAC.⁹¹ Men også i denne regionen var det ex-FAR, Interhamwe og flere hutugeriljagrunder fra Burundi, bl.a. *Forces*

⁹⁰ Se punkt 7.1.4.

⁹¹ For mer informasjon om PMCer generelt og *Executive Outcomes* spesielt henvises det til punkt 8.2.3.

pour la défense de la démocratie (FDD) og *Palipehutu-militsen*, som sto for mye av motstanden. Først når de rwandiske styrkene og deres allierte i RCD-Goma sto noen dagsmarsjer fra Mbui-Mayi, ble fremrykningen stoppet (Global Witness 2004b, Ulriksen 2004).

8.1.4 Vendepunkter

Lusaka-avtalen

Flere land engasjerte seg i meglingsforsøk, bl.a. Sør-Afrika, Zambia og Libya. Også flere internasjonale organisasjoner engasjerer seg, fremfor alt OAU og SADC. Zambisk mekling førte i juli 1999 frem til *Lusaka-avtalen*, som alle parter etter hvert sluttet seg til. Til tross for fortsatte kamphandlinger la Lusaka-avtalen likevel grunnen for et videre fredsarbeid, bl.a. i regi av OAU, SADC og FN. I 1999 opprettet FN en observatørmisjon MONUC.⁹² Sikkerhetsrådet autoriserte i februar 2000 etablering av ca. 500 observatører og 5000 mann i fredsbevarende tropper til DRK, men ved årets slutt hadde de bare lyktes å plassere ut noen hundre observatører (T/UI 2004, MONUC 2005).

Gjennom 1999 trappet Angola ned sitt engasjement i Kongo, som følge av en intensivering av den hjemlige krigen mot UNITA, men fortsatte likevel i likhet med UNITA, at spille en viktig rolle i Kongo-krigens utvikling. Etter betydelige tap trakk Tsjad ut sine styrker høsten 1999. Også Namibia gjorde det kjent at de ønsket å trekke seg ut så snart en fredsavtale var på plass med tilstedeværelse av internasjonale fredsstyrker (ICG 2000b, UNSC 2001).

Kisangani

Mellom den 14 og 17. august 1999 kom det til blodige konfrontasjonene mellom to fraksjoner av RCD i gruvebyen Kisangani, pga. strid om hvem som skulle representere opprørsgruppen i Lusaka-avtalen. Tidligere på året i mai var Gruppens leder, Enerst Wamba dia Wamba, avsatt til fordel for Emile Ilunga, men Wamba aksepterte ikke avsettelsen. Konsekvensen ble at det oppsto en RCD-gruppering i Kisangani, ledet av Wamba, og en annen i Goma, ledet av Ilunga. De militære trefningene mellom de to gruppene, trakk også inn Rwanda og Uganda i direkte kamper mot hverandre. Rwanda på Ilungas side og Uganda på Wambas. Hundretalls sivile kongolesere mistet livet i disse kampene (ICG 2000, Nzongola-Ntalaja 2003).⁹³

I juni 2000 bryter det på nytt ut strid mellom rwandiske og ugandiske tropper i Kisangani, under seks dager sloss de mot hverandre. Over 760 mennesker ble drept og ca. 65 000 tvinges fly ut i de omkringliggende skogene. Troppene braket sammen til tross for at de var allierte i krigen mot Kabila. Sikkerhetsrådet beordret nå begge land om å trekke sine styrker ut fra Kongo. I Rwanda og Uganda forsøkte myndighetene å tone ned betydningen av hendelsen (Smith 2003, T/UI 2004). For å tilfredsstille interessene bak engasjementet i Kongo fremstår begge landene som avhengige av hverandre, interne konflikter i alliansen ville kunne risikere at viktige målsettinger ikke ble oppnådd. Det kan virke som om de politiske lederne ikke hadde kontroll over sine tropper og at stridene egentlig var sammenstøtninger mellom lokale befalhavere om kontrollen over diamanthandelen i byen. Situasjonen medførte ikke et totalt sammenbrudd i alliansen, men den fremstår som om den var blitt vesentlig svekket.

⁹² Jf. ONUC s. 60.

⁹³ For mer informasjon om de kongolesiske rebellbevegelsene henvises det til punkt 8.3.

Kabila JR

Den 16. januar 2001, ble president Laurént Kabila skutt av en livvakt, som direkte etterpå selv ble skutt. Kabila fløys til Zimbabwe for pleie, men døde på veien. Uken før mordet hadde Kabila sparket tre generaler etter mye motgang i krigen. Etter mordet på Laurént Kabila rådde forvirring i noen dager, men så tilkjennegav DRKs regjering (med flere av Kabilas slektinger blant ministrene) at han skulle ettertredes av sin sønn Joseph Kabila. Presidentskiftet ga nytt håp for befolkningen som ønsket en ny giv både for innenlandske forhold og forholdet til utlandet. Den folkelige tålmodigheten med Laurént Kabila var slutt, folk flest betraktet han som en "elefant i en glassbutikk", som forverret en allerede vanskelig situasjon. Kongos nye statsleder varslet liberalisering av landets økonomi, og innledet sin regjeringstid med en reise til USA der han møtte flere mektige politiske og økonomiske aktører, bl.a. AMFI. Men makt skiftet innebar ikke noen umiddelbare forandringer i krigen. Angola, Namibia og Zimbabwe meddelte at de ikke tenkte å trekke tilbake sine tropper i nær fremtid (Kjos Fonn 2003, T/UI 2004).

8.1.5 Krigen fortsetter

Strategisk bruk av luftmakt var uvanlig. Mesteparten av kampene ble ført av bakkestyrker. Luftmakten ble brukt først og fremst til forsyning og til transport av tropper. De samlede beholdningene av kampfly for alle de ni statene som deltok i Kongo-krigen var i 2003 drøyt 200 st. Og selv om de fleste av de involverte partene i navnet hadde et flyvåpen, stod de fleste på bakken mesteparten av tiden. Til sammen hadde Uganda og Burundi mindre enn tjue kampfly, og Rwanda som fremsto som regionens kanskje sterkeste militærmakt hadde ikke noen i det hele tatt. For de som ønsket å avsette Kabila var dette ulykkelig. Angola og Zimbabwe har kunnet sette inn taktiske luftstyrker for å støtte egne tropper og for å hindre fremføring av fiendtlige tropper i enkelte kritiske faser (Ulriksen 2004). Det fremstår som sannsynlig at disse luftstyrkene har vært særlig viktige, sammen med panser og artilleri, i det åpne savannelandskapet i sør for å hindre den tredje kolonnens frammarsj mot diamant byen Mbui-Mayi.

Rwandas veltrente infanteri, med stor hjelp av amerikanske satellitt telefoner, vant ofte frem i skogskledde områder med få veier. Dette mot langt tyngre utrustede styrker fra Zimbabwe og Angola. Spesielt i regntiden når veiene var ufremkommelige for tunge panserkjøretøy (ibid.). Dermed oppsto en situasjon der de som ønsket å avsette Kabila ikke klarte å kaste tilbake sine motstandere fra savannelandet i sør, mens Kabila med allierte ikke var i stand til å rykke inn i de skogskledde områdene i øst.

Rebell offensiven stanset opp og partene var i slutten av 2002 mer eller mindre utmattet. RCD trakk seg tilbake til landets østre deler, der geriljaen begynte å befeste sine stillinger rundt byen Kisangani. Ved dette tidspunkt slo FN fast at de utenlandske styrkene i stigende grad konsentrertes i de områder med rike mineralforekomster (UNSC 2002, NRC 2004).

Krigen gikk inn i en stillstand der Kabila regjerte i hovedstaden Kinshasa samtidig som store deler av østre og nordre DRK okkupertes av opprørsarmeer. Landet ble i praksis delt i to, et østlig område som opprørerne støttet av Rwanda og Uganda kontrollerte, og et vestlig der Kabila kontrollerte sammen med allierte styrker fra Angola, Namibia og Zimbabwe. Fra 1998 til og med 2003 hadde regjeringen i Kinshasa bare kontroll over mindre enn halvparten av

Kart 21: Regjerings, RCD og MLC Kontrollert territorium i 2002 (BBC 2002).

landets territorium. De ulike opprørsbevegelsene kontrollerte mer eller mindre resten av landet sammen med enn rekke lokale militser. Enkelte av militsene mottok riktignok støtte fra Kinshasa, men alliansene skiftet stadig, og de fleste opererte mer eller mindre på eget initiativ.

For Kongo som stat, og for den kongolesiske befolkningen sin del, så representerte krigen en mulig fare for at landet skulle bli delt. Den østlige delen av landet var i opprørernes hender, bl.a. den del av landet som etnisk, geografisk og også infrastrukturmessig er nærmere knyttet til de østafrikanske statene Rwanda, Burundi og Uganda enn til den kongolesiske sentralregjeringen.

Den nye kongolesiske presidenten Joseph Kabila, som kanskje i utgangspunktet var tiltenkt som nikkedukke, satte seg snart i respekt. Han kvittet seg med flere av farens gamle ministre og tillot på nytt partipolitisk virksomhet. Det blåstes ny fart i fredsforhandlingene og snart nåddes en politisk løsning ved forhandlingsbordet i Pretoria. De utenlandske troppene skulle trekke seg ut samtidig som Kabila skulle avvæpne Interhamwe, og en kongolesisk samlingsregjering, som også tok opp i seg alle de store opprørsbevegelsene, skulle dannes (Bøås & Dokken 2002, Kjos Fonn 2003).

Bilde 20: Rwandiske tropper på vei ut fra Kongo (Chinadaily 2004).

FN-styrken MONUC ble forsterket til å omfatte ca. 5500 mann, men denne var fremdeles underbemannet og fikk egentlig først praktisk betydning fra midten av 2003 (MONUC 2005). Etter avtalen i Pretoria ble de fleste utenlandske soldater trukket ut fra DRK, og som følge minsket konfliktintensiteten i de fleste deler av landet. Men flere mindre konflikter ble fremdeles utkjempet. Disse dreide seg, i følge FN (UNSC 2002 & 2003), hovedsakelig om kontroll over mineraler, jordbruksproduksjon, jord og også om skatteinntekter. Ulike grupper med bånd til Rwanda, Uganda, Zimbabwe eller den kongolesiske regjeringen profiterer sammen med sine uoffisielle arbeidsgivere på disse konfliktene. Et nettverk med selvfinansierende krigsøkonomi rundt mineralekspløtering har blitt bygget opp. Dette kommer jeg tilbake til under punkt 8.4.

Kongo-krigen står rent militært i sterk kontrast til vestens høyteknologiske felttog slik de artet seg i Irak våren 2003, Afghanistan i slutten av 2001 eller i Kosovo 1999. Krigen står også i kontrast til hvordan konvensjonelle mellomstatlige kriger har blitt utkjempet andre steder i verden gjennom mesteparten av 1900-tallet. Det råder et sterkt misforhold mellom størrelsen på krigsteatret, i geografisk forstand, og størrelsen på de involverte aktørenes militære kapasitet. Når ingen av partene har vært i stand til å kontrollere større territorier, har man bare

unntaksvis fått klare frontlinjer som strukket seg gjennom landet. Det virker som om kampene isteden hovedsakelig har stått om økonomisk og strategisk viktige lokaliteter, som byene, gruvene og sentrale trafikk-knyttepunkter (f.eks. bruer og flyplasser). Partene har klart å kontrollere disse, men ikke landsbygden rundt dem, noe som ført til flere langvarige beleiringer.

8.2 En internasjonal konflikt

Kongo-krigens andre fase fremstår som meget kompleks, ikke bare DRKs egen fremtid ble omhandlet. Den innbefattet også flere av regionens gamle konflikter som nå ble utkjempet delvis på kongolesisk territorium, med internasjonale politiske og økonomiske interesser på spill.

8.2.1 Global geopolittikk

Landene i kjernen av ”de store sjøenes region” har en stor påvirkning på den større politiske økonomien og geopolitikken rundt Nilen, der andre parter inkluderer Egypt, Sudan, Etiopia og Eritrea (Nzongola-Ntalaja 2003). Det nye opprøret med de nye alliansene medførte i et kontinentalt perspektiv at den politisk-militære aksens som særlig USA hadde arbeidet for, falt sammen.

Som tidligere belyst i kapittel 7 hadde USA allerede fra før et godt forhold til Uganda. USA etablerte i midten av 1990-tallet også et nært samarbeid med regjeringene i Rwanda, Angola, Eritrea og Etiopia (ATRC 2000, Tygesen 2001). Etter folkemordet og borgerkrigen i Rwanda 1994 kom et anti-fransk og pro-ugandisk regime til makten i Kigali, direkte støttet av Uganda, indirekte av Eritrea og Etiopia. Sammen med Angola var det denne østafrikanske koalisjon som var hovedansvarlig for å styrte USAs tidligere nære allierte Mobutu og innsette Kabila og AFDL, som et nytt USA vennlig regime i Kongo.

Uganda har lenge hatt et godt anseende i vesten, og blitt sett på som en slags liberalismens fyrstårn i Afrika, som til tross for noen demokratiske mangler går bra økonomisk. En annen trolig årsak til at Uganda og USA lenge vært allierte er at USA betrakter Museveni som en viktig støttespiller og motvekt mot Sudan og den truende verdensislamismen. Men den nye sentralafrikanske konstellasjon sprakk når Rwanda og Uganda i 1998 vendte seg mot Kabila, samtidig som Eritrea og Etiopia var engasjert i en grensekrig seg imellom. Konsekvensen ble at det oppstod en geografisk omfattende konflikt hvor to grupper afrikanske land stod på hver sin side i en aktiv krig.

Etter selvstendighetsbølgen i Afrika har Frankrike opprettholdt åtte forsvarsavtaler og 24 avtaler om militærassistanse med tidligere kolonier. I tillegg til en rekke militære baser i Afrika har Frankrike etablert *Force d' action rapide*, bestående av fem enheter med til sammen 45 000 mann, som på kort varsel skal være i stand til å intervensere nesten overalt i Afrika fra sine baser i Frankrike. I flere av avtalene mellom Frankrike og de tidligere koloniene ligger bl.a. bestemmelser om franske særrettigheter til strategiske naturressurser (Bøås & Dokken 2002).

Europa er generelt, og Frankrike spesielt, i stor grad avhengig av strategiske afrikanske råvarer. Blant annet er DRK med i en utvalgt gruppe afrikanske land som spiller en avgjørende rolle for Frankrikes satsning på atomindustri, og import av kobolt og kobber til

annen høyteknologisk virksomhet. Frankrikes avhengighet av energi fra Afrika økte fra 30 % i 1930 til 80 % i 1989 (Bøås & Dokken 2002, SNL 2005).

Attraktive naturressurser, fremst olje og kobolt, har ført til at også Kinas engasjement i Afrika har økt. I løpet av Kongo-krigen vokste Kinas rolle som leverandør av våpen og andre militære tjenester. Ifølge offisielle zimbabwiske kilder var Kina Kabila-regimets viktigste våpenleverandør, mens Angola og Libya var de viktigste bidragsyterne til å finansiere Zimbabwes militære innsats i DRK (Global Witness 2004b, Ulriksen 2004).

8.2.2 Regionaldimensjon

Oppgavens sjette kapittel har allerede forsøkt å belyse og analysere bakgrunnen til de regionale aktørene som engasjert seg i Kongo-krigen. Mye av motivasjonen hos disse aktørene er å finne, direkte eller indirekte, i dette fundamentet.

Angola, Namibia og Zimbabwe intervenerte til støtte for Kabila ved et felles initiativ etter at Kabila ba om hjelp hos SADC som Kongo gikk inn i 1997, ikke minst etter ønske av Zimbabwe. Drivkraften bak SADC initiativet var også Zimbabwes president Robert Mugabe, som forsøkte å få med flere land til unnsetning for Kabilas regjering. SADC var lenge sterkt splittet i spørsmålet men anerkjente til slutt retten i å intervenere til støtte for Kabila. Sammen med Angola og Namibia offentliggjorde Mugabe at motivet for engasjementet var å komme SADC medlemslandet Kongo til unnsetning (Kjos Fonn 2003, Nzongola-Ntalaja 2003). Alliansen mellom de tre landene Zimbabwe, Namibia og Angola går, som vi har sett under punkt 6.8, langt tilbake og har sin bakgrunn i FLS og kampen mot apartheid. Fra deres perspektiv var SADC medlemmet Kongo utsatt for aggresjon fra Rwanda og Uganda.

Tsjadiske myndigheter har forklart sin deltakelse i krigen som en form for takknemlighet for den militære støtten landet fikk under sine egne urolige år på 1980-tallet (Nzongola-Ntalaja 2004). Sannsynligvis hadde også Frankrike og allierte sentralafrikanske land, med geopolitiske interesser i Kongo, påvirkningskraft for Tsjad sin beslutning om involvering i krigen. Kabila-regimet mottok på det politiske plan støtte særlig fra de frankofone landene i Sentral-Afrika. Disse var ifølge Nzongola-Ntalaja (2003) motiverte ut fra et ønske om å knytte Kongo nærmere mot CEEAC, istedenfor mot det anglofone sør (SADC) eller øst (EAC). Det var for eksempel Libya som betalte, og arrangerte, transporten av tsjadiske soldater til slagmarken i Kongo (ATRC 2000).

Rwanda hadde fått tillatelse til å fly over angolansk territorium i *operasjon Kitona*, og det virket på forhand som om Angola hadde gitt en stille godkjenning av Kagames plan for en ny invasjon av Kongo. Tross alt hadde Angola sammen med Rwanda og Uganda vært kjernen i alliansen som styrtet Mobutu. Regimet i Angola hadde også uttrykket irritasjon over Kabilas manglende vilje og/eller evne til å til å gjøre noe med UNITA, som fremdeles opererte i Kongo. Sett i betraktning at Angola etter afrikanske forhold var en mektig militærmakt fremstår det som merkelig at Rwanda ville gitt seg inn i en så pass risikabel operasjon om lederne i Kigali visste at Angola ville forsvare Kabila. Ulriksen (2004) fremlegger en hypotese der Angola ikke var blitt informert om gjenvæpningen av tidligere Mobutu tropper på Kitona basen. Det var den tidligere FAZ generalen Baramoto som var arkitekten bak denne planen og han var kjent for å ha sterke bånd til Jonas Savimbi og UNITA (ibid.). Zaïre hadde under Mobutu aktivt støttet

Bilde 21: Angolanske soldater i Kongo (BBC 2001b).

UNITA, og når UNITA ble sterkt presset i slutten av 1990-årene trakk mange av styrkene seg over grensen til Kongo. Hvilket medførte at også en front i Angolas borgerkrig ble lagt til DRK. Fra Luandas perspektiv ville et nytt regime som inkluderte Baramoto og andre tidligere mobutister representerte en direkte trussel mot Angola. Også for Namibia og Sudan fantes sikkerhetsinteresser å ivareta. I likhet med Angola fryktet Namibia UNITA som utført flere angrep nord i Namibia og samarbeidet med Caprivi-opprørerne. For regjeringen i Khartoum fantes sannsynlig dels et ønske at Kongo burde orientere seg mer mot nord, og dels var DRKs territorium blitt til en arena for konflikten med Uganda, noe som utvilsomt virket motiverende for involvering i krigen.

Angola benyttet muligheter til å komme inn på den kongolesiske oljesektoren, og har sikret seg kontroll på over 60 prosent av den lukrative petroleumsindustrien i landet (T/UI 2004). Angolske *Sonangol* har sammen med kongolesiske myndigheter dannet *Sonangol-Congo*. Foretaket er et av de som FN (2002) utpekte som engasjerte i plundring av Kongos naturressurser. Opprettelsen av *Sonangol-Congo* kan tolkes som en kompensasjon for Angolas engasjement i Kongo-krigen. Den Kongolesiske oljesektoren er forholdsvis liten sammenliknet med andre naturressurser i DRK. Men de siste årene har oljen likevel vært en viktig inntektbringende ressurs pga. den store etterspørselen og det faktum at sektoren hele tiden hvert relativt veldreven.

I Zimbabwe var det kostbare engasjementet i Kongo omstridt, og ble også som vi sett kritisert av flere bistandsyttere. Men det virker ikke som om Angola var et eneste landet som President Kabila betalte med ulike naturressursrettigheter som motytelse for krigsinnsatsen. Namibia og Zimbabwe har begge fått omfattende gruverettigheter i diamantsektoren. Zimbabwe har i tillegg inngått avtaler i andre deler av mineralindustrien og også sikret seg rettighetene til å ta ut kongolesisk tropisk tømmer i et område på hele 33 millioner hektar, videre har landet fått lukrative kontrakter både i våpenindustrien og i Kongos byggsektor (Global Witness 2004b).

Opprørernes viktigste militære støtte kom fra Rwandas regjeringsstyrker *Armée patriotique rwandais* (APR) og fra Ugandas *Ugandan People's Defence Force* (UPDF), i tillegg til desertører fra den kongolesiske regjeringshær, FAC (Nzongola-Ntalaja 2004). Uganda, Rwanda og Tanzania hadde samtlige tidligere sendt militære instruktører til FAC. Instruktører som av Kabila i august 1998 hadde blitt beordret å forlate landet. Konflikten i Rwanda og Burundi, der de to folkegruppene tutsi og hutu kjemper mot hverandre, har som tidligere analysert sitt utspring langt tilbake i tid. I Kongo-krigen ble denne konflikt delvis utkjempet på kongolesisk territorium. Hutumilits fra begge land hadde søkt tilhold i det østlige Kongo, hvorifra de rettet angrep mot mål i sine respektive hjemland. Den rwandiske regjeringens offisielle begrunnelse for å støtte opprøret var i likhet med det første opprøret å bekjempe disse hutustyrkene, som i 1994 stod bak folkemordet i Rwanda, og som fortsatt utførte terrorangrep mot sivile i Rwanda fra baser i Kongo. Den samme begrunnelse hadde regjeringen i Burundi. Den tutsidominerte burundiske regjeringshæren ønsket å redusere manøvreringsrommet til hutumilitsene FDD og *Palipehutu*, som begge opererte fra baser øst i Kongo. Burundi intervensjoner likevel i konflikten i langt mindre utstrekning, og ”mer uoffisielt”, enn Rwanda og Uganda.

Ugandas motiv for deltakelse i krigen virker å være lignende. Flere ugandiske opprørsgrupper med baser i Kongo fortsatte å angripe mål i Uganda. Fra et regional strategisk perspektiv så hadde Uganda sammen med Tanzania tatt til orde for at Kongo burde orientere seg mot den nye organisasjonen EAC, formelt etablert i 1999, istedenfor mot SADC. Uganda har sammen

med Rwanda fremholdt at de i tillegg til umiddelbare sikkerhetsvurderinger også ønsket å bidra til en politisk løsning på Kongo-krigen (BBC 2001, ISS 2005).

Det er mye som tyder på at tilgangen, legalt eller illegalt, til Kongos naturressurser i den regionale dimensjon etter hvert blitt en motivasjon for å holde krigen i gang. Under krigen andre fase eksporterte Uganda store mengder gull, sett i forhold til hva landet utvinner innenfor egne grenser. I 2000 eksporterte landet 10,83 tonn, men utvant bare 0,0044 tonn i egne gullforekomster. Ugandas eksport av diamanter var i 2000 oppe i 35 000 karat. Uganda hadde før krigen ikke noen eksport av diamanter i det hele tatt, og det er heller ikke registrert diamanforekomster i landet. Rwandas eksport av koltan hadde i 2002 økt fra 83 tonn til 1440 tonn. Også Rwandas eksport av diamanter og gull økte i 2002 (UNSC 2002 & 2003). Fra et perspektiv der Uganda og Rwanda ikke ønsket å styrte Kabila-regimet men kun å tilvareta sine sikkerhetsinteresser, så fremstår ”operasjon-Kitona”, med landsetting av tropper på ca. 2000 kilometers avstand fra grensen mellom landene, som meget merkelig.

8.2.3 Ikke-statlige aktører

Det er først når man utvider listen over aktører til å også omfatte alle de ikke-statlige aktørene, som det er mulig å få et realistisk bilde av denne krigen. Da Kongo-krigen startet var allerede mange væpnete bevegelser, som var i opprør mot sine respektive regjeringer, til stede i Kongo.

Et titalls væpnete grupper, som fra baser på kongolesisk territorium sloss mot regjeringene i Rwanda, Uganda og Burundi, sto nå altså sammen med Kabila. Noen hadde fått Kabilas velsignelse til å operere fra DRK, andre fremstår som for sterke til at FAC kunne gjøre noe med dem. Hutustyrken ALiR utgjorde trolig Kabilas viktigste allierte, og stilte med kanskje 50 000 mann, altså med en langt større kontingent enn Kongo selv. Kvaliteten på troppene og utstyret var også langt bedre i disse avdelingene enn i den kongolesiske hæren (Ulriksen 2004).

Også to større geriljagrupper fra Burundi *Palipehutu-militsen* og FDD, samt fem geriljabevegelser fra Uganda, hvorav flere mottok støtte av Sudan, deriblant *Alliance of Democratic Forces* (ADF) og *Lord's Resistance Army* (LRA), kjempet på Kabilas side. Disse utnyttet den svake kongolesiske statens mangel på styring i Øst-Kongo til sin kamp mot de burundiske og ugandiske regjeringene. Sudan hadde under en lengre tid infiltrert våpen og soldater inn i Uganda til LRA, gjennom Kongos nordøstlige deler. Uganda brukte i sin tur dette som et argument for å støtte de kongolesiske opprørerne. Også soldater lojale til den tidligere ugandiske president Idi Amin sluttet seg til det sittende regimet (T/UI 2004, SNL 2005).

Mot regjeringen sto en allianse av en rekke kongolesiske opprørsgrupper, disse granskes under punkt 7.3.1. Men disse samarbeidet også mer eller mindre med den angolanske geriljagruppen UNITA, og også med ulike sørsudanske geriljagrupper som opererte med Ugandisk støtte. Nzongola-Ntalaja (2003 & 2004) rapporterer at alle disse geriljabevegelsene, på begge sider i krigen, stadig har ekspløatert DRKs naturressurser.

Helt på toppen av dette kom i tillegg et betydelig antall leiesoldater og PMCer, innleid av de mange statene som på begge sider deltok i krigen. PMCer er private leiesoldatselskaper eller sikkerhetsselskaper. Privatisering av sikkerhet utgjør ikke i seg selv et afrikansk fenomen, men flere slike afrikanske selskaper har dukket opp også utenfor Afrika, bl.a. i Afghanistan og Irak. Sørafrikanske *Executive Outcomes* (EO) hører til de som gjort seg mest bemerket, og

har vært involvert i en rekke kriger, de mest kjente operasjonene før Kongo var de i Angola og Sierra Leone. På begge disse steder var foretaket innleiet av regjeringen og engasjert i strid mot opprørsstyrker som truet hovedstaden eller strategiske naturressurser. EO ble ledet av tidligere offiserer fra Sør-Afrikas *Civil Co-operation Bureau*, apartheidstatens hemmelige tjeneste. Formelt ble EO oppløst i 1999, men flere sentrale skikkelser besitter fremdeles styreverv i den London baserte paraply organisasjonen *Plaza 107 Ltd*, gjennom hvilken EO tidligere har fått tilgang til militærutstyr. For eksempel avansert elektronisk overvåkningsutstyr, stridsvogner, kamphelikoptre og jagerfly. *Plaza 107 Ltd* innbefatter også andre leiesoldatselskaper, bl.a. *Sandline*, også flere flyselskaper og gruveselskaper, for eksempel *Diamond Works* inngår i organisasjonen (Bøås & Dokken 2002).

8.3 Nasjonaldimensjon

8.3.1 Kongolesiske opprørere

Mot den sittende regimen

De forskjellige nasjonale opprørsgruppene har egentlig bare en ting til felles, deres motstand mot Kabila. Bortsett fra de personer som tidligere jobbet i Bugaras AFDL-administrasjon, finnes det ikke noen forbindelser mellom de ulike fraksjonene, og de har heller ikke noen felles ideologisk plattform. Den viktigste kongolesiske opprørsgruppen er RCD, som ble dannet i slutten av august 1998, og ble støttet (noen vil mene ble dannet) av Uganda, Rwanda og Burundi.

RCD var i begynnelsen en ad-hoc koalisjon av forskjellige anti-Kabila styrker. Den bestod hovedsakelig av tre grupper: Tilhengere til Professor Ernest Wamba dia Wamba, en historie professor ved University of Dar es Salaam. Wamba var kjent som en Mobutu kritikere med nære bånd til Uganda; tidligere medlemmer fra AFDL, blant de mest fremstående er Azarias Ruberwa, Moise Nyarugabo, Deogratias Bugera og Dr. Bizima Karaha; og tidligere mobutister under ledelse av Lunda Bululu, tidligere statsminister under Mobutu (Nzongola-Ntalaja 2003 & 2004, Global Witness 2004a).

Mesteparten av soldatene i RCD er enten av tutsiherkomst eller misfornøyde tidligere FAC-soldater som deserterte. Som følge av indre motsetninger ble RCD, i mai 1999, delt opp i to fraksjoner. RCD-Goma under ledelse av Dr. Emile Ilunga, med støtte fra Rwanda og RCD-K-ML under ledelse av Professor Wamba, med støtte fra Uganda (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004).

Dr. Ilunga, er en medisindoktor som tidligere representert Kabilas PRP i Europa, og frem til 1996 ledet *Le Tigres* i Angola. Det er tydelig at han spilte en viktig rolle med å få med disse troppene i alliansen mot Mobutu i krigens første fase. Kabila og Ilunga hadde en avtale om at når Mobutu var fratatt makten så skulle Kabila bli president og Ilunga visepresident. Men når Kabila tok på seg presidentskapet og dannet et nytt enmannsstyre, ble Ilunga sidesatt og framsto deretter som en av Kabilas fremste antagonister. Ilunga var president av RCD-Goma fra mai 1999 og frem til han ble erstattet av Dr. Adolphe Onusumba den 28. oktober 2000 (Kjos Fonn 2003, Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a).

Den 16. juni 2003 tok Ruberwa, som nylig blitt utnevnt til visepresident i overgangsregjeringen, over som president i RCD-Goma. Onusumba på sin side ble utnevnt til forsvarsminister i overgangsregjeringen. Både Ruberwa og tidligere nevnte Nyarugabo har

bakgrunn som advokater i Lubumbashi før krigen, begge med nære bånd til Kabila.⁹⁴ Nyarugabo besatte tidligere den strategiske posisjonen som Kabilas private sekretær, mens Ruberwa hadde virket som rådgiver til Dr. Karaha, som i sin tur tidligere var Kabilas utenriksminister. Det foreligger relativt lite informasjon om Dr. Karaha selv. Han avsluttet sin medisintutdanning ved et sørafrikansk universitet og hevder selv at han er etnisk banyamulenge, noe som er allment betvilt i Kongo (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004).

Bugera har allerede blitt presentert som lederen for ADP, som ble generalsekretær i AFDL etter sammenslåingen. Når Kabila vendte ryggen til Rwanda oppstod sannsynlig en verdikonflikt dem imellom, grunnet Bugeras nære forbindelse til RPF. Som tidligere nevnt finnes også indisier på at Bugera var involvert i et mislykket kuppforsøk rettet mot Kabila, noe som kan ha vært et medvirkende motiv til Kabilas beslutning om å utvise all rwandisk militærpersonell.

Mobutistene i RCD-Goma besto delvis av medlemmer fra Mobutus *nomenklatura* som søkte etter retur til makten og delvis av offiserer fra de tidligere zairske regjeringsstyrkene FAZ.⁹⁵ De sluttet seg til ledelsen for motstandsbevegelsen, sannsynlig delvis motiverte ut fra et ønske å hevne det tidligere nederlaget mot Kabila. De mest fremstående Mobutistene innbefatter; Vincent de Paul, Lunda Bululu, Alexis Thambwe Mwamba og Kin-kiey Mulumba samt generalene Ondekane og Buki. De tjenestegjorde alle på et tidspunkt i RCD, som henholdsvis innenriksminister, utenriksminister, talsmann, hær sjef, andre visepresident, og leder for etterretningstjenesten (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a).

En annen fremtredende person involvert i opprørsbevegelsen er Arthur Zahidi Ngoma, han var leder i forgjengeren til RCD. Han hadde tidligere jobbet i *United Nations Educational Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) og nettopp sluppet ut fra Kabilas fengsel, hvor han hadde sittet for å ha deltatt i ulovlig politisk virksomhet. I slutten av august 1998, når gruppen fikk navnet RCD, ble han erstattet med Wamba. Etter noen måneder i RCD-Goma sluttet Ngoma fra RCD, etter å ha hevdet at gruppen som han selv en gang ledet, nå helt ble styrt fra Rwanda. Ngoma ble senere en av de fire viseministrene i overgangsregjeringen, sammen med Abdoulaye Yerodia Ndombasi og tidligere nevnte Bemba og Ruberwa (Kjos Fonn 2003, Nzongola-Ntalaja 2003).⁹⁶

RCD-Goma har kontrollert store deler av Nord- og Sør-Kivu samt deler av Maniema, Orientale og Katanga, samt handelen av bl.a. diamanter, gull og koltan fra disse områdene (Global Witness 2004a).

Etter et kupp ble Professor Wamba fratatt sin stilling som president i RCD, våren 1999. Wamba trakk seg tilbake til Kisangani med sine støttespillere hvor de dannet RCD-Kisangani. Men motsetninger mellom Uganda og Rwanda, som delvis skyldes Ugandas støtte til Wamba, førte til blodige konfrontasjonene mellom rwandiske og ugandiske tropper i Kisangani, i august 1999. Som følge flyttet Wamba fraksjonen til Bunia, en by nær grensen til Uganda. Med hensikt å styrke støtten fra Uganda reiste Wamba til Kampala, hvor han dannet RCD-ML (*Mouvement de Libération*) med Mbusa Nyamwisi og Tibasima Ateenyi som visepresidenter. Disse bygde snart opp sine egne maktsenter i nordøstre Kongo. Etter hvert som deres makt økte prøvde de å motarbeide Wamba. RCD-ML vokste så mye at RCD-K

⁹⁴ Kabila er fra byen Likasi rett utenfor Lubumbashi (Wikipedia 2005).

⁹⁵ Begrepet "nomenklatura" har sin opprinnelse som betegnelse for det øvre embetsmannssjiktet i tidligere Sovjetunionen, og har med tiden blitt synonym for "herskende klasse" (Caplex 2004).

⁹⁶ Yerodia Ndombasi var tidligere utenriksminister under Laurent Kabila (Nzongola-Ntalaja 2003).

tapte sitt selvbestemmende Soldater lojale til Wamba braket sammen med de lojale til Nyamwisi. Nivået av avhengighet til Uganda var så stor så at de to fraksjonene måtte til Kampala for å avgjøre fraksjonens fremtid. Det virker som om Uganda aksepterte at det var Nyamwisi som hadde overtaket, de skiftet i hvert fall sin støtte over til han. Wamba satt som president for RCD-K-ML frem til 19. november 2001, da han erstattes av Nyamwisi (Nzongola-Ntalaja 2003, Global Witness 2004a).

Presumptivt var hensikten med dannelsen av RCD at gruppen skulle fremstå som et troverdig nasjonalt alternativ til Kabila-regimet. RCD oppnådde aldri denne posisjon. For de fleste kongolesere fremsto de som Rwandas og Ugandas høyre hånd, båndene til Rwanda var for åpenbare.

Fortsatte interne strider førte til at RCD-K-ML ble alt svakere og kontrollerte etter hvert bare et lite område nord i Nord-Kivu, Ituri og deler av Orientale-provinsen (Global Witness 2004a). Naturressurser i disse områder inkluderer hovedsakelig gull og koltan.

Med forhåpninger om større legitimitet, gjennom ledere med forankring i befolkningen, sluttet seg i slutten av november 1998, en tredje gruppering til opprørene, MLC. MLC ble dannet som en respons på bristen av støtte blant den kongolesiske befolkningen for RCD. MLC startet en ny front mot Kabila i Mobutu familiens hjemmeprovins Equateur i nordvestre DRK. MLC ble ledet av forretningsmannen Jean-Pierre Bemba, og støttet av Uganda. MLC gjorde seg først kjente når de angrep og beseiret en stor tsjadisk styrke nær Aketi i Equateur-provinsen, november 1998 (Kjos Fonn 2003, Global Witness 2004a).

Jean-Pierre Bemba er knyttet til Mobutus-regime, dels gjennom sin far forretningsmannen og millioneren Bemba Solana, og dels gjennom sin søster som er kone til en av Mobutus sønner. Jean-Pierre Bemba skiller seg ut blant opprørslederne da han ikke har noen tidligere politisk eller militær bakgrunn. Med støtte fra Museveni klarte han likevel å fremstille seg selv som en troverdig politisk aktør i Kongo. Valget å grunnlegge opprørsgruppen i Equateur-provinsen nordvest i landet, området han selv kommer ifra virker å ha fungert i Bembas favør, gjennom å mobilisere bred støtte blant innbyggerne som tidligere ikke opplevd noe annet enn undertrykkning og marginalisering fra Kabilas-regime. Men det har likevel vært vanskelig for Bemba å fremstille seg selv som et nasjonalt alternativ, med tanke på hans nære bånd til Uganda og noen av Mobutus tidligere generaler (Nzongola-Ntalaja 2003, T/UI 2004).

MLC var i 2001 en sentral støttespiller for regimet i Sentral Afrikanske Republikken (CAR) når et kuppforsøk ble slått ned. Til tross for at MLC bare to år tidligere utkjempet harde kamper mot styrker fra Tsjad, så beskyttet de nå sammen styrker fra Tsjad og Libya, CARs daværende presidenten Patassé. Den tidligere presidenten Kolingba som ledet opprøret ble på sin side støttet av generaler fra Rwanda og leiesoldater fra Rwanda og Angola (Ulriksen 2004).

I tillegg til RCD-Goma, RCD-K-ML og MLC sluttet seg *Union des républicains nationalistes pour la libération* (URNL) til fronten. Etter Mobutus fall fra makten i DRK involverte seg mange av hans tidligere soldater i borgerkrigen i Kongo-Brazzaville. URNL utgjorde til største delen av ca. 1500 soldater fra DSP, spesialgarden til tidligere president Mobutu. Etter å ha søkt tilflukt og kjempet i borgerkrigen i Kongo-Brazzaville, vendte URNL i 1999 tilbake til hjemlandet. Etter hvert smeltet URNL inn i MLC (Bøås & Dokken 2002, Ulriksen 2004).

Utviklingen med stadig disintegrasjon i begge RCD gruppene fortsatte i begynnelsen av 2001. RCD-Goma var på dette tidspunkt bare en skygge av sitt tidligere selv, de erfarne og fremtredende personene hadde forlatt gruppen en etter en, og RCD-ML liknet mest på en fiksjon. Samtidig slet MLC med sin image, da de til stor del finansieres av tidligere mobutister (Nzongola-Ntalaja 2003).

Med den sittende regimen

I de østlige provinsene klarte ikke FAC at stå imot rwanderne og deres kongolesiske allierte i RCD-Goma. I sin jakt på hutumilitsen gikk RPF og RCD meget hardt frem mot lokalbefolkningen. Gjennom mange år har i disse landsdelene, spesielt i Kivu og Ituri, flere lokale militsgrupper og borgervern operert under benevnelsen *Mai-Mai* eller FAP. Disse bestod i utgangspunktet av bevæpnede ungdomsgjenger som ble dannet med hensikt å forsvare hjemtraktene fra enhver inntrenger. Noen av disse var knyttet til en folkegruppe mens andre var mer sammensatte. RCD-Gomas harde fremfart var lite populært, og flere av disse gikk i 1998–99 inn i konflikten på hutumilitsen side og sloss mot RCD-Goma og den rwandiske hæren. *Mai-Mai* gruppene samlet seg over tid i en slags løs allianse med Kabilas regjering (Kjos Fonn 2003, Global Witness 2004a).

Bilde 22: Kongolesiske regjeringssoldater (BBC 2005).

I den lokale dimensjonen fantes det i tillegg, i begge fasene, en rekke små opprørsgrupper som kjempet for sine egne høyst varierende mål. Bare i den lille provinsen Ituri, i DRKs nordøstlige hjørne, sloss angivelig 12 forskjellige militsgrupper om makten våren 2003 (ICG 2003a).

Det virker ikke som om det blant kongoleser flest fantes noen støtte verken til regjeringssiden, opprørerne eller for den delen til de utenlandske troppene. Unntatt muligens Bembas MLC, som i sin egen provins (Equator-provinsen) hadde en visst folkelig støtte.

Oversikt av krigens hovedaktører; fase II

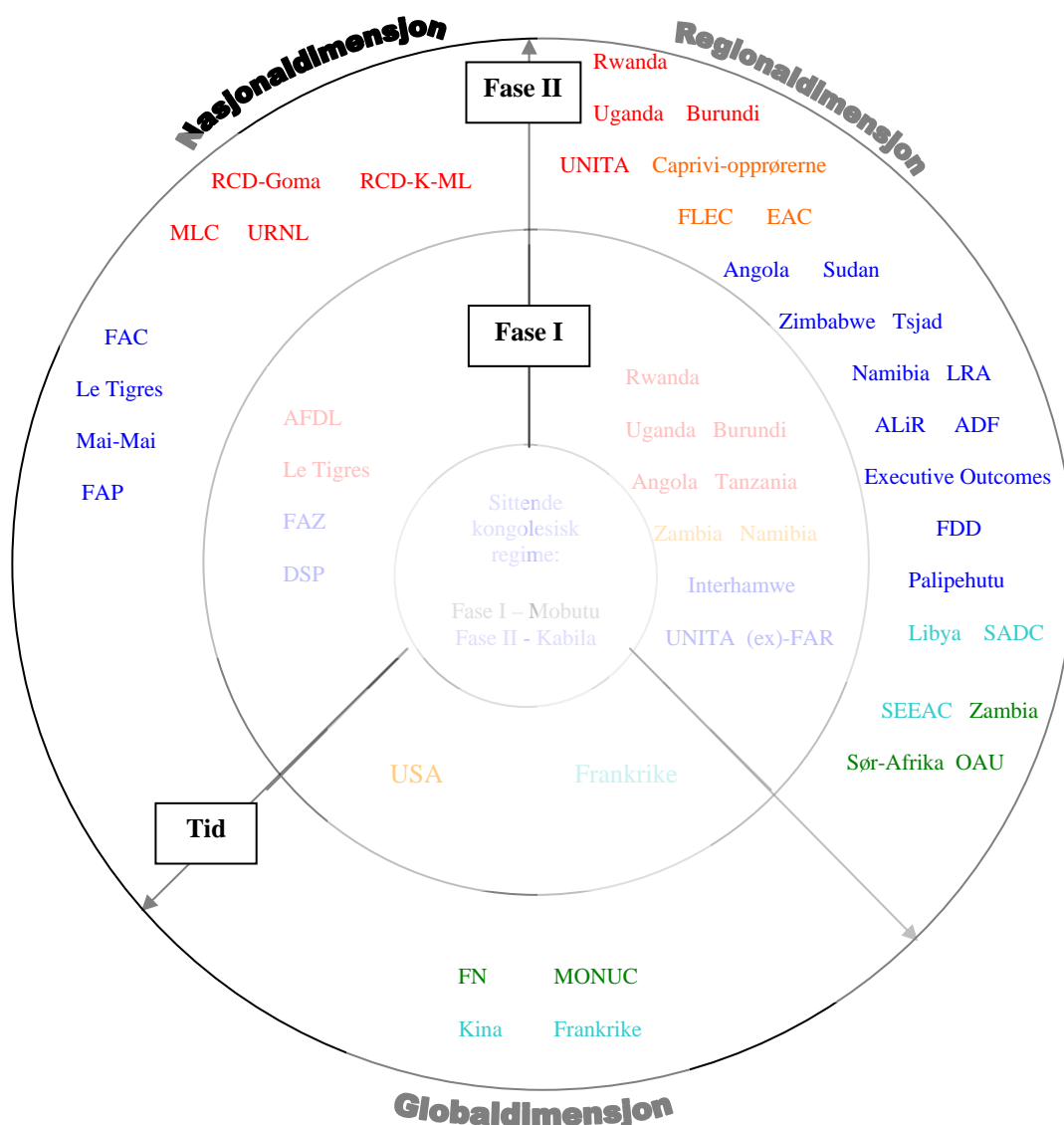

Fig. 20: Oversikt av krigens hovedaktører i geografiskedimensjoner, kronologiske faser og allianser. Fargekoden i figuren illustrerer alliansene mellom aktørene i hver fase: **Rød** – ønsker å avsette den sittende regimen, deltar med tropper. **Oransje** – ønsker også å avsette den sittende regimen, støtter **rød** på ulike måter, men sender ikke offisielt egne tropper. **Grønn** – offisielt nøytralt, men som likevel har påvirkningskraft på krigens utvikling. **Turkise** – støtter den sittende regimen på ulike måter, men sender ikke offisielt tropper. **Blå** – forsvarende den sittende regimen med militære midler. Figuren anskueliggjør også krigens utvikling fra fase I (1996-97) til fase II (1998-2004). Mer detaljert informasjon om de forskjellige aktørene og disse allianser finnes i teksten.

8.4 Krigsøkonomien etter Pretoria

Selv om det virker å finnes primære sikkerhetspolitiske motiver som delvis kan forklare krigsdeltakelsen og tilstedeværelsen for de fleste regionale aktører, så er det mye som tyder på at det også finnes betydelige kommersielle interesser, ikke minst som forklaringsfaktor til hvorfor det tatt så lang tid å trekke soldatene ut.

I følge FN (UNSC 2002) hadde myndighetene i Rwanda, Zimbabwe og mektige individer i Uganda forutsett den dagen da presset fra det internasjonale samfunn ville bli for stor til å offisielt holde soldater igjen i Kongo, og som følge adoptert strategier for å beholde nødvendige profittermekanismer, bl.a. gjennom å alliere seg med lokale militsgrupper.

Også Global Witness (2004a) bekrefter at politikere i samarbeid med lokale militsgrupper overtok den rolle som ulike regjeringsarmeene tidligere spilte når det gjeller kontroll og tilgang til verdifulle naturressurser. Store deler av den politiske eliten i regionen er nært knyttet til flere forretningsinteresser, som gang på gang viser seg å bli spesielt lukrative i krigens kjølvann.

Som motytelse for å ha hjulpet Kabila holde på makten, beriket offiserene fra *Zimbabwe Defence Force* (ZDF) seg på Kongos mineralforekomster. I 2002 når det sto klart at troppene på sikt ville bli tvunget ut fra landet, opprettet ZDF nye forretninger for å forsvare sine økonomiske interesser, dvs. den tilgang og kontroll til naturressursene som de oppnådde i løpet av krigen. Bl.a. underskrevs nye handelskontrakter mellom DRK og Zimbabwe i forkant av ZDFs retrett fra diamantsenteret Mbuji-Mayi i slutten av august 2002 (UNSC 2002).

Før mesteparten av UPDF trakk seg ut av landet i 2002, hadde de startet et treningsprogram for lokale militsgrupper der disse ble opptrent til å overta operasjonene de selv drev, direkte men diskret på ugandisk ordre. Også Rwanda startet tilbaketrekking av sine tropper i 2002, og RPA spilte den samme rollen for Rwanda som UPDF for Uganda. Rwanda har i tillegg erstattet kongolesiske direktører fra statlige foretak med forretningsmenn fra Kigali, for å på den måten forsikre seg om fortsatte inntekter fra vann-, kraft- og transportfasiliteter. Den lokale valutaen ved grensetraktene har også blitt erstattet med rwandisk valuta (UNSC 2002).

FN panelet (UNSC 2002) hevdet å ha avslørt en konfliktatferd med flere strategier for å beholde væpnete styrker lojale til Rwanda på kongolesisk territorium. Bl.a. hadde RPA-bataljoner som spesialisert seg på gruvedrift, skiftet ut sine RPA-uniformer, men var fremdeles tilstede inne i Kongo. Også store mengder forfalskede kongolesiske pass har blitt konfiskert. Panelet hevdet videre at majoriteten av RPA-troppene i slutten av 2002 skjulte seg inne i den kongolesiske jungelen.

De politisk og økonomisk mektige aktørene, som er involvert i eksploatering av Kongos naturressurser, er ofte tungt kriminelt belastet. Den plundring som armeene selve tidligere ledet har ifølge FN (UNSC 2002) erstattets av organiserte systemer av forskningring, skattebedrageri, utpressing og avledning av statens kapital, utført av grupper med nære bånd til kriminelle organisasjoner. FN panelet har avdekket tre nettverker engasjerte i slike aktiviteter i tre forskjellige regioner. Disse nettverkene har kontroll over et stort antall virksomheter, inkludert naturressursforvaltning, skattesystem og andre profittbringende aktiviteter i de tre områdene kontrollert av den kongolesiske regjeringen (med stor støtte fra Zimbabwe), Rwanda og Uganda respektive.

FN panelet (UNSC 2002) har videre identifisert flere felles karakteristiske elementer hos de tre nettverkene. For det første består de av en liten kjerne av politisk- og militærelite og forretningsmenn, som sammen med utvalgte opprørsledere og administrerer i de okkuperte territoriene monopoliserer produksjonen, transportene og andre finansielle funksjoner. For det andre forsikrer seg nettverkene livsdugelighet gjennom kontroll over militæret og andre sikkerhetsstyrker, som de bruker til å generere inntekter gjennom en rekke direkte kriminelle aktiviteter, inkludert tyveri, forskningring, skatte bedrageri, smugling, utpressing og utføring av valgte voldshandlinger m.m. For det tredje beholder nettverkene fasaden av opprørsadministrasjon i de okkuperte territoriene, dette for å generere skatteinntekter. De danner også forretninger og *joint venture* som skalkeskjul i hvilke medlemmene kan utføre sine respektive kommersielle aktiviteter. Til sist så tiltrekker seg nettverkene støtte til sine økonomiske aktiviteter gjennom nettverket, og tjenester (transport, våpenhandel, naturressurs transaksjoner) fra organiserte og transnasjonale kriminelle miljøer. For eksempel så hevder panelet at den økonomiske fløy av Rwandas regjeringshær, selskapet *Coltan*, har kontakter med russiske og indiske mafiagrupper.

8.5 Konfliktforvaltning & ”fortsetningskrigen”

8.5.1 Fredsprosessen

I september 1998 møttes presidentene fra de involverte landene, under ledelse av Zambias president Fredrick Chiluba, i Zimbabwe for å drøfte krigen. Men til tross for at også OAU engasjerte seg, klarte ikke partene å nå en våpenhvile (IOM 2004). Deretter fulgte en rekke forsøk på å oppnå fred, men partene stod for langt ifra hverandre. Kabila nektet å gå med på noen våpenhvile før Rwanda og Uganda helt trukket ut sine tropper fra Kongo. Rwanda og Uganda på sin side nektet å forlate landet før deres sikkerhetsbehov var tilstrekkelig ivaretatt. I tillegg ble Zambias stilling som fredsmegler svekket når Angola beskyldte Chiluba for å støtte UNITA. Fredsprosessen ble reddet i 1999 gjennom at FNs sikkerhetsråd engasjerte seg, og i juni ble det kalt sammen til et fredstoppmøte i Lusaka, Zambia. Senere samme år, i juli, ble en avtale undertegnet om våpenhvile, uttrekking av utlandske tropper og oppbygging av en FN styrke i regionen (UNSC 2002, MONUC 2005).

Den Kongolesiske presidenten Laurént Kabila har ofte blitt fremtrukket som en av de verste krigshisserne og det var først etter at han ble myrdet og hans sønn Joseph Kabila tok over, som det på nytt tok fart i fredsforhandlingene. Joseph Kabila klarte på kort tid å få tillit og støtte fra vesten, blant annet gjennom løfter om kraftige økonomiske sanksjoner. I løpet av 2002 ble det holdt en rekke møter, og på høsten ble det inngått en fredsavtale i Pretoria. Den innebar bl.a. at alle utenlandske tropper skulle trekke seg ut av Kongo (Kjos Fonn 2003, Eriksen 2004b, GS 2005).

I april 2003 ble en historisk avtale undertegnet i Sun City om maktfordeling mellom de ulike kongolesiske fraksjonene. Dette gjennom en overgangsregjering med formål å styre landet frem til 30. juni 2005, da nasjonale valg planlegges. Tidligere opprørsoldater skulle integreres inn i hæren og politiet. På møtet deltok samtlige av krigens større aktører, også representanter for AU, EU og FN var til stede.⁹⁷ I august 2003 ble den nasjonale overgangsregjeringen opprettet (Eriksen 2004b, T/UI 2004, GS 2005).

⁹⁷ AU - den Afrikanske Union, tidligere OAU.

8.5.2 Krigens tredje fase

Selv om krigen offisielt er over, er utbrudd av sporadiske kamper fremdeles vanlige flere steder i landet. Allerede en måned etter fredsavtalen ble FN tvunget å intervensere etter en massakre i østre DRK. Soldater fra de fleste grupperinger i landet har blitt innrapportert for å stå bak tilfeller av vilkårlige arrestasjoner, frihetsberøvelse og tortur. Innbyggerne har vært utsatt for summariske henrettelser, forsvinninger, voldtekter og omfattende plyndring av private hjem begått av ulike gerilja, milits eller regjerings soldater. I tillegg er etnisk og kjønnsbasert vold og diskriminering utbredt. Innbyggerne tvinges, som konsekvens, ofte å ty til borgervern. Alt dette har begynt å slå sprekker i den allerede fra før skjøre fredsavtalen (ICG 2003b, DN 2004).

Det er fremfor alt i landets østre deler som situasjonen ikke forbedrets noe særlig etter 2003. Menneskene der lever fremdeles i et krigsliknende og nærmest lovløst tilstand. Ofte er det lokale væpnede militsgrupper som har makten, og mange av disse nølerer ikke med å bruke den for å berike seg selve (ICG 2004a).⁹⁸

Verst er situasjonen i Ituri-distriktet, et område nordøst i landet mot grensen til Uganda, som tidligere blitt belyst, er rikt på diamanter, gull og andre naturressurser. Her kjemper de etniske gruppene hemaer (tradisjonelt kvegdrivere) og lenduer (mesteparten jordbrukere) om kontrollen over jord og naturressurser. Hemaene er beslektet med tutsiene og konflikten går langt tilbake, men motsetningene virker å ha blitt forsterket under Kongo-krigen (ICG 2003b, UNSC 2004).

Gjennom en konfliktatferd til synes med formål å kjøpe seg støtte har fremst Uganda og MLC, men også Rwanda og RCD-Goma, alliert seg med en den ene siden og snart den andre, og angivelig stått bak omfattende våpenleveranser til begge de stridende parter. I følge FN (UNSC 2002) så skyltes UPDF engasjement i å provosere frem etniske konflikter, bevisst strategi motivert ut fra et ønske om at urolighetene i Ituri skulle unnskyldes soldatenes tilstedeværelse.

Men etter at Uganda til slutt trakk ut mesteparten av sine tropper i begynnelsen av mai 2003, oppstod isteden et maktvakuum i området, og tilbaketrekkingen virker bare å ha gjort vondt verre. Snart utbrøt strider ved atskillige områder rundt Bunia, provinshovedstaden i Nord-Kivu. Stridene fant sted mellom bevæpnede lendu- og hemagrupper, som konkurrerte om kontrollen av byen. Det oppstod en fritt fram situasjon, liknende den allmenningens tragedie teorien beskriver, som har forårsaket enorme lidelser. Det har blitt rapportert om omfattende massakrer og brutale overgrep, alt fra kroppsstumping til kannibalisme, utført av begge sider. Krigføringen har drept mer enn 50 000 mennesker i Ituri siden 1999, og hundretusener er drevet på flukt (ICG 2003a, Kjos Fonn 2003, UNSC 2004, GS 2005).

En EU-styrke under fransk ledelse (ARTEMIS) ble satt inn i Bunia i perioden juni-september 2003. Men styrken hadde ikke mandat til å gripe inn overfor massakrene som fortsatte utenfor byen, og ble erstattet av FN-styrken MONUC med et bredere mandat. Mens ARTEMIS og etter hvert MONUC kjempet for å holde orden i den krigsrevne byen Bunia, utbrøt nye kamper lengre sør, mellom konkurrerende opprørsfraksjoner involverte i fredsprosessen. Kampene tok plass i Nord-Kivu-provinsen, ca. 250km sør fra Bunia, nær grensene til Rwanda og Uganda. Stridene rundt byen Lubero involverte tropper fra RCD-Goma, og dens utbrytergruppe RCD-ML, som hadde alliert seg med myndighetene. RCD-ML hevdet å ha

⁹⁸ Se kart 17.

pågrepet rwandiske soldater sammen med RCD-Goma. Mens RCD-Goma på sin side anklaget RCD-ML for å få oppbakking av hutuekstremister i tillegg til myndighetsstyrker (UNSC 2004, GS 2005).

Den 17. mai 2004 undertegnet representanter fra seks militsgrupper i Ituri-distriktet en avtale med myndigheten om å avvæpne og delta i landets overgangsprosess mot demokrati (GS 2005). Men samtidig okkuperte tutsiopprørere, etter flere uker av strider, den strategisk viktige byen Bukavu nær den Rwandiske grensen (ICG 2004a).⁹⁹ Og senere i august samme år skjedde en massakre på kongolesiske tutsier, denne gang i en flyktningleir i nabolandet Burundi (UNSC 2004).

Offisielt er Kongo-krigen over og en overgangsmyndighet prøver å føre den krigsrevne afrikanske nasjonen til valg i juni 2005, men fredsprosessen har kommet til en stopp, hovedsakelig på grunn av den fortsatte tilstedeværelsen av bevæpnede grupper i øst. De fundamentale problemene har ikke blitt løst. Landets østlige deler karakteriseres av pågående vold og væpnet konflikt. Situasjonen kan liknes ved det fjerde stadiet i konflikteskalerings-teorien, hvor fasen har blitt nådd gjennom kompromisser. Frykt for nytt krigsutbrudd i regionen økte i slutten av november 2004 etter trussel fra Rwanda om å sende inn sin hær i Kongo for å jage ned rwandiske hutuopprørere baserte i øst. I begynnelsen av desember 2004 utbrøt kamper mellom konkurrerende enheter i DRKs angivelig forente nasjonale hær i de østlige deler av landet. Mot slutten av desember 2004 sto regionen igjen på randen til en nytt mellomstatlig krig. Regjeringen i Kinshasa sendte ca. 6000 soldater til landets østre deler, etter påstander fra lokalbefolkning om at opp mot 10 000 rwandiske soldater hadde passert nasjonsgrensen (Ap 2004b, GS 2005).

Det ble ikke noen sammenstøt mellom regjeringstropper fra Kongo og Rwanda i slutten av 2004, men det går nesten ikke en dag uten nye rykter om utenlandske soldater på kongolesisk territorium, og urolighetene har fortsatt også i 2005. I mai 2005 ble det rapportert at rwandiske hutuopprørere basert i østlige Kongo var ansvarlige for hundrevis av massehenrettelser, voldtekter, annet vold og gisseltaking av kongolesiske sivile i områder i Sør-Kivu-provinsen. Hver dag dør om lag 1000 personer som følge av urolighetene i østre Kongo (Ap 2005a, GS 2005).

MONUC-styrkene som ble etablert av FN i 1999, hadde før Kongo-krigens offisielle slutt, problemer med å få det internasjonale samfunn til å bidra med mannskaper. Men gradvis har styrken blitt forsterket, og i oktober 2004 omfattet den 16 700 soldater. På dette tidspunkt verdens største fredsbevarende kontingent. Troppene har hovedsakelig vært involvert i overvåkning og avvæpning av de forskjellige opprørsbevegelsene. Etter at FN-soldater blitt beskyldt for overgrep mot sivile, bl.a. voldtekter og involvering i omfattende prostitusjon, har tilliten til verdensorganisasjonen blant kongolesere blitt svekket. Men likevel er det åpenbart at MONUC har spillet en viktig fredsbevarende rolle i DRK (UNSC 2004, Ap 2005c).

Under President Joseph Kabilas ledelse har DRK gjennomgått en positiv utvikling gjennom liberalisering og omstrukturering i den interne politiske aktiviteten, som for eksempel etablering av overgangsmyndighet og økonomiske reformer i samarbeid med Verdensbanken og IMF. Imidlertid gjenstår alvorlige problemer først og fremst knyttet til sikkerhet og kontroll over landets territorium, men også til menneskerettigheter og rettferdighetssystem. Urolighetene i andre halvdel av 2004, og første halvdel av 2005, har ført til at

⁹⁹ Bukavu er regionen Sør-Kivus hovedstad, en strategisk følsom region i hvilken begge de to tidligere krigsfasene begynte. Se kart 17.

overgangsregjeringen besluttet å forskyve valget. Avtalen fra 2003 åpnet for denne muligheten i en klausul hvor den fastslo at valget kan forskyves i opp til 2 ganger seks måneder. Ny dato er satt til 21. mars 2006. Majoriteten av befolkningen ønsker at valget skal gjennomføres, og besluttet om å forskyve valget risikerer å starte nye uroligheter. Gatene i Kinshasa ble i slutten av juni 2005 patruljert av tungt bevæpnede soldater. Mange av de ca. 9 millioner innbyggerne i hovedstaden hadde bygget opp matlager, og flere internasjonale organisasjoner hadde evakuert sitt personell (GS 2005, Reuters 2005a & 2005b).

Håpet om frie valg i DRK, for første gang siden 1960, eksisterer fremdeles, men henger nå i en svært tynn tråd. Den politiske utviklingen etter juni 2005 er uviss, og risikoen for at en krig igjen vil bryte ut er overhengende.

Del V: Syntese av Kongo-krigen

I syntesen integreres de tre analysene, dels i forhold til oppgavens tema i en oppsummerende drøfting, og dels i forhold til oppgavens tre problemstillinger i konklusjonen.

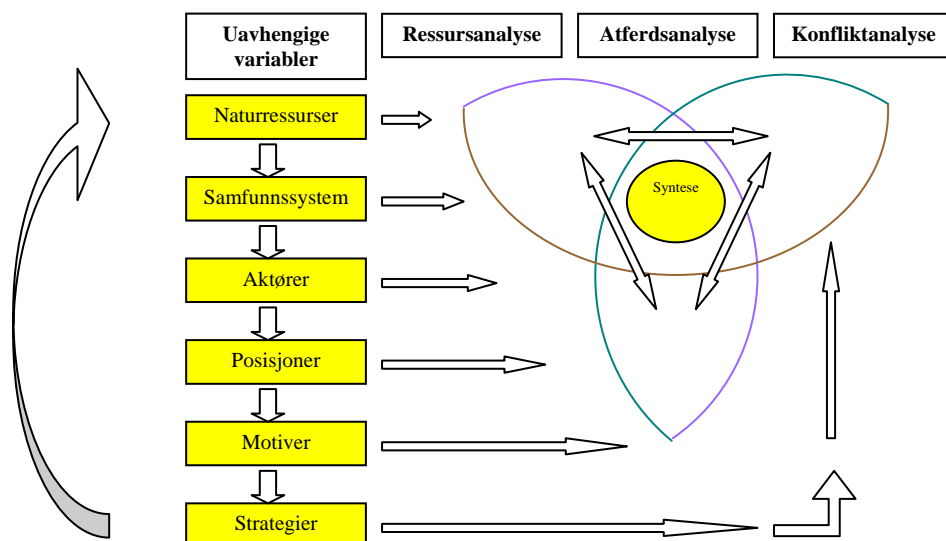

Fig. 21: Syntesen i analysemodellen. Pilen helt til venstre i modellen illustrerer at årsaksvirkningsforholdet, mellom analysenes utvalgte variabler, i syntesen behandles som et sirkelsystem der variablene virker tilbake på hverandre.

Bilde 23: Virunga reservatet ved Kongos østre grenseområder (BBL 1995).

9.0 Oppsummering & avsluttende drøfting

Kongo er en av de sosialt og økonomisk minst utviklede statene i Afrika, samtidig som landet fra naturens side er en av de rikeste. Med bl.a. svært store mineralforekomster og et betydelig potensial for produksjon av energi så vel som landbruksvarer. Det kan virke som et paradoks at det ikke er basisressursene som er avgjørende for velferd, men at det er verdiskapningen som foregår ved produksjonen i ”verdiskapningskjedene” som er av størst betydning. Imidlertid er muligheten til verdiøkning avhengig av investeringer, som igjen avhenger av det internasjonale finansmarkedet, der estimering av sannsynlig fremtidig utbytte er avgjørende. Et forhold som kan svinge fra dag til dag etter ”stemninger” på børsene. Fra et slikt perspektiv fremstår naturressursene som nødvendige, men kapital og kvalifisert arbeidskraft som avgjørende for et lands velbefinnende.

Det er åpenbart at Kongo-krigen fra 1996 har ført til omfattende ødeleggelser og lidelser i et kongolesisk samfunn, som var kraftig svekket allerede fra før. Krigen har medført et omfattende sosialt og økonomisk sammenbrudd. Viktig infrastruktur har blitt ødelagt og jord- og skogbruk har i store områder blitt hindret. En konsekvens er at mulighetene til behovstilfredsstillelse for folk flest har blitt svekket, spesielt i landets østre deler der millioner av mennesker er drept eller har blitt fordrevet fra sine hjem. Familier har blitt brutt opp og arbeidsløshet og fattigdom har økt, samtidig som kriminalitet og lovløshet har blitt utbredt.

9.1 Naturressursenes relative påvirkning for hvordan konflikten oppstod

Opgaven forsøker å finne en forklaring på Kongo-krigens opprinnelse ut fra et ressursgeografisk perspektiv. Årsaksforhold mellom på den ene siden globale historiske fenomener som slavehandel, kolonisering, selvstendighets tumult, apartheid, den kalde krigen og på den andre siden Kongo-krigen, har vært forsøkt belyst. Alle disse fenomenene har på ulike måter og i forskjellig grad påvirket utviklingen som førte til krigsutbruddet 1996. I det følgende oppsummeres og drøftes naturressursenes rolle i denne utvikling.

Forestillingen om det prekoloniale Afrika, som en samling stammer med en gitt kultur fremstår som svært misvisende. Et slikt mønster av kulturell og politisk dynamikk som behandlet under punkt 5.1 med bl.a. flere statsdannelser viser dette. Politisk sentralisering i form av kongedømmer, som ekspanderte gjennom erobring av mindre høvdingedømmer, viser også eksistensen av et prekolonialt konfliktmønster. Et mønster som bl.a. innbefattet byttehandel med slaver mot ulike råvarer. Slavehandel var altså ikke et nytt fenomen, først kommet til Kongo sammen med europeerne. Men handelen polarisertes i kontakten med Europa. Kongo eksporterte slaver og naturressurser (fremt ubehandlede som for eksempel edle treslag og elfenbein) og importerte kunnskapsintensive ressurser i form av håndverkere og diverse fagspesialister. Et handelsmønster som senere ville komme til å bli forsterket.

Felles for de tre kongedømmene, som i oppgaven representerer eksempel på førkoloniale statsdannelser innenfor det territorium som i dag utgjør DRK, er at kontakten til Europa, kortsiktig økte deres regionale makt, men langsiktig på ulike måter førte til deres oppløsning. Det forelå en åpenbar interessekonflikt mellom kongoleserne og europeerne. Overlegen teknologi, økonomi og ikke minst gjennom utøvende av en kynisk kapitalistisk filosofi i et omfang tidligere ukjent for kongoleserne, ga europeerne muligheter til å oppnå store økonomiske gevinster med fra deres perspektiv relativt små middel. Ut fra et slikt perspektiv

er det grunn å anta at det allerede i den første kontakten mellom Europa og Kongo oppstod enn skjev sosial og økonomisk struktur.

Etter at Kong Leopold annekterte Kongo i 1885, forsterkts mønsteret av sentrum-periferi. Sett i forhold til tidligere presenterte avhengighetsteorier representerte Kongo en råvareproduserende satellitt i et avhengighetsforhold til en europeisk metropol. En klasse allianse mellom koloniherrne og den kongolesiske eliten oppstod. KFS ble bare utviklet til den grad som var forenlig med interessene til denne allianse. Et tydelig eksempel er at så å si all infrastruktur som ble opprettet under denne tiden var knyttet til eksploatering og transport av naturressurser. Det økonomiske overskuddet ble tatt fra landet, av vestlige kapitalister. Med unntak fra den lille kongolesiske elite, som sannsynlig nøt godt av interesseharmonien i sin allianse til de utenlandske investorene, var levikårene for innbyggerne flest katastrofale. Som nevnt tidligere døde over halvparten av kongoleserne til følge av kong Leopolds styre.

Det virker som om avhengighetsforholdet fortsatte også i det Belgiske-Kongo. Ressursforvaltningen fremstår ikke som utviklingsorientert, og virksomheten foregikk til stor grad gjennom tvangsarbeid. Forvaltningen finansiertes ved salg av råvarer og overskudd ble sendt til Belgia. Det fremstår som om mange kongolesere, i et forsøk på å danne seg et livsgrunnlag, deltok i utviklingen av et uformelt handelsnettverk utenfor kolonimaktens kontroll. Sannsynlig ble gamle handelsveier fra førkolonialtid tatt i bruk.

Helt frem til sluttet av koloniseringen virker det ikke som om Belgia hadde noen intensjon om, og heller ikke lagt noen planer på, en kongolesisk selvstendig stat. Det paternalistiske belgiske kolonistyre fremsto som sjokkerte og paralyserende når opptøyer brøt ut i Kinshasa 1959. Avkoloniseringen skjedde under panikkliknende forhold, og kan fremstå som et eksempel på en altfor rask utvikling uten indre modning, som pekte mot kaos.

Koloniseringen av Afrika foregikk med liten hensyn til tidligere politiske, etniske og kulturelle grenser. Kongo er på en måte en skapelse av Kong Leopold II. Landets grenser ble tegnet opp på et kart av en samling europeer, som på et møte i Berlin bestemte seg for å dele opp Afrika seg imellom. Når Kongo til slutt oppnådde selvstendighet, var det ytterst få kongolesere med erfaring fra offentlig administrasjon eller høyere utdanning. De kunstige statsgrensene opprettet av kolonimaktene ble bevart.

Partiene som deltok ved valget etter selvstendigheten var i stor utstrekning basert på kongolesere som søkte etter sin identitet gjennom tilhørighet i etniske eller regionalt forankrede partier. Den nye kongolesiske staten overtok belgiernes institusjoner, med dens autoritære og paternalistiske styringspraksis. Det fremstår som om Belgia hadde brutt ned de prekoloniale maktsystemene uten å fremlegge et alternativt system for politisk samordning.

Katanga-provinsen, som hovedsakelig er basert på lunda-folket med stolte tradisjoner tilbake til det prekoloniale kongedømmet, brøt ut og ønsket selvstendighet. Uten oppbakking, i form av militær intervensjon fra Belgia, hadde knappst Tshombe hatt evne, og dermed heller ikke forsøkt, å realisere sitt ønske om et uavhengig Katanga. Hvilken rolle Belgia egentlig spilte i selve avgjørelsen for Katangas selvstendighetserklæring er uklar, men det er klart at Belgia hadde meget store økonomiske interesser i den katanesiske gruveindustrien. Til tross for at kolonitiden var slutt fortsatte altså eksterne aktører, til synes primært motiverte ut fra ønsker om å profitere på Kongos naturressurser, å spille en avgjørende rolle i den kongolesiske utviklingen.

Det er sannsynlig at Mobutu etter å ha kommet til makten fant seg i et dilemma, der han på ene siden ønsket å realisere storslagne planer om modernisering og utvikling, men dette ville kreve omfattende reformer, og på den andre siden ønsket han å styrke sin egne posisjon. Dyptgripende reformer kunne få store politiske og sosiale konsekvenser, noe som ville kunne true hans egne posisjon. Mobutu tok ikke noen sjanser, gjennom utbygging av et klientnettverk, som forsøkt belyst i kapittel 5, konsoliderte han statens makt til seg selv. Resultatet ble en stat kjennetegnet av omfattende klientelisme, hvor det ikke fantes noe institusjonalisert skille mellom stat og samfunn, eller mellom det private og det offentlige.

Mobutus intrikate patron/klient-system var basert på både eksterne og interne nettverk. For Mobutu selv må dette system anses å ha vært svært vellykket da det holdt han ved makten i 32 år, fra 1965 til 1997. Men patron/klient-systemet underminerte til slutt Mobutus egen stilling, og også den økonomiske, sosiale og kulturelle stabiliteten i hele den sentralafrikanske regionen. Årsaken er å finne i den dynamikk som dannes i situasjoner med sterke regimer i svake men naturressursrike stater.

Mobutus Zaïre hadde ikke satset noe på å utvikle egen kunnskapsintensiv industri, heller ikke på å bygge ut noen effektiv administrasjon som kunne innkreve skatt fra befolkningen. Regimen baserte sine inntekter på ensidig råvareproduksjon beregnet for eksport til industriland. Gjennom eksportinntektene kunne Mobutu finansiere sitt klientnettverk. Så lenge han hadde kontroll over de strategiske naturressursene satt han sikkert. Men flere år med underinvesteringer i gruvesektoren, sammen med kraftig fall i verdensprisen på kobber førte til en sterk reduksjon i landets mineralproduksjon og dermed i statsinntektene. For Mobutu må det plutselig fremstått som vanskelig å finansiere sine allierte, og i tillegg hadde han på alvor tapt kontrollen over store deler av sitt territorium. Flere aktører så seg tjent med å fremme sine egne interesser utenfor statens, dvs. Mobutus kontroll. Igjen vendte flere seg til den uformelle handelen med, eller gjennom, nabolandene. Den svake staten kunne gjøre lite for å forhindre dette.

Men når et patrimonial regimes overlevelse står på spill, finnes all grunn til å tro at den vil ta i bruk alle midler den har til rådighet for å opprettholde sin makt. Mobutu vendte seg mot det internasjonale samfunn for inntekter. Økonomi og makt i Kongo har sjelden handlet om navigering, men desto mer om sjømannskap. Mange aktører utenfor regimets ledelse drog nytte av å være del i regimets utstrakte klientnettverk og hadde dermed interesse i å bevare nettverket. I dette miljøet kom Mobutus ferdigheter i splitt og hersker politikk til sin rette. Gjennom den støtte han mottok fra internasjonale allierte og donorer klarte han å holde seg flytende helt frem til opprøret 1996.

Når den kalde krigen tok slutt ble Mobutus posisjon svekket. Samtidig med at statsgjelden økte sank inntektene, dels som følge av utbredt smugling og korrupsjon, og dels pga. manglende struktur for innkreving av skatter og avgifter. Utelatte lønninger til soldatene førte snart til omfattende plyndringer.

Selv om Mobutu aldri hadde utøvd full kontroll over sitt territorium, så hadde regimen i det minste beholdt kontrollen over hæren og dermed evnen til å beseire eventuelle væpnete trussel mot hans regime. På en måte hadde staten et negativt voldsmonopol, i den forstand at den ikke hadde kontroll over sitt område men likevel heller ikke sto ovenfor væpnet motstand. Regimets manglende evne til å kontrollere opprørene fra begynnelsen av 90-tallet, kan tolkes som om også kontrollen over hæren og dermed evnen til å hindre væpnet motstand var i ferd å glippe. Under Mobutus siste år ved makten viste regimen således tegn på begge de

selvødeleggende mekanismer som kjennetegner en svak stat. Mobutus overlevelse strategi med klientelisme og fordeling av statlige ressurser i utbytte mot politisk støtte, hadde på sikt ført til svekkelse av økonomien og dermed av selve fundamentet for det system han selv var avhengig av. Samtidig hadde han bevisst svekket deler av statsapparatet for å hindre dannelsen av konkurrerende maktsentrum.

I midten av 90-tallet hadde staten likevel ikke kollapset, og internasjonalt nøt regimet fremdeles erkjennelse. Dette viser at utviklingen av den enkelte stat bare kan forstås i sammenheng i det internasjonale statssystem den er en del av. Selv uten reel kontroll over sitt territorium og med ekstremt svake institusjoner opprettholdes Mobutus Zaïre. Geopolitiske allianser, bistandsmidler og forretningsavtaler med TNS fører til at svake stater kan fortsette å nyte internasjonal anerkjennelse, nesten uavhengig av hvordan de funksjonerer internt. Men Zaïre kunne ikke lengre en gang kalles for en svak stat, staten liknede mer på en sort regionalt hull som imploderte. Dermed kunne de andre statene i regionen integreres inn i den kongolesiske konflikten, noe som på sikt ville få katastrofale følger.

Det skjedde altså en gradvis svekkelse av staten under Mobutu, noe som underminerte hele regionen. Men likevel virker det som om det var eksterne faktorer, begivenheter utenfor Kongos grenser, som til slutt førte til regimens kollaps og ble den utløsende faktor til Kongo-krigen. Spesielt to hendelser fremstår som viktige årsaksfaktorer: Slutten på den kalde krig og folkemordet i Rwanda. Og det var i denne situasjon som forspillet til Kongo-krigen utspillet seg.

Den kalde krigens slutt forårsaket en geopolitisk forandring i den globale dimensjon. Når Mobutu i tillegg hadde mistet tilgangen til de verdifulle naturressursene, som hans nettverk var avhengig av, ble konsekvensen at motivasjonen til å inngå strategiske allianser med Mobutu minsket. Omtrent samtidig som den kalde krig tok slutt, skjedde også avviklingen av apartheid i Sør-Afrika. Begge disse hendelser førte til at mye av den eksterne militære støtten til afrikanske regimer forsvant i løpet av første halvdel av 1990-tallet.

Etter en kort periode med stor amerikansk og europeisk deltakelse i fredsoperasjoner på kontinentet. Trakk vesten seg tilbake fra Afrika etter tragediene i Somalia og Rwanda. Dette gjelde også Frankrike, som modererte sin rolle som Afrikas *gendarm* og gikk mer over i en rolle som støttespiller for afrikanske regionale løsninger. Politisk og helst demokratisk opptreden sto fram som viktigere for donorene i nord, enn sikkerhetspolitisk lojalitet.

Zaïre har blitt forsøkt invadert en rekke ganger, men hver gang har Mobutu raskt mottatt unnsetning fra USA, Belgia og Frankrike, og invasjonene har blitt slått tilbake. Men i motsetning til under selvstendighetskrisen i 1960, og den kalde krigens 70- og 80-tall, kunne ikke Mobutu på midten av 90-tallet regne med noen støtte fra USA eller andre vestmakter. Vesten hadde ikke lengre den samme strategiske interesse i å støtte regimet, trusselen fra kommunismen var borte. USA hadde heller ikke lengre bruk for Mobutus støtte til UNITA. Dette manifestertes i 1996 når de vestlige land i stort sett var fornøyde med å evakuere egne borgere.

Det virker som om den kalde krig i Afrika laget et slags organisert mellomstatlig mønster av konflikt og samarbeid. I kontinentets sørlige og sentrale deler, ga dette uttrykk gjennom samarbeid rundt apartheidregimet i Sør-Afrika. Til følge av at apartheid forsvant nesten samtidig med den kalde krig er det problematisk å skille mellom virkningene av begge disse fenomener. Det er mulig at striden mot apartheid satt like varige spår som den kalde

krigen. For eksempel har alliansen mellom Angola, Namibia og Zimbabwe, som gjorde seg gjellende i Kongo-krigens andre fase, sine røtter i kampen mot apartheid.

I østre Zaïre fantes siden lenge interessekonflikter mellom tutsiminoriteten og bantufolket. Kongoleserne flest hadde en svært negativ syn på Rwanda og tutsier. Den manifesterte konfliktsituasjonen i begge Kivu-provinsene fremstår som dels etnisk basert, og dels virker den å ha sin basis i økonomiske forhold, nemlig mangelen på land. Motsetningene økte etter at Mobutu, trolig i et desperat forsøk på å vinne sympati fra bantumajoriteten, indirekte kollektivt fratok banyamulengene deres statsborgerskap og dermed retten til jord i Zaïre. Som en konsekvens allierte de kongolesiske tutsiene seg tettere til tutsiene i Uganda, Rwanda og Burundi.

Etter at den rwandiske presidenten Habyarimanas fly ble skudd ned utløstes et av de verste folkemordene i menneskenes historie. Mye tyder på at massakren etter attentatet var planlagt på forhånd og utformet av mennesker i Habyarimanas etablissement, som et slag i deres motreaksjon til demokratiseringsprosessen i Rwanda. Denne katalyserte hendelse kom sannsynlig som følge av en politikk og ideologi med røtter tilbake til kolontiden, oppbygget på utestengning og diskriminering, som ved flere tidligere tilfeller resulterte i episoder av massaker og flyktningstrømmer.

Under beskyttelse fra Frankrikes *Opération Turquoise* kunne de beseirede styrkene sammen med sivile hutuer søke tilflukt i det østlige Zaïre. Frankrike hadde lenge stilt som en viktig aktør i Sentral-Afrika. Det fransk-kongolesiske forholdet kan forsøkes forstås som en form for internasjonalt patron-klient nettverk. Sett fra et fransk perspektiv var Zaïre en strategisk viktig stat for videre afrikansk satsning, dette av grunner allerede nevnt i oppgavens første kapittel, beliggenheten, størrelsen og de verdifulle naturressursrikedommene. Dette ga Mobutu og Zaïre en stor forhandlings makt, for som de fleste patron/klient-nettverk kan forholdet dem imellom manipuleres av både patron og klient. Tilstrømmingen av mer enn 1 mill. hutuer, inkludert Interhamwe og (ex-)FAR, førte til konflikteskalering. Det oppstod en uholdbar konfliktsituasjon som bare ventet på en gnist.

9.2 Naturressenes relative påvirkning for hvordan konflikten utviklet seg

Laurént Kabila hadde sannsynlig ikke kommet til makten i Kongo (Zaïre), uten sine regionale støttespillere. Mobutu hadde tidlig åpnet døren for utlandsk innblanding i Zaïre, bl.a. gjennom å aktivt støtte UNITA, som befant seg i krig mot Angolas marxistiske regjering. Det virker som om statskollapsen i Zaïre åpnet muligheter for nabolandene å oppnå økonomiske gevinster gjennom eksploatering av landets naturressurser.

Teorien om allmenningens tragedie har blitt kritisert for å ikke skille mellom allmenninger og ”fri tilgang”. Dette er dog ikke relevant for hvordan teorien brukes i denne oppgave. Den svake kongolesiske stat uten reell kontroll over sitt territorium, ikke minst i landets østre deler, åpner for en situasjon som minner om allmenningens tragedie i den forstand at forvaltningsansvaret ikke er klarlagt. Nabolandene representerer aktører uten egentlige legale rettigheter men med behov, tilgang og mulighet til å profitere på Zaïres naturressurser. Uganda, Rwanda og Burundi hører alle til Afrikas mest tettbefolkete land, og mangelen på jordbruksland er stor. Infrastrukturen i mange områder av Zaïres østlige deler var nærmere knyttet til disse landene enn til regimet i Kinshasa. Militært sett hadde den svake kongolesiske

stat lite å stille med sammenliknet med koalisjonen som høsten 1996 startet opprøret, som sju måneder senere styrtet Mobutu.

Etter troneskiftet ble sikkerhetssituasjonen i deler av landet forbedret men regjeringen hadde likevel bare kontroll i et lite kjerneområde, og statens autoritet ble gradvis svekket utover i periferien. Lokale krigsherrer og militsgrupper hadde i stor utstrekning mulighet å kontrollere naturressursene i sitt område uten særlig innblanding fra den statsmakt de formelt var underlagt. I et slikt system har de lokale elitene dermed mulighet å oppnå stor innflytelse. Det generelle konfliktmønsteret i den lokale dimensjon påvirkes trolig av flere komplekse faktorer i tillegg til kontroll over land, som for eksempel politisk representasjon og respekt for tradisjonell autoritet.

Situasjonen før utbruddet av krigens andre fase var ikke ulik den innen krigens første fase. Uganda, Rwanda og Burundi hadde dels sikkerhetspolitiske interesser å ivareta, og dels ville tilstedeværelse i det østlige Kongo gi tilgjengelighet til naturressursene og dermed muligheter til økonomiske gevinster. Det virker som om de faktiske forhold mellom ressursutnyttelse-systemer og rettighetsfordelingssystemer, sannsynlig grunnet ubalanse i regionenes maktsystem, ikke var klarlagt. Situasjonen som likner på allmenningens tragedie eksisterte fremdeles. Lokalt var det på dette tidspunkt en manifestert konflikt, men regionalt liknet konfliktsituasjonen mer på en latentkonflikt. Mesteparten av de forskjellige aktørene, så vel nasjonale som regionale, fremviste en konfliktatferd hvor de til synes forsøkte å finne ulike måter på å maksimere ressursuttakene så lenge tilgjengeligheten til disse fantes. Mineraler, tømmer og våpen ble smuglet i stor stil over landgrensene. Flere aktører involverte seg, enten som direkte konkurrenter om ressursene eller som støttespillere til allerede involverte aktører.

Rykter om at banyamulengene i samarbeid med Rwanda arbeidet for å løsrive landets østlige deler fra Kongo var vanlige. Det er tydelig at Kabilas avhengighet til Rwanda underminerte hans posisjon. Flere av nabolandene var missfornøyde med hvordan Kabila utøvde sin makt. Det eksisterte en kupp-plan for å avsette Kabila i hvert fall fra februar 1998, planen var uttenkt av Bugera, daværende generalsekretær i AFDL. Men Bugera ble i mai fratatt sin stilling og forflyttet til den i prinsipp maktløse stillingen som statsminister i Kabilas presidentskap. En annen av toppene i AFDL, Masau, ble i slutten av 1997 arrestert for disiplinbrudd, og tre år senere henrettet. Det blir bare spekulasjoner å diskutere sammenhengene her, men dette viser likevel at det foregikk en maktkamp i AFDL og dermed i Kongos regjering. Det er sannsynlig at denne maktkampen i det minste delvis omhandlet utenlandsk innflytelse.

Sommeren 1998 beordret Kabila alle utenlandske tropper, som var i landet til støtte for AFDL, å umiddelbart levne Kongolesisk territorium. Videre sparket han alle rwandiske offiserer fra den kongolesiske hæren. Dette kan tolkes som en markering fra Kabila på at han var en uavhengig president av en suveren stat. For å gjenvinne nasjonal tillit hadde Kabila blitt presset til å offisielt ta stilling. Og i likhet med Mobutu valgte han å vende seg mot landets tutsiminoritet. Dette ble den utløsende faktor for det andre krigsutbruddet.

Det kan virke som om Uganda, Rwanda og Burundi hadde håpet på å kunne bruke Kabila og AFDL som skjuleskall for de strategiske interesser som lå i å danne en buffersone for økonomisk- og politisk sikkerhet i østre Kongo. Men når Kabila ikke levde opp til forhåpningene bestemte de seg for å erstatte han. Både Rwanda og Burundi hadde åpenbare sikkerhetspolitiske motiver til å operere i Kongo, og så lenge hutuekstremistiske grupper fortsatt eksisterer og oppholder seg på kongolesisk territorium vil disse motivene bestå. Selv

om også Uganda for de aller fleste fremstår mer som en invasjonsmakt enn som en intervenserende makt, så hadde landet med tanke på at flere av landets egne opprørsgrupper delvis opererte fra Kongo, legitime sikkerhetsinteresser å ivareta i området.

Hele den regionale dimensjon bar preg av uklare grenser mellom landene, og ofte hadde ikke staten kontroll utover hovedstaden. Dimensjonen virker også å henge tett sammen med den ujevne fordelingen av velstand mellom de ulike landene i Sentral-Afrika, samt den relativt svake kongolesiske staten. Forholdet mellom Kongo og nabolandene i øst, illustrerer paradokset der både sterke og svake stater kan oppfattes som en trussel. Rwanda med sin militære styrke utgjorde en trussel for Kongo. Den rwandiske stat er i stand til å bruke militærmakt for å nå sine mål. Enten disse er å beskytte seg mot opprørsbevegelsen som truer regimet i Rwanda, eller å profitere på Kongos naturressurser. Naturressurseksplatering er mulig fordi den svake kongolesiske staten ikke er i stand til å kontrollere hva som transporteres over grensene. Opprørsbevegelser eller regimene i nabolandene kan i sin tur finansiere sin virksomhet gjennom inntekter fra omfattende smugling. Men paradokset ligger i at også Kongo utgjorde en trussel for Rwanda, nettopp fordi Kongo var en svak stat med begrenset kontroll over sitt territorium, og dermed ute av stand til å hindre rwandiske opprørsgrupper i å bruke kongolesisk territorium som base for angrep inn i Rwanda.

Rwanda, Uganda og Burundi klarte foran det internasjonale samfunn å delvis oppnå legitimitet for sitt agerende i DRK, dette gjennom å avbilde krigen som startet den 2. august 1998 som en borgerkrig, i hvilket de bare ga sin støtte til opprørerne for å oppnå sikkerhet. I likhet til krigens første fase belyses dette gjennom at opprøret/invasjonen begynte før dannelsen av de nasjonale opprørsbevegelsene, AFDL og RCD, respektive. Det råder liten tvil om at disse landene tjent penger på den territorielle utvidelsen okkupasjonen innebæret. Rwanda har på sitt eget territorium omtrent de samme naturressursene som i det østlige Kongo, men en betydelig mindre andel. Repatrieringen av flere tusentals kongolesiske tutsier fra Rwanda i slutten av krigens andre fase har reist spørsmålet om hvorvidt dette var et strategisk trekk for å opprettholde rwandisk tilstedeværelse, og dermed innflytelse, i østre DRK. Også president Museveni og Uganda er ofte blitt beskyldt for å drive et regionalt renkespill der en todeling av Kongo er en ikke uttalt målsetting. Under krigen har Uganda utvunnet store mengder gull og edle tresorter fra det nordøstlige Kongo. Det rådet liten tvil om at Ugandas og det hele østlige Afrikas økonomiske posisjon ville kunne styrkes betraktelig av en slik deling.

Det har også blitt spekulert omkring motivene til de landene som valgte å støtte Kabila. Angolas sikkerhetspolitiske interesse i Kongo-krigen knytter seg til kampen mot arvefienden UNITA. Under Mobutu kunne UNITA-opprørerne bruke Kongos skoger både som tilfluktsted og som transittrute for diamanter, gruppens viktigste inntektskilde. Men også Angola har økonomiske interesser å ivareta. Store pengesummer tjenes på utvinning av olje ved Kongoelvens munning. Angola ønsker sannsynlig også å sikre kontrollen over Cabinda-enklaven som ligger nord for Kongoelvens utløp, der separatistene FLEC kjemper for selvstendighet.

Zimbabwe er ikke et naboland til Kongo og hadde dermed ikke noen direkte sikkerhetspolitiske interesser å ivareta gjennom deltakelse i krigen. Til følge av den nasjonale politikk som Mugabe fører, når det gjelder jordreformer, har han falt i unåde hos mange internasjonale donorer. Dette hadde minst to virkninger som påvirket landets involvering i Kongo-krigen. For det første fantes et økt behov for å finne alternative inntektskilder. Zimbabwe bidro totalt med langt mer enn 10 000 mann i Kongo-krigen, noe som

nødvendigvis medførte store kostnader. Overfor en kritisk hjemlig opinion legitimerte Mugabe disse kostnader med at utgiftene ville dekkes gjennom lukrative kontrakter med Kongo. Zimbabwe hadde også Strategiske interesser da de importerte elektrisitet fra det kongolesiske vannkraftnettet. For det andre hadde trolig Mugabe behov for å markere seg selv som en av det sørlige Afrikas viktigste aktører.

Kongo-krigen kan best forstås som et nettverk av ulike borgerkriger vevd inn i hverandre. Karakteristisk for krigen er at de krigførende statene selve ikke var truet av direkte angrep fra de andre statene. All krigsføring skjedde på kongolesisk territorium. En annen ting som medvirker til krigens uvanlige struktur er at en stor del av de soldater som kjempet i krigen ikke var innrullert i noen nasjonal arme, uten tilhørte forskjellige gerilja- opprørs- eller frigjøringsgrupper (avhengig av øyet som ser). Geriljabevegelsene kjempet mot regimet i deres egne stat, men det har nødvendigvis ikke hvert deres eneste aktivitet. Det generelle nivået på militær kapasitet blant statene i Sentral-Afrika er svært lavt i forhold til den globale nivå, og Kongo-krigen har vist at geriljabevegelser, for eksempel ALiR og UNITA, har vel så stor militær kapasitet som mange av statene i regionen. I tillegg finnes det leiesoldater tilgjengelige for alle parter, disse er iblant også engasjert som selvstendige aktører. Det skal dermed relativt lite til for å bygge opp en militær styrke. En konsekvens av dette er at geriljagrupper med tilgang til penger og/eller ressurser på en troverdig måte har hatt mulighet til å konkurrere med regionens stater.

En rekke av de involverte statene begrunnet sin engasjement med ivaretaende av sikkerhetsinteresser, deres respektive regimer var truet av opprørsgrupper som opererte fra kongolesisk territorium. Men samtidig tyder mye på at de økonomiske drivkreftene under krigens gang fått en alt større betydning, også for de som gav seg inn i krigen av sikkerhetsmessige eller politiske grunner. Når FN panelet skulle organisere sitt arbeid i 2002 fant de det nødvendig å dele in Kongo i tre regioner; regjeringskontrollert territorium, Rwanda kontrollert territorium og Uganda kontrollert territorium. Dette med hensyn til de aktører som faktisk hadde forvaltningsansvaret av naturressursene i respektive område. Og Zimbabwe var en sentral aktør i det regjeringskontrollerte området.

Fra et globalt perspektiv så funksjonerer Kongo i hovedsak som en råvareproduserende satellitt, mens europeiske, amerikanske og asiatiske metropoler kontrollerer produksjon og eksport av industrivarer. Etter slutten av den kalde krigen så har Zaire/Kongos betydning i global geopolitisk strategi minsket. Unntatt de mest oljerike nasjonene, så er Afrika i dag generelt sett lite økonomisk viktig for verdens stormakter. Men fremdeles har enkelte stater og TNS, spesielt i gruvesektoren, mulighet til store gevinster.

Årsakene bak den nasjonale konflikt dimensjonen fremstår som integrert i de andre dimensjonene, og virker å hovedsakelig ha dreiet seg om det politiske systemene og kontroll over naturressursene. Kongolesiske tutsier med nære band til RPF har tatt på seg rollen som alle kongolesiske tutsiers talsmenn, gjennom at assimilere egne interesser med RPF og regimet i Rwanda. Dette vanskeliggjør for alle banyamulenger som risikerer å utsettes for vold og diskriminering.

Krigen har ødelagt mye av Kongos økonomiske infrastruktur og bare en bråkdel av landets utbygde økonomiske kapasitet utnyttes i dag. Likevel gir dette til synes nok avkasting til å legge en kraftig demper på fredsviljen. De karakteristiske elementer som FN panelet identifisert (se punkt 8.4), gir forståelse for hvordan eksploateringen av DRKs naturressurser har blitt organisert i kriminelle delvis statlige nettverker.

10.0 Konklusjon

10.1 Besvarelse av problemstillingene

1. *Hvilke ulike faktorer har forårsaket Kongo-krigen, og hvordan henger disse faktorene sammen med kontroll og utnyttelse av landets naturressurser?*

Helt siden slutten på 1800-tallet, uavhengig av det politiske system og av hvilke som har sittet ved makten, har så vel menneskelige ressurser som naturressurser i DRK systematisk eksploatert til gagn for noen få og til kostnad for majoriteten av det kongolesiske folk. Kongos historie er en stadig gjentakende historie om vold, vanstyre og utbytting. Det går en direkte linje fra dagens situasjon og bakover til Kabilas maktovertakelse i 1997, videre til folkemordet i Rwanda 1994, til Mobutus vanstyre under den kalde krigen, og så helt tilbake til den belgiske koloniseringen og den føreliggende perioden med omfattende slavehandel. Dagens politiske og militære elite repeterer dette mønster av ressursutnyttelse basert på et brutalt maktbruk som først ble grunnlagt av Kong Leopold II av Belgia på slutten av 1800-tallet. Uten mulighet å få ta del av goder fra den "legitime" ressursutnyttelsen, er det over lang tid blitt utviklet et uoffisielt økonomisk system for de vanlige kongolesere. Et stort omfang av dagligvarer og naturressurser har under lang tid blitt smuglet inn og ut fra DRK. Dette handelsnettverk er ofte basert på etniske bånd og bestikkelser av lokale tjenestemenn.

Etter slavehandel, kong Leopold, den Belgiske stat og ikke minst Mobutus trettito år ved makten under den kalde krig, var den kongolesiske staten så svak at den mistet evnen til å kontrollere sitt egne territorium. Mobutu manifesterer bildet på tyrannen som levde et liv i luksus mens befolkningen forble fattig. Da han ble tvunget i eksil lå landet i ruiner. Politisk var Kongo et sort hull, et maktvakuum. Slutten på den kalde krigen sammen med slutten på apartheid førte til at vestmaktene som tidligere gjennom økonomisk og militær bistand fylt dette vakuum, ikke lengre hadde noe spesiell interesse i å støtte Mobutu. Dette danner, sammen med den etniske konflikten mellom hutuer og tutsier, utgangspunktet for opprøret i oktober 1996 og den følgende krigen. Som oppgaven har forsøkt å belyse består den til synes endimensjonale etniske konflikten mellom hutuer og tutsier av flere årsaksfaktorer, inkludert konstruerte motsetninger dannet under kolonitiden, samt konkurranse om kontroll og tilgang til alt knappere naturressurser.

Den siste tidens turbulente trajektorie med militær kontroll over naturressurser i DRK må derfor ses i konteksten av et historisk eksploateringsmønster, først utviklet av kong Leopold II og det belgiske kolonistyre.

2. *Hvilke grunnleggende interesser har de ulike aktørene i konflikten forfektet?*

Interessene bak Kongo-krigen kan ses på som en kompleks blanding av sikkerhetsstrategi, kamp om naturressursene for økonomisk overlevelse, etniske og andre regionalstrategiske årsaker. Borgerkrigene i de enkelte landene i Sentral-Afrika kan ikke betraktes som isolerte fenomener. Fra et ressursgeografisk perspektiv er regionen noe mer enn bare et antall borgerkriger som tilfeldigvis grenser opp mot hverandre. Krigene er vevd inn i hverandre på en mer innfløkt måte enn hva et perspektiv som kun fokuserer på regimets sikkerhet kan få frem. Krigens aktører må forstås ut fra deres egne premisser, på samme måte som krigen i seg selv må forstås ut fra regionens historiske og sosioøkonomiske virkelighet.

Den interne sikkerhetsdynamikken i hver enkelte stat utgjør en viktig konfliktdimensjon. Og fra et regionalstrategisk perspektiv kan flere av disse borgerkrigene sies å utgjøre uoffisielle kriger mellom stater, som støtter opprørsgrupper på enten hverandres eller tredjeparts territorium. Det er åpenbart at Rwanda, Uganda, Burundi, Angola, Namibia og Sudan alle hadde sikkerhetsinteresser å ivareta. Den svake kongolesiske stat utgjorde en sikkerhetstrussel for nabolandene. De måtte sikre sine egne regimer fra opprørere som opererte ut fra baser på kongolesisk territorium.

Men det er også opplagt at betydelige økonomiske interesser sto på spill. Diamanter, gull, kobolt, koltan, kobber og tropiske tresorter var blant lokkemidlene i den ressursrike og svake staten Kongo. Statssammenbruddet hadde åpnet for muligheter til økonomiske gevinster gjennom eksploatering av Kongos naturressurser for nabolandene. Den politiske eliten i regionen er knyttet nært sammen med forretningsinteresser som gang på gang viser seg å bli spesielt lukrative i krigens kjølvann. I tillegg er staten og den politiske elite ofte synonyme størrelser, og det kan derfor være vanskelig å skille mellom statens sikkerhetsinteresser og elitens sikkerhetsinteresser. De militære og de merkantile interessene vevdes inn i hverandre.

Aktører i den globale dimensjonen, som for eksempel USA, Kina, Frankrike og Storbritannia, har åpenbart strategiske og økonomiske interesser å ivareta i det naturressursrike Sentral-Afrika. Det er også tydelig at de har evne til å forfølge disse interessene. Men reliabiliteten i å påstå at de bevisst helte bensin på bålet til et av historiens blodigste kriger med formål å ivareta disse interessene er lite sannsynlig. Siden rustningsnivået i Afrika er lav til følge av afrikanske staters generelle lave kapasitet, så skal det til relativt små ressurser for å oppnå tilsynelatende store resultater. Med andre ord så kan vestens engasjement i Afrika virke beskjedent i USA eller Europa, men samtidig oppfattes av afrikaner som massivt og målrettet. Og det virker som om engasjement fra disse landene i mange fall gjort vondt verre.

3. Er det mulig å isolere naturressursene som en hoveddeterminant i utviklingen av Kongo-krigen?

Det virker ikke som om Kongos naturressurser har hatt avgjørende påvirkning på de politiske og strategiske beslutninger om å sende soldater til Kongo, men etter at soldatene først kommet på plass har det åpnet seg lukrative kommersielle muligheter som endret oppdragenes karakter. Og det er tydelig at de økonomiske drivkreftene under krigens gang har fått en alt større betydning, også for de som gav seg inn i krigen av sikkerhetsmessige eller politiske grunner.

Kongo-krigens utvikling kan delvis forklares som et resultat av en ressursforvaltning der elitene neglisjert behovene og ønskene til majoriteten av regionens befolkning, et mønster med dype historiske røtter. Den lukrative triangel mellom en svak stat, væpnede soldater og selskaper som driver med naturressursutnyttelse, gir kommersielle muligheter på alle nivåer, fra den ubetalte soldat som forsøker å tjene litt svarte penger, til regionale og globale politikere og forretningsmenns organiserte nettverker. De lovløse tilstander som krigen har skapt har åpnet muligheter til biinntekter for dårlig betalte soldater på samtlige geografiske betraktningsnivåer, bl.a. gjennom uoffisiell handel og smugling av diamanter. Kampen om naturressursene risikerer også å bli stadig mer intense fordi det ikke foregår noen økonomisk vekst i regionen.

Nabolandene som deltok i krigen utnyttet alle fordeler av disintegrasjonen i den kongolesiske stat og dens hær. Dette gjennom å skape territorielle interessesfærer, innenfor hvilke de hadde mulighet å eksploatere DRKs naturressursrikedommer. Krigen dreide seg bl.a. om kontroll over økonomisk viktige områder, derunder den mineralrike Katanga-provinsen og begge Kivu-provinsene. Kongos naturressurser må anerkjennes som en viktig forklaringsfaktor til krigen, som har antagelig har drept langt mer enn 3,5 millioner mennesker.

Kongo er på mange måter det glemte landet, som ofte utsettes enten for svartmaling eller for idealisering. Det er viktig å være klar over at de store sjøenes region har mange store og alvorlige problemer, men at det samtidig finnes et rikt mangfold av så vel natur som kultur, og derigjennom potensial til en lysere fremtid.

11.0 Referanser

- Aftenposten (Ap). 2004. Kongos hær forberedt på angrep fra Rwanda. 7 desember.
- Ap. 2005a. FN: Afrikas nød tilsvare tre tsunamier i året. 3. januar.
- Ap. 2005b. Pest skaper frykt i Kongo. 18. februar.
- Ap. 2005c. FN-soldater voldtar barn. 24. februar.
- Agence Nationale pour la Promotion des Investissements (ANAPI). 2005. [Online] - URL: <http://www.anapi.org/> (10.05.2005).
- African Wildlife Foundation (AWF). 2005. [Online] - URL: <http://www.awf.org/> (27.05.2005).
- Arms Trade Resource Center (ATRC). 2000. *Deadly Legacy: U.S. Arms to Africa and the Congo War*. Weapons at War report. Januar 2000.
- BBC. 1998. Rebels take control of DR Congo's power supply – government. 13. august. [Online] - URL: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/150662.stm> (08.04.2005).
- BBC. 2001a. Profile: Joseph Kabila. 17 januar. [Online] – URL: <http://64.233.183.104/search?q=cache:lOPpQDMdC6kJ:news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/1123006.stm+%22Joseph+Kabila%22&hl=en> (17.05.2005).
- BBC. 2001b. DR. Congo war: Who is involved and why? 25 januar. [Online] - URL: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/1136470.stm> (22.01.2005).
- BBC. 2002. New rebell alliance in Dr. Congo. 26 april. [Online] – URL: <http://64.233.161.104/search?q=cache:toSUyz6NNy4J:news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1952857.stm+congo+Adolphe+Onusumba&hl=no> (18.02.2005)
- BBC. 2005. DR. Congo to punish UN attackers. 27 februar. [Online] - URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4302499.stm> (28.04.2005).
- BIBSYS (2005). BIBSYS ved årtusenskiftet – veien til informasjon. [Online] - URL: <http://www.bibsys.no/om/bibsys-status.htm> (01.02.2005).
- Bra böckers lexikon (BBL). 1995. Bokförlaget Bra Böcker AB. Höganäs, Sverige.
- Britannica Encyclopædia Online. (2005). [Online] - URL: <http://search.eb.com/>
- Bureau of African Affairs, U.S. Department of State (BAA). 2005. *Democratic Republic of the Congo*. [Online] - URL: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm> 15.01.2005).
- Bøås, M. & K. Dokken. 2002. *Internasjonal Politikk og Utenrikspolitik i Afrika sør for Sahara*. Universitetsforlaget. Oslo, Norge.
- CAPLEX nettleksikon (CAPLEX). 2004. [Online] – URL: <http://www.caplex.net/web/frameset/main.asp> (25.03.2005).
- Chabal, P. & Daloz, J. P. 1999. *Africa Works: Disorder as political instrument*. James Currey. London, UK.
- Chinadaily. World response muted to Rwanda-Congo war. 3 desember. [Online] – URL: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-12/03/content_397085.htm (04.02.2005).
- CIA World factbook (CIA). 2004. Congo, Democratic Republic of the. [Online] - URL: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cg.html> (16.03.2005).
- Cillier, J. & C. Dietrich. 2000. *Angola's war economy : the role of oil and diamonds*. Institute for Security Studies, Pretoria, South Africa. [Online] - URL: <http://www.iss.co.za/Pubs/BOOKS/Angola.html> (11.12.2004).
- Collins, C. J. L. 1998. *Southern Africa: A New Congo in a New Region*. Southern Africa Report, Vol 13 No 3, May 1998. [Online] – URL: <http://216.239.59.104/search?q=cache:dS2f6imtIdsJ:www.africafiles.org/article.asp%3FID%3D3797+CEEAC+Congo+war+Sudan&hl=no> (22.03.2005).
- Dagens Nyheter (DN). 2004. FN-observatör sköts ihjäl i Kongo-Kinshasa. 29. mai.
- Dugard, M. 2003. *Mot Afrikas Hjärta*. Stanley & Livingstone. Prisma. Stockholm, Sverige.

- Energy Information Administration (EIA). 2005. Southern Africa and the Southern African Development Community. [Online] – URL: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/sadc.html> (05.04.2005).
- Encyclopedia. 2005. [Online] - URL: <http://www.encyclopedia.com> (12.02.2005)
- Englebert, P. 2000. *State Legitimacy and Development in Africa*. Lynne Rienner Publishers. Colorado, USA.
- Englebert, P. 2003. *Why Congo Persist. Sovereignty, Globalization and the Violent Reproduction of a Weak State*. [Online] – URL: <http://www.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps95.pdf> (14.04.2005).
- Eriksen, S. 2004a. *Den afrikanske staten: idé og virkelighet*. Side 499-515 i *Internasjonal politikk* (Kjos Fonn, B. red.). Nr 4 2004. Norsk Utrikspolitisk Institutt. Oslo, Norge.
- Eriksen, S. 2004b. *Krig og statssammenbrudd i Kongo*. Side 539-558 i *Internasjonal politikk* (Kjos Fonn B. red.). Nr 4 2004. Norsk Utrikspolitisk Institutt. Oslo, Norge.
- FAOSTAT. 2005. *Democratic Republic of the Congo*. [Online] - URL: <http://faostat.fao.org/faostat/> (17.03.2005)
- Geographica. 2005. *Geographica. The Complete Illustrated Atlas of the World*. 2005. Spektrum forlag AS. Oslo, Norge.
- Gjessing, J. 1999. *Ressursgeografi. Temaer og perspektiver*. Ressurs- & miljøgeografi. Serie A-Nr. 20. Geografisk Institutt. Universitetet i Oslo, Norge.
- Gjessing, J. 2002a. *Resource Geography. Conceptual Approaches*. CESAR og Geografisk Institutt. Universitetet i Oslo, Norge.
- Gjessing, J. 2002b. *Research Process and Knowledge*. Gjessing J. & Trondalen J. M. (red.) *Research Process and development of knowledge in Resource Geography*. CESAR & Resource and Environmental Geography. Serie A, No. 21 Geografisk Institutt. Universitetet i Oslo, Norge.
- Gjessing, J. & J. M. Trondalen. 2002. *Research process and development of knowledge in resource geography*. Serie A, No. 21 Geografisk Institutt. Universitetet i Oslo, Norge.
- Global Witness. 2004a. *Same Old Story: A background study on natural resources in the Democratic Republic of Congo*. Rapport juni 2004.
- Global Witness. 2004b. *Rush and Ruin: The Devastating Mineral Trade in Southern Katanga, DRC*. Rapport september 2004.
- Galvez, W. 1999. *Che in Africa: Che Guevara's Congo Diary*. Ocean Press. Melbourne, Australia.
- Global Security (GS). 2005. Congo Civil War. [Online] - URL: <http://www.globalsecurity.org/index.html> (01.06.2005).
- Hochschild, A. 1998. *King Leopold's Ghost. A Story of Greed, Terror and Heroism in Colonial Africa*. Pan Books. London, UK.
- Hofsvang, E. 2004. Iraks gjeldsbombe truer bistand. Frafjord Johnson frykter dype innhogg i internasjonale giverbudsjetter. Bistandsaktuelt. Nr 5 2004. [Online] - URL: http://216.239.59.104/search?q=cache:G5J_AMBsGsJ:www.bistandsaktuelt.com/Les+artikkel.+asp%3FID%3D2441+paris+klubben+kongo&hl=no (07.02.2005).
- Human Rights Watch (HRW). 2003. *Sudan, Oil and Human rights*. Rapport. Brussel/London/New York/Washington. [Online] - URL: <http://www.hrw.org/reports/2003/sudan1103/sudanprint.pdf> (22.02.2005).
- HRW. 2004a. *Some Transparency: No Accountability. The use of oil revenue in Angola and its impact on human rights*. Vol 16. No 1. Januar 2004. [Online] - URL: <http://www.hrw.org/reports/2004/angola0104/angola0104.pdf> (02.04.2005).
- HRW. 2004b. *Angola: Between War and Peace in Cabinda*. HRW Briefing paper. 23. desember 2004. [Online] - URL:

- <http://hrw.org/backgrounder/africa/angola/2004/1204/cabinda122104.pdf>
(04.04.2005).
- International Crisis Group (ICG). 2000a. *Uganda and Rwanda: Friends or Enemies?* Africa Report N°14. 4. mai 2000.
- ICG. 2000b. *Scramble for the Congo. Anatomy of an Ugly War.* Africa Report N°26. 20. desember 2000.
- ICG. 2001. *Zimbabwe in Crisis: Finding a way forward.* Africa Report N°32. 13. juli 2001.
- ICG. 2003a. *Ituri covered in blood.* ICG DRC rapport mai. Nairobi/Brussel 2003.
- ICG. 2003b. *Congo Crisis: Military Intervention in Ituri.* Africa Report N°64. 13. juni 2003.
- ICG. 2004a. *Pulling back from the brink in the Congo.* Africa Briefing-report. Kinshasa/Nairobi/Brussel, 7. juli 2004.
- ICG. 2004b. *Darfur Rising: Sudan's New Crisis.* Africa Report N°76. 25 March 2004
- ICG. 2004c. *Conflict history: Angola.* [Online] – URL:http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=4 (13.03.2005).
- International organization for migration (IOM). 2004. *Overføringsflyktinger fra den Demokratiske Republikken Kongo, Cultural Orientation Notes.* Mai 2004. Oslo, Norge.
- International Rescue Committee (IRC). 2003. *DR. Congo Mortality Study.* [Online] - URL: <http://www.theirc.org/DRCongo/index.cfm> (07.11.2004).
- IRC. 2004. *Mortality in the Democratic Republikk of Congo: Results from a nationwide survey.* [Online] - URL: http://www.theirc.org/pdf/DRC_MortalitySurvey2004_RB_8Dec04.pdf
- International Peace Information Service (IPIS). 2003. *The Destination of DRC Diamonds in 2002.* [Online] – URL: <http://www.ipisresearch.be/ipis.txt/txt001/001DRC%20Comptoires%202002.pdf> (14.01.2005).
- Ipicture 2005. Kongo, demokratiske republik. [Online] - URL: http://www.ipicture.de/daten/wetter_kongo_demokratiske_republik.html (08.04.2005).
- Institute for Security Studies (ISS). 2005. *Profile: East African Community.* [Online] - URL: http://www.iss.co.za/AF/RegOrg/unity_to_union/eacprof.htm (31.05.2005).
- Kanu, G. & I. Indongo-Imbanda. 2005. Kongo-Kinshasa.[Online] - URL: <http://www.kongo-kinshasa.de/geografie/klima.php> (09.04.2005).
- Kjos Fonn, B. 2003. *Mørkt hjerte: Om hundre års vanstyre, vold og utbytting i Kongo – og et slags håp om fred.* Ekko Nr 1 2004. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Klemsdal, T. 2004. *Vestlands ekskursjon.* GEO4450 Ressurs- og miljøgeografi. Institutt for geofag. Universitetet i Oslo, Norge.
- Mail & Guardian (M&G). 1998. The last days of Laurent Kabila? 21. August.
- Melber, H. 2000. *Namibia : a decade of independence 1990-2000.* Windhoek: Namibian Economic Policy Research Unit. publication ; no. 7. 2000.
- Melvorn, L. 2004. *Conspiracy to Murder. The Rwandan Genocide.* Verso. New York, USA.
- MONUC (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo). 2005. [Online] - URL: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/monuc/index.html> (29.01.2005).
- Norwegian Refugee Council (NRC). 2000. Diamanter: brukt som tegn på kjærlighet i Vesten – gjenstand for krig og grådighet i Afrika. [Online] - URL: <http://www.nrc.no/flyktning/2000/6.htm> (12.11.2004).

- NRC. 2004. *Global IDP Database: Profile of Internal Displacement: Democratic Republic of the Congo – Compilation of the information available in the Global IDP Database of the Norwegian Refugee Council*. NRC Rapport.
- Nzongola-Ntalaja, G. 2003. *The Congo from Leopold to Kabila: A people's history*. Zed Books. London, UK.
- Nzongola-Ntalaja, G. 2004. *From Zaire to the Republic of the Congo. Second and Revised Edition*. Nordiska Afrikainstitutet. Uppsala, Sverige.
- Organization of African Unity (OAU). 2000. *Profile: Economic Community of Central African States (CEEAC)*. [Online] - URL: <http://www.nepad.org.ng/PDF/About%20Nepad/eccas.pdf> (29.03.2005).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2005. Guidelines for Multinational Enterprises. [Online] - URL: http://www.oecd.org/home/0,2605,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html (22.02.2005).
- OFDA/CRED International Disaster Database (EM-DAT). [Online] - URL: www.em-dat.net (17.11.2004).
- Peakware World Mountain Encyclopedia (Peakware). 2005. [Online] - URL: <http://www.peakware.com/encyclopedia/index.htm> (02.03.2005).
- Pedersen, J. 2002. Allmenninger: Bærekraftig ressursutnyttelse eller tragedie? Side 255-272 i Samfunnsperspektiver på Miljø og Utvikling (Benjaminsen, T. A. & Svarstad, H. red.). Universitetsforlaget. Oslo, Norge.
- Pennetier, R. A. 1964. *Mineral Resources of South-Central Africa*. Oxford University Press. Cape Town, Sør-Afrika.
- PolitInfo (PI). 2005. *Congo, Democratic Republic of the*. [Online] - URL: <http://www.politinfo.com/> (14.02.2005).
- Project Ploughshares (PP). 2005. *Chad: 1965 - first combat deaths*. [Online] - URL: <http://www.ploughshares.ca/content/ACR/ACR00/ACR00-Chad.html> (14.05.2005).
- Rachmeler, D. 2003. *Trip report: Democratic Republic of Congo*. Innovative Resource Management, Congo River Environmental Development Project. USAID Kinshasa. [Online] - URL: <http://www.irmgt.com/pdf/credp%20consultants%20reports/Rachmeler%20report.pdf> (07.04.2005).
- Reuters AlertNet (Reuters). 2005a. Congo's electoral commission sees polls in 2006. [Online] - URL: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L17180653.htm> (19.06.2005).
- Reuters. 2005b. EU's Barroso says Congo could lose world goodwill. [Online] - URL: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L27173627.htm> (28.06.2005).
- Sherman, R. 1999. Grand Inga waiting for a war to end. *African Energy* Vol. 1 No. 1
- Simensen J. 1997. *Afrikas historie*. Cappelen Akademisk Forlag. Gjøvik, Norge.
- Smith, D. 2003. *The atlas of war and peace*. Earthscan Publication Ltd. Brighton, UK.
- Solerød. 2000. *Mennesker og ressurser. Befolkningsutviklingen – utfordringer og muligheter*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo, Norge.
- Store Norske Leksikon (SNL). 2005. [Online] - URL: <http://www.storenorskeleksikon.no/>
- Strachan, H. 2004. *The First World War in Africa*. Oxford University Press inc. New York, USA.
- Strand, J. 2004. Sammenhenger mellom miljø, ressurser og økonomisk utvikling. Føreling på kurset SUM3000, Senter for Utvikling og Miljø, Universitetet i Oslo, 23.01.04.
- Summerfield, D. 1999. Sociocultural Dimensions of War, Conflict and Displacement. Side 1-27 i *SUM4020. Political Conflict and Violence in Developing Countries. Kopisamling* (Senter for Utvikling og Miljø, Universitetet i Oslo, ed.). Unipub AS. Oslo, Norge.
- The Economist. 2004a. *Killers next door*. 27. april 2004.

- The Economist 2004b. *The Tutsis. The "Jews" of Africa*. 13. august 2004.
- Totalförsvaret / Utrikespolitiska institutet (T/UI). 2004. Totalförsvarets konfliktkarta. 22 august. [Online] - URL: <http://www.totalforsvaret.se/telegraf/karta/karta.htm> (15.09.2004).
- Trolldalen, J. M. 1992. *International Environmental Conflict Resolution. The Role of the United Nations*. C % R Printing inc, Virginia, USA.
- Tygesen, P. 2001. *Congo –formoder jeg. Fortællinger fra drømmeland*. Lindhart og Ringhof. Haslev, Danmark.
- Ulriksen, S. 2004. Sentral-Afrika: en vev av kriger. Side 517-538 i *Internasjonal politikk* (Kjos Fonn B. red.). Nr 4 2004. Norsk Utrikspolitisk Institutt. Oslo, Norge.
- United Nations Development Program (UNDP). 2004. Development Report 2004. [Online] - URL: <http://hdr.undp.org/reports/global/2004/> (08.12.2004).
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). 2004. 2003 Global Refugee Trend. Overview of refugee populations, new arrivals, durable solution, asylum-seekers and others persons of concern for UNHCR. [Online] – URL: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/openssl.pdf?tbl=STATISTICS&id=40d015fb4> (27.02.2005).
- UNHCR. 2005. Repatriation and Reintegration of Congolese (DRC) refugees. [Online] – URL: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home/+LwwBmeqqhMeqzwwwwhFqo7E2RN02ItFqopwGBDnG5AFqo7E2RN02IcFqmy2gDzmxwww/openssl.pdf> (22.02.2005).
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA). 2002. *Humanitarian Briefing Pack: Democratic Republic of the Congo*. U.N. Doc.
- United Nations Security Council (UNSC). 1994a. Security Council Resolution 912. Adopted by the Security Council at its 3368th meeting, on 21 april 1994. U.N. Doc. S/RES/912, 1994.
- UNSC. 1994b. Security Council Resolution 929. Adopted by the Security Council at its 3392th meeting, on 22 june 1994. U.N. Doc. S/RES/929, 1994.
- UNSC. 1994c. Security Council Resolution 935. Adopted by the Security Council at its 3400th meeting, on 1 july 1994. U.N. Doc. S/RES/935, 1994.
- UNSC. 1994d. Letter dated 1 October 1994, from the secretary-general, addressed to the president of the Security Council, U.N. Doc. S/1004/1125.
- UNSC. 1999. Security Council Report 1257. *Report of the Independent Inquiry into the Actions of the United Nations during the 1994 Genocide in Rwanda*. U.N. Doc. S/1999/1257.
- UNSC. 2001. Security Council Report 521. *Report of the Security Council mission to the Great Lakes region, 15-26 May 2001*. UN. Doc. S/2001/521.
- UNSC. 2002. Security Council Report 1146. *Final Report of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*. U.N. Doc. S/2002/1146.
- UNSC. 2003. Security Council Report 1027. *Letter dated 15 October from the Chairman of the Panel on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo addressed to the Secretary-General*. U.N. Doc. S/2003/1027.
- UNSC. 2004. Security Council Report 934. *Report of the Security Council mission to Central Africa, 21 to 25 November 2004*. UN. Doc S/2004/934.
- Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (VMU). 1987. *Vår felles fremtid*. Tiden Norsk Forlag. Oslo, Norge.
- Wallensteen, P. 2002. *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*. Sage Publications Ltd. London, UK.

- White, F. 1983. *The Vegetation of Africa*. UNESCO. Paris, Frankrike.
- Wicander, R. & J. S. Monroe. 1993. *Historical Geology. Evolution of the Earth and Life through Time*. West Publishing Company. St. Paul, USA.
- Wikipedia. 2005. [Online] - URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
- Østerud, Ø., Goldmann, K. & M. N. Pedersen., (red). 2004. *Stats Vitenskapelig Leksikon*. Universitetsforlaget, Oslo, Norge.